

Maskülen

Erilliğin Farklı Yüzleri

CARL GUSTAV JUNG

Çeviren: Didem Gamze Erdinç

pinhan

Psikoloji

Carl Gustav Jung (1875-1961): İsviçreli psikiyatr, analitik psikolojinin kurucusu.1895 yılında Basel'de tıp eğitimi almaya başladı ve 1900 yılında Eugen Bleuler'in asistanı olarak Burghölzli'de psikiyatrist olarak hizmet verdi. Doktorasını 1902 yılında tamamladı. Konu, okült fenomenler ve onların psikoloji ve patolojiyle bağlantıları idi. Paris'te altı ay boyunca Pierre Janet ile bilgilerini derinleştirdi. 1903 yılında Emma Rauschenbach ile evlendi. 36 yaşında Uluslararası Psikanaliz Birliğinin ilk başkanı oldu. Carl Gustav Jung sadece psikoterapi bilim dalını değil, aynı zamanda psikoloji, teoloji, etnografi, edebiyat ve güzel sanatları da etkiledi. Psikoloji bilim dalında kendisi tarafından bulunan kavramlar geniş şekilde kabul gördü. Bunlar arasında; karmaşa, içedönük ve dışadönük, gölge, arketip, kolektif bilinçdışı, anima ve animus gibi kavramlar vardır.

Didem Gamze Erdinç: 1980'de İzmir'de doğdu. Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık bölümünde lisansüstü öğrenimini tamamladı. Yüksek lisans tez çalışmasını Hilmi Yavuz'un şiirlerinden Walter Andrews tarafından İngilizceye çevrilen seçkinin *(Seasons of the Word*, Syracuse University Press: 2007) biçembilimsel incelemesi üzerine hazırladı. Yine Walter Andrews tarafından İngilizceye çevrilen Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinden oluşan seçkinin *(I've learnt somethings,* Texas University Press: 2008) editörlüğünü yaptı. *Struga Contemporary Turkish Poetry Anthology*'de genç şairlerimizin şiirlerinden yaptığı çeviriler yayımlandı (2007). Hilmi Yavuz'un *Geçmiş Yaz Defterleri* adlı kitabını İngilizceye çevirdi. Başta Ç.N., Kitaplık, Ada, Mor Taka ve Irmak olmak üzere çeşitli dergilerde eleştiri ve inceleme yazıları yayımlandı. Halen Ankara Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını sürdürüyor.

MASKÜLEN:
Erilliğin Farklı Yüzleri

Carl Gustav Jung

Çeviren
Didem Gamze Erdinç

pinhan

PiNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 20913

Carl Gustav Jung
Orijinal ismi: Aspects of the Masculine

Bu kitap, John Beebe ve editör arkadaşlarının, Jung'un Toplu Eserlerinden konuyla ilgili çeşitli yazıları bir araya getirmesi sonucu oluşmuştur. Türkçe çeviri, İngilizce metin ve derleme esas alınarak yapılmıştır.

© Pinhan Yayıncılık, 2015

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever

Birinci Basım: Mart, 2015
Çeviri Editörü: Adem Beyaz
Dizgi: Gülizar Ç. Çetinkaya
Kapak Görseli: Anna Paff

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931

Kataloglama Bilgisi:
1. Psikanaliz
2. Erillik

Pinhan Yayıncılık: 75 Psikoloji Dizisi 12

ISBN: 978-605-5302-58-0

EDİTÖRÜN NOTU

C. G. Jung'un "eril" sözcüğüyle neyi kastettiğini anlayabilmek, onun psikolojiye olan bütün yaklaşımının temeline inebilmek demektir çünkü onun psikolojisi kendi deyişiyle "kişisel itirafları"dır—XX. yüzyılın ilk yarısında bir Batı Avrupa ülkesinde serbest hekimlik yapan, ataerkil bağlamında insan psikolojisini anlamaya çalışan bir adamın itirafları. Bu çaba içerisinde ortaya çıkardığı arketipsel dünyanın kanıtlanabilir evrenselliği bile bize kendi deneyiminin ne olduğunu anlatan bir adam olarak kalan öncünün insan bakış açısını ortadan kaldıramaz. Bu yüzden onun yazılarından alman pasajlardan oluşan mevcut derleme, bizatihi Jung'un toplumsal cinsiyetin kendi "kişisel denklem"ine yaptığı katkıdan ne anladığım keşfetmek için bir fırsat, önemli psikolojik takımyıldızlarına dair meşhur ve kapsamlı gözlemlerini yaptığı teleskobun camından bakmak için bir şans sunuyor.

Şaşırtıcı bir biçimde hâlâ Freudcu bir psikanalistken yazdığı çok erken bir denemesi olan "Bireyin Kaderinde Babanın Önemi" dışında Jung'un kendini sadece erkeğin psikolojisine ya da erilin kapsamlı bir bilinçdışı psikolojisine adadığı tek bir eser dahi yoktur. Erkeğin psikolojik gelişim sürecini ayrıntılandıran bir monografi, ya da animusa yani Jung'un kadınların ruh-imgesi dediği eril arketipe ayrılmış bir makale de yoktur. Bilinçdışının labirentinde Jung'un kendi eril yolunu yansıtan anlam akışını çözmek için pekçok makalenin içinde kaybolmak gerekir. Olası tek bir derleme olmaktan uzak bu seçki, Jung'un yolundan gitmek isteyen okura bu anlam akışını gösterme denemesidir.

Bu yol, karısına ve oğluna duyduğu inancı ve güveni yitiren

bir papazın oğlu olarak Jung'un papazlık lojmanında yaşadığı kendi çocukluk deneyimlerini gözler önüne serer. Paul Jung, hem tıkanmıştı, hem de ruhunu özgürleştirecek bir içbakışa muktedir değildi; psikolojik gelişim için muazzam potansiyeliyle çocuk Jung'a göre bu baba, özdeşleşmek için yetersiz bir figürdü. Sıradışı hayali otobiyografisi *Anılar, Düşler, Düşünceler*'de kendi kimliğini ne kertede erilin esrarlı gücünün özel bir vizyonu üzerine kurmak zorunda kaldığına dair bize bir ipucu verir. Bu arketipsel erillik vizyonu, arketipsel imgeyi ete kemiğe bürüyecek ve onun gücü ve anlamına aracılık edecek insani bir rol modeli olmayan bir çocuğa gelen türdendi:

... Hatırlayabildiğim en eski rüyam, hayatım boyunca beni meşgul edecek ... üç-dört yaşlarındayken gördüğüm bir rüyaydı.

Papaz lojmanı Laufen kalesine çok yakın bir yerdeydi ve orada kilise hademesinin tarlasına kadar uzanan büyük bir otlak vardı. Rüyada bu otlaktaydım. Birden yerde karanlık, dikdörtgen, taşla örülmüş bir delik gördüm. Bu deliği daha önce hiç görmemiştim. Merakla ona doğru koşup eğilerek içine baktım. Aşağı doğru inen bir merdiven gördüm. Tereddüt içinde ve korkarak aşağı indim. En aşağıda yuvarlak kemerli, yeşil bir perdeyle kapatılmış bir menfez vardı. Sırma gibi işlenmiş, büyük, ağır bir perdeydi bu ve çok şaşaalı gözüküyordu. Arkasında neyin saklanıyor olabileceğini merak ettiğimden perdeyi çektim. Loş ışıkta yaklaşık on metre uzunluğunda dikdörtgen bir oda gördüm. Tavan kemerliydi ve yontma taştandı. Yerler parke kaplıydı ve ortada antreden alçak platforma kadar uzanan kırmızı bir halı vardı. Bu platformun üstünde altından harikulade bir taht kurulmuştu. Emin değilim ama tahtın üstünde belki kırmızı bir minder vardı. Muhteşem bir tahttı, tıpkı masallardaki gibi gerçek bir kral tahtıydı. Üzerinde ilk başta bir ağaç kütüğü sandığım, üç-beş metre boyunda, bir metre kalınlığında bir şey duruyordu. Bu şey tuhaf bir görüntüye sahipti: Deriden ve çıplak etten yapılmıştı ve üstünde yüzü ve saçları olmayan yuvarlak bir kafa gibi bir şey vardı. Kafanın tam üstünde

kıpardamadan yukarı bakan tek bir göz beliriyordu.

Her ne kadar ortalıkta bir pencere ya da ışık kaynağı olmasa da, odada hafif bir ışık vardı. Başın üzerindeyse parlak bir hale duruyordu. Bu şey haraket etmiyordu ama yine de içinde sanki her an tahttan bir kurtçuk gibi sürtüne sürtüne inecek ve sürünerek bana gelecekmiş gibi bir his veriyordu. Korkudan taş kesilmiştim. O anda dışardan yukarıdan annemin sesini duydum. "Evet bak işte; bu adam-yiyici!" diye sesleniyordu. Bu korkumu daha da arttırmıştı; ter içinde korkudan ödüm patlayarak uyandım. Daha sonra çoğu gece bunun gibi bir rüya görürüm diye uyumaktan korktum.

Bu rüyanın etkisini yıllarca üzerimden atamadım. Ancak çok sonraları gördüğüm şeyin bir penis olduğunun farkına vardım ve yıllar sonra bunun bir ritüel penisi olduğunu anladım...

Penisin soyut önemi kendini tahta "dimdik" oturtmasıyla gösterilmişti. Otlaktaki delik muhtemelen bir mezarı temsil ediyordu. Bizatihi mezar, perdesi otlağı yani yemyeşil bitki örtüsüyle yeryüzünün gizemini sembolize eden bir yeraltı tapınağıydı. Halı *kankırmızıydı*. Peki ya tavan? Belki gerçekten Schaffhausen kalesine, Munot'ya gitmişimdir? Bu pek olası görünmüyor çünkü hiç kimse üç yaşında bir çocuğu oraya çıkarmaz. Bu yüzden bir hatıranın izi olamaz. Aynı şekilde anatomik açıdan doğru bir penisi nereden öğrenmiş olabileceğimi de bilmiyorum. Üretra deliğinin (*orificium urethrae*) üzerindeki bariz ışık kaynağıyla beraber bir göz olarak yorumlanması, penis sözcüğünün etimolojisine (parlayan, parlak anlamındaki φαλος) işaret eder.

Her halükarda bu rüyadaki penis, "isimlendirilmemesi gereken" bir yeraltı Tanrısına benziyor ve gençliğim boyunca da öyle kaldı; ne zaman birisi yüksek sesle İsa'dan bahsetse yeniden ortaya çıktı. İsa benim için hiçbir zaman pek gerçek, sevilebilir olmadı çünkü tekrar tekrar onun yeraltı muadilini, bana ara-

madan sunulan korkunç esini düşünüyordum[1].

XIX. yüzyıl İsviçre papaz lojmanının atmosferi Jung'un bu rüyasında ve çok sonraki çağrışımlarında nasıl da canlanıyor! Ebeveyn bedenlerinin bir daha asla görülmediği ve üretra deliğiyle erekte penisin anatomik gerçekliğinin dini bir sır, mitolojik yansımalarıyla yalnızca Yunanca ve Latince kilise dillerinde açılabilecek hassas bir konu olduğu, şimdi yerinde yeller esen geç Reformasyon dünyasına dönüyoruz. Bu baskıcı atmosferde büyüyen Jung, erilliğiyle arketipsel biçimde karşılaşmaya yazgılıydı ve arketipin beraberinde sunduğu enerji onu psikolojik literatürde benzeri olmayan bir erkek olmanın ne anlama geldiğine dair iyileştirici bir anlayışa yöneltmişti. Ancak Jung'un erile yaklaşımı bu denli arketipsel (bu rüyanın dilinde bu denli yeraltında) olduğu için onun sıradan kadın erkek psikolojisine uygunluğu açısından gizli kalması kolaydır. Bu yüzden Jung'un önemli içgörülerini daha anlaşılır kılmak için bu cildin içeriğine dair bir giriş yapmak gerekir.

Bu içgörülerin en önemlisi erilliğin bilinçlenme, Sokratesçi bağlamda kişinin kendi varoluşunun içyüzünü görmesi süreciyle ilişkilendirilmesidir. Erilliğin bilinçle bir tutulması, penisin parlaklıkla olan etimolojik bağında ve yaratıcı çocuğun penis açılımını bir gözle ilişkilendirmesinde ima edilir. Bu erken sezgi, bilince yönelik dişil katkıyı dışarda bırakması açısından tek taraflıydı; ancak psikenin fallik doğasına yönelik garip bir biçimde tek gözlü içgörüsü Jung düşüncesinin gelişimi açısından önemliydi. Jung'un psike draması için Freud'un sunduğu Oedipus mitologeminden farklı bir metafor bulmaya yönelik ilk girişiminin temeli olmuştu. Oedipus, bastırma doktrinini, insanın kendisine tanrılarca dayatılan katlanılmazın karşısında er geç kendini kör edişini anlatmıştı. Oedipus'un hikâyesinden rüyaya dair ister istemez kılık değiştirmiş bir esin biçiminde düşünceler ve psikeye dair zorlu direnişe karşı teknik açıdan yetenekli bir analist tarafından maskesi düşürülecek bir şeyler

1 C. G. Jung, *Anılar, Düşler, Düşünceler*. ed. Aniela Jaffe, çev. İris Kantemir (Can yayınları: İstanbul, 2001).

doğmuştu. Bu mitologem, Jung'a göre psikenin en güçlü, cinsellikten ve güç istencinden bile daha güçlü dürtüsü olan içerdeki baskının bilince çıkmasının üzerinde durmamıştı. Jung'un *Wandlungen und Symbole der Libido*'sundaki [*Libidonun Dönüşümü ve Simgeleri*] gelişen ben imgesi, suçluluk duygusuyla harekete geçmiş, utanç verici libidal deneyim bilgisini bastırmaya yönelik bir eğilim değil, daha ziyade bilincini söndürme tehdidinde bulunan derin içgüdüsel güçlere karşı amacı gece denizinde ışığı muhafaza etmek ve arttırmak olan kararlı bir solar kahramanının deneyimiydi (İronik bir biçimde Jung bu eril imgeyi psikozun eşiğindeki bir kadının bilinçdışı maddesinde buldu). Karanlık ve lunar dişil karşısında onun kahramanının da Oedipus gibi şişirilmiş, tehlikeli bir eril küstahlığının olması, ben-bilincinin evrimsel olasılıklarına dair daha optimist görüşüyle Freud'a meydan okuma cesaretinde bulunan otuz altı yaşındaki Jung için oldukça açıktı.

Freud'un bu fikirleri (ve Jung'un psikanalitik dünyaya bunları sunmak için seçtiği benmerkezci yolu) reddetmesi ve bir evlilik krizinin eşzamanlı belirsizliği, Jung'un gençliğindeki kahraman kurtarıcı arketipiyle özdeşleşmesinden kurtulmasını sağlamıştı. Evlilik sorunu ancak Toni Wolff'la açık bir ilişkiyi kabul ederek dişil güce somut ve gerçek anlamda boyun eğme yönünde zor bir karara varıldıktan sonra (bütün tarafların zararına olacak şekilde) çözülmüştü. Jung'un eski hastası ve şimdiki çalışma arkadaşıyla olan bu ilişkisi, Jung'un sevmeye ve saymaya devam ettiği karısının bilgisi dâhilinde olmuştu. Bugün hâlâ tartışmalı bu çözüm, olgun Jung tarafından hiçbir zaman başkalarına örnek olarak övülmemişti; daha ziyade yaşamak zorunda olduğunu keşfettiği anima arketipinin gücüne karşı ve nihayet onunla beraber elinden gelenin bu olduğunu göstermişti. Toni Wolff hem teorik, hem de kişisel olarak Jung'un, derinlerdeki psikede, kahramanın animanın talepleriyle karşılaşmak için kendini anne arketipinden (ve kahramanın onun otoritesiyle bağının bilinçli kişiliği temsil ettiği enfantil bilinçdışından) kurtardığını görmesine yardım etmişti. Bütün mit-

sel imgeler gibi anima da bilinçli tercihlerin temelini oluşturan bilinçdışı bir düşünce ve davranış tarzı için bir kök metafordur. Genelde yaşça erkeğe annesinden daha yakın bir kadın tarafından simgeleştirilen, ancak her zaman tek bir figür biçiminde betimlenmeyen bu arketip, birçok farklı kılıklara girerek perspektif mücadelesinde onun yaşam boyu partneri, bilincini ve hiç de azımsanmayacak bir ölçüde kaderini şekillendirecek psikolojik karmaşıklıklar ve etik ikilemlerin vazgeçilmez bir kaynağı olacaktır.

Anima Jung'un eril psikolojisi alanındaki en önemli keşfiydi, çünkü öğrendiği üzere sadece anima bir erkeği kahramanca oto-kontrole değil, yaşama empatik katılıma dayanan bilince teslim edebilirdi. Psikenin Jung'un anima diye adlandırdığı kısmını anlamak, başlangıç deneyiminden çok aklın bir içgörüsü, kişilik gelişimi için anlamlılığının özü ortaya çıkana dek yaşanacak bir gizemdir. Jung, psikologların insanların yaşamda anneden ayrılmakla başlayan bir yolculuk boyunca bir evreden diğerine geçtiği süreçlerin ancak zengin simgesel tasvirleriyle kadim başlangıç bilgisini dirilterek deneyimlenebilecek şeyi formülüze etme sorununu çözmüştü. Başlangıç fikri, Jung'un rüyaları yorumlamasına ve incelediği psikolojik seyyahların gelişimine bir temeldi.

Jung'un eril sürece dair olgun anlayışına ve onun modern dönemin diğer derin psikologlarından radikal ayrılışına damga vuran şey, bu başlangıcın—bilincin gelişimine aracılık edecek kudrete sahip arketipsel güçlerin daha yüksek otoritesine kahramanın acıyla boyun eğişinin—keşfiydi. Jung'un öğrencisi ve hastası Joseph Henderson'ın *Thresholds of Initiation*[2] [*Başlangıç Eşikleri*] adlı kitabında açıkça ortaya koyabildiği üzere kahraman rolü bilinçdışında gerçek başlangıç aşamasından *önce gelen* güçlü bir ben-kimliğinin oluşumunu imleyen arketipsel bir imgedir. Bu, Jung'un "yaşam evreleri" fikrini yaşam-döngüsü boyunca süren kendi ben gelişim modelleriyle takip etmiş Erik

2 Joseph Henderson, *Thresholds of Initiation* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1967).

Erikson ve diğer Freudcu yazarların kaçırdıkları anlaşılan incelikli bir noktadır. Gerçek psikolojik gelişimin özü, Jung'a göre hiçbir psikoloji yazarı için olmadığı kadar kahramanın vazgeçişini içerir. Kahramanca bilinç baskın hale gelince, insan kim olduğunu ve bu yüzden yaşamının iplerini ele geçirmesi gerektiğini bilinçdışından daha iyi bildiğini sanır. Kahraman, ben psikolojisinin ve bilindışını "geliştirecek" olanların bu çağında sürekli piyasaya çıkıp duran sayısız kişisel gelişim kitabının mitologemidir.

Belli ki kahraman evresi bilinçdışında boğulmak pahasına insanlara doğru atılan bir adımdır. Üniversite eğitimini tamamlamak ya da bir bağımlılığı terkedebilmek gibi gerçek hayatın içinden kahramanca görevlerin üstesinden gelmek için ayakları yeterince yere basmayan bir delikanlının bilinçdışında bir kahramanın ortaya çıkışı çok mühim bir olaydır. Çoğu zaman gençlikteki bilincin arketipsel temeli, *puer aeternus* yani ismi ebedi çocuk anlamına gelen tanrı tarafından desteklenen gerçekdışı bir büyüklük fantezisidir. Bu arketipin gölge dokusu, sadece psikososyal sınırları test etmek için varolmuş gibi görünen hilebazdır. Henderson'un kitabında açıkladığı gibi kahraman arketipinin bu öncülleriyle özdeşleşmekten kurtulmak zordur ve çoğu erkek için kültürümüzde bunu başarmak yaşamın ilk yarısının eseridir. Kahraman evresinin temsil ettiği sağlam ben temellendirmesini başarmak, çoğu zaman doğru türden bir eğitim tecrübesini gerektirir.

Bu eğitsel deneyimlerin arasında Jung'un "Bir Öğrencinin Aşk Sorunu"nda incelediği ilk aşk ilişkileri vardır. Jung eşcinsel ilişkilerin, eğer erotik ifade daha olgun tarafın sadakatiyle sınırlandırılırsa, bunun kimi zaman kahramanlık öncesi evrede doğru başlangıç temelini oluşturabileceğini farketmesi açısından kendi zamanının ötesindeydi. Hâlbuki yayınlanmış yazılarında hemcinsler arasındaki aşk ilişkilerinde bireyleşme için bu evrenin ötesinde bir yarar görüp görmediği net değildir. Animanın önemini anlayışında bir somutlama burada kök salmıştı. Jung erkek olmanın tam psikolojik potansiyelinin dı-

şardan bir adam yahut kadının vasıtasıyla değil, ancak sonunda kahramanın kendi animasının ihtarıyla boyun eğip başlangıca teslim olmasıyla mümkün olduğunu biliyordu. Daha sonra erosunun (ve pek de seyrek olmayarak diğerlerinin yaşamındaki yerine dair hislerinin) içerden belirli bir gelişimi gerçekleşecektir; böylece hemen kendisiyle ve çevresindekilerle daha iyi bir bağ kurar. Bizatihi Jung'un yaşamında animanın gelişimi kendi heteroseksüel yaşamındaki olaylarla yakından ilişkiliydi. Kendi hekimlik deneyimimde erkeklerde animayı kabul aşamasına hemen hemen her zaman kadınlarla ilişkilerinin niteliği ve derinliğindeki bir gelişim eşlik ederken, bu zamanda ortaya çıkan aşağı yukarı kalıcı cinsel yönelimi sadece animanın aracılık ettiği üzere bireyin doğasıyla belirlenerek homoseksüel ya da heteroseksüel olabileceğini buldum.

Animanın kabulü neredeyse değişmez bir surette zordur. Anima, Jung'un belirttiği gibi husumetin sözcük köküdür ve anima (ruh hali gibi) hıncın diğer adı olabilir. Anima tarafından kabul edilmek, onun yanılsatma kapasitesiyle yarattığı yansıtmalar mutluluk üretemediğinde acı dolu aldatılma ve hayalkırıklığına uğrama deneyimlerine boyun eğmek demektir. Kişinin bu deneyimlere dair kendi duygularının acısını kabul etmesi, animayla bütünleşmenin hayati bir parçasıdır. Jung animaya kimi zaman "yaşam arketipi" demişti ve bireyi, ona yeteri kadar yaşam enerjisi aşılanana dek yaşamın ellerinde acı çekmeye mecbur kalmış bir şekilde görmüştü: Sonuçta gerçekten "paha biçilmez bir inci" olarak ortaya çıkan bilinçli tavır, aynı zamanda bir ruh duyusudur ki bu aynı zamanda otonomi saygısı ve ismi "yaşlı" anlamına gelen Taocu bilge Lao Tzu'da ete kemiğe bürünmüş bir bilgelik türüdür. Yaşlı bilge bir anlam arketipi, bu başlangıçsal kabulün ve dişil olanla bütünleşmenin eril amacı ve eril sonucu olarak animanın arkasında durur. Çoğu çağdaş analist, animanın kadının kendisine ilişkin deneyimine aracılık edebilen bir arketip olup olamayacağını sorgulamıştır. Eğer öyleyse açığa çıkan derin içsel kendilik, dişi bir bilgelik figürü ve tanrıçanın kişileşmiş hali olacaktır.

Jung, kadınlar için animanın üzerinde durmaya hazır değildi. Zamanının kadınlarının kendi bilinçdışı erilliklerini, ki bunun o zaman özellikle erkeklere yansıtılma tehlikesi vardı, gerçekleştirmek için özel bir görevleri olduğunu hissetmişti. Sadece bazı yönlerden animanın benzeri olan animusun yaşam ya da anlam arketipi değil, ruh arketipi olan kendine has bir karakterinin olması gerektiğini anlamıştı. Ruh, Jung'a göre dişil olarak tahayyül ettiği canla kıyaslandığında karakteristik olarak erildi. Animustan kadının can-imgesi olarak bahsederken bile kadının bilinçdışı bir eril ruhu varken erkeğin bilinçdışı bir canının olduğunu kastetmişti. Jung, ruh ve canın hem erkeğin, hem de kadının gelişimini şekillendirebileceğini farketmiş ve bunların zıt eşlerinden ya da bireylerin psikesindeki birleşiminden bahsetmişti. Yine de kadın hastalarıyla beraber ivedi psikolojik çalışmaları olarak ruhun tanınmasına ve entegrasyonuna odaklandı. Bu terapötik animus odaklanması, *Zwei Schriften über Analytische Psychologie*'den [*Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme*] yapılan ikinci derlemede baba aktarımlı kadının kendisine söylediklerinde ve hastası ve aynı zamanda çalışma arkadaşı olan Esther Harding'in kişisel defterine kaydettiği yorumlarında iyice su yüzüne çıkar. Ruh, erkeklere yansıtılmış bilinçdışı bir animusken, kadının kendi doğasına yaklaşmasına yardım eden bir içsel figür şeklinde işleyebilecek kadar serbest bırakılması gerekir. Ancak o zaman tam olarak kim olduğunun ayırdına varabilir.

Erkeğinse aksine özgür kalmış bir animanın yardımı sayesinde kendi doğasıyla doğru duygusal tutum içinde ilişki kurmayı öğrenmesi gerekiyordu. Jung gördüğü erkeklerin arasında—ilişkide olma olarak tanımlanan—erosun kadınlardakinden daha bilinçdışı olduğunu gözlemlemişti. Ayrımsama yetisi olarak tanımlanan—logos ise kadınlarda daha bilinçdışıdır. Jung, kimi zaman erosun kadın, logosunsa erkek ilkesi olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmişti ki günümüz kültürel bağlamında bu, kulağa katı bir cinsiyet ayrımcılığı gibi geliyor. Yine de erkeklerdeki bilinçdışı eros zafiyetiyle kadınlardaki lo-

gos zaafiyeti, gerçek uzmanlık alanına, kadınlarla erkeklerin *bilinçdışı* davranışlarına uygulandığında Jung'un cinsiyet psikolojisinin gündelik faydasını göstererek bana insani bir gerçek gibi geliyor. Sağduyu ya da ilişki kurma kapasitesi ne kadınların, ne de erkeklerin tekelinde olsa da, kendi hekimliğim bana bir kadının bilinçdışının kendi dünya-kavramını tehdit eden düşüncelere çok daha şiddetli tepki gösterdiğini, oysa erkeğin bilinçdışının kendisinin duygusal dengesini bozan hisler tarafından çok daha kolay zedelendiğini öğretti. Demek ki kadınlar mevcut ilişki örüntülerini zorlayan hislere yönelik erkeklerden, erkeklerse hemfikir olmadıkları fikirlere yönelik kadınlardan çok daha geniş bir hoşgörü sahibine benziyorlar. Bu önemli farkın, kadınlarda daha farklılaşmış bir erosa, erkeklerde de daha farklılaşmış bir logosa işaret ettiği anlaşılıyor.

Diğer yandan Jung'un eril ilke olarak logos, dişil ilke olaraksa eros düşüncesi, kimi Jung analizcilerince kadın ve erkeğin temel psikolojik karakterine ilişkin zamanından önce dogmalaştırılmasına ve haklı olarak bireysel deneyimin karmaşıklığını savunan diğer analizciler tarafından protesto bombardımanına tutulmasına yol açmıştı. Logos ve erosun nihayetinde her iki cinse de açık bilinç üslupları olduklarını ve Jung'un kendi eril doğasındaki zıtlıkları temsil ettiklerini anlamak önemlidir. Çünkü (*Rüya Analizi*'nden ve Esther Harding'in defterlerinden alıntıların gösterdiği üzere) anima gelişiminin erkekte bilince taşıdığı şey, kesinlikle eril bir eros, animus gelişiminin kadında bilince taşıdığı şeyse dişil bir logostur. *Mysterium Coniunctionis*'de Jung, bu paradoksal zıtlıkların kişileşmiş halleri olan Sol ve Luna karakterlerinin tasvirlerine önceki sezgisel logos ve eros kavramlarından çok daha fazla yer ayırmıştı. Jung'un kadın-erkeğin ve her iki fıtratın erilliği-dişilliği arasındaki psikolojik farkın doğasına ilişkin düşünce anlayışına dair okurun asıl başvurması gereken bu geç başyapıttır. Bu geç yapıtın dikkatle okunması, kişinin Jung'un dişilliği sadece ilişkide olma, erilliğiyse sadece bilinçli ayrımsama olarak tahayyül ettiği düşüncesinden vazgeçebilmesini sağlar. Aslında kendisine yansıtıcı bir

derinlik katan karanlık soğuk nemliliğiyle Luna'nın simgelediği derin dişil ruha dair belirli bir ilişkisizlik, kendisine delici bir güç katan parlak sıcaklığıyla Sol'a dair ise gelişigüzel bir ilişki hali vardır.

Jung'un simyayla ilgili yazdıklarını okurken psikolojik yorumun kendisiyle çelişen üslubunun girdiği geleneği keşfetmek mümkün. Diğerlerinin gözlemlediği gibi onunkisi hermesçi, ifşa eden ve bir o kadarını da saklayan bir üslup ve simyasal mesellerde birbirlerini nötürleyen acı gerçekleri ifade ediyor. Böylesi bir üslup yalnızca doğaya sadıktır. Jung'un Batı simyasıyla ilgili çalışması, kendisi altmışını geçtikten sonra basılmaya başladı ve bu çalışma orta yaş sonrası eril bireyleşme deneyimine dayanıyordu. Simyasal denemelerin yansıttığı ve dolaylı olarak tasvir ettiği bilgeliği üretme süreci, özgül karakteri ve içeriğini ancak psikolojik açıdan olgunlaşan bireylerin derin düşüncelerine sırdaş olanların bilebileceği birşeydir.

Simyasal eserini tamamlarken, Jung eril ve dişil ilkelerin bile verili olmadıklarını, oluşma koşulları arketipsel yasaları takip etse bile deneyimle oluşturulduklarını yavaş yavaş anlamıştı. Çoğu zaman yaşamın ortasında erkeğin içindeki dişil ilkenin oluşumunun şu simyasal reçeteye, sadece Jung'da ima edilen ancak diğer yazarlarca da zikredilen bir reçeteye uyduğunu gözlemledim: Civayla birleşen tuz Luna'yı üretir. Luna, gelişmiş dişil ilke artık naif olmayan, yeterince acı çekmiş (tuz: acı, gözyaşı) bir animaya tekabül eder ve kendini savunurken hilebaz bir acımasızlığa muktedirdir (civa: hilebaz, durumu saldıran tarafın aleyhine çevirme kapasitesi). Erkeklerin orta yaşlarda Luna'nın yeterince iyi bütünleştiğini garantilemeye dair özel görevleri vardır (Özellikle tuzla ilgili zorlu denemeden yapılan kısa alıntı bu içsel çalışmayı anlatır). Luna, Sol'un bir kişilik bütünlüğü üreteceği, kahramanlık destekli bilinçle etkileşime hazır, desteklenen bir bilinçdışıdır. Bu, kişilik gelişimine dair Jung'un son imgesidir ve bizatihi kendi eril perspektifinden devşirilmiştir.

"Merkür Cini", bu ciltteki son seçkilerin kaynağı, özel bir bahsi hak ediyor çünkü bu yukarda bahsi geçen perspektifin arketipsel zeminine en iyi görüş açısını sağlıyor. Jung'un bizatihi karakteristik ruhunun ve psikoloji yazımını yöneten bilincin bir tasviri olması açısından bu, Jung'un arketiplerle ilgili muhteşem makaleleri arasında muhtemelen en şahsi olanı. Merkür'ün Jung için bilinçdışı arketipi olması, bize sonunda eril Jung'un bilinçdışına olan yaklaşımının nasıl olduğunu anlatır. Çiftcinsiyetli olmasına rağmen Merkür, her ne kadar bu mitolojide her erillik temellendirilmeyecek olsa da, aslında eril bir tanrıdır. Bu yüzden bu kapsamlı makale bile erillikle ilgili son söz olamaz. Oysa Merkür, Jung'un kendi psikolojik üslubunu anladığı arketiptir. Jung'un diğer yazılarının arasında bu parça kadim bir nişan, Romalıların Merkür'ü ve simyanın koruyucu azizi olan Hermes onuruna yeni toprakların kapılarına Yunanlıların yerleştirdiği erekte bir penis gibi duruyor. Jung'un çocukluk rüyasında temellenen fallik enerji bu makaleyle tamamen açığa çıkar. Bu tanrının sıfatlarında Jung'un yeni ufuklar açan fikirlerini—zıtlık çiftlerinin arasında sürekli hareket halindeki otonom, yaratıcı bir varlık olarak bilinçdışını, farklı tanrıların kapılarına eriştiğinin sinyalleri olarak bilinçdışının değişen şekillerini, sınırlı bir içruhsal yaşam içinde bilinçdışının istikrarlı bütünlüğe doğru eğilimini— bulmak mümkün. Merkür, Jung'un kişisel bütünleşme yolundaki simyasal çabasının koruyucusu, onun nihai baba figürü ve psikeye giden eril yoluydu. Onunkisi bu cildin içindekileri anlatan rahatsız bir eril ruh.

JOHN BEEBE

SAN FRANCISCO, EYLÜL 1988

Editörler, Cathie Brettschneider, Adam Frey, Joseph Henderson, Loren Hoekzema, John Levy, Daniel C. Noel, William McGuire ve Mary Webster'in yardımlarına müteşekkirdir.

I.
KAHRAMAN
KAHRAMANIN KÖKENİ

251 Libidonun bütün sembolleri arasında en güzeli şeytan ya da kahraman olarak nakşedilmiş insan figürüdür. Burada sembolizm neşeden kedere, kederden neşeye geçen ve güneş gibi kâh ufukta yükselen, kâh bütün görkemiyle yeniden doğmak için gecenin karanlığına gömülen bir figüre dönüşerek astral ve meteorolojik imgelerin nesnel, maddi âleminden ayrılır[3]. Tıpkı güneş gibi kendi devinimiyle ve doğasına uygun olarak sabahtan öğlene değin yukarı tırmanır, öğlen çemberini geçer ve ışığım ardında bırakarak akşama doğru aşağı iner ve sonunda her şeyi örten geceye gömülür. Bu yüzden insan değişmez kanunlarla yolunu çizer, yolculuğunu tamamlar ve kendi çocuklarında yeniden doğarak yeni bir döngüyü başlatmak üzere karanlığa gömülür.

[•••]

297 Psişik yaşam gücü, yani libido, kendini güneşle[4] simgeleştirir veya güneş sıfatları taşıyan kahraman figürlerinde kişileştirir. Aynı zamanda fallik sembollerle de kendini ifade eder. Her iki duruma da Lajard'ın koleksiyonundan geç Babil

3 Güneş Kahramanı Gılgamış'ın ismi Jensen'in kitabında "Neşe ve Keder İnsanı" olarak geçer, "The Man of Joy and Sorrow", Jensen, *Das Gilgamesch-Epos*.

4 Mitra liturjisi, insanı oluşturan elementler arasında ateşi τὸ εἷς ἐμὴν κρᾶσιν θεοδώρητον (*bileşimimdeki kutsal armağan*) saymış ve ona özellikle kutsal bir element olarak vurgu yapmıştır, Dieterich, *Mithrasliturgie*, s. 58.

dönemine ait bir mücevherde rastlamak mümkün (Görsel 19 [bkz. s. 20]). Ortada çiftcinsiyetli bir tanrı durur. Maskülen tarafında başında bir güneş halesiyle bir yılan vardır; feminen tarafındaysa başının üzerinde bir hilalle bir diğer yılan durur. Resmin sembolik bir cinsel nüansı vardır: maskülen tarafında kadın cinsel organının en bilindik sembollerinden eşkenar bir dörtgen durur; feminen tarafında ise kasnağı olmayan bir tekerlek vardır. Tekerlek telleri, uçlara doğru kalınlaşarak daha önce bahsi geçen ve fallik bir anlam taşıyan parmaklar gibi topuza dönüşür. Resimdeki de ilkçağda bilinmeyen fallik bir tekerleğe benziyor. Üzerlerinde tamamen erkek cinsel organlarından oluşan bir tekerleği döndüren Küpid'in yer aldığı müstehcen mücevherler vardır[5]. Güneşin neyi imlediğine gelince Verona'daki eski eserler koleksiyonunda aşağıdaki sembollere sahip bir geç Roma kitabesi keşfettim[6]:

298 Yalın bir sembolizm: güneş = fallus, ay = çanak (uterus). Bu yorumlama aynı koleksiyondan bir diğer anıtla doğrulanır. Çanağın[7] yerini bir kadın figürünün almasının dışında semboller aynıdır. Sikkelerin üzerindeki bazı semboller muhtemelen benzer bir şekilde yorumlanabilir. Lajard'ın *Recherches sur la culte de Venus* [*Venüs Kültü Üzerine Araştırmalar*] adlı çalışmasında, yanında bir maskülen (ay tanrısı Men olduğu söylenen) bir de feminen (Artemis olduğu söylenen) figür yer alan

5 Cinsellikte dışa vurulan periyodiklik ve ritmin bir görseli.

6 Fotoğraftan kopya değil, kendi çizimimdir. (yazarın notu)

7 Brezilya'daki Bakairi yerlilerinin bir efsanesinde tahıl havanından çıkan bir kadın yer alır. Bir Zulu efsanesi bir çanağın içine bir damla kan koyan bir kadından bahseder; kadının çanağı kapatıp sekiz ay beklemesi ve dokuzuncu ayda kapağı açması tembihlenir. Kadın bu söylenenleri aynen yapar ve dokuzuncu ayda kapağı açtığında çanağın içinde bir çocuk bulur (Frobenius, I. s. 237.)

Artemis'i konik bir taş şeklinde tasvir eden bir Perge sikkesi yer alır. (Lunus da denilen) Men, Attik bir bas rölyefte elinde bir mızrak, yanında asasıyla Pan ve bir kadın figürüyle birlikte karşımıza çıkar[8]. Bundan hareketle güneşin yanı sıra cinselliğin de libidoyu sembolize etmek için kullanılabildiği aşikârdır.

299 Burada bahsedilmeye değer bir diğer nokta vardır. Meşale taşıyıcısı Cautopates çoğu zaman bir tavus kuşu[9] ve kozalak şeklinde temsil edilir. Bunlar oldukça yaygın bir kült olan Frigya tanrısı Men'in özellikleridir. Başında bir miğfer (*pileus* – "Frigyalılara özgü başlık")[10] ve kozalakla bir av kuşuna binerken, meşale taşıyıcılarda olduğu gibi oğlan çocuğu olarak resmedilir (Bu son özellik hem meşale taşıyıcıları, hem de Men'i Kabeiroi ve Daktiloslarla ilişkilendirir). O halde Men'in Kibele'nin oğlu ve aşığı Attis'le benzerlikleri vardır. İmparatorluk zamanında Men'le Attis iç içe geçmişti. Attis de Men, Mitra ve meşale taşıyıcıları gibi bir miğfer takar. Annesinin oğlu ve aşığı olarak ensest sorununu gündeme getirir. Ensest, Attis-Kibele kültünde mantıksal olarak ritüel hadım edilmeye yol açar; çünkü efsaneye göre annesine öfkelenen kahraman kendini hadım eder. Ensest meselesini bu kitabın sonunda ele alacağım için şimdilik bu meseleye fazla girmek istemiyorum. Burada sadece ensest motifinin ortaya çıkışının kaçınılmaz olduğunu belirtmek istiyorum. Çünkü ne zaman gerileyen libido dâhili veya harici sebeplerden ötürü kendi içine dönse, ebeveyn imgelerini yeniden harekete geçirir ve böylelikle çocukluktaki ilişkisini yeniden kurar. Ancak bu ilişki yeniden kurulamaz, zira libido cinselliğe çoktan bağlanmış erişkin bir libidodur ve kaçınılmaz olarak ebeveynlerle yeniden harekete geçirilen ilişkiye uyumsuz, ensest yanlısı bir karakter aktarır[11].

8 Roscher, *Lexikon*, II, 2733/4, *Men* maddesi.

9 Güneşle özdeşleştirilen hayvanlardan biri.

10 Mitra ve meşale taşıyıcılar gibi.

11 Burada arketipsel ensest sorunu ve bu sorunun tüm komplikasyonlarına giremeyeceğim için bu açıklama tatmin edici değildir. Bu sorunu "Die Psychologie der Übertragung" ["Aktarım Psikolojisi"] adlı çalışmamda etraflıca ele aldım.

Görsel 19. Çiftcinsiyetli tanrıça. Geç Babil dönemine ait bir mücevher

Görsel 20. Kibele ve oğlu/âşığı Attis. Roma sikkesi

Ensest sembolizmini meydana getiren bu cinsel karakterdir. Her ne koşulda olursa olsun ensestten kaçınılması gerektiğinden, sonuç oğul-aşığın ölümü, ensest ilişkiye girdiği için kendini hadım ederek cezalandırması ya da içgüdüselliğin, özellikle cinselliğin bir tür önlem veya ensest arzusunun kefareti olarak kurban edilmesidir (Bkz. yuk. Görsel 20). İçgüdüselliğin en bariz örneklerinden biri olan cinsel ilişki, bu kurban etme önlemlerinden yani perhizden etkilenmeye en meyyal olan şeydir. Kahramanlar genelde gezginlerdir[12] ve gezginlik asla nesnesini bulamayan bir arzunun[13], yitik anneye duyulan bir özlemin sembolüdür. Güneş benzetmesi bu bağlamda kolayca

12 Gılgamış, Dionysus, Herakles, Mitra vb.
13 Kşz. Graf, *Richard Wagner im Fliegender Hollander*.

anlaşılabilir: kahramanlar sürekli yer değiştiren güneşe benzer, buradan kahraman mitinin bir güneş miti olduğu sonucuna varılır. Bu, bizim için daha ziyade bilinçdışının bilincin ışığına yönelik doyurulmamış ve doyurulamayan arzusunun öz temsiline benziyor. Ancak kendi ışığı tarafından sürekli yoldan çıkarılma ve köksüz boş bir dilek olma tehlikesi altındaki bilinç, tabiatın sağaltıcı gücünü, varlığın derin kuyularını ve sayısız şekilleriyle yaşamla bilinçdışı bir birlikteliği arzular. Burada sözü bu Faustça arzunun derinlerine inen ustaya bırakmalıyım:

MEPHISTOPHELES: Büyük bir sırrı istemeyerek ifşa ediyorum.

İnzivada tahtlarına oturmuş ilaheler vardır.
Onlar için zaman ve mekân yoktur.
Onlardan ancak bir zaruret halinde bahsedilir:
Anneler.
Onlar, siz fanilerce tanınmayan
Ve bizim de anmayı sevmediğimiz ilahelerdir.
Onların oturdukları yeri bulmak için en derin yerlere sokulmak lazımdır.
Onlara muhtaç oluşumuz senin yüzündendir.
FAUST: Oranın yolu hangisidir?
MEPHISTOPHELES: Yol yoktur, kimsenin ayak basmadığı
Ve basamayacağı; kimsenin istemediği
Ve istemeyeceği bir yerdedir. Hazır mısın?
Ne kilidi var, ne sürgüsü.
İnziva seni oraya buraya sürükleyecek.
Issızlık ve inzivanın ne olduğunu biliyor musun?

Eğer okyanusu yüzerek geçecek
Ve sonsuz denizleri görecek olsaydın,
İçinde boğulmaktan korktuğun halde de

Bir şeylere şahit olurdun.
O yeşil ve sessiz denizlerin içinde
Kayıp giden yunus balıklarını,

Geçen bulutları, güneşi, ayı ve yıldızları görürdün.
Hâlbuki ezelden beri boş duran bu uzaklıklarda
Hiçbir şey görmeyeceksin.
Adımının bile sesini işitmeyeceksin.
Üzerinde durup dinlenebileceğin sabit bir şey bulamayacaksın.

Şu anahtarı al bakalım.

Bu anahtar sana aradığın yeri gösterecek
Onu takip et, aşağı in, o seni annelerin yanma götürecektir.

Öyle ise in bakalım. Çık da diyebilirdim,
Hepsi bir yere varır. Oluşu tamamlanmış olan bu âlemden
Sıyrılarak bağımsız ülkelere git.
Artık çoktan beri mevcut olmayan şeylerle gönlünü eyle.
Oradaki hareketler bulut yığınları gibi etrafım aldığı zaman
Anahtarı sakla, onları uzaklaştır.

Kızıl bir üç ayak
Yerin en derinlerinde olduğunu sana haber verir.
Ve sen onun ışığında anneleri görürsün.
Bunların bir kısmı rastgele oturur ve bir kısmı ayakta durur veya yürür.
Ebedi aklın, ebedi eğlencesi olarak
Teşekkül ve istihale ile meşguldürler.
Çeşit çeşit mahlûkların hayaletleriyle çevrilmiş halde seni görmezler.
Çünkü onlar yalnız hayaletleri görürler.
İşte o zaman metin ol, çünkü tehlike büyüktür
Ve doğruca sehpanın üzerine yürü;
Ona anahtarla dokun.[14]

14 Goethe, *Faust*, Elips Kitap, 2011, Ankara, ss. 187-189.

ANNEDEN KURTULMA SAVAŞI

Jung'a göre kahraman, gelişen benin libidosunun bir sembolüdür. Libido sözcüğüyle Jung sadece arzuyu ya da psikolojik enerjiyi değil, psikolojik ereği de kasteder. Ona göre kahraman miti, benin bilinçdışına olan bağlılığını kendiliğe yönelmeyle yer değiştirme arzusunu ifade eder— bu, bilinçdışını sembolize eden anneyle ikircikli bir mücadeleyi gerekli kılan bir erektir.

441 Libido mitinin tipik unsurları bir kez daha karşımıza çıkar: asli biseksüellik, annenin (anneyi ayağıyla yararak) içine girme vasıtasıyla ölümsüzlük (yaralanmazlık), ruh kuşu olarak yeniden dirilme ve doğurganlığın (yağmur)üretimi. Bu tür bir kahraman mızrağına tapınılmasına sebep olunca muhtemelen bunun kendisinin geçerli bir eşdeğeri olduğunu düşündüğü için böyle bir şey yapar.

442 Bu noktadan bakıldığında birinci bölümde [burada yer verilmemiştir] Eyüp'ten alıntıladığımız pasajı başka bir gözle görmeye başlarız:

Beni kendisine hedef dikti.

Onun okçuları beni kuşatıyor,

Hiç esirgemeden böbreklerimi yarıyor;

Ödümü yere döküyor.

Bedenimde gedik üzerine gedik açıyor,

Bir dev gibi üzerime saldırıyor.[15]

443 Burada Eyüp, bilinçdışı arzuların saldırısının sebep olduğu ruhun acısını dile getiriyor; libido etinde çürüyor. Zalim bir Tanrı onu ezmiş ve bütün varlığına ıstırap veren dikenli düşüncelerle delip geçmiştir.

444 Aynı imge Nietzsche'de karşımıza çıkar:

15 Tevrat / Eyüp; 16:12 vd.

Yere serilmiş, çırpına çırpına
Can çekişenler gibi ayakları ovuşturulan
Sarsılmış, ah, bilinmeyen ateşlerle yan yana
Titreyerek, sivri buzdan oklar kaşımda,
Sen peşimdesin ey Düşünce.
Adlandırılamaz. Açıklanamaz. İğrenç.
Sen ey bulutların ardındaki avcı.
Yerle bir olmuşum senin şimşeklerinle
Sen alaycı göz, dikmişsin gözünü bana karanlıklardan
Yatıyorum öyle
Kıvrınarak, çırpınarak, işkencesiyle
Bütün sonsuz ezaların
Vurdun beni sen ey zalim avcı
Vur, daha derine vur, bir kez daha, haydi vur.
Kopar, parçala bu yüreği! Niye bu işkence
Neye göz koydun böyle,
Usanmadın mı bu insan işkencesinden
Acı vermekten haz duyan tanrı şimşeği gözlerle
Öldürmek değil istediğin
Yalnızca eziyet, eziyet etmek mi?[16]

445 Bu benzetmede Azteklerin çarmıhla idamlarında ve Odin'in kurban edilişinde gördüğümüz gibi işkence edilerek öldürülmüş ve kurban edilmiş tanrıyı görmek için uzun uzun izaha gerek yok[17]. Aynı imgeye Aziz Sebastian'ın işkenceyle öldürülüşünü betimleyen tasvirlerde rastlarız; genç azizin bir genç kızı andıran pırıltılı, narin teni ressamın duyarlılığını yansıtarak vazgeçişin bütün acısını açığa vurur. Bir ressam, tablosunun yaşadığı dönemin ruhunu yansıtmasının önüne geçemez. Aynı şey çarmıha gerilenin mızrakla delindiği, Hıristiyan sembolün en üst derecesinde bile geçerlidir. Bu, arzuları tarafından işkence gören ve İsa'da çarmıha gerilen Hıristiyanlık

16 *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 209-210.

17 Spielrein'ın hastası da Tanrı tarafından üç kez vurulduğunu söylemişti —"sonra ruh yeniden dirildi".

dönemi insanının gerçek bir sembolüdür.

446 İnsanoğluna acı çektiren işkencenin dışardan gelmeyişi, tam tersine insanın kendi avcısı, celladı, kurban bıçağı olduğu gerçeği, Nietzsche'nin ikiliğin aynı sembolizm yoluyla psişik bir çelişkiye ayrıldığı bir başka şiirinde de açıktır:

Ah Zerdüşt
Zalim Nemrut...
Daha düne dek avcısıydı tanrının bile,
Tuzağıydın her türlü erdemin
Okuydun fenanın...
Şimdi kendi kendine av olmuş
Kendi kendinden kaçmış
Kendi kendine saplanmış
Şimdi
Tek başına kendinle
İki başına kendini bilmenle
Yüzlerce aynayla çevrili
Kendine sahte
Yüzlerce anıyla çevrili
Belirsiz
Yaralardan bezgin
Üşümekten soğuk
Kendi iplerine dolaşmış
Kendini bilen, kendini aşan...
Ne sarıp sarmalıyorsun kendi kendini
Bilgeliğin sicimleriyle...
Ne ayartıyorsun kendi kendini
Kocamış yılanın cennetine
Ne kaçırıyorsun kendi kendinden
Kendi kendine – kendi kendine...[18]

447 Ölümcül oklar kahramana dışardan saplanmaz; avlanan, savaşan ve kendisine işkence eden yine kendisidir. Onun

18 Frederich Nietzsche, "Yırtıcı Kuşlar Arasında", *Dionysos Dityrambosları*, çev. Oruç Arıoba, İthaki Yayınları, 2003.

içinde dürtü dürtüyle savaşır; bu yüzden şair "Kendi kendine saplanmış" derken onun aslında kendi okuyla yaralandığını söyler. Okun libidoyu sembolize ettiğini bildiğimiz için "saplanma"nın anlamı aşikârdır: kişinin kendisiyle birleşmesi, bir nevi kendini döllemesi ve aynı zamanda kendine tecavüz, kendini öldürmedir. Bu yüzden Zerdüşt haklı olarak kendini (tıpkı kendini Odin'e kurban eden Odin gibi) kendisinin celladı sayar. Elbette bu psikolojinin çok da istemli bir şey olduğu düşünülmemelidir: Kimse kendine kasten bu tür işkenceler yapmaz, bunlar daha ziyade kişinin başına gelir diyebiliriz. İnsan bilinçdışım kişiliğinin parçası sayarsa, aslında kendisine karşı öfkelendiğini kabul etmesi gerekir. Ancak kişinin acı çekmesiyle inşa edilen sembolizm arketipsel ve kolektif olduğu için artık kişinin kendisinden ötürü değil zamanın ruhundan dolayı acı çektiğinin bir işareti olarak görülebilir. Kişi nesnel, kişisel olmayan bir sebep yüzünden, bütün insanlarla paylaştığı kolektif bilinçdışından ötürü acı çekmektedir.

448 Kişinin kendi okuyla vurulması bu yüzden bir içedönüklük halidir. Bunun ne anlama geldiğini zaten biliyoruz: libido "kendi derinliklerine" (Nietzsche'nin en sevdiği imgelerden biridir) batar ve terkettiği yerüstü dünyası için karanlıkta bir ikame keşfeder—("Yüzlerce aynayla çevrili") en güçlü ve en tesirlilerinin en eski anılarımız olduğu anılar dünyası. Bu, zamanın acımasız kanunu gereği erken çocukluk döneminin cennetvari ortamının dışına sürüldüğümüz çocuğun dünyasıdır. Bu yeraltı krallığında, aile ocağımızla ilgili tatlı hisler ve gerçekleşmesi beklenen bütün umutlar uyur. Gerhart Hauptmann'ın *Batık Çan* adlı o muhteşem eserinde Heinrich'in dediği gibi:

> Bir türkü tutturur çoktan yitmiş ve unutulmuş
> Bir yuva türküsü, çocuksu bir aşk türküsü
> Büyülü bir kuyunun sularında doğmuş
> Bütün fanilerin bildiği ancak hiçbirinin işitmediği.

449 Mephistopheles'in dediği gibi "Çünkü tehlike büyük-

tür[19]", zira bu derinlikler büyüler. Libido ister kendi isteğiyle, ister eylemsizlikten, ister kader yüzünden olsun parlak üst dünyayı terkedince tekrar kendi derinliklerine, çıktığı asıl kaynağa batar ve bedene ilk girdiği yarık noktasına, göbeğe geri döner. Bu yarık noktasına anne denir çünkü yaşam dalgası bize ondan ulaşır. Ne zaman insanı ürküten, kendi gücünden şüpheye düşüren büyük bir iş başarılması gerekse kişinin libidosu asıl kaynağına geri çekilir—ve bu yokolmayla yeni bir yaşam arasında gidip gelen tehlikeli bir andır. Zira libido bu içsel dünyanın harikalar diyarında sıkışıp kalırsa[20], üst dünyadaki insan artık can çekişen, ağır hasta gölgeden başka bir şey değildir. Ancak libido kendini kurtarmayı başarıp yukarı doğru yolunu bulursa mucizevi bir şey gerçekleşir: Yeraltına yapılan yolculuğun gençlik pınarına bir dalış olduğu anlaşılır ve belli ki ölü olan libido tazelenmiş bir doğurganlığa uyanır. Bu düşünce bir Hint mitinde tasvir edilir: Vişnu derin bir transa geçer ve uykusunda bir nilüferin üstünde tahtına kurulmuş Brahma'yı dünyaya getirdiğini görür; beraberinde dikkatle okuduğu *Vedalar* Vişnu'nun göbeğinden çıkar (İçedönüşten yaratıcı düşüncenin doğuşu). Ancak Vişnu'nun esrik dalgınlığından dünyaya azgın bir tufan iner (İçedönüşten dünyanın kıyım ve yıkımı). Bu genel karmaşadan istifade eden bir şeytan *Vedalar*'ı çalıp derinlere saklar. Bunun üzerine Brahma Vişnu'yu uyandırır; Vişnu kendini balığa dönüştürüp tufanın içine dalar, şeytanla savaşıp onu alt eder ve *Vedalar*'ı geri alır.

450 Bu, libidonun, psikenin iç dünyasına, bilinçdışına girişinin ilkel bir tasviridir. Orada içedönüş ve gerilemeyle şimdiye dek örtük durumdaki içerikler kümelenir. Bunlar farkındalığı

19 Goethe, *a.g.e.*, s. 189.

20 Aynı şey, Persephone'yi yeraltından kaçırmak isteyen Theseus ve Peirithous efsanesinde mitolojik olarak tasvir edilir. Colonus'un ormanında bir yarığa girerler ve buradan dünyanın bağırsaklarına inerler. Aşağı indiklerinde biraz dinlenmek isterler ancak kayalardan çıkamayacak kadar büyürler ve yukarı yükselemezler. Diğer bir deyişle annede sıkışıp kalırlar ve üst dünyaya yiterler. Daha sonra Theseus, ölümü alt eden kahraman rolüyle karşımıza çıkan Herakles tarafından kurtarılır. Theseus miti bu yüzden birey olma sürecinin bir temsilidir.

olan zihin tarafından farkedilmek üzere tıpkı doymuş solüsyonda örtük haldeki billur yapının moleküllerin bir araya gelmesiyle gözle görünür bir şekil alması gibi libidonun içedönüşü vasıtasıyla bireysel anılarla zenginleşmiş ilkel imgeler, arketiplerdir. Bu içedönüş ve geri çekilmeler yalnızca yeni bir yönelim ve adaptasyon gerekli olduğunda meydana geldiğinden kümelenen arketip her daim anın ihtiyacının ilkel imgesidir. Yaşamın değişen durumları bizim düşünme biçimlerimizden sonsuz farklı şekillerde ortaya çıkacak olsa da, olası sayı belirli doğal sınırları asla aşmaz; kendilerini sürekli tekrarlayan üç aşağı beş yukarı aynı tipik kalıplarla karşımıza çıkarlar. Bilinçdışının arketipsel yapısı olayların ortalama akışına tekabül eder. Bir kimsenin karşılaşabileceği değişiklikler sonsuz değişkenlikte değildir; sınırlı sayıdaki belirli tipik olayların varyasyonlarıdır. Bu yüzden ne zaman zorlu bir durum hasıl olsa muadil arketip bilinçdışında kümelenecektir. Bu arketip esrarlı yani belirli bir enerjiye sahip olduğundan bilincin içeriklerini— bilinci farkedilir kılan ve böylelikle bilinçli bir farkındalık sağlayan bilincin fikirlerini—kendine çekecektir. Arketipin bilince geçişi bir aydınlanma, açığa çıkma ya da bir "kurtarıcı fikir" olarak hissedilir. Bu sürecin tekrarlanan tecrübesi, ne zaman hayati bir durum ortaya çıksa içedönme mekanizmasının ruhsal bir hazırlığı beraberinde getiren ritüel eylemler, örneğin büyü ayinleri, kurban törenleri, ruh çağırma ayinleri, dua vb. vasıtasıyla yapay olarak işletildiği sonucunu doğurur. Bu ritüel eylemlerin amacı libidoyu bilinçdışına yönlendirmek ve onu içe kapanmaya mecbur etmektir. Eğer libido bilinçdışıyla bağlantı kurarsa anneyle bağlantı kurmuş gibi olur; bu da ensest tabusunu ortaya çıkarır. Ancak bilinçdışı anneden sonsuz daha büyük olduğundan ve sadece onunla sembolize edildiğinden eğer söz konusu "kurtarıcı" şeyler veya ulaşılması zor hazine kazanılacaksa ensest korkusu yenilmelidir. Oğul kendi ensest eğiliminin bilincinde olmadığından bu, anneye yahut onun sembolüne yansıtılır. Ancak anne sembolü annenin kendisi değildir, bu yüzden gerçekte en küçük bir ensest ihtimali dahi yoktur ve tabu bu yüzden

bir direnç sebebi olmaktan çıkar. Anne bilinçdışını temsil ettiği için ensest eğilimi özellikle anneye (örn. İştar, Gılgamış) ya da animaya (örn. Khrise ve Philoctetes) duyulan şehvetli bir tutku şeklinde ortaya çıktığında aslında dikkate alınması gereken sadece bilinçdışının arzusudur. Bilinçdışının reddedilmesinin genellikle talihsiz sonuçları vardır; bilinçdışının içgüdüsel güçleri ısrarla görmezden gelinirse karşı atağa geçer: Chryse zehirli bir yılana dönüşür. Bilincin bilinçdışına karşı tavrı ne kadar olumsuz olursa bilinçdışı o kadar tehlikeli bir hale gelir[21]. Chryse'nin laneti öylesine gerçekleşir ki sunağa yaklaşan Philoctetes kendi zehirli okuyla ayağından yaralanır; daha manidar diğer anlatılardaysa[22] zehirli bir yılan tarafından ayağından ısırılır[23] ve çöker[24].

21 Yunanlılar Truva'ya doğru yola çıktıklarında yolculuklarının mutlu sonla bitmesi için daha önce Argonotlar ve Herakles'in yaptıkları gibi Chryse adasında yaşamış bir su perisi olan Chryse'nin sunağına kurban adamak isterler. İçlerinde Chryse'nin gizli tapınağına giden yolu bilen tek kişi Philoctetes'tir. Ancak orada başlarına yukarda anlatılan felaket gelir. Sophocles *Philoctetes* adlı eserinde bu olayı ele alır. Bir yorumcudan Chryse'nin kahramana aşkım sunduğunu öğreniriz ancak aşkıyla dalga geçilince sevdiği adamı lanetler. Öncülü Herakles gibi Philoctetes yaralı ve hasta kral prototipidir; aynı motif Kutsal Kâse ve simya sembolizminde devam eder (kşz. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], par. 491 vd. ve Görsel 149).

22 Roscher, *Lexikon*, 2318, 15 vd., *Philoctetes* maddesi.

23 Rus güneş kahramanı Oleg, öldürülmüş atın kafatasına yaklaşınca bir yılan peyda olur ve onu ayağından ısırır. Bunun üzerine Oleg hastalanıp ölür. İndra, şahin Shyena şeklinde somayı çalar; çoban Krishanu onu okla ayağından yaralar. De Gubernatis, *Zoological Mythology*, II, ss. 181-182.

24 Tıpkı anne sembolü kutsal kâseyi koruyan kral gibi. Philoctetes miti, Herakles döngüsünün daha geniş bağlamından gelir. Herakles'in iki annesi vardı: yardımsever Alkmene ve memesinden ölümsüzlük sütü içtiği Hera. Herakles daha beşikteyken Hera'nın yılanlarını yener; yani kendini bilinçdışının denetiminden kurtarır. Ancak zaman zaman Hera ona delilik nöbetleri gönderir; bu nöbetlerden birinde Philoctetes kendi çocuklarını öldürür. Bu, Hera'nın vampir olduğunun dolaylı kanıtıdır. Bir geleneğe göre Herakles ustası Eurystheus'un işlerini yapmayı reddettikten sonra bu suçu işler. Duraksamasının sonucu olarak iş için hazır olan libido bilinçdışı anne imgesine çekilir ve bu da delirmesine sebep olur. Bu halde kendini vampirle özdeşleştirir ve kendi çocuklarını öldürür. Delfi kahini ona ölümsüzlüğünü eziyetleriyle kendisine büyük işler başartan Hera'ya borçlu olduğu için kendisine Herakles adının verildiğini söyler. Burada büyük iş sözünün anneyi alt etmek ve böylece ölümsüzlüğü kazanmak anlamına geldiği açıktır. Karakteristik silahı asayı anneliğe ait zeytin ağa-

451 Aynı tipte yaralanma Ra'yı da yıkar ve bu olay aşağıdaki ilahide şöyle tasvir edilir:

Tanrının ağzı yaşlılıktan seğirdi
Ve tükürüğünü tutamayıp yeryüzüne düşürdü
Ve tükürdüğü şey yere düştü
O vakit İsis onu elleriyle yoğurdu
Yerdeki toprakla beraber
Ondan asil bir kurtçuk yaptı
Tıpkı bir mızrak gibi
Onu canlı canlı yüzüne dolamadı
Yumak yapıp yolun üstüne attı
Üzerinde ulu tanrının konuştuğu yola
İstediği vakit iki diyarı aracılığıyla konuştuğu
Asil tanrı bütün görkemiyle peyda oldu.
Firavuna hizmet eden tanrılar ona eşlik etti
Ve her günkü gibi yürüdü, sonra asil kurtçuk onu soktu
Kutsal tanrı ağzını açtı
Ve majestelerinin sesi semada çınladı
Ve tanrılar haykırdı. İşte! İşte!
Onlara ses edemedi
Çenesi takırdadı
Her yeri tir tir titredi
Ve zehir bedenine yayıldı
Nil, topraklarını işgal ederken.

452 Bu ilahide Mısır, bizim için yılan ısırması motifinin ilkel bir versiyonunu muhafaza etmiştir. İnsanın yaşlanmasının bir sembolü olarak sonbahar güneşinin yaşlanmasının kökeni yılan ısırmasına uzanır. Anne kötücül hünerleriyle güneş tanrısının ölümüne sebep olmakla suçlanır. Yılan, öldüren ancak aynı

cından keser. Güneş gibi Apollo'nun oklarına sahiptir. İsmi "anne rahmindeki mezar" anlamına gelen Nemea aslanını mağarasında öldürür. Bunun ardından Hidra'yı öldürür ve sonrasında Hera'nın kendisinden istediği pek çok kahramanca işler yapar. Bütün bu işler bilinçdışıyla olan mücadeleyi sembolize eder. Uğraşlarının sonundaysa kehanette söylendiği gibi Omphale'nin (Ὀμφάλη: göbek bağı) kölesi olur: yani sonunda bilinçdışına boyun eğmek zorunda kalır.

zamanda yaşam kaynağı olduğu için insanın ölüme karşı tek güvencesi olan "anne"nin (ve diğer iblislerin) gizemli varlığını sembolize eder[25]. Bu yüzden ölümcül hastalığı olan birini sadece anne sağaltabilir. İlahi, tanrıların istişare amaçlı bir araya gelişini tasvir etmeye devam eder:

O vakit bilgeliğiyle İsis peyda olur
Ağzı yaşam nefesiyle doludur
Fermanı acıya son veren İsis
Sözü artık nefes almayanlara yaşam veren İsis
Der ki: Ne oldu, ne oldu kutsal baba?
Bak, bir kurtçuk yaptı sana bu kötülüğü
Bana ismini bağışla kutsal baba
Zira ismi söylenen yaşayacaktır.

453 Ra cevap verir:

Ben yerleri ve gökleri yaratan, dağları üst üste koyanım
Ve de bütün canlıları yaratan
Ben suları yaratan ve tufanı başlatanım
Ve de Annesinin Boğasını yaratan
Her şeye sebep olanım
Zehir çıkmaz, daha da derine iner.
Ulu tanrı şifa bulmaz
O vakit İsis Ra'ya şöyle der
Bana söylediğin senin ismin değil
Bana ismini söyle ki zehir akıp gitsin
Zira ismi söylenen yaşayacaktır

454 Sonunda Ra, gerçek ismini söylemeye karar verir. Tıpkı Osiris'in yarım yamalak iyileşmesi gibi yalnızca kısmen iyileşmiş, ayrıca güçlerini yitirmiş ve sonunda göksel ineğin sırtında inzivaya çekilmiştir.

25 Bu mitolojik unsurun ilkel düzeyde somut bir biçimde nasıl ele alınabileceğini Gatti'nin Natal'da altı metrelik bir boa yılanını kendine arkadaş edinen bir kocakarı tasvirinde görmek mümkün, *South of the Sahara*, ss. 226 vd.

455 Zehirli kurtçuk, yaşam bahşeden libidonun aksine libidonun ölümcül bir çeşididir. "Gerçek ismi" Ra'nın ruhu ve sihirli gücü (libidosu)dur. İsis'in istediği libidonun anneye aktarılmasıdır. Bu istek harfiyen yerine getirilir, zira yaşlanan tanrı göksel ineğe, anne sembolüne döner.

456 Bu sembolizmin anlamı daha önce söylediklerimizin ışığında netlik kazanır: Oğulun farkındalığı olan zihnini yöneten ve öne çıkmaya çalışan libido anneden ayrılmayı talep eder, ancak annesine duyduğu çocuksu arzusu kendini bütün nevrotik korku türleri yani genel yaşam korkusuyla açığa vuran psişik bir dirence sebep olarak bunu engeller. Bir kimse gerçekliğe adapte olmaktan ne kadar kaçınırsa, artarak sürekli yoluna çıkan korku o kadar büyür. Böylece bir kısır döngü oluşur: Yaşam ve insan korkusu daha fazla geri çekilmeye sebep olur ve bu da enfantilizme ve sonunda "anneye dönüş"e yol açar. Bunun sebepleri genelde kendiliğin dışına yansıtılır: hata dış koşullara bağlıdır, aksi halde ebeveynler sorumlu tutulur. Gerçekten de oğlunu bırakmadığı için annenin ne kertede suçlanması gerektiği bilinmezliğini korur. Oğul tabiatıyla her şeyi annenin yanlış tavrıyla açıklamaya çalışacaktır, ancak kendi beceriksizliğine mazeret bulmak için suçu ebeveynlerine atarak bu tür beyhude girişimlerden uzak durması daha isabetli olacaktır.

457 Bu yaşam korkusu yalnızca hayali bir öcü değildir: Asıl kaynağı bilinçdışı olduğu ve bu yüzden kişiliğin genç, büyüyen kısmını yansıttığı için orantısız görünen; yaşaması engellenir yahut kontrol altında tutulursa korku üreterek korkuya dönüşen oldukça gerçek bir paniktir. Korkunun anneden geldiği anlaşılıyor ama aslında bu, gerçeklikten sürekli kaçarak yaşamdan koparılan içgüdüsel, bilinçdışı, içsel insana karşı duyulan korkudur. Eğer anne engel olarak hissedilirse intikamcı bir takipçiye dönüşür. Her ne kadar çocuğunu yetişkin yaşantısına değin sürdürdüğü ve böylelikle çocuksu tavrı gereğinden fazla uzattığı marazi hassasiyetle ciddi bir biçimde yaralayabilirse de, elbette bu gerçek anne değildir. Daha ziyade, bir canavara

dönüşen anne imgesidir[26]. Oysa anne imgesi bilinçdışını temsil eder ve bilinçdışının bilinçle birleşmesi nasıl ki hayati bir ihtiyaçsa, bilincin bilinçdışıyla bağlantısını kaybetmemesi de o kertede hayati bir ihtiyaçtır. Bir insanın içindeki bu bağlantıyı hiçbir şey başarılı bir hayat kadar tehlikeye atamaz; başarılı bir hayat kişiye bilinçdışına bağlılığını unutturur. Gılgamış örneği bu bağlamda yol göstericidir: Gılgamış öyle başarılıdır ki tanrılar, bilinçdışının temsilcileri, kendilerini onun sonunu nasıl getirebileceklerini tasarlamak zorunda hissederler. İlk başta çabaları nafileydi, ancak kahraman ölümsüzlük otunu elde edip neredeyse amacına ulaşmışken bir yılan yaşam iksirini uyurken ondan çalar.

458 Bilinçdışının talepleri ilk etapta insanın enerjisi ve üretkenliği üzerinde felç etkisi yaratır; bu yüzden de zehirli bir yılan ısırığına benzetilebilir (Bkz. görsel 30). Belli ki bu, insanın yaşam enerjisini emen kötücül bir şeytandır ama aslında bu şeytan, yabancı eğilimleri farkındalığı olan zihnin öne çıkma çabasını denetlemeye başlayan kendi bilinçdışıdır. Bu sürecin sebebi çoğu zaman hayli belirsizdir. Kişi korktukça işindeki zorluklar, hayal kırıklıkları, başarısızlıklar, yaşa bağlı düşük verimlilik, ailevi sorunlar vb. her tür dış etmen ve ikincil sebeplerle karmaşıklaşır. Mitlere göre erkeği gizlice köleleştiren ve kendisinden kurtulamayacak hale getirip çocuklaştıran kadındır[27]. Güneş tanrısının kardeşi-karısı İsis'in, diğer bütün vücut sıvıları gibi libidonun mübadili sihirli bir güce sahip tükürükten zehirli bir yılan yaratması manidardır.

26 Hippolytus mitinde de benzer unsurlar karşımıza çıkar: Üvey annesi Phaedra, Hippolytus'a aşık olur. Hippolytus onu reddeder. Bunun üzerine üvey annesi Hippolytus'un kendisine tecavüz ettiğini söyleyerek Poseidon'dan onu cezalandırmasını ister. Denizden bir canavar çıkar; Hippolytus'un atları korkup onu ölüme sürükler. Asklepios onu diriltir ve tanrılar onu Numa Pompilius'un danışmanı bilge su perisi Egeria'nın ormanına gönderirler.

27 Kşz. *Herakles ile Omphale*.

Görsel 30. Kukulkan bir adamı yutarken. Borbanicus elyazmasından, Mayalar XVI. yüzyıl

Yılanı tanrının libidosundan yaratır ve bununla onu zayıflatıp kendine bağımlı hale getirir. Delilah da Samson'a benzer bir şey yapar: saçını, güneş ışınlarını keserek onun gücünü elinden alır. Mitolojinin bu şeytan-kadını aslında "kardeş-eş-anne"; hayatın ikinci yarısında aniden ortaya çıkan ve zorla bir kişilik değişikliği yapmaya çalışan erkeğin içindeki kadındır. Bu değişikliğin belirli yönlerini "Yaşamın Evreleri" üzerine yazdığım makalemde ele almıştım. Bu makale erkeğin kısmen feminenleştirilmesi ve aynı şekilde kadının maskülenleştirilmesini ele alır. Çoğu zaman bu durum çarpıcı koşullarda gerçekleşir: Erkeğin en güçlü niteliği, Logos ilkesi kendi aleyhine döner ve sanki ona ihanet eder. Aynı şey kadının Eros'unda da karşımıza çıkar. Erkek katı bir şekilde önceki tavrında sabitlenir, buna karşın kadın duygusal bağlarının içinde sıkışıp kalır ve yerini sonradan eşit derecede inatçı ve acemi "animus" fikirlerine bırakacak olan sağduyu ve anlayışı geliştiremez. Erkeğin fosilleşmesi katı

tavrını haklı çıkarmaya yarayan ruh hali, anlamsız sinir, güvensizlik ve hınç duygularından oluşan bir esrar perdesiyle kendini gizler. Bu tür bir psikolojinin en güzel örneği Schreber'in kendi psikozunu paylaştığı *Akıl Hastalığımın Güncesi* anlatısıdır[28].

459 İlerlemeli enerjinin felç olmasının aslında çok uygunsuz yanları vardır: İnsanın tabiatıyla kaçınacağı istenmeyen bir kaza veya olumlu bir felakete benzer. Çoğu durumda bilinç, sadece erkeğin karakterindeki bütün zayıf noktalara karşı değil, aynı zamanda onun başlıca erdemlerine (farklılaşmış işlev ve ideal) karşı da yöneltildiği açıkça hissedilen bilinçdışının saldırısına karşı ayaklanır ve onun taleplerine direnir. Herakles ile Gılgamış efsanelerinden de anlaşılacağı üzere bu saldırı destansı bir çatışma için enerji kaynağı olabilir; gerçekten de bu izlenim öylesine açıktır ki anne arketipinin aleni düşmanlığının Tabiat Ananın kendi çocuğunun daha başarılı olmasını kamçılamak için onun bir oyunu olup olmadığını kişinin kendisine sorması gerekir. O halde hınçlı Hera, kahramanına en zorlu görevleri verip eğer bu zorlu görevi için cesaretini toplamaz ve potansiyelini ortaya koymazsa onu acımasız bir sonla tehdit eden amansız "Ruh Eşi" olarak karşımıza çıkar. Kahramanın "anne" ya da onun şeytani temsilcisi (ejderha vb.) karşısındaki zaferi geçici bir durumdan başka bir şey değildir. Genç bir kimsede gerileme sayılması gereken şey—erkeğin feminenleştirilmesi (anneyle kısmi özdeşleşme) ve kadının maskülenleştirilmesi (babayla kısmi özdeşleşme)—yaşamın ikinci yarısında farklı bir anlam kazanır. Karşı cinse öykünen eğilimlerin özümsenmesi, libidoyu gelişim halinde tutmak için yerine getirilmesi gereken bir göreve dönüşür. Görev bilinçdışını birleştirmekten, "bilinç"le "bilinçdışı"nı bir araya getirmekten oluşur. Bunu bireyleşme süreci olarak adlandırmıştım; okuyucu daha fazla bilgi için sonraki çalışmalarıma başvurabilir. Bu aşamada anne

28 Söz konusu vaka, zamanında, ben Freud'un ilgisini bu konuya çektikten sonra kendisi tarafından oldukça hoşnutsuz bir biçimde kaleme alınmıştı. Bkz. "Bir Paranoya Olgusunun Otobiyografik Anlatımı Üzerine Psikanalitik Notlar".

sembolü artık başlangıçla bağlantı kurmaz, ancak geleceğin yaratıcı dölyatağı olarak bilinçdışına yönelir. O halde "anneye giriş", benle bilinçdışı arasında bir ilişki kurmak anlamına gelir. Aşağıdaki şiirinde Nietzsche muhtemelen benzer bir şeyi dile getirmeye çalışıyor:

Ne ayartıyorsun kendi kendini
Kocamış yılanın cennetine
Kaçıyorsun kendi kendinden kendi kendine...
Bir hastasın şimdi
Yılan zehriyle zehirlenmiş
Bir mahkumsun şimdi
En zorlu kaderi çekmiş
Kendi çukurunda
İki büklüm taş kıra kıra
Kendi kendine gömülü
Kendi kendini gömmüş
Onmaz
Katı
Bir ceset
Yüzlerce ağırlıkla yüklü
Kendi kendisiyle yüklenmiş
Bir bilen
Kendini bilen
Bilge Zerdüşt
En ağır yükü aramıştın
İşte kendini buldun.[29]

460 Kendi derinliklerine batmış, toprağın altında gömülü biri gibidir; geri gelip annenin ayaklarına kapanan bir ölüdür[30]; "yüzlerce ağırlıkla yüklü" ve kendiliği ve yazgısının dayanılmaz ağırlığı altında inleyerek diri diri toprağa gömülmüş bir Kai-

29 Frederich Nietzsche, "Yırtıcı Kuşlar Arasında", *Dionysos Dityrambosları*, çev. Oruç Arıoba, İthaki Yayınları, 2003.

30 Spielrein'ın hastası da aynı imgeleri kullanır (s. 336). "Çarmıhtaki ruhun katılığından", "eritilmesi" gereken "taştan figürlerden" bahseder.

neus'tur. Bu noktada kimin aklına Taurophoria'da boğasım (ya da Mısır ilahisinde söylendiği üzere "annesinin boğasını") yani Tabiat Anasına duyduğu aşkı sırtlanan ve bu ağır yüküyle Geçiş'in (*Transitus*) acılar yolu'na (*via dolorosa*) doğru yola çıkan Mithras gelmez ki?[31] Bu acının yolu boğanın kurban edildiği mağaraya çıkar. Bu yüzden İsa'nın, çarmıhı çarmıha gerileceği yere taşıması gerekir[32]; bu yer Hıristiyan geleneğe göre Kuzu'nun tanrı suretinde kurban edildiği ve sonra bir kaya mezarına gömüldüğü yerdir[33]. Çarmıh ya da kahramanın taşıdığı diğer herhangi bir ağır yük *kendisi* veya daha ziyade kendiliği,

31 Gurlitt şöyle der: "Boğayı taşıması Mithras'ın insanlığı kurtarmak için üstlendiği en zorlu vazifelerden (*δθλά*) biridir. Kabaca—küçük şeyleri büyük şeylerle karşılaştırabilirsek eğer —çarmıhını taşıyan İsa'ya karşılık gelir". ("Pettau Kazıları Raporu"; alıntı Cumont, *Textes*, I, s. 172.)

32 Robertson (*Christianity and Mythology*, s. 401) çarmıh taşıma sembolüne enteresan bir katkıda bulunur: Samson, Gazze şehrinin kapı sövelerini taşır ve Filistinlilerin tapınağının sütunları arasında ölür. Herakles sütunları, efsanenin Suriye versiyonuna göre Herakles'in öldüğü yer olan Kadis'e taşır. Herkül'ün Sütunları batıda güneşin denize battığı noktayı imler. "Antik Sanat"ta Robertson'a göre "Herkül iki sütunu kollarında taşırken bu iki sütun adeta bir haç şekli oluşturur. Burada muhtemelen çarmıha gerileceği yere kendi çarmıhını taşıyan İsa mitinin kökeni karşımıza çıkar. Tuhaf bir biçimde üç Sinoptik İncil (Matta, Luka, Markos) çarmıh taşıyan İsa'nın yerine Kirene'li Simon'u koyar. Kirene Libya'dadır; gördüğümüz gibi efsanevi sütun taşıma sahnesi Herakles'ten faydalanır ve Simon (Simeon), Samson'a Yunanca en yakın isimdir. [...] Filistin'de Simon veya Sem aslında, mitosundan şüphesiz Samson'un doğduğu, Baal'la özdeşleştirilen, antik güneş tanrısı Şamaş'ı temsil eden bir tanrı ismiydi; ki Tanrı Simon'a da özellikle Samiriye'de tapınılıyordu". Burada Robertson'un sözlerine yer verdim ancak Simon'la Samson arasındaki etimolojik bağlantının fazlasıyla tartışmaya açık olduğunu vurgulamam gerek. Herakles'in haçı güneş tekerleği de olabilir çünkü Yunanlılar güneş tekerleği için haç sembolünü kullanıyorlardı. Atina'da Küçük Metropolis'in bas-rölyefindeki güneş tekerleğinde aslında Malta haçına çok benzeyen bir haç vardır. (Kşz. Thiele, *Antike Himmelsbilder*, s. 59.) Burada okuru *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*] ile *Altın Çiçeğin Sırrı*'ndaki mandala sembolizmine yönlendirmeliyim.

33 "Dört parmaklı tekerlekte çarmıha gerilen" Ixion efsanesi de aynı şeyden bahseder (Pindar). Ixion, önce kayınpederini öldürür ancak daha sonra Zeus tarafından affedilir ve onun gözüne girmeyi başarır. Ixion ise nankörlük edip Hera'ya kur yapmaya başlar. Bunun üzerine Zeus bulut tanrıçası Nephele'den Hera'ya benzer bir görüntü yaptırır ve Ixion bu görüntüyle birleşir. Bu birleşmeden santorlar soyunun meydana geldiği söylenir. Ixion yaptığıyla böbürlenir; bütün bu suçlarının cezası olarak Zeus onu yeraltında bir tekerleğe bağlı olarak sonsuza dek dönme cezası verir.

hem Tanrı, hem hayvan olan, sadece ampirik insan değil, kökleri hayvansı tabiatında yatan ve salt insandan ilahi olana uzanan varlığının tamamı, bütünlüğüdür. Bütünlüğü, tıpkı zıtlıkların en güzel sembolü olan çarmıhtaki gibi, zıtlıkların paradoksal açıdan kendileriyle bir olan muazzam gerilimini imler. Nietzsche'de bir mecaz gibi görünen şey gerçekte çok eski bir efsanedir. Şair, çağdaş söylemin sözcüklerinin altında ve tahayyülünde toplanan imgelerde geçmişin ruhani dünyalarının manevi varlığını sanki hâlâ sezebilme ve onları yeniden canlandırabilme gücüne sahiptir. Gerhart Hauptmann dediği gibi: "Şiir, ilkel sözcükleri ortak sözcükler vasıtasıyla yankılatma sanatıdır[34]".

34 Alıntı: *Zentralblatt fur Psychoanalyse*, II (1912), s. 365. [Hauptmann'ın yayınlanmış günlüklerindeki parçalardan alıntılanan W. Stekel'in bir notundan—EDİTÖRLER].

II.
ERİLLİĞİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİ

YAŞAMIN EVRELERİ

Jung'un yaşamın evreleri kavramı yaşam boyu süren bir başlangıçlar dizisini imler. Gelişen birey sırasıyla yaşamın her bir dönemine özgü sorunlarla mücadele eder ve bu sorunlar hiçbir zaman tamamen çözüme kavuşmaz. Bunlar daha ziyade bilinci desteklemeye hizmet eder. Jung maskülendeki bu gelişimi, bilincin gelişimi için içsel bir talebin gerçekleşmesi olarak transandantal terimleri kafasında kurgularken Schopenhauer ve Nietzsche'nin Alman Romantik geleneğini devam ettirir. Schopenhauer, kişinin gerçekten kendisi olabilmesi için Jung'un psikolojik dürtü olarak değerlendirdiği bir principium individuationis [bireyleşme ilkesi] *öne sürmüştü. Nietzsche, Jung'da kişinin bireyleşme misyonunu başarabilmesinin ahlaki buyruğu haline gelen yaşam görevi fikrini temin etmişti. Yine de Jung gerçek gelişimin bireyi kahramanca hünerler üzerindeki hak iddiasından vazgeçmeye zorlayacağını açıkça görür. Güneşin günlük hareketi metaforunu kullanarak Bireyin psikolojisini yaşamın ilk yarısında parlak bilince doğru bir yükseliş ve bunu müteakip yaşamın ikinci yarısında bu parlaklığı feda ederek bilinçdışına doğru bir iniş şeklinde tasavvur etmişti. Erkekte benin bu kayboluşu, animanın ortaya çıkışıyla ödünlenmişti.*

759 Burada asıl temamıza geliyoruz—yaşamın evreleri sorunu. Öncelikle gençlik dönemini ele almalıyız. Bu dönem, otuz beş ile kırk yaş arası başlayan, kabaca ergenlikle ortayaş arasındaki yılları kapsar.

760 Sanki çocuklukla ilişkili hiçbir sorun yokmuş gibi neden ikinci evreyle başladığımı merak edenler olabilir. Normalde çocuğun kendine ait hiçbir gerçek sorunu yokken, onun karmaşık psişik yaşamı elbette ebeveynler, eğitimciler ve hekimler için oldukça tipik bir sorundur. Kendisine ilişkin şüpheleri olan ve kendisiyle çelişen, yalnızca yetişkin insandır.

761 Hepimiz gençlik döneminde ortaya çıkan sorunların kaynaklarına aşinayız. Çoğu insan için çocukluk rüyasına acımasızca son veren şey yaşamın gerekleridir. Eğer birey yeterince iyi hazırlanmışsa, bir mesleğe yahut kariyere geçiş sorunsuz bir şekilde gerçekleşebilir. Ancak birey gerçeğin karşıtı hayallerden kopamazsa, elbette birtakım sorunlar ortaya çıkacaktır. Kimse belirli varsayımlarda bulunmadan yaşama adım atamaz ve kimi zaman bu varsayımlar yanlıştır—yani kişinin içine atıldığı koşullara uymaz. Bu durum çoğunlukla abartılmış beklentiler, zorlukların hafife alınması, yersiz iyimserlik veya olumsuz tavır meselesidir. İlk bilinç sorunlarına yol açan yanlış varsayımların uzun bir listesi yapılabilir.

762 Ancak sorunlara yol açan şey her zaman öznel varsayımlarla dış etmenler arasındaki çelişki değildir; bu şey çoğu zaman içsel, psişik zorluklar da olabilir. Bu zorluklar dış dünyada her şey yolunda giderken de var olabilir. Böyle bir zorluk çoğu zaman cinsel dürtünün sebep olduğu psişik dengenin bozulmasıdır; aynı zamanda dayanılmaz bir hassasiyetten kaynaklanan aşağılık hissidir. Bu içsel çelişkiler dış dünyaya bariz bir çaba harcanmaksızın adaptasyon sağlandığında bile var olabilir. Varoluş için zorlu bir mücadele vermiş gençlerin içsel sorunlardan muaf oldukları, birtakım sebeplerden dolayı hiçbir adaptasyon sorunu yaşamamış olanlarınsa cinsel sorunlar veya aşağılık hissinden kaynaklanan çatışmalarla karşılaştıkları görülebilir.

763 Mizaçları sorun çıkaran insanlar çoğunlukla nevrozludur ancak sorunların varlığını nevrozla karıştırmak ciddi bir yanlış anlama olabilir. İkisi arasında bariz bir fark vardır: Nevrozlu kimse sorunlarının bilincinde olmadığı için hastadır; zorlu bir mizacı olan kimseyse hasta olmaksızın bilincinde olduğu sorunlarından mustariptir.

764 Gençlik döneminde karşılaşılan bireysel sorunların neredeyse sonsuz çeşitliliği arasından yaygın ve temel etmenleri bulup çıkarmaya çalışırsak bütün vakalarda tek bir ortak özellikle karşılaşırız: iyi kötü açık bir biçimde çocukluğun bilinç düzeyine tutunma, bizi dünyaya müdahil eden içimizde ve etrafımızdaki hayati güçlere karşı bir direnç. İçimizdeki bir şey çocuk kalmak, bilinçsiz olmak ya da olsa olsa yalnızca benin bilincinde olmak, garip olan her şeyi reddetmek veya kendi isteğimize tabi kılmak, hiçbir şey yapmamak ya da kendi haz veya güç arzumuzun tadını çıkarmak ister. Bütün bunlarda maddenin eylemsizliğine ait bir şey vardır; bilinç düzlemi ikili fazınkinden daha küçük, daha dar ve daha bencil olan önceki halde kalma ısrarı. Çünkü burada birey farklı ve tuhaf olanı kendi yaşamının bir parçası, bir nevi "ben de" olarak tanıyıp kabullenmenin gerekliliğiyle karşı karşıya gelir.

765 İkili fazın temel özelliği yaşam ufkunun genişlemesidir ve şiddetle direnilen şey budur. Şüphesiz bu genişleme—ya da Goethe'nin deyişiyle diyastol—bundan çok önce başlamıştır. Çocuğun, annesinin bedeninin dar sınırlarını terk etmesiyle, yani doğumla başlar ve sonrasında problematik durumda zirveye ulaşana, birey bu durumla mücadele etmeye başlayana kadar artar.

766 Kendini, yabancı görünen "ben de"ye basitçe dönüştürseydi ve önceki benin geçmişte yitip gitmesine izin verseydi insana ne olurdu? Bunun oldukça pratik bir yol olduğunu düşünebiliriz. Kocamış Âdem'i vaazlardan ilkel kavimlerin yeniden doğuş ritüellerine taşımaya değin dini

eğitimin asıl amacı insanoğlunu yeni, geleceğin insanına dönüştürmek ve eskisinin ölüp gitmesini sağlamaktır.

767 Psikoloji bize psikede bir anlamda eski olan hiçbir şeyin olmadığını, aslında hiçbir şeyin ölmediğini öğretir. Aziz Pavlus bile bu zorluğu deneyimlemeye mecbur kalır. Her kim kendini yeni ve alışılmadık şeylere karşı koruyup geçmişe sığınırsa kendini yeniyle özdeşleştirip geçmişten kaçan adamla aynı nevrotik duruma düşer. Tek fark birinin geçmişten, diğerininse gelecekten uzaklaşmasıdır. Prensipte ikisi de aynı şeyi yapar: Karşıtlıkların gerilimin-de dar bilinçlerini parçalarlar ve daha geniş, yüksek bir bilinç inşa etmek yerine mevcut bilinci pekiştirirler.

768 Bu sonuç, eğer yaşamın ikinci yarısında meydana gelseydi ideal olabilirdi—ancak asıl sorun da budur. Bir kere tabiat daha yüksek bir bilinç düzeyiyle ilgili herhangi bir şeyle ilgilenmez; bunun tam tersi geçerlidir. Toplumsa psikenin bu marifetlerine çok fazla değer vermez; psike her daim kişilik için değil, başarı için değerlendirilir. Kişilik çoğunlukla insanın ölümünden sonra ödüllendirilir. Bu bilgiler bizi belirli bir çözüme mecbur eder: Kendimizi elde edilebilir şeylerle sınırlandırmaya ve sosyal açıdan etkin bireyin gerçek kendiliğini keşfettiği belirli yetenekleri ayırt etmeye mecbur kalırız.

769 Başarı, yararlılık vb., sorunlu durumun kafa karışıklıklarından nasıl çıkılacağını gösteren ideallerdir. Fiziksel varlığımızı genişleten ve sağlamlaştıran kutupyıldızlarıdır; dünyada kök salmamıza yardım ederler ancak bizleri kültür adını verdiğimiz daha geniş bilincin gelişimine doğru yönlendiremezler. Gençlik dönemindeyse bu yol normal yoldur ve bütün koşullarda salt sorunların içinde debelenip durmaya tercih edilir.

770 İkilem bu yüzden çoğu zaman şöyle çözülür: Bize geçmişin verdiği şey geleceğin olasılık ve taleplerine uyarlanır. Kendimizi elde edilebilir olanla sınırlandırırız ve

bu diğer bütün psişik potansiyellerimizden vazgeçtiğimiz anlamına gelir. Bir adam geçmişinden değerli bir parça kaybeder; diğeri ise geleceğinden. Herkesin aklına bir zamanlar gelecek vadeden ve idealist gençler olan ancak yıllar sonra karşılaştıklarında heyecanlarını yitirmiş ve dar kalıpların içerisinde sıkışıp kalmış oldukları görülen dostları ya da okul arkadaşları gelebilir. Bunlar yukarda bahsi geçen çözüm örnekleridir.

771 Oysa hayattaki ciddi sorunlar hiçbir zaman tamamen çözülmez. Çözülmüşe benzeseler bile bu aslında bir şeylerin muhakkak kaybolduğunun bir işaretidir. Bir sorunun anlamı ve amacı çözümünde değil, onun üzerinde durmadan çalışmamızda yatar. Bu tek başına bizi küçük düşmekten ve taşlaşmaktan korur. Bu yüzden gençlik döneminin sorunlarını kendimizi elde edilebilir olanla sınırlandırarak çözmek de sadece geçici bir süreliğine geçerlidir ve derinlemesine kalıcı değildir. Elbette toplumda kendine bir yer edinmek ve bu tür varoluşa iyi kötü uygun hale gelerek doğasını dönüştürmek nerden bakılırsa bakılsın önemli bir başarıdır. Bu, dışarda olduğu kadar kişinin kendi içinde de sürdürdüğü, çocuğun ben için verdiği mücadeleye benzer bir savaştır. Bu mücadelenin büyük bir kısmı gözlemlenemez çünkü karanlıkta gerçekleşir, ancak sonraki yıllarda hâlâ inatla çocuksu hayallere, varsayımlara ve bencil alışkanlıklara nasıl tutunulduğunu gördüğümüzde bunları oluşturmak için gereken enerjiye dair bir fikir edinebiliriz. Gençlik döneminde uğrunda mücadele edip acı çektiğimiz ve zaferler kazandığımız bize hayatta yol gösteren idealler, inançlar, yönlendirici fikir ve tutumlar için de aynı şey geçerlidir: (bütün bunlar) kendi varlığımızla beraber büyürler, aleni bir şekilde onlara dönüşürüz ve doğal olarak tıpkı genç bireyin dünyaya ve çoğu zaman kendine rağmen benini öne çıkarması gibi onları süresiz devam ettiririz.

772 Yaşamın ortasına ne kadar yaklaşırsak kendimizi

kişisel tutum ve toplumsal konumumuzda sağlama almakta o kadar başarılı oluruz; o kadar doğru yolu, doğru idealleri ve davranış ilkelerini keşfetmişiz gibi hissederiz. Bu yüzden onların sonsuza dek geçerli olduğunu sanırız ve onlara bağlı tutunup kalmaktan zevk alırız. Toplumsal hedefin ancak kişilikten ödün verme pahasına kazanıldığı gerçeğini görmezden geliriz. Hayatın aynı zamanda tecrübe edilmesi gereken çok—pek çok—yönü sandık odasındaki tozlu hatıralar arasında bekler ancak bazen de bu yönler gri küllerin altında parlayan közlerdir.

773 İstatistikler kırklı yaşlardaki erkeklerde karşılaşılan depresyon vakalarında bir artış göstermektedir. Kadınlarda nevrotik zorluklar genelde kısmen daha erken başlar. Hayatın bu döneminde—otuz beş-kırk arasında— insan psikesinde önemli bir değişimin hazırlandığını görürüz. İlk başta bu bilinçli ve çarpıcı bir değişim değildir; daha çok bilinçdışında meydana gelen bir değişimin dolaylı işaretleri söz konusudur. Çoğu zaman bu, bir kimsenin kişiliğindeki yavaş bir değişim gibidir. Bir başka durumda ise çocukluktan bu yana ortalıkta gözükmeyen belirli özellikler gün ışığına çıkabilir ya da yine kişinin eski eğilimleri ve ilgi duyduğu şeyler zayıflamaya başlar ve bunların yerini diğer şeyler alır. Diğer taraftan—ki bu durumla sık sık karşılaşılır—kişinin sıkı sıkıya bağlı olduğu özellikle ahlaki inanç ve ilkeler ellili yaşlarda bir yerlerde tahammülsüzlük ve fanatizm dönemine girilene değin sertleşip giderek katılaşmaya başlar. Sanki bu ilkelerin varlığı tehlikeye girmiş ve bu yüzden onları daha fazla vurgulamak gerekli hale gelmiştir.

774 Gençlik şarabı her zaman ilerleyen yıllarla birlikte berraklaşmayabilir; kimi zaman bulanıklaşır. Yukarda bahsi geçen şeyler er ya da geç daha çok tek taraflı insanlarda görülebilir. Bana öyle geliyor ki bunların ortaya çıkışları söz konusu kimsenin ebeveynlerinin hâlâ hayatta olması sebebiyle çoğu zaman gecikmiştir. Bu durumda

sanki gençlik dönemi gereksiz yere sürüncemede kalır. Bu durumu özellikle babaları uzun yıllar yaşamış erkeklerde gördüm. Babanın ölümü onlarda çökme ve adeta feci bir olgunlaşma etkisi yapar.

775 Kırkından sonra bir büyüme ve sonunda ahlak ve din meselelerine dayanılmaz bir tahammülsüzlük gösteren kilise bekçisi sofu bir adam tanıyorum. Haleti ruhiyesi gözle görünür bir biçimde kötüye gitti. Sonunda artık kilisenin belirsizce alçalan sütunlarından başka bir şey değildi. Böylelikle elli beşine geldi. Bir gece yarısı ansızın yatağında doğrulup karısına şöyle demiş: "Nihayet şimdi anlayabildim. Ben ciğeri beş para etmezin tekiyim". Bu farkındalık sonuçsuz kalmaz. Geri kalan yıllarını sefahat içinde geçirir ve servetinin büyük bir kısmını har vurup harman savurur. Belli ki bu adam her iki ucu da yaşayabilen sempatik bir tiptir.

776 Yetişkinlik yıllarının sık sık karşılaşılan asıl nevrotik rahatsızlıklarının hepsinin ortak bir yanı vardır: Gençlik döneminin psikolojisini sözde temkinli yıllarının eşiğinin ötesine taşımak isterler. Sürekli talebelik yıllarını anlatan, yaşam ateşlerini ancak destansı gençliklerinin anılarıyla canlı tutabilen fakat bütün bunların haricinde ruhsuz bir cahillik ve zevksizliğin içinde umutsuzca sıkışıp kalmış zavallı yaşlı beyefendileri kim tanımaz ki? Genel olarak elbette küçümsenemeyecek tek bir erdemleri vardır: Nevrotik değil, yalnızca sıkıcı ve basmakalıptırlar. Nevrozlu, daha çok, bir şeylere şimdi olmasını istediği gibi sahip olamayacak ve bu yüzden geçmişten de hiçbir zaman bir tat alamayacak olandır.

777 Nevrozlu biri öncesinde çocukluktan kaçamadığından şimdi de gençliğinden ayrılamaz. Yaklaşan yaşının gri düşünceleri onu ürkütür; önündeki bu olasılık onun için dayanılmaz olduğundan sürekli geriye bakmaya çalışır. Tıpkı çocuksu kişinin dünyada ve insan varlığında-

ki bilinmezden kaçışı gibi yetişkin kişi de yaşamın ikinci yarısından kaçar. Sanki bilinmez ve tehlikeli vazifeler onu bekliyordur ya da kabul etmek istemediği kurban ve kayıplarla tehdit ediliyordur veya şimdiye dek olan yaşamı ona öylesine güzel ve değerli görünür ki ondan vazgeçemez.

778 Acaba bu aslında ölüm korkusu mudur? Bu pek akla yatkın görünmüyor çünkü genel olarak ölüm hâlâ çok uzak ve bu yüzden de bir nevi soyuttur. Tecrübe bize daha ziyade bu geçişin bütün zorluklarının temel nedeninin psikede derinlerde tuhaf bir değişimde olduğunu gösterir. Bu değişimi tanımlayabilmek için güneşin, insan hislerine ve insanın sınırlı bilincine sahip bir güneşin günlük hareketi benzetmesini kullanmam gerek: Sabahları bilinçdışının geceye özgü denizinden doğar ve gökkubbede yukarı doğru tırmandıkça giderek genişleyen engin, geniş ve parlak dünyaya bakar. Kendi yükselişiyle eylem alanının genişlemesinde güneş kendi önemini keşfedecek, hedeflediği olası en yüksek noktaya ulaşabildiğini ve bereketini olası en uzak noktaya ulaştırabildiğini görecektir. Bu inançla güneş görünmeyen ufka değin rotasını takip eder, görünmeyen diyorum çünkü onun kariyeri eşsiz ve bireyseldir ve tepe noktası önceden hesap edilemez. Saat on ikiyi vurduğunda alçalış başlar. Alçalış, sabah aziz tuttuğu bütün ideal ve değerlerin tersi demektir. Güneş kendisiyle çelişkiye düşer. Sanki ışınlarını yaymak yerine kendisine çekmesi gerekir. Isı ve ışık azalır ve sonunda söner.

779 Bütün benzetmeler eksiktir ancak bu benzetme en azından diğerleri kadar eksik değildir. Bir Fransız aforizması bu durumu alaycı bir tevekkülle özetler: *Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait* [*Gençler bilebilse, yaşlılar yapabilseydi*].

780 Neyse ki doğan ve batan güneşler değiliz, yoksa kültürel değerlerimiz için bu kötü olurdu. Ancak içimizde

güneş gibi bir şey vardır ve hayatın sabahı ve baharından, akşamı ve sonbaharından bahsetmek sadece duygusal jargon değildir. Bu tür bir jargon kullanarak psikolojik gerçekleri ve dahası fizyolojik olguları ifade ederiz çünkü öğle vakti güneşin tersine dönüşü fiziksel özellikleri bile değiştirir. Özellikle güney ırkları arasında yaşlı kadınların seslerinin derinleştiği kalınlaştığı, bıyıklarının çıktığı ve fıtratlarının sertleşip diğer başka maskülen özellikler de sergiledikleri gözlemlenir. Buna karşın maskülen fiziği tombulluk ve daha yumuşak bir yüz ifadesi gibi feminen özellikler tarafından yumuşatılır.

781 Etnolojik literatürde rüyasında kendisine Ulu Ruh görünen bir orta yaşlı Kızılderili savaşçısı hakkında enteresan bir rapor vardır. Ruh ona bundan sonra kadınlarla çocukların arasında oturmasını, kadın kıyafetleri giymesini ve kadın yemekleri yemesini söyler. İtibarına halel getirmeden rüyasında kendine söylenenleri yapar. Bu rüya yaşamın öğle vaktinin, inişin başlangıcının psişik devriminin gerçek bir ifadesidir. Erkeğin değerleri, hatta bedeni tam tersi bir yönde değişme eğilimine girer.

782 Maskülenlik ve feminenliği ve bunların psişik parçalarını yaşamın ilk yarısında kendisinden eşit olmayan bir şekilde yararlanılan belirli bir malzeme deposuna benzetebiliriz. Erkek, geniş maskülen madde ikmalini tüketir ve geriye kullanabileceği az miktarda feminen maddesi kalır. Aynı şekilde kadın da o zamana dek kullanılmamış olan maskülenlik ikmalinin etkin hale gelmesine izin verir.

783 Bu değişim fiziksel düzlemden ziyade psişik düzlemde çok daha fazla farkedilebilir bir haldedir. Çoğu zaman kırk beş-ellilerinde bir adam çalışmayı bırakır, ardından karısı pantolonları geçirip, belki bir el zanaatıyla uğraşacağı küçük bir dükkan açar. Toplumsal sorumluluk ve toplumsal bilinçlenmenin ancak kırklarından sonra

idrakine varan pek çok kadın vardır. Modern iş dünyasında özellikle Amerika'da kırklı yaşlardaki sinir krizleri çok sık karşılaşılan vakalardır. Eğer bu kriz vakaları incelenecek olursa kriz yaratan şeyin o ana değin üstünlüğünü koruyan maskülen yaşam tarzı olduğu ve geriye efemine bir erkeğin kaldığı görülür. Benzer şekilde aynı iş alanlarında yaşamlarının ikinci yarısında alışılmadık bir maskülen katılığı geliştiren, duygularını ve kalbini bir kenara iten kadınların olduğu gözlemlenir. Bu değişimlere çoğu zaman evliliklerdeki türlü türlü felaketler eşlik eder zira kocanın kendi naif hislerini, kadınınsa kendi aklının çetinliğini keşfettiği zaman neler olabileceğini kestirmek zor değildir.

784 En kötüsü de zeki ve kültürlü insanların hayatlarını bu tür dönüşüm ihtimallerinin farkına bile varmadan yaşamalarıdır. Yaşamın ikinci yarısına tamamen hazırlıksız bir şekilde geçerler. Ya da kim bilir belki kırk yaşındaki insanları tıpkı gençlerimizi dünya bilgisine hazırlayan sıradan okullar gibi yaklaşan yaşantılarına ve bu yaşantının gereklerine hazırlayan okullar vardır? Hayır, yaşamın öğleden sonrasına tamamen hazırlıksız adım atarız; daha da kötüsü bu adımı kendi doğrularımız ve ideallerimizin bize eskisi gibi hizmet edeceğini düşünerek yanlış bir kanıyla atarız. Halbuki hayatın öğleden sonrasını hayatın sabah programına göre yaşayamayız çünkü sabah güzel olan bir şey akşam olmayabilir ya da sabah doğru olan bir şey akşam yalan olabilir. Çok sayıda yaşı ilerlemiş insana psikolojik tedavi uyguladım ve bu temel gerçek tarafından yönlendirilmemek için çoğu zaman ruhlarının gizli odalarına baktım.

785 Yaşlanan insanların hayatlarının tırmanış ve genişleme sürecinde olmadıklarını, amansız bir içsel sürecin hayatlarının daralmasını pekiştirdiğini bilmeleri gerekir. Çünkü genç biri için kendine çok fazla odaklanmak neredeyse bir günah ya da en azından bir tehlikedir; oysa yaşlı

biri için kendine ciddi ciddi dikkat etmek bir vazife ve gerekliliktir. Işığım dünyaya hesapsızca yaydıktan sonra güneş bu kez ışınlarını kendini aydınlatmak için geri çeker. Bunu yapmak yerine çoğu yaşlı insan hastalık hastası, hasis, kuralcı, mazinin şakşakçısı veya müebbet yeniyetme olmayı tercih eder—bunların hepsi kendiliğin aydınlanmasının acınası ikameleri, yaşamın ikinci yarısının ilk yarının ilkeleriyle idare edilebileceği yanılgısının kaçınılmaz sonuçlarıdır.

786 Az önce kırk yaşındakiler için bir okulumuzun olmadığını söylemiştim. Aslında bunun pek de doğru olduğu söylenemez. Dinlerimiz eskiden bizim için bu türde okullardı ancak bugün onları böylesi bir okul olarak gören kaç kişi çıkar ki? Yaşlılarımızın kaçı böylesi bir okulda yetişmiş ve yaşamın ikinci yarısına, yaşlılık, ölüm ve sonsuzluğa gerçekten hazırlanmıştır?

787 İnsanoğlu, eğer uzun yaşamın bu canlı türü için bir anlamı yoksa, elbette yetmiş ya da seksen yaşına gelmek için büyümez. İnsanın yaşamının öğleden sonrasının kendine özgü bir öneminin de olması gerekir ve bu dönem sadece yaşamının sabahının acıklı bir uzantısı olamaz. Sabahın önemi şüphesiz bireyin gelişiminde, dış dünyaya kök salmasında, türünün çoğalmasında ve çocuklarımızın bakımında yatar. Bu, tabiatın apaçık gayesidir. Lakin, bu gayeye ulaşıldığında—ve bu gayenin ötesine geçildiğinde— para kazanma, zaferlerin uzaması ve yaşamın genişlemesi aklın ve mantığın sınırlarının ötesine geçmeye devam edecek mi? Sabahın yasalarını öğleden sonraya taşıyanlar, bunun bedelini tıpkı çocuksu bencilliğini yetişkin yaşamına taşımaya çalışan büyüme sürecindeki bir gencin bu hatasının bedelini sosyal başarısızlıkla ödemesi gibi, ruhlarına aldıkları hasarla öderler. Para kazanma, sosyal başarı, aile ve gelecek nesil, kültürden değil, sırf tabiatımızdan kaynaklanır. Kültür doğanın amacının dışında yer alır. Bir ihtimal kültür yaşamın ikinci yarısının

anlamı ve amacı olabilir mi?

788 İlkel kabilelerde yaşlıların hemen hemen her daim gizemlerin ve yasaların bekçisi olduklarını gözlemleriz ve kabilenin kültürel mirası bu gizemler ve yasalarda ifade edilir. Peki bizde durum nasıl? Yaşlılarımızın bilgeliği, kıymetli sırları ve öngörüleri nerede? Yaşlılarımız ekseriya gençlerle yarışmaya çalışıyor. Amerika'da bir babanın oğullarının abisi, bir anneninse kızının mümkünse küçük kardeşi olması neredeyse bir amaç haline gelmiş.

789 Bu karışıklığın ne kadarının eskiden yaşlılara duyulan abartılı hürmete bir tepki olduğunu, faturanın ne kadarının yanlış amaçlara kesilmesi gerektiğini bilmiyorum. Bu bahsettiklerimiz şüphesiz var olan şeyler ve bunları yapan kimselerin amacı önlerinde değil, arkalarındadır. Bu yüzden sürekli geriye dönmek için can atarlar. Bu insanlara yaşamın ikinci yarısının ilk yarısının sunduğu bilindik amaçların dışında diğer hangi amaçları sunabileceğini tahmin etmenin zor olduğunu itiraf etmek zorundayız. Yaşamın genişlemesi, yararlılık, etkinlik, toplum içerisinde güzel görünmek, çocukların uygun evlilikler yapması ve iyi işler bulması için kurnazca yönlendirmeler—bunların her biri yeterli bir amaç değil mi? Maalesef bunlar yaşlılığın gelişini yalnızca yaşamın kısalması olarak görenler ve eski ideallerini sadece solmuş ve tükenmiş şeyler olarak değerlendirenler için yeterli bir anlam ve amaç ifade etmemektedir. Elbette bu kimseler yaşam kabını daha önceden doldurmuş ve son damlasına kadar boşaltmış olsalardı, bugün her şeyle ilgili çok daha farklı hissediyor olacaklardı. Tutuşmak isteyen her şey çoktan yanıp kül olmuş olacaktı. Ve yaşlılığın sükunetini memnuniyetle karşılayacaklardı. Ancak hayatta yalnızca çok az kimsenin sanatçı olduğunu ve yaşam sanatının bütün sanatların içinde en seçkin ve nadidesi olduğunu unutmamalıyız. Kim bu yaşam kabını zarafetle boşaltabilmiş ki? Bu yüzden çoğu insan için geriye yaşanmamış hayat-

lar kalıyor—kimi zaman da aşırı iyi niyetten hiçbir zaman yaşanamamış ihtimaller. Bundan dolayı yaşlılığın eşiğine gözlerini kaçınılmaz olarak geçmişe çevirmelerine yol açan doyurulmamış isteklerle yaklaşıyorlar.

790 Bu tür insanların geriye bakmaları bilhassa vahimdir. Onlar için kesinlikle gelecekten bir beklenti ve hedef gereklidir. Bu yüzden bütün büyük dinler insanlara ölümden sonra bir yaşam vadederler; önlerine fanilerin yaşamın ikinci yarısını tıpkı ilk yarısı gibi olabildiğince fazla amaç ve beklentiyle yaşamalarına olanak sunan uhrevi bir amaç sunarlar. Zira günümüz insanı için yaşamın uzaması ve bitişi makul amaçlardır ancak ölümden sonra yaşam düşüncesi artık ona eskisi kadar da inandırıcı gelmez. Yaşamın sona ermesi yani ölüm makul bir amaç olarak ancak varoluş çekilmez bir hale geldiğinde kabul edilebilir ki bu yaşamın bitmesine üzülmeyelim, ya da tıpkı güneşin ufukta doğmak için can atmasına benzer bir mantıkla onun bu kez "uzak kuşakları aydınlatmak için" batmaya can attığına kani olduğumuzda. Ancak inanma günümüzde öyle zor bir sanat haline geldi ki, bu artık çoğu insanın, özellikle de eğitimli insanların yapamayacağı bir şey. [İnsanlar] ölümsüzlük ve benzeri sorulara ilişkin sayısız çelişkili görüşü ve herhangi bir ikna edici kanıt olmadığı düşüncesini fazlasıyla kanıksamışlardır. Ve "bilim" fani dünyada kati inanışın ağırlığını taşıdığı görülen slogan olduğu için "bilimsel" kanıtlar isteriz. Ancak düşünebilen eğitimli insanlar bu tür bir kanıtın felsefi bir imkansızlık olduğunu çok iyi bilirler. Kısacası bu tür konular hakkındaki her şeyi bilemeyiz.

> *Jung'un çocukluk ve yaşlılığa ilişkin "bilinçli sorunların olmadığı" dönemler tespiti elbette abartılıdır ancak hayatımızı bilinçdışına dalışın başlangıcı ve sonu olarak gördüğü imge, kahramanın yaşamın ilk ve ikinci yarısındaki farklı görevlerini açıklar. Hayatın başında bir bilinç oluşturmak için kahramanın çabalaması gerekir. Hayatın sonunda bilinçdışının, bireyin kaderinin son söz*

sahibi olduğunu kabul edebilmek için kahramanın kurban edilmesi gerekir.

795 Sonuç olarak bir anlığına güneş benzetmesine geri dönmek istiyorum. Yaşam yayının yüz seksen derecesi dört bölüme ayrılır. Doğuya doğru eğik ilk çeyrek, diğerleri için bir sorun oluşturduğumuz ancak henüz kendimize ait herhangi bir sorunun farkında olmadığımız çocukluktur. Sorunların bilincine varmak ikinci ve üçüncü bölümlere denk gelir. Son bölümdeyse yaşlılıkta bilincin durumuna bakılmaksızın tekrar diğerleri için sorun olduğumuz döneme geri döneriz. Çocukluk ve yaşlılık elbette tamamen farklıdır ama yine de bunların ortak bir yanı vardır: Bilinçdışı psişik olaylara batmak. Bir çocuğun zihni bilinçdışından doğduğu için kolay kolay ulaşılır olmasa da, psişik süreçlerinin farkına varılması yeniden bilinçdışına gömülen ve giderek onun içinde kaybolan yaşlı bir kimseninki kadar zor değildir. Çocukluk ve yaşlılık, yaşamın herhangi bir sorununun bilincinde olunmayan evreleridir; bu yüzden onlara burada yer vermedim.

BİLİNÇDIŞININ PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE

Jung anne karmaşalı delikanlılığın başlangıcının maskülen olan her şey uğruna anneye dair her şeyden kopuş anlamına gelmediğini anlamıştı. Çoğu zaman anne arketipinin olumlu yönleriyle derinleşmiş bağlantı hasarlı bir maskülen ruhun iyileşmesine yardımcı olabilir. Burada (yaşadığı zamanın eşcinsellikle, durdurulmuş gelişmeyi bir tutan tıbbi düşüncesi tarafından bir nebze bozulduğu şekliyle) Jung, rüyaları kan kardeşi saydığı bir erkekle cinsel ilişkiye girebilmek için bu feminen başlatıcı rotasını tetikleyen genç bir adamı tasvir eder.

167 Öncelikle okuru rüyayı görenin kişiliği hakkında kısmen bilgilendirmeliyim zira bu bilgilendirme olmaksızın kendisini rüyaların tuhaf atmosferine taşıyamaz. Saf şiir olan ve bu yüzden ancak bir bütün olarak aktarabil-

dikleri ruh hali aracılığıyla anlaşılabilen rüyalar vardır. Rüyayı gören hâlâ tamamen oğlan çocuğu görünümlü, yirmili yaşların başında bir gençtir. Hatta bakışlarında ve ifade tarzında bir nebze kız çocuğu havası vardır. Bu kız çocuğu havası iyi bir eğitim aldığını ve iyi bir şekilde yetiştirildiğini ele verir. Entelektüel ve estetik zevkleriyle belirgin derecede zekidir. Estetikliği apaçık ortadadır: Onu görür görmez rafine zevkinin ve sanatın bütün türlerinden anlayan bir yetiye sahip olduğunun farkına varırız. Hissiyatı naif ve nazenin, ergenlik heyecanlarına meraklı ancak biraz efeminedir. Yeniyetmelik çaylaklıklarından hiçbir iz taşımaz. Şüphesiz yaşma göre çok küçüktür, tam bir gecikmiş gelişim vakasıdır. İşte tam da bu yüzden eşcinselliğiyle ilgili bana gelmeliydi. İlk ziyaretinden önceki gece şöyle bir rüya görmüştü: "Gizemli bir alacakaranlıkla dolu, muazzam bir katedralin içindeyim. Bana buranın Lourdes'daki katedral olduğunu söylüyorlar. Merkezinde içine girmem gereken derin, karanlık bir kuyu var".

168 Rüya, kişinin ruh halinin açık bir ifadesidir. Rüyayı görenin yorumları şöyledir: "Lourdes gizemli şifa pınarıdır. Doğal olarak dün tedavi için size geleceğimi ve bir şifa aradığımı hatırladım. Lourdes'da benzer bir kuyu olduğu söyleniyor. Bu kuyuya inmek hiç de hoş bir şey olmasa gerek. Kilisedeki kuyu öyle derindi ki".

169 Bu rüya bize ne anlatıyor? Görünürde yeterince anlaşılır duruyor ve bu rüyayı önceki günün ruh halinin bir tür şiirsel ifadesi olarak görmemizde bir sakınca yok. Ancak bu noktada kalmamalıyız çünkü tecrübe rüyaların çok daha derin ve önemli olduklarını gösterir. Rüyayı görenin hayli şiirsel bir ruh haliyle doktora geldiği ve tedaviye sanki gizemli bir tapınağın alacakaranlığında yapılacak olan kutsal bir dini törene başlar gibi başladığı düşünülebilir. Ancak bu gerçeklerle hiç mi hiç örtüşmez. Hasta doktora sadece bu nahoş durumunu, hiç de şiirsel olmayan eşcinselliğini tedavi ettirmek için gelir. Eğer rüyanın

kaynağına dair böyle doğrudan bir sebep düşünecek olursak her halükarda önceki günün ruh haline bakarak niçin böylesine şiirsel bir rüya gördüğünü anlayamayız. Ancak rüyanın aslında rüyayı göreni bana gelmeye mecbur eden, hiç de şiirsel olmayan ilişkine dair izlenimlerinden ilham aldığını varsayabiliriz. Hatta tıpkı gündüz oruç tutan birinin gece rüyasında leziz yemekler görmesi gibi önceki günkü hiç mi hiç şiirsel olmayan ruh hali yüzünden böylesine yoğun bir şiirsellikle rüya gördüğünü düşünebiliriz. Tedavi, iyileşme düşüncesi ve bunun nahoş prosedürlerinin, rüyada rüyayı görenin canlı estetik ve duygusal ihtiyaçlarını etkin bir biçimde karşılayacak şekilde şiirsel bir havaya bürünerek farklı bir kılıkta depreştiği inkar edilemez. Kuyunun karanlık, derin ve soğuk olmasına rağmen kişi, karşı konulamaz bir biçimde bu davetkar resme çekilecektir. Rüyadaki ruh haline ait bir şey uykudan sonra da sürecek ve hatta beni ziyaret edeceği nahoş ve hiç de şiirsel olmayan günün sabahına taşınacaktır. Belki de sıkıcı gerçekliğe rüyadaki duygunun parlak, altınsı ışıltısı değecektir.

170 Bu kim bilir belki de rüyanın amacıdır. Bu aslında mümkün olmayan bir şey değil çünkü tecrübelerimden edindiğim bilgiye göre rüyaların büyük çoğunluğu ödünleyicidir[35]. Psişik dengeyi korumak için devamlı diğer tarafı vurgularlar. Ancak ruh halinin ödünlenmesi rüyadaki resmin tek amacı değildir. Rüya aynı zamanda *zihinsel bir düzeltici* vazifesi görür. Hasta elbette kendini teslim etmek üzere olduğu tedaviyi yeterince anlamış değildi. Lakin rüya, onu bekleyen tedavinin doğasını şiirsel metaforlarla tasvir eden bir tablo sunar. Hastanın katedral imgesine dair çağrışım ve yorumlarını hatırlayacak olursak bu tablo hemen netlik kazanır: Hasta, "Bu katedral bana Köln Katedrali'ni hatırlatıyor", der. "Çocukken bile bu katedrale hayrandım. Annemin bana ilk kez bu katedralden bahset-

35 Ödünleme fikri Alfred Adler tarafından hayli kullanılmıştır.

tiği zamanı hatırlıyorum ve ayrıca ne zaman bir köy kilisesi görsem bunun Köln Katedrali olup olmadığını sorduğumu anımsıyorum. Böyle bir katedralde papaz olmak isterdim".

171 Hasta bu çağrışımlarda çocukluğuna dair çok önemli bir tecrübeyi tasvir eder. Bu tür vakaların hemen hemen hepsinde hastanın özellikle annesiyle yakın bir bağı vardır. Bundan bilhassa iyi veya yoğun bir *bilinçli* ilişkiyi kastettiğim anlaşılmasın. Bundan kastım kendini bilinçli olarak ifade eden, belki sadece gecikmiş kişilik gelişiminde yani göreli enfantilizmde rastlanan türden gizli bir yeraltı bağının doğasına ait bir şeydir. Gelişen kişilik doğal olarak bu tür bir bilinçdışı enfantil bağdan çark eder çünkü hiçbir şey gelişimin önünde bilinçdışı halinde ısrardan—buna psişik bakımdan gelişmemiş hal de diyebiliriz—daha fazla engel teşkil etmez. Bu yüzden içgüdü annenin yerine başka bir nesneyi koymak için ilk fırsatı kaçırmaz. Eğer bu gerçek bir anne mübadili olacaksa, bu nesne bir bakıma onu andırmalıdır. Hastamızın durumu da aynen böyle. Çocukluk hayalinin Köln Katedrali sembolünü yakaladığı yoğunluk, bilinçdışının bir an önce mübadili bulma ihtiyacının gücüne karşılık gelir. Bilinçdışı ihtiyaç, enfantil bağın zararlı olabileceği bir durumda daha da artar. Böylece çocukluk hayalgücünün kilise fikrine başvurduğu coşku tam anlamıyla bir annedir çünkü kilise annedir. Burada yalnızca Ana Kilise değil, aynı zamanda Kilisenin rahmi de söz konusudur. *Benedictio fontis* olarak bilinen ayinde vaftiz kurnasına *immaculatus divini fontis uterus* [*kutsal pınarın saf rahmi*] şeklinde hitap edilir. Tabiatıyla bir erkeğin bu bilgi hayalinde işlemeye başlamadan önce onun bilincinde olması gerektiğini ve hiçbir şeyin farkında olmayan bir çocuğun bu işaretlerden etkilenemeyeceğini düşünürüz. Bu tür benzetmeler kesinlikle farkındalığı olan zihin vasıtasıyla işlemez, oldukça başka bir biçimde işler.

172 Kilise, ebeveynlerle olan tamamen doğal yahut "tensel" bağın daha yüksek ruhani bir mübadilini temsil eder. Sonuçta bireyi tabii bir bilinçdışı ilişkisinden kurtarır, ki bu gerçekte bir ilişki bile sayılmayan, yalnızca bilinçdışı kimliğinin gelişmemiş bir halidir. Bu hal, sırf bilinçdışına ait olduğundan muazzam bir eylemsizliğe evsahipliği yapar ve herhangi bir ruhsal gelişime karşı azami direnç gösterir. Bu halle bir hayvanın ruhu arasındaki temel farkın ne olduğunu söylemek kolay değildir. Şu halde bireyin kendisini başlangıçtaki, hayvan benzeri durumundan ayırmasını mümkün kılmak, hiçbir şekilde Hıristiyan Kilisesinin özel imtiyazı değildir. Kilise, belki de insanlığın kendisi kadar eski içgüdüsel bir arzunun en son ve bilhassa Batılı şeklidir. Bu arzu, herhangi bir şekilde gelişmiş ve henüz dejenere olmamış bütün ilkel insanlar arasında en çeşitli biçimleriyle bulunabilecek bir arzudur: Erkekliğe giriş törenini ya da kurumunu kastediyorum. Erkek çocuk ergenliğe girince ailesinden sistematik olarak yabancılaştırılacağı "erkekler ocağı"na veya bir başka kutsama yerine yönlendirilir. Aynı zamanda dini gizemlere itilir ve böylelikle yalnızca tamamıyla yeni birtakım ilişkilere değil, aynı zamanda yenilenmiş ve değişmiş bir kişilik olarak tıpkı yeni doğmuş biri gibi (*quasimodo genitus*) yeni bir dünyaya sevkedilir. Bu giriş töreni genelde bazen sünnet ve benzeri şeyleri de içeren bütün işkence türlerini içerir. Bu uygulamalar şüphesiz çok eskidir. Alman öğrencilerin "vaftizinde" ya da Amerikan öğrenci cemiyetlerinin akla hayale sığmayan, abartılı kabul törenlerindeki gibi dışardan gelen bir zorlama olmaksızın kendilerini tekrarlamaya devam etmelerinin sonucunda neredeyse içgüdüsel mekanizmalar haline gelmişlerdir. İlkel bir imge olarak bilinçdışına kazınmışlardır.

173 Çocukken annesi ona Köln Katedrali'ni anlattığında bu ilkel imge kışkırtılarak uyandırılır. Ancak bu imgeyi geliştirecek bir rahip-öğretmen yoktur, bu yüzden çocuk

annesinin ellerinde kalır. Yine de bir erkeğin rehberliğine duyulan istek, çocukta eşcinsel eğilimler—eğer çocukluk hayallerini eğitecek bir adam olsaydı, normalde hiçbir zaman ortaya çıkmayacak bozuk bir gelişim—şeklini alarak büyümeye devam eder. Eşcinselliğe sapmanın elbette sayısız tarihsel öncülleri vardır. Antik Yunan'da bazı ilkel toplumlarda da olduğu gibi eşcinsellik ve eğitim uygulamada eşanlamlıydı. Bu açıdan bakıldığında ergen eşcinselliği, normalde bir erkeğin rehberliğine duyulan gayet makul ihtiyacın sadece yanlış anlaşılmasıdır. Anne karmaşasına dayanan ensest korkusunun genelde kadınları kapsadığı da söylenebilir ancak bence olgunlaşmamış bir erkek kadınlardan korkmakta haklıdır çünkü kadınlarla olan ilişkisi çoğu zaman felaketle sonuçlanır.

174 Rüyaya göre öyleyse tedavinin başlangıcının hasta için imlediği şey eşcinselliğinin gerçek anlamının tamamlanması yani yetişkin erkeklerin dünyasına girişidir. Burada bu olguyu tam olarak anlayabilmek için böyle uzun uzadıya kılı kırk yararcasına incelemek zorunda olduğumuz her şeyi, rüya, birkaç canlı metafora sıkıştırmış ve böylece rüyayı gören kimsenin imgelemi, hisleri ve anlayışı üzerinde o kimseye nutuk çekmekten çok daha etkin olan bir resim oluşturmuştur. Sonuçta hasta tıbbi ve pedagojik düsturların altında ezilmek yerine kendini daha iyi hissetmiş ve tedaviye daha akıllıca hazırlanmıştır (Bu yüzden rüyaları yalnızca değerli bir bilgi kaynağı olarak değil, aynı zamanda olağanüstü etkili eğitim araçları olarak görüyorum).

175 Şimdi ikinci rüyaya gelelim. Öncelikle ilk muayenede az önce incelediğimiz rüyaya hiçbir şekilde atıfta bulunmadığımı açıklamam gerek. Bundan bahsedilmemişti bile. Bu rüyayla uzaktan ya da yakından ilişkili tek bir kelime dahi edilmemişti. İkinci rüyaysa şöyle: "Muazzam bir gotik katedralin içindeyim. Sunakta bir rahip duruyor. Elimde küçük bir Japon fildişi figürü tutarak bu figürün

vaftiz edileceği hissiyle arkadaşımla beraber onun önünde duruyorum. Birden yaşlı bir kadın ortaya çıkıp arkadaşımın parmağındaki tarikat yüzüğünü çıkarıyor ve kendi parmağına takıyor. Arkadaşım bu onu bir şekilde bağlayabileceği için korkuyor. Ancak aynı zamanda harika bir kilise orgu müziği duyuluyor".

176 Burada kısaca devam eden ve önceki günün rüyasını tamamlayan şu noktaların üzerinde duracağım. İkinci rüya su götürmez bir biçimde ilkiyle bağlantılıdır: Rüyayı gören yine bir kilisededir yani erkekliğe giriş durumundadır. Ancak yeni bir figür eklenmiştir: Önceki durumda yokluğuna değinilen rahip. Rüya bu yüzden onun eşcinselliğinin bilinçdışı anlamının tamamlandığını ve daha fazla gelişimin başlatılabileceğini onaylar. Gerçek giriş töreni yani vaftiz şimdi başlayabilir. Rüya sembolizmi daha önce söylediğim şeyi yani bu tür geçişlerle psişik dönüşümlere yol açmanın Hıristiyan Kilisesinin bir ayrıcalığı olmadığını doğrular ancak Kilisenin ardında belirli koşullarda bunları pekiştirecek yaşayan bir ilksel imge vardır.

177 Rüyada vaftiz edilecek şey küçük bir Japon fildişi figürüdür. Hasta bu fildişi figürle ilgili şöyle der: "Bana erkeklik cinsel organını anımsatan ufak, grotesk küçük bir insan figürüydü. Bunun vaftiz edilecek olması kesinlikle çok tuhaftı. Ancak sonuçta Yahudilerdeki sünnet bir tür vaftizdi. Bu benim eşcinselliğime bir gönderme olmalı çünkü sunağın önünde yanımda duran arkadaş cinsel ilişkiye girdiğim kişi. Onunla aynı tarikata mensubuz. Tarikat yüzüğüyse belli ki ilişkimizi temsil ediyor".

178 Geleneklere göre yüzüğün tıpkı alyans gibi bir bağlılık veya ilişkinin nişanesi olduğunu biliyoruz. Bu yüzden yüzüğün eşcinsel ilişkiyi sembolize ettiğine emin olabiliriz. Aynı şekilde rüyayı görenin arkadaşıyla yan yana durması da aynı şeyi imler.

179 Tedavi edilecek şikayet eşcinselliktir. Rüyayı gö-

ren, bu görece çocuksu durumun dışına çıkarılmalı ve bir rahibin gözetiminde bir tür sünnet töreniyle yetişkinliğe adım atmalıdır. Bu düşünceler tam olarak benim analiz ettiğim önceki rüyaya karşılık gelir. Şimdiye dek gelişim mantıksal olarak ve arketipsel imgelerin yardımıyla tutarlı bir şekilde ilerlemiştir. Ancak şimdi rahatsız edici bir unsur devreye girer. Yaşlı bir kadın birden tarikat yüzüğünü ele geçirir; diğer bir deyişle o ana değin eşcinsel bir ilişki olan şeyi kendine çeker ve böylece rüyayı görenin kendine has yükümlülükleri olan yeni bir ilişkinin içine girmekten korkmasına neden olur. Yüzük artık bir kadının parmağında olduğundan bir tür evlilik akdi yapılmıştır yani sanki eşcinsel ilişkiden heteroseksüel ilişkiye geçilmiştir ancak işin içinde yaşlı bir kadın olduğundan bu tuhaf bir heteroseksüel ilişkidir. Hasta, o kadının annesinin bir arkadaşı olduğunu söyler: "Onu çok severim, aslında benim için bir anne gibidir".

180 Bu yorumdan rüyada ne olduğunu anlayabiliriz: giriş törenin sonucunda eşcinsellik bağı koparılmış ve yerine heteroseksüel bir ilişki, anaç bir kadınla platonik bir arkadaşlık konmuştur. Bu kadın, hastanın annesine benzemesine rağmen o artık onun annesi değildir; bu yüzden onunla ilişkisi annenin ötesinde maskülenliğe bir adımı ve dolayısıyla da ergen eşcinselliğinin kısmen ele geçirilmesini imler.

181 Bu yeni bağdan korkmak şüphesiz anlaşılır bir şeydir. İlkin söz konusu korku tabiatıyla kadının annesine benzemesinin uyandırdığı korkudur—bu, eşcinsel bağın çözülmesinin tam anlamıyla anneye geri çekilmeye yol açması olabilir. İkincisindeyse evlilik vb. olası yükümlülükleriyle yetişkin heteroseksüelliğindeki yeni ve bilinmeyen etmenlere karşı duyulan korkudur. Aslında burada bir gerilemeyle değil ilerlemeyle ilgileniyor oluşumuz sanki rüyadaki arka fonda çalan müzikle de onaylanıyor. Hasta bir müzikseverdir ve bilhassa dini kilise müziğine kar-

şı duyarlıdır. Bu yüzden müzik onun için çok olumlu bir duyguyu imler ve bu rüyayı ahenkle sonlandırarak ertesi sabaha hoş, kutsal bir duygu bırakır.

182 Şimdiye değin hastanın bana sadece bir kez muayene için geldiğini, onda da hastanın geçmişinden biraz fazlasının incelendiğini düşünecek olursanız, şüphesiz her iki rüyanın da çarpıcı tahminler doğurduğu konusunda benimle hemfikir olacaksınız. Bu rüyalar oldukça dikkate değer bir biçimde hastanın durumunu ve farkındalığı olan zihne tuhaf gelen ancak aynı zamanda sıradan tıbbi duruma hastanın zihinsel tuhaflıklarına eşsiz bir şekilde uyum sağlamış bir yön kazandıran ve böylece onun estetik, entelektüel ve dini eğilimlerini akort notasına uydurabilen durumunu gösterir. Tedavi için muhtemelen daha iyi şartlar hayal edilemezdi. Bir kimse bu rüyaların anlamlarından hastanın tedaviye son derece hazır ve umutlu, oğlan çocuksuluğunu bir kenara bırakıp erkek olmaya hazırlıklı bir şekilde başladığına neredeyse ikna olabilir. Halbuki gerçekte durum böyle değildir. Bilinçli bir şekilde bir sürü çekinceleri vardı ve (tedaviye karşı) dirençliydi. Dahası tedavi ilerledikçe aksi ve zorluk çıkaran tavırları kendini göstermeye başladı, her an eski haline dönmeye hazırdı. Sonuçta bu rüyalar (hastanın) bilinçli davranışına tam bir zıtlık teşkil eder. İlerleyen bir çizgi boyunca yol alır ve eğitici bir rol üstlenirler. Özel işlevlerini açıkça hissettirirler. Ben bu işleve ödünleme diyorum. Bilinçdışı ilerleme, bilinçli gerilemeyle beraber sanki teraziyi dengede tutar gibi bir çift zıt kutup oluşturur. Eğitimci, sonucu ilerleme lehinde etkiler.

183 Bu delikanlının durumunda kolektif bilinçdışı oyununun imgeleri olumlu bir rol oynar; bu durum hastanın gerçeklik yerine bir hayal-ikamesine başvurmaya ve hayatın arkasına saklanmaya gerçekten tehlikeli bir eğiliminin olmamasından kaynaklanır. Bu bilinçdışı imgelerin etkisinin can alıcı bir noktası vardır. Kim bilir? Belki de

bunlar insanoğlunun kader sözcüğüyle anlatmaya çalıştığı sonsuz imgelerdir.

DERS NOTLARI VIII, 13 MART 1929, RÜYA [12]

Aşağıdaki kayıt Jung'un 1929 yılında rüyalarla ilgili verdiği İngilizce seminere aittir. Jung bu seminerde genelde erkeğin olgunlaşmamış erosunun sembolü olan ebedi çocuğun (puer aeternus) maskülen arketipini inceler. Jung erosun olgunlaşmamışlığını maskülen doğanın bir özelliği olarak görmüştü. Bu sorunun burada incelenen rüyadaki gibi içsel kabulü, çözüme yönelik ilk adımdı.

Sonraki rüya [12], aynı gece: sonraki rüyayla önceki arasında oldukça dikkate değer bir ödünleme ile olağanüstü bir fark vardır. "Karımla bir yatak odasındayım ve yavaşça bir başka odaya açılan bir kapı görüyorum. Hemen kapıya yönelip kapıyı açıyorum ve diğer odada çırılçıplak, küçük bir oğlan çocuğu görüyorum. Onu yatak odasına taşıyorum ve rüyamda bu çocuğun kesinlikle doğal bir bebek olmadığını düşünüyorum. Kaçmasına engel olmak için (zira çocuk kollarımda debeleniyor) onu göğsüme bastırıyorum. Sanki bu gerçek şey hislerimin açlığını doyuruyormuşçasına bana (cinsellikle alakasız) olağanüstü bir haz veriyor. Sonra eşim çocuğa çeşitli yiyecekler getiriyor. Kara ekmekle beyaz ekmeği farkediyorum. Çocuk kara ekmeği istemiyor, beyazdan yiyor. Sonra birden pencereden uçtu; havada bize baş işareti yapıyordu".

Çağrışımlar: Yavaşça açılan kapı: Faust'un ikinci bölümündeki bir pasaja atıf. Faust yaşlanıyor ve rasyonel bir yaşam sürmeye çalışıyordur. Günün rasyonel doğrularım uzun uzun düşünmeyi ve bilimsel olmayı sevdiğiyle ilgili bir monolog vardır. Sonra gece olur ve her şey farklılaşır, kapı açılır ve içeri kimse girmez! Dünyayı büyüsüz tasavvur edemeyiz. Adamın rüyasında da kapı açılır ve

içeri kimse girmez[36]. Bu doğaüstü bir şeydir. Okkültizm okumuştur ve dışa vurma sözcüğünü, eskiden ruhlara, ruh çağırma seanslarına, tahta tıkırtılarına ve duvardan gelen seslere isnat edilen kuramı kullanır. Kuramına göre bu bir hayaletin işi değildir, içimizdeki bir şey tarafından, psikolojik içeriğin dışa vurulmasıyla yapılmıştır ve rüyayı gören bu tür şeylerin varlığına kesin olarak inanmaktadır. Rüyada kapının tuhaf bir biçimde açıldığı hissine kapılır. Bu yüzden kalkıp diğer odaya gider ve orada çıplak küçük oğlan çocuğunu görür.

Çocuk: Tek çağrışımı çıplak oğlan çocuğu şeklindeki geleneksel Eros tasviridir. Çocuğu göğsüne bastırdığında bu durum hislerini tuhaf bir biçimde tatmin eder.

Ekmek: Kara ekmek, tahılının koyu kabuğundaki bir proteinden ötürü beyaz ekmekten daha besleyicidir. "Küçük eros eşim tarafından doğru düzgün beslenmemişti, bu yüzden uçup gider ve uzaktan bize baş işareti yapar". Burada maskülen psikolojisinin değerli bir parçası karşımıza çıkar. Cinsiyeti bir kenara bırakıyorum! Bu rüyanın biraz onarıma ihtiyacı var. İyi, mahrem ve kişisel bir rüya. Böyle tarafsız bir rüyadan sonra bunu nasıl açıklayabilirsiniz?

Dr. Binger: İçerik aşağı yukarı aynı. Rüyayı gören kendisini bir çocuk, Eros'u kendi çocuk hali olarak görüyor. Diğer rüyada kendini babasına yansıtmıştı, bu yüzden o rüyada çocuk olan

36 *Faust*, II. Bölüm, Perde V, s. 334.
Şimdi etraf bu gibi hayaletlerle o kadar doldu ki
Bunlardan nasıl kaçılacağını kimse bilmiyor.
Gündüz bizi aydınlığa ve makul düşüncelere götürerek yüzümüze gülse bile,
Gece bizi bir sürü rüyanın ağı ile sarıyor.
Yeşil ovalardan neşe ile döndüğümüz bir sırada
Bir kuş ötse: "Bu niye öttü? Bir felaket olmasın!" diyoruz.
Er geç batıl inanışlar içimizi sarıyor.
Güya tabiat dışı olaylar, birtakım belirtiler bize ihtarda bulunuyormuş gibi!
Böylece biz ürküyoruz ve yalnızlık hissediyoruz.
Kapı gıcırdıyor, ama içeri giren yok.

kendisiydi.

Dr. Jung: Bu tartışılabilir bir şey. Bence doğru ilerlediğimizden emin olmak için metinle başlasak iyi olur. Rüyayı gören karısıyla yatak odasında, bu yüzden karısıyla mahrem bir durum söz konusudur. Önceki rüyadaki ifade, alçak değerleriyle değil yüksek değerleriyle uğraşması gerektiğine dair ifade, onu karısıyla olan mahrem sorununa yöneltir. İşyerinde bazı şeyler yolunda gitmiyor, karısıyla olan ilişkisinde bazı şeyler yolunda değil. Eğreti bir yaşam süren adam Eros'la ilgilenmez. Babası bunu bildiği için buna aldırmaz. Eros'un tarafına gözlerini tamamen kapayabilmiştir ve karısına hiç mi hiç alışabilmiş değildir. Salt nesnellikle bir kadınla uğraşamazsın, bu yüzden bu rüyada bir engelin olması oldukça doğaldır. Rüya onu doğrudan yatak odasına yönlendirir zira bu aynı zamanda cinsel bir sorundur; cinsellik aidiyetin en güçlü ve en açık ifadesidir. Bu durumda bilinçdışının belirli unsurları dışsallaştırılmışa benziyor. Bildiğim kadarıyla bilinçdışının çok yakın olan o içerikleri öylesine yakınlardır ki, neredeyse bilinçte yer alırlar ve dışsallaştırılmaya meyyaldirler. Öyle ki bilince hücum etmeye hazırdırlar ancak önlerinde belirli engeller vardır ve dışsallaştırılırlar. Burada bir mucize karşımıza çıkar. Bu küçük mucizelere karşı bir önyargım yoktur. Bu tür tuhaf şeyler ara sıra olur ancak bizim psikolojimizle nasıl bağlantılı olduklarını tanrı bilir, ben bilmiyorum. Sadece aptallar her şeyin açıklanabileceğini düşünür. Dünyanın gerçek özü açıklanamaz. Bu durumda hastanın karısıyla olan ilişkisindeki eksiğin Eros olduğunu idrak etmesi gerekir. Bu, neredeyse onun gözünden kaçan bir mucizedir. İçeri girmesi gereken Eros'tur. Kapıyı açar ancak içeri kimse girmez. Sonra diğer odada küçük bir oğlan çocuğu görür ve onu bir dakikalığına kollarında tutar. Çocuğu göğsüne bastırdığında tuhaf bir haz duyar ve bunun cinsel bir haz olmamasının garip bir şey olduğunu söyler. Bu erkeklerin en saçma düşüncelerinden biridir. Eros'un cinsellik olduğunu sanırlar halbuki alakası yoktur; Eros ilişkide olmaktır. Kadınların buna verecek bir cevapları vardır. Hasta bunun cinsel bir sorun

olduğunu düşünmeyi tercih eder ama aslında değildir. Bu bir Eros sorunudur.

Ekmek: Kara ekmek daha besleyici olsa da, çocuk bunu istemez; beyaz ekmekten yer.

Dr. Shaw: Kara ekmek hastanın düşüncesini, üstün işlevini mi temsil ediyor?

Dr. Jung: Buna dair bir işaret yok.

Bayan Bianchi: Beyazla kara arasındaki farkı, zıtlığı vurguluyor. Bunun mevzubahis iki kişinin tabiatlarıyla bir alakası olduğu düşünülebilir mi?

Dr. Jung: Bundan pek emin değilim. Ekmeğin gıdayı akla getirdiğini söyleyebilirim. Aklımızın, kalbimizin, bedenimizin, her bir işlevin yaşamlarını sürdürebilmeleri için kendine özgü gıdaya ihtiyacı olmalı; bu yüzden Eros beslenmeden yaşayamaz. Eros'a verilen yiyeceğe burada ekmek deniliyor. Siyahla beyaz ahlaki değerlerin bilindik sembolleridir. Beyaz masumiyet, saflıktır; siyah ise toprağın pisliği, gece ve Cehennemdir. Gerçek kara ekmek (çavdar ekmeği) ağırdır; hazmı zordur. Buğdayını çok ilkel bir şekilde öğütürler, bu yüzden bütün parçacıkları içinde kalır. Nemli ve ağır bir ekmektir ancak besleyicidir. Oğlan kara ekmeği istemez, beyazı yer. Bu ne anlama geliyor?

Bay Gibb: Daha ideal olanı tercih ediyor.

Dr. Jung: Rüyayı gören yediği şeylere oldukça dikkat'eden birisi. Yiyeceklerle ilgili karmaşası var. Bu tür karmaşaları inceleyecek olursan, arkalarında her zaman enteresan şeyler bulursun. Beyaz ekmek tahılın kalbinden yapılır, kabuklarıysa atılır veya domuzlara verilir. Bu yüzden beyaz ekmek akıllara lüks, asalet ve ruhu getirir zira tahılın "ruh"undan yapılır. Sadece beyaz ekmek yiyenler asil, elit kimselerdir; kara ekmek yiyenlerse kaba, görgüsüz, avam ve incelikten yoksundur. O halde mesele çocuğun ağır, doyurucu yeryüzü yiyeceğiyle beslenip beslenmemesidir. Hıristiyan bilincimize göre bu şeytanın ve Cehennemin yiyeceğidir. Dünyaya ait ya da dünyevi olan ne-

dir? Cinsellik! Ancak Eros'un cinsellikle beslendiğine dair genel kanı yanlıştır. Enteresan bir şekilde Eros, cinselliğin içinde gizlenen bir şey yani *duygu, ilişkide olmak* tarafından sadece beyaz ekmekle, tahılın kalbiyle beslenir. Hastaya "Karınla cinsel ilişkiye girmen onunla ilişkide olduğunuz anlamına gelmez" diyecek olsam bunu anlamaz zira o kendisinin karısıyla ilişkide olduğunu sanıyor. Duygularınız, paylaşımlarınız sayesinde (bir kimseyle) ilişkide olursunuz; Eros'u besleyen de budur. Cinsel ilişkiden sonra ruhun üzgün olmayacağı sanılır; halbuki çoğu zaman evliliklerde en kötü kavgalar ve yanlış anlaşılmalar cinsel ilişkinin ardından yaşanır çünkü cinsellik Eros'u beslemez. Bu çoğu zaman tartışma ve ayrılıkların doğrudan sebebidir. Bu noktaya kadar söz konusu rüya çok önemli bir farkındalıktır. Eros mucizevi bir şekilde ortaya çıkar ve yine mucizevi bir şekilde ortadan kaybolur. Camdan uçup gider. Bu ne anlama gelir?

Dr. Binger: Adam ilişki duygusuna hazır değildir.

Dr. Jung: Eros orada biraz daha kalsaydı ne yapacağını bilmiyoruz. Kara ekmekten biraz daha yiyebilirdi ama orada yeterince uzun kalmıyor. "Yağma yok; elveda!", deyip gidiyor. Güzel bir espri ve korkunç bir gerçek. Burası vadedilmiş topraktır ancak bir anlığına bu kısacık görüntü nettir; sonra kara ekmekten yiyemeden uçup gider. Genelde analizlerde olan şey de budur. Bir anlık ilerisini oldukça net görürsünüz, sonra görüntü kaybolur, sis bulutu toplanır ve yine aklınız karışır. Bu, gerçeğin aniden ortaya çıkıp somutlaşmadan tekrar kaybolmasıdır. Adamın evinde ekmek yenmesi misafirperverliğin kadim sembolüdür. Ancak Eros bütün ekmeklerden yemez, sadece beyazdan yer, sonra kaybolur. "Hoşçakalın. Sizi görmek güzeldi, belki sizi yine görürüm ama belli de olmaz", diyerek onları uzaktan selamlar.

Bayan Sigg: Çocuğun sadece Eros olduğu konusunda şüphelerim var. *Faust*'ta çocuğun şiir ve imgelemle bir ilgisi vardı. Başka bir şeydi.

Dr. Jung: Doğru, yalnızca Eros olmayabilir. Benim de şüphelerim var. Ancak rüyayı gören rüyasının genel mahiyetinin

farkında olmadığı için Eros'a odaklandım. Eros'un başlangıçta Faust'la ilişkilendirilmesinin arabacı Homunculus ve Euphorion'u[37], rüyalarda teknik olarak ebedi çocuk (*puer aeternus*) olarak isimlendirdiğim o unsurun üç şeklini imlediği söylenebilir. Bence rüya, bu sembolizmi imliyor. Baba karmaşasından sonra ister istemez adamın çocuk olduğu enfantil karmaşası ortaya çıkar. İlk başta gözlerini babaya çevirir, şimdi oğul odur. Hâlâ sekiz-on yaşlarında bir oğlan çocuğunun psikolojisine sahiptir; bu yüzden Eros figürü rüyayı gören enfantil yanı olabilir. Lakin böyle düşünecek olursanız enfantil yanın karısıyla ilişkiye girmesi gerekir; halbuki henüz buna hazır değildir. Tabii, yalın duygusunun karısıyla ilişkiye girmesinde fayda var diyebilirsiniz. Çocuğun, rüyayı görenin enfantil yanı olduğu çok doğrudur ancak bu aynı zamanda onun içindeki gelecek vadeden şeydir. Kişinin geliştirdiği şeyler bitmiştir, oysa geliştirmediği şeylerse gelecek için hâlâ bir umuttur. Bu yüzden çocuk gelişebilecek olanı, erkeğin içindeki kendini yenileyen şeyi temsil eder ve bu figüre verilebilecek en iyi terim ebedi çocuktur (*puer aeternus*). Eskiden ebedi çocuğun mucizevi bir biçimde sürekli görünüp kaybolan Kutsal Çocuk olduğu düşünürdü. Etrüsklü çocuk Tages[38], küçük çıplak oğlan çocuğu, çiftçinin sabanının açtığı yarıkta belirir ve insanlara kanun, sanat ve kültür öğretir. Adonis de böyle bir çocuktu. Tammuz ise her ilkbaharda kadınlara görünür. Babil'in balık-tanrısı Oannes gündoğumunda sudan bir balık olarak çıkar ve gün boyunca insanlara tarım, kanun vb. şeyler öğretir ve akşam olunca ise denizin derinliklerine gömülüp kaybolur. Bay Eckhart kendini ziyaret eden küçük çıplak bir oğlan çocuğu görür. Ayrıca oğlan çocuğu görüntüsünün uğursuzluk getirdiği, kimi zamansa ölümcül olabildiği bazı İngiliz masalları vardır. Ne olduğunu bilmiyorum ama bu-

37 *Faust*, Perde II. Bu üç karakterin akıbetlerinin özeti 27 Mart 1929 tarihli dersin başında verilir [burada yer almaz].

38 Etrüsklerin dininin efsanevi kurucusu Tages ve birkaç satır sonra bahsi geçecek olan Oannes için bkz. *Symbole der Wandlung. Analyse des Vorspiels zu einer Schizophrenie*, par. 291-292. Adonis bitki örtüsü tanrısıydı; Tammuz ise onun Babil'deki muadilidir.

nun bir sebebi olmalı. Ebedi çocuk (*puer aeternus*) en basit haliyle karakterimizin enfantil yanının kişileşmiş halidir, enfantil olduğu için bastırılmıştır. Rüyayı gören bu unsurun içeri girmesine izin verirse sanki kendisi kaybolur ve küçük, çıplak bir oğlan çocuğu olarak geri gelir. Eğer karısı onu bu şekilde kabul edebilseydi her şey yoluna girerdi. Küçük oğlan çocuğunun büyütülüp eğitilmesi, belki de poposuna vurulması gerekir. Aşağı unsur yaşamın içine girebilirse bir gelecek yaşam vaadi oluşur, ilerleme olabilir. Mitolojide bu küçük, çıplak oğlan çocuğunun neredeyse tanrısal, yaratıcı bir karakteri vardır. Ebedi çocuk (*puer aeternus*) halinde[39] mucizevi bir şekilde ortaya çıkar ve yine aynı şekilde ortadan kaybolur. *Faust*'ta üç şekilde karşımıza çıkar: Çocuk Arabacı, Homunculus, Euphorion. Hepsi de ateşle yok olur; Goethe'de bu, bütün ebedi çocukların (*puer aeternus*) tutkulu bir patlamayla ortadan kayboldukları anlamına gelir. Yangın her şeye, hatta dünyaya bile bir son verir. Kültürün özü olan ateş patlayıp her şeyi yok edebilir. Bu, örneğin Bolşevik Devrimi'ndeki gibi kültürel biçim artık enerjinin gerilimini kaldıramaz hale geldiğinde bir yangının çıkması ve Rus medeniyetini yakıp yıkması gibi zaman zaman olan bir şeydir.

BİR ÖĞRENCİNİN AŞK SORUNU

Jung, ister eşcinsel, ister heteroseksüel olsun ilk aşk ilişkilerini erosun işlenebileceği yerler olarak görmüştü.

216 Öğrenci evliliklerinin erken olup olmadığı konusuna gelince bütün erken evlilikler için geçerli olan bir gerçeği göz önünde bulundurmalıyız. Örneğin olgunluk söz konusu olduğunda yirmi yaşındaki bir kız genelde yirmi beş yaşındaki bir erkekten daha yaşlıdır. Yirmi beş yaşındaki çoğu erkek için psikolojik ergenlik çağı daha henüz sona ermemiştir. Ergenlik yanılgılar çağıdır ve bu

39 Jung bu temayı daha sonra "Çocuk Arketipinin Psikolojisi" adlı makalesinde geliştirecektir (1941), *Die Archetypen und dar kollektive Unbewußte*.

çağda yalnızca kısmi sorumluluklar söz konusudur. Psikolojik fark erkeklerin cinsel olgunluk çağına değin genellikle oldukça çocuksu olması, kızlarınsa ergenlikle birlikte görülen psikolojik incelikleri erkeklerden çok daha erken geliştirmeleridir. Bu çocuksuluğu cinsellik çoğu zaman zorbalıkla böler; oysa kızlarda ergenliğin başında olmalarına rağmen bu cinsellik aşık olana değin uyumaya devam eder. Evli olsalar bile gerçek cinsellikleri yıllarca bakire kalan oldukça fazla kadın vardır; ancak bir başka adama aşık olduklarında bu cinselliklerinin farkına varırlar. Çoğu kadının erkek cinselliğini hiç mi hiç anlamamasının sebebi tam olarak budur—kendi cinselliklerinin hiçbir şekilde bilincinde olmamalarıdır. Erkeklerdeyse durum farklıdır. Cinsellik onların içine hayvani arzular ve ihtiyaçlar salarak tıpkı bir fırtına gibi aniden kopar ve çok azı sancılı mastürbasyon sorunundan kaçabilir. Oysa bir kız ne yaptığının farkında olmadan yıllarca mastürbasyon yapabilir.

217 Cinselliğin erkek çocukta yükselişi onun psikolojisinde güçlü bir değişime sebep olabilir. Artık çocuk ruhuyla yetişkin bir erkeğin cinselliğine sahiptir. Çoğu zaman okul arkadaşlarıyla yaptığı bel altı konuşmalar ve müstehcen hayaller, nazenin ve çocuksu hislerinin üzerine kimi zaman onları sonsuza değin örseleyerek çamur sağanağı gibi yağar. Beklenmedik ahlaki çelişkiler doğar, her çeşit baştan çıkarıcı şey gözlerinin önüne serilir ve hayallerine girer. Cinsel karmaşanın psişik bakımdan özümsenmesi, o kimi zaman bunun varlığının farkında olmasa bile onun için büyük zorluklara sebep olur. Ergenliğin başlangıcı çoğu ergenin yakındığı sivilce ve aknelerden anlaşılacağı üzere metabolizmasında da önemli değişiklikleri beraberinde getirir. Benzer bir şekilde psike durumdan rahatsız olur ve dengesi kaçar. Bu yaşta delikanlı her daim ruhsal dengesizliğinin bir işareti olan yanılgılarla doludur. Bu yanılgılar istikrar ve muhakeme olgunluğunu imkansız kılar. Zevkleri, ilgi duyduğu şeyler ve planları gelişigüzel

değişir. Birdenbire bir kıza sırılsıklam aşık olabilir ve iki hafta sonra kendisine böyle bir şeyin nasıl olduğuna akıl erdiremez. Yanılgılarla öylesine doludur ki, kendi zevkinin ve bireysel muhakemesinin bilincine varabilmesi için aslında bu hatalara ihtiyacı vardır. Hâlâ hayatı deneme aşamasındadır ve bazı şeyleri nasıl doğru bir şekilde muhakeme edeceğini öğrenebilmesi için denemeye devam etmesi gerekir. Bu yüzden evlenmeden önce bir tür cinsel deneyim sahibi olmamış çok az erkek vardır. Ergenlikte bu çoğu zaman eşcinsel deneyimlerdir ve bunlar genelde itiraf edilenlerden çok daha fazla yaygındır. Heteroseksüel deneyimler daha sonra gelir ve her zaman da çok hoş sayılabilecek deneyimler değillerdir. Çünkü cinsel karmaşa, kişiliğin bütününde ne kadar az özümsenirse, o kadar otonom ve içgüdüsel olur. O halde cinsellik tamamen hayvanidir ve hiçbir psikolojik ayrım gözetmez. En aşağı düzeyden kadın bile olur; tipik ikincil cinsel özelliklerinin olması yeterlidir. Bu tür yanlış bir adım bize bir erkeğin kişiliğiyle ilgili çıkarımda bulunma hakkını vermez, zira bu eylem cinsel karmaşanın psikenin etkisinden ayrıldığı bir zamanda kolayca gerçekleşebilir. Yine de bu doğanın çoğu tecrübesinin kişiliğin oluşumunda kötü bir etkisi vardır; alışkanlıktan, cinselliği çok düşük bir seviyede sabitlerler ve bunu ahlak yargılarına göre kabul edilemez hale getirirler. Sonuçta söz konusu erkek dışardan bakılınca saygıdeğer bir vatandaş olsa da, içten içe en aşağı cinsten cinsel hayaller karşısında bir avdır yahut onları bastırır ve bu hayaller mutlu bir anında en ilkel şekilde hiçbir şeyden kuşkulanmayan karısını şaşırtarak—neler olduğunu farkettiğini varsayarsak—su yüzüne çıkarlar. Çoğu zaman bu duruma eşlik eden şey, karısına karşı erken soğumasıdır. Kadınlar genelde evliliğin ilk gününden itibaren frijittir çünkü duyumları kocalarındaki bu tür cinselliğe karşılık vermez. Bir erkeğin psikolojik ergenlik çağında muhakemesindeki zayıflık, onun erken yaşta evlenecek olursa eş

seçiminde çok dikkatli düşünmesini gerektirmektedir.

218 Şimdi öğrencilik çağında cinsiyetler arasındaki alışılageldik ilişki biçimlerine dönelim. Bildiğiniz gibi öğrenciler arasında; büyük ölçüde diğer ülkelerdeki büyük üniversitelerin öğrencileri arasında karakteristik ilişkiler vardır. Bu ilişkiler kimi zaman oldukça istikrarlıdır ve hatta psikolojik bir değer taşıyabilirler; zira yalnızca cinsellikten ibaret değillerdir, içlerinde kısmen aşk da vardır. Bazen ilişki evlilikle devam eder. İlişki bu yüzden fuhuştan oldukça daha yüksek bir yerde durur. Ancak bu genellikle ebeveynlerinin seçimlerine dikkat eden öğrencilerle sınırlıdır. Çoğu zaman mesele paradır çünkü aşklarını para için sattıkları söylenemez belki ama ekonomik açıdan pek çok kız sevgililerine bağımlıdır. Genellikle ilişki bir kızın hayatında güzel bir bölümdür, diğer türlü hayat renksiz ve boştur. Oysa erkek için bu, hayatında ilk kez bir kadınla yakınlaşması olabilir ve hayatın ilerleyen döneminde duygularıyla hatırlayacağı bir anıdır. Yine çoğu zaman bu ilişkilerde kısmen erkeğin kaba duygusallığı, düşüncesizliği ve hissizliği, kısmen de kızın havailiği ve kararsızlığı yüzünden kayda değer bir şey yoktur.

219 Bütün bu ilişkilerin üzerinde, geçicilik Demokles kılıcı gibi sallanır durur ve bu kılıç onların gerçek değerler oluşturmalarını engeller. Bu ilişkiler geçici bölümler, çok sınırlı bir geçerlilik tecrübeleridirler. Bu ilişkilerin kişilik üzerindeki yaralayıcı etkisi erkeğin kızı çok kolay elde etmesinden kaynaklanır; bu yüzden aşk nesnesinin değeri azalır. Cinsel sorunundan böyle basit ve sorumsuz bir şekilde kurtulması erkeğin işine gelir. Şımarır. Ancak dahası erkeğin cinsel açıdan tatmin olması onu hiçbir delikanlının onsuz yapamayacağı bir itici güçten mahrum bırakır. Bıkkınlaşır ve beklemeye gücü yeter olur. Bu arada önünden geçen yoğun dişiliği karşısına doğru kişi çıkana kadar sakince gözden geçirebilir. Sonra düğün zamanı gelir ve son flörtten vazgeçilir. Bu süreç kişiliğine çok az

bir yarar sağlar. İlişkinin düşük düzeyi cinselliği de aynı şekilde düşük bir gelişim düzeyinde tutmaya eğilimlidir ve bu durum çok kolay bir biçimde evlilikte zorluklara yol açabilir. Ya da cinsel fantezileri bastırılırsa sonuç büyük ihtimalle nevrotik olur veya daha da kötüsü ahlaki bağnazlığa dönüşür.

220 Her iki cinste de öğrenciler arasında eşcinsel ilişkilerin hiçbir şekilde yaygın olmadığı söylenemez. Bu mevzudan anladığım kadarıyla bu ilişkilerin bizde genel anlamda kıtada, kız ve erkek okullarındaki öğrencilerin katı bir ayrım altında yaşadıkları bazı belirli ülkelerdekinden daha az yaygın olduğunu söyleyebilirim. Burada gerçek bir arkadaşlık kuramayan ve normal bireylerden pek de anlayış görmeyen patolojik eşcinsellerden bahsetmiyorum. Duygularını aynı zamanda cinsel olarak ifade edebilecekleri bu tür esrik bir arkadaşlıktan hoşlanan aşağı yukarı normal gençlerden bahsediyorum. Onlar için konu yalnızca bütün okul ve üniversite hayatı boyunca genç yaş grupları arasında sohbet malzemesi olan karşılıklı mastürbasyon değil, kelimenin klasik anlamıyla "arkadaşlık" ismini hak eden daha yüce ve manevi bir şeydir. Yaşlı bir adamla bir delikanlı arasında böyle bir ilişki olduğunda bu ilişkinin eğitici rolü yadsınamaz. Örneğin hafif eşcinsel bir öğretmen çoğu zaman eğitimle ilgili parlak yetilerini eşcinsel eğilimine borçludur. Yaşlı bir adamla bir delikanlı arasındaki eşcinsel ilişki böylece her iki taraf için de avantaja dönüşebilir ve kalıcı bir değer bırakır. Bu tür bir ilişkinin değeri için olmazsa olmaz şey, arkadaşlığın azmi ve ona olan sadakattir. Ancak bu şey çoğu zaman eksiktir. Bir adam ne kadar eşcinsel olursa, sadakatsizliğe ve oğlanları baştan çıkarmaya o kadar eğilimlidir. Sadakat ve gerçek arkadaşlık ağır bassa bile sonuçları kişilik gelişimi açısından arzu edilebilir olmayabilir. Bu türden bir arkadaşlık özel bir duygu kültü, erkeğin içinde feminen bir unsur gerektirir. Coşkun, duygusal, estetik, aşırı hassas vs. — kısa-

cası efemine olur ve bu kadınsı davranış karakterine zarar verir.

221 Benzer avantaj ve dezavantajlar kadınlar arasındaki arkadaşlıklar için de söylenebilir ancak burada yaş farkı ve eğitici faktör o kadar önemli değildir. Asıl değer bir yandan karşılıklı hassas duygularda, diğer yandansa karşılıklı içten düşüncelerde yatar. Bunlar genellikle üstünlüklerini muhafaza etmeye ve kendilerini erkeklere karşı savunmaya çalışan enerjik, entelektüel ve daha ziyade maskülen kadınlardır. Erkeklere karşı tavırları bu yüzden bir parça meydan okumayla karışık, rahatsız edici bir özgüvendir. Bunun karakterleri üzerindeki etkisi maskülen özelliklerini pekiştirmek ve feminen cazibelerini ortadan kaldırmaktır. Bir erkek bu tip kadınların eşcinselliğini çoğu zaman ancak bu kadınlardan buz gibi soğudunda fark eder.

222 Normalde eşcinselliğin yaşanması, daha sonra yaşanacak olan heteroseksüel etkinliğe olumsuz etki eden bir şey değildir. Gerçekten de bu ikisi yan yana bile var olabilir. Bütün yaşamını eşcinsel olarak sürdürdükten sonra elli yaşına gelince bir erkekle normal bir ilişkiye başlayan bir kadın tanıyorum.

223 Öğrencilik döneminin cinsel ilişkileri arasında bahsetmemiz gereken, tuhaflığına rağmen gayet normal olan bir başka şey daha var: Bir delikanlının muhtemelen evli ya da en azından dul yaşlı bir kadına bağlılığı. Belki Jean-Jacques Rousseau'nun madam de Warens'le olan yakınlığını hatırlarsınız, kastettiğim işte bu tür bir ilişki. Genç adam genelde oldukça utangaç, kendinden pek emin olmayan, içten içe ürkek, kimi zaman da çocuksudur. Belki kendi ailesinde gereğinden fazla ya da gereğinden az sevgi gördüğü için tabiatıyla bir anne arar. Çoğu kadın çaresiz bir erkeğe, özellikle de yaşça bu erkekten oldukça büyük oldukları zaman bayılır. Erkeğin gücünü, erdem ve yeteneklerini değil zayıflıklarını severler. Bu çocuksulu-

ğu çekici bulurlar. Azıcık kekeleyecek olsa bu onları mest eder ya de belki ayağı aksasa bu onlarda anaç bir şefkat ve başka duygular da uyandırır. Çoğunlukla kadın onu baştan çıkarır ve o da kadının anaçlığına teslim olur.

224 Ancak çekingen bir genç her zaman yarı çocuk kalmaz. Gelişmemiş maskülenliğini yüzeye çıkarmak için gereken şey belki de bu anaç ihtimamın fazlalığı olabilir. Böylelikle kadın onun duygularını eğitip tam bir bilince erişmesini sağlar. Yaşam ve dünya tecrübesi olan, kendinden emin bir kadını anlamayı öğrenir ve böylece perde arkasını görmek için nadir bir fırsat yakalar. Oysa bu durumdan ancak bu ilişkiyi çabucak bırakabilirse yararlanabilir zira ilişkide sıkışıp kalırsa kadının anaçlığı kendisine zarar verebilir. Zorlu ve acımasız hayat mücadelesine hazırlanan biri için anaç şefkat en tehlikeli zehirdir. Bu aşırı bağlılıktan kurtulamazsa omurgasız bir parazit olur—bu kadınların çoğunun parası vardır— ve bir fino veya ev kedisi konumuna düşerler.

225 Şimdi de aseksüel veya "platonik" oldukları için cinsel soruna hiçbir çözüm önerisi getirmeyen ilişki biçimlerini incelememiz gerek. Bu konuyla ilgili herhangi bir güvenilir istatistik olsaydı, sanırım İsviçre'de öğrencilerin çoğunun platonik ilişki tercih ettikleri görülürdü. Tabiatıyla bu cinsel perhiz meselesini doğurur. Cinsel ilişkiden kaçınmanın sağlığa zararlı olduğu söylenir durur. Bu düşünce en azından öğrencilik yaşındaki insanlar için doğru değildir. Perhiz sağlığa ancak erkek bir kadını kendisi için elde edebileceği yaşa ulaştığında ve bireysel eğilimlerine göre böyle davrandığı için zararlıdır. Bu dönemde çok sık hissedilen cinsel ihtiyacın sıradışı yoğunlaşması, erkeği çekince, kuşku, kararsızlık ve şüphelerinden zorla kurtaran bir biyolojik amaca hizmet eder. Bu çok gereklidir çünkü bütün şüpheli olasılıklarıyla evlilik kavramının kendisi çoğu zaman erkeği paniğe sokar. Bu yüzden ancak tabiatın ona bu engeli atlatacağı beklenebi-

lir. Cinsel ilişkiden kaçınmanın bu şartlar altında elbette zararlı etkileri olabilir, ancak acil bir fiziksel ya da psikolojik ihtiyaç hasıl olmadığında zararlı bir etkisi yoktur.

226 Bu bizi mastürbasyonun zarar verici etkileriyle ilgili çok benzer bir meseleye götürür. Fiziksel veya psikolojik sebeplerden ötürü normal ilişki mümkün olmadığı zaman emniyet supabı olarak mastürbasyonun hiçbir zararlı etkisi yoktur. Doktora giden mastürbasyonun zararlı etkilerinden mustarip gençler hiçbir şekilde aşırı mastürbasyon yapan kimseler değillerdir. Onların aslında doktora ihtiyacı yoktur çünkü hiçbir açıdan hasta değillerdir. Mastürbasyonun onlar üzerinde daha ziyade psişik komplikasyonlar sergilediği ve vicdan azabına veya cinsel hayallerin ayaklanmasına yol açtığı için zararlı etkileri vardır. Vicdan azabı veya cinsel hayallerin ayaklanması özellikle kadınlar arasında yaygındır. Psişik komplikasyonların eşlik ettiği mastürbasyon zararlıdır ancak komplike olmayan, sıradan mastürbasyon zararlı değildir. Lakin fiziksel, psikolojik ve mümkünse sosyal açıdan normal ilişkinin başlaması gereken yaşa kadar devam ederse bu mastürbasyonun sadece hayatın gerekliliklerini yerine getirmekten kaçınmak için yapıldığını gösterir ve bu durumda zararlıdır.

227 Platonik ilişkiler öğrencilik çağında çok önemlidir. Bu ilişkiler çoğu zaman flört şeklinde karşımıza çıkar. Flört, bu yaşa tamamen uygun olan deneysel bir tavrın ifadesidir. Yazılı olmayan karşılıklı bir akitle her iki tarafı da bir yükümlülük altına sokmayan gönüllü bir etkinliktir. Bu bir avantaj ve aynı zamanda bir dezavantajdır. Deneysel tavır her iki tarafın birbirini hemen ortaya çıkan herhangi bir istenmeyen sonuç olmaksızın tanımalarını sağlar. Her ikisi de muhakemelerini ve kendilerini ifade etme, uyum sağlama ve savunma becerilerini çalıştırır. Yaşamın sonraki kısmında paha biçilemez bir değer taşıyan çeşitli engin tecrübeler flört etmekle kazanılabilir. Diğer yandan herhangi bir sorumluluğun olmayışı kişinin ko-

layca sığ, hercai ve kalpsiz bir alışkanlık flörtçüsüne dönüşmesine yol açabilir. Erkek beklenen ilgiyi çekemeyeceğini hiç düşünmeden davetlerin gözdesi ve profesyonel bir kalp kırıcıya, kızsa bir yosmaya dönüşür ve ciddi bir erkek, içgüdüleriyle bu kızı ciddiye almaması gerektiğini hisseder.

228 Flörtün yaygın olduğu kadar nadir olan bir olgu, ciddi bir aşkın bilinçle işlenmesidir. Bunu geleneksel romantizmle özdeşleştirmeden kısaca ideal olarak adlandırabiliriz. Kişilik gelişimi için derinlemesine ciddi ve sorumlu duyguların zamanında uyanmasıyla bilinçle işlenmesi büyük önem taşır. Bu tür bir ilişki bir delikanlıyı bekleyen ayartmalara karşı en etkin kalkan ve aynı zamanda çalışkanlık, sadakat ve güvenilirlik yolunda itici bir güç olabilir. Ancak hiçbir büyük değer yoktur ki nahoş yanı olmasın. Gereğinden fazla ideal bir ilişki kolayca müstesnalaşır. Aşkı dolayımmda delikanlı diğer kadınları tanımaktan fazlasıyla uzak kalır; kızsa zaten bir erkeği olduğu için erotik fetih sanatını öğrenemez. Kadınların sahiplenme içgüdüsü tehlikeli bir şeydir ve o kadar kolay olabilir ki, erkek evlilik öncesi kadınlarla yaşamadığı tecrübelerden ötürü pişmanlık duyacak ve bu açığını daha sonra kapayacaktır.

229 Böylece bu tür her ilişkinin ideal olduğu sonucuna varılmamalıdır. Tam tersinin geçerli olduğu örneğin bir erkek ya da kızın görünür bir sebep olmaksızın sırf alışkanlıktan okuldan sevgilisiyle takıldığı durumlar vardır. İster tembellik, ister isteksizlik, isterse çaresizlikten olsun birbirlerinden bir şekilde kurtulamazlar. Belki tarafların aileleri de ilişkiyi onaylayınca bir anlık düşüncesizlikten başlayan ve alışkanlık yüzünden bitemeyen bir ilişki pasif bir şekilde oldubittiye gelir. Burada tek bir avantaj olmaksızın dezavantajlar yığılır. Kişiliğin gelişimi için uysallık ve pasiflik zararlıdır çünkü tecrübe edinmenin ve bireyin özel yetileriyle erdemlerini kullanmasının önünde birer

engeldirler. Ahlaki nitelikler ancak özgürlükle kazanılırlar ve değerleri ancak ahlaki açıdan tehlikeli durumlarda ortaya çıkar. Sırf hapiste olduğu için hırsızlık yapmayan bir hırsız ahlaklı bir kişi değildir. Her ne kadar ebeveynler bu hazin evliliğe iyi niyetle bakıp çocuklarının saygınlığını kendi erdem hikâyelerine katsalar da, bu durum gerçek kudretten yoksun ve ahlaki eylemsizlikle baltalanmış, sahte bir şey, bir yanılgıdır.

230 Gerçek hayatta karşılaştığımız sorunların kısa bir özetini verdikten sonra sonuç olarak kalbin arzuladığı diyara ve ütopik olasılıklara döneceğim.

231 Bugünlerde deneme evliliği dahil nikahsız birlikte yaşama ütopyasından bahsetmeden aşk sorununu ele alamayız. Bu düşünceyi arzulu bir fantezi ve gerçek hayatta her daim çok zor olan bir sorunu küçümseme olarak görüyorum. Ölümsüzlük otunu bulmak ne kadar mümkünse, hayatı kolaylaştırmak da o kadar mümkündür. Yerçekimi kanunu ancak gerekli enerji uygulandığında yenilebilir. Benzer şekilde aşk sorununun çözümü bütün kaynaklarımıza meydan okur. Diğer şeyler gereksiz bir kırkyamadır. Nikâhsız birlikte yaşama düşüncesi ancak herkes azami ahlaki başarıya muktedir olduğunda kabul edilebilir. Nikâhsız birliktelik fikri bu amaçla değil, zor bir şeyin kolay görünmesi için ortaya atılmıştı. Aşk, derinlik ve sadakat duygusu gerektirir; bunlar olmadan aşk olmaz, sadece geçici heves olur. Gerçek aşk her zaman kendini adayacak ve kalıcı bağlar kuracaktır. Özgürlüğe bu tercihini başarmak için değil, yalnızca sonuca vardırmak için ihtiyaç duyar. Her gerçek ve derin aşk bir fedakârlıktır. Âşık, diğer bütün olasılıkları ya da daha ziyade bu olasılıkların var olduğu illüzyonunu feda eder. Eğer bu fedakârlık yapılmazsa illüzyonları herhangi bir derin sorumluluk duygusunun oluşumunu engeller; bu yüzden de gerçek aşkı yaşama olasılığını yitirir.

232 Aşkın dini inançla ortak olan birden fazla yanı vardır. Koşulsuz güven gerektirir ve tam bir teslimiyet bekler. Tıpkı inanan birinin dışında hiç kimsenin kendini Tanrıya tamamen teslim edemeyişi ve dolayısıyla onun inayetine nail olamayışı gibi aşk da en derin gizemlerini ve mucizelerini yalnızca koşulsuz şartsız kendisine bağlananlara açar. Ve bu çok zor olduğundan çok az fani bunu başarmış olmakla övünebilir. Ancak en hakiki ve adanmış aşk aynı zamanda en güzeli olduğundan kimse kalkıp da bunu kolaylaştırmaya çalışmasın. Leydisini sevmenin zorluğundan kaçan üzgün bir şövalyedir. Aşk, Tanrı gibidir: her ikisi de kendini ancak en cesur şövalyelerine sunar.

233 Deneme evlilikleri için de aynı eleştiriyi getirmek istiyorum. Bir erkeğin deneme olarak evlilik yapıyor oluşu onun bir rezervasyon yaptırdığı anlamına gelir. Parmaklarının yanmayacağından emin olmak ister, hiçbir şeyi riske atmak istemez. Ancak bu, herhangi bir gerçek tecrübenin önüne geçmenin en etkin yoludur. Kutuplarda yaşamanın tehlikelerini bir seyahat kitabı okuyarak tecrübe edemez veya sinemada Himalayalara tırmanamazsınız.

234 Aşk ucuz değildir—bu yüzden onu ucuzlatmaktan imtina edelim! Bencilliğimiz, korkaklığımız, dünya bilgimiz, aç gözlülüğümüz, bütün kötü özelliklerimiz—bunların hepsi bizi aşkı ciddiye almamamız için ikna ederler. Halbuki aşk ancak onu ciddiye aldığımızda bizi ödüllendirir. Günümüzde cinsellik meselesinden aşktan ayrı bir şey olarak bahsedilmesini de bir talihsizlik olarak nitelendirmeliyim. Bu iki mesele birbirinden ayrılmamalıdır çünkü cinsel bir sorun olduğunda bu ancak aşkla çözülebilir. Diğer çözümler ancak zarar verici birer ikame olabilir. Cinsellik için cinsellik kaba bir şey olduğundan cezalandırılır. Halbuki aşkın bir ifadesi olarak cinsellik kutsanır. Bu yüzden bir insana ne yaptığını değil, nasıl yaptığını sorun. Bunu sevgiden ya da aşk duygusuyla yapıyorsa bir tanrıya hizmet ediyordur ve her ne yaparsa yapsın onu yargılaya-

cak olan biz değiliz çünkü o aşk ulvileşmiştir.

235 Bu yorumlarımla tabii bir olgu olan cinselliğe dair hiçbir ahlaki yargıda bulunmadığımı, cinselliğin ahlaki değerlendirmesinin ifade ediliş şekline bağlı oluşunu yeğlediğimi size anlattığıma inanıyorum.

III.
BABA

BİREYİN KADERİNDE BABANIN ÖNEMİ

Vaka 2

707 Otuz dört yaşında, ufak tefek, zeki ve nazik ifadeli bir adam. Kolay utanıp sık sık kızarıyor. "Nevroz" şikâyetiyle tedavi olmaya gelmişti. Çok çabuk sinirlendiğini, hemen yorulduğunu sinirsel mide sorunu olduğunu ve kimi zaman intihar etmeyi düşünecek kadar depresifleştiğini söylemişti.

708 Hazırlanabilmem için tedaviye gelmeden önce bana ayrıntılı bir otobiyografisini yahut daha doğrusu hastalığının geçmişini yollamıştı. Hikâyesi şöyle başlıyordu: "Babam çok iri ve güçlü bir adamdı". Bu cümle dikkatimi çekti. Bir sayfa daha çevirdim ve şu cümleyi okudum: "On beş yaşımdayken on dokuz yaşında iri bir genç beni ormana götürüp tecavüz etti".

709 Hastanın hikâyesindeki sayısız boşluk beni ondan daha net bir hasta geçmişi edinmeye sevk etmiş, bu da şu sırların ortaya çıkmasına yol açmıştı: Hasta üç erkek kardeşten en küçüğüydü. Babası iri yarı, kızıl saçlı bir adamdı. Vatikan'daki papanın koruma görevlisi olarak çalışmış, sonra da polis olmuştu. Oğullarını askeri disiplinle yetiştirmiş, katı ve hoşgörüsüz eski bir askerdi. Emirler verir, oğullarına isimleriyle hitap etmez, ıslıkla çağırırdı. Gençliğini Roma'da geçirmiş, orada sürdürdüğü eşcinsel yaşamı sırasında frengi kapmıştı ve bugün hâlâ bu hastalığın sonuçlarından mustaripti. Gençlik yıllarındaki maceralarından bahsetmeyi severdi. (Yaşça hastadan çok daha büyük olan) en büyük oğlu tıpatıp babası gibi güçlü ve kızıl saçlı bir adamdı. Anne hastalıklı, erken yaşlanmış bir kadındı: Oğlu

henüz sekiz yaşındayken yaşamdan bıkmış usanmış bir halde kırkında ölmüştü. Annesi hatırasında naif ve güzel bir şekilde yer etmişti.

710 Okulda her zaman şamar oğlanı ve arkadaşlarının alay konusuydu. Kabahatin, tuhaf aksanında olduğunu düşünüyordu. Sonra katı ve zalim bir ustanın yanına çırak olarak verilmişti. Diğer bütün çırakların kaçtığı koşullar altıda iki seneyi aşkın bir süre dayanabilmişti. On beşinde daha pek çok hafif eşcinsel tecrübeyle birlikte yukarda bahsi geçen tecavüz olayını yaşamıştı. Sonra kader onu Fransa'ya atmıştı. Burada sürekli kendisiyle övünen bir Don Juan olan güneyli bir adamla tanışmıştı. Adam hastayı geneleve götürmüş, gönülsüzce ve korkarak gittiği bu yerde hasta iktidarsız olduğunu fark etmişti. Sonra babasının kopyası ve duvarcı ustabaşı olan büyük abisinin çapkın bir hayat yaşadığı Paris'e gitmişti. Burada uzun süre kalmış, düşük bir ücrete çalışmış ve acıdığı için yengesine yardım etmişti. Abisi onu sık sık geneleve götürmüştü ancak iktidarsızlığında bir değişme olmamıştı.

711 Bir gün abisi ondan 6 bin franklık mirasını kendisine devretmesini istemişti. Hasta, kendileri gibi Paris'te bulunan küçük abisine durumu anlatmış, o da kardeşini bu fikrinden vazgeçirmeye çalışmış ve büyük abilerinin parayı çarçur edeceğini söylemişti. Hasta buna rağmen gidip mirasını büyük abisine devretmiş, abisi de tahmin edileceği üzere parayı kısa zamanda harcayıp bitirmişti. Hastayı vazgeçirmeye çalışan ortanca kardeşten de 500 frank almıştı. Parayı abisine neden bu kadar kolay verdiğini sorduğumda şu cevabı verdi: (Kendisinden) para istemişti. Giden paraya hiç mi hiç üzülmemişti; olsaydı abisine yine bir 6 bin frank daha verirdi. Sonrasında büyük abisi iyice kötü yola sapmış, karısı onu boşamıştı.

712 Hasta İsviçre'ye dönmüş ve doğru düzgün bir işi olmadan orda yarı aç yarı tok bir yıl kalmıştı. Bu süre boyunca bir aileyle tanışmış ve sık sık ziyaretlerine gider olmuştu. Evin reisi tuhaf bir tarikat üyesi, ikiyüzlü bir adamdı ve ailesini ihmal

ediyordu. Karısı yaşlı, hasta ve zayıftı; üstelik hamileydi. Altı çocukları vardı ve sefalet içinde yaşıyorlardı. Hasta, bu kadına sevgi duymaya başlamış ve sahip olduğu azıcık şeyi onunla paylaşır olmuştu. Kadın ona dertlerini anlatıyor, doğum yaparken kesin öleceğini söylüyordu. (Beş kuruşu olmamasına rağmen) kadına çocukların bakımını üstlenip onları büyüteceğine söz vermişti. Kadın gerçekten de doğum yaparken ölmüştü, ancak yetimhane araya girip hastanın sadece bir çocuk alabilmesine müsaade etmişti. Böylece ailesiz bir çocuğu olmuştu ve doğal olarak bu çocuğa kendi başına bakamazdı. Bu yüzden evlenmeyi düşünmeye başlamıştı. Ancak o güne değin hiçbir kıza aşık olmadığı için büyük bir şaşkınlık içindeydi.

713 Sonra birden abisinin boşandığı eşi aklına gelir ve onunla evlenmeye karar verir. Abisinin Paris'teki eski eşine mektup yazıp onunla evlenmek istediğini söyler. Kadın kendisinden on yedi yaş büyüktür ama onun için bunun bir önemi yoktur. Kadın onu bu meseleyi görüşmek üzere Paris'e davet eder. Ancak yolculuk arifesinde kader hastanın ayağına bir çivi batırır ve hasta yola çıkamaz. Bir süre sonra yarası iyileşince Paris'e gider ve şu an nişanlısı olan yengesini, olduğundan daha genç ve güzel hayal ettiğini fark eder. Yine de nikah kıyılır ve üç ay sonra karısının teşvikiyle ilk cinsel birleşme gerçekleşir. Hasta bunu aslında hiç istemez. Hasta İsviçreli gibi, kadınsa Fransız olduğu için Paris modasına uygun bir şekilde çocuğu beraber büyütürler. Çocuğu dokuz yaşındayken bir bisikletli ezer ve çocuk ölür. Hasta bunun üzerine evde kendini çok yalnız hisseder ve umutsuzluğa kapılır. Karısına genç bir kız evlat edinmelerini önerir; karısı bunun üzerine kıskançlık krizine girer. Sonrasında hayatında ilk kez genç bir kıza aşık olur ve eş zamanlı olarak ağır bir depresyon ve sinirsel bitkinlikle birlikte nevroz baş gösterir. Bu sırada ev hayatı bir cehenneme dönüşür.

714 Bu adam, yaşlı karısının mutsuzluğuna sebep olmayı göze alamayacağı için onun karısından ayrılması yönündeki tavsiyem burada söz konusu değildir. Bu adamın gözünde gençlik hatıraları şu an sahip olabileceği mutluluğundan daha

değerli olduğu için belli ki acı çekmeyi tercih etmişti.

715 Bu hasta da yaşamı boyunca aile burcunun sihirli ekseninden çıkamamıştır. En güçlü ve meşum etken baba(sı)yla olan ilişkiydi. Bu ilişkinin mazoşistik-eşcinsel rengi, yaptığı her şeyde açıkça görülebilir. Talihsiz evliliği bile babası tarafından belirlenmişti çünkü hasta abisinin boşandığı kadınla evlenmişti ki bu annesiyle evlenmesiyle eşdeğerdi. Aynı zamanda karısı doğum yaparken ölen kadının anne-ikamesiydi. Nevroz, libido enfantil ilişkiden çekildiği an başlamış ve bireysel olarak belirlenmiş bir hedefe ilk kez bir parça yaklaşmıştı. Bunda da önceki vakadaki gibi aile burcunun aşırı güçlü olduğu görülüyor. Bu yüzden nevrozun dar alanı mücadele eden bireyden geriye kalan tek şeydi.

> *Jung bu eski makaleyi ilk basımından kırk yıl sonra düzeltmişti*[40*]. *Bu, baba karmaşasının Jung'a tamamen kişisel babanın bir etkisi olarak göründüğü zamandan bir babanın tecrübelerinin özümsendiği belirsiz arketipi takdir etmeye başladığı olgunluk yıllarına doğru değişen anlayışının evrimini gösterir. Bütün arketipler olumlu ve olumsuz yönler içerir ancak anne arketipinin olumlu ve olumsuz imgelere ayrılma eğilimi gösterdiği yerde baba arketipi zıtlıklarım, kışkırtıcı ve felç edici gücünün tek bir belirsiz imgesinde birleştirme eğilimi gösterir.*

Vaka 4

731 Sekiz yaşında zeki, çıtkırıldım görünümlü bir oğlan çocuğu, geceleri altını ıslattığı için annesi tarafından bana getirildi. Konsültasyon boyunca çocuk genç, hoş bir kadın olan annesinin dibinden ayrılmadı. Mutlu bir evlilikleri vardı ama baba katı biriydi ve çocuk (ailenin en büyük çocuğu) ondan korkuyordu. Babanın katılığını anne yumuşak kalpliliğiyle ödünlüyordu; bu yüzden de çocuk hiçbir zaman annesinin eteklerin-

40 * [EDİTÖRÜN NOTU: 1949 baskısına eklenen pasajlar dipnotlarda normal parantez içinde, 1909 baskısından çıkarılan ya da yerleri değiştirilen kısımlarsa köşeli parantez içinde verilmiştir.]

den ayrılmıyordu. Okul arkadaşlarıyla oynamıyor, okul dışında tek başına sokağa çıkmıyordu. Erkek çocukların sertlik ve şiddetinden korkuyor, evde düşünce oyunları oynuyor yahut annesine ev işlerinde yardım ediyordu. Babasını aşırı kıskanıyor ve babası annesine ilgi gösterdiğinde buna katlanamıyordu.

732 Çocuğu kenara çekip ona rüyalarını sordum. Rüyalarında sık sık *yüzünü ısırmaya çalışan kara bir yılan* görüyordu. Ağlayarak uyanıyordu ve annesi yan odadan yanına gelip yanında kalıyordu.

733 Akşamları sakin bir şekilde yatağına gidiyordu. Ama uykuya dalarken sanki *onu öldürmek isteyen uzun boylu, zayıf, kötü, kara bir adam elinde kılıcı ya da silahıyla yatağında yatıyordu.* Annesiyle babası yan odada uyuyorlardı. Çocuk rüyasında sık sık o odada sanki kara yılanlar ya da *annesini öldürmek isteyen kötü adamlar* varmış gibi korkunç bir şeyler olduğunu görüyordu. Sonra ağlıyor, annesi de gelip onu avutuyordu. Yatağım her ıslattığında annesine sesleniyor, o da gelip çarşafı değiştiriyordu.

734 Baba uzun, zayıf bir adamdı. Her sabah günlük temizliğini yapmak için çıplak bir vaziyette lavabonun karşısına geçiyordu. Çocuk bana geceleri çoğu zaman yan odadan gelen tuhaf sesler yüzünden uyandığını söyledi. Orada boğuşma benzeri korkunç şeyler olduğunu düşünüp ürküyordu. Annesi gelip onu avutuyor, korkacak bir şey olmadığını söylüyordu.

735 Yan odada ne olduğunu tahmin etmek zor değil. Aynı şekilde çocuğun neden annesini çağırdığını anlamak da zor değil: anneyi kıskanıyor ve onu babadan ayırmaya çalışıyor. Aynı şeyi gündüz de babası annesine ilgi gösterince yapıyor. Şimdiye dek annesinin sevgisini kazanmak için babasının rakibi olan bir çocuğu gördük.

736 Ancak şimdi yılan ve kötü adamın da onu tehdit ettiği gerçeği karşımıza çıkıyor. Aynı şey yan odadaki annesine olduğu gibi ona da oluyor. Bu bağlamda kendini annesiyle özdeş-

leştiriyor ve böylece kendini babasıyla benzer bir ilişki içinde görüyor. Bu durum kendi içinde çocuğu babasına karşı dişil hissettiren eşcinsel bir bileşen taşımasından kaynaklanır. [Çocuğun altına kaçırması bu durumda cinselliğin ikamesidir. Rüyalarda ve uyanırken idrarın baskılanması çoğu zaman bir başka baskının, örneğin korku, beklenti, bastırılmış heyecan, konuşamama, bilinçdışı bir içeriği anlatma ihtiyacı ve benzeri şeylerin ifadesidir. Bizim vakamızda cinselliğin ikamesi, çocuğun aşağılık duygusunu ödünleme amacı taşıyan prematüre erkekliğini imlemesi açısından önem taşır.

737 Bu bağlamda rüyaların psikolojisine girmek istemesem de, kara yılan ve kara adam motiflerine değinmekte fayda var. Her iki ürkütücü görüntü de çocuğu ve annesini tehdit eder. "Siyah", karanlık bir şeyi, bilinçdışım imler. Rüya anne-çocuk ilişkisinin bilinçdışı tarafından tehdit edildiğini gösterir. Tehditkar fail, mitolojik "baba hayvan" motifiyle temsil edilir; diğer bir deyişle baba tehditkar olarak görünür. Bu, çocuğun bilinçdışında ve enfantil durumda kalma eğilimiyle tutarlıdır ve kesinlikle çok tehlikeli bir durumdur. Çocuğa göre baba, çocuksu kalma isteğiyle çelişen kendi erkekliğinin öngörüsüdür. Yılanın çocuğun yüzüne; "gören" yerine saldırması bilince yönelik tehlikeyi (kör etmeyi) temsil eder[41].]

738 Bu küçük örnek ebeveynlerine aşırı bağımlı sekiz yaşında bir çocuğun psikesinde neler olup bittiğini gösterir. Bunun kabahati kısmen aşırı sert babada, kısmen de aşırı yumuşak annededir. [Çocuğun kendini annesiyle özdeşleştirmesi ve babasından korkması bu bireysel durumda enfantil bir nevrozdur ancak aynı zamanda insanın asli durumunu, ilkel bilincin bilinçdışına tutunmasını ve bilinci karanlığın kucağından koparmaya çalışan ödünleyici dürtüyü temsil eder. İnsanın bireysel

41 [Aslı Freudcu bakış açısıyla bu durumda altına kaçırmanın ne anlama geldiğini anlamak zor değil. İnsanların yatağını ıslattığı rüyalar bize ipucu verir. Burada okuru "Rüyaların İncelemesi" adlı makalemdeki benzer bir incelemeye yönlendirmek isterim. Yatağını ıslatma enfantil cinsel bir ikame olarak görülmelidir ve yetişkinlerin rüyalarında bile, bastırılan cinsel arzuyu gizlemek için kolaylıkla başvurulan bir şeydir.]

tecrübesinin ardında bu asli durumuna dair belirsiz bir önsezisi olduğu için bu önseziye, kutsal kahramanın, amacı insanı karanlığın gücünden kurtarmak olan anne ejderle giriştiği savaşı temsil eden evrensel motif vasıtasıyla, her daim geçerli bir ifade kazandırmaya çalışmıştır. Bireysel karmaşıklığın altında yatan dinamizmi yeterince ifade edebildiği için bu mitin "kurtarıcı" yani terapötik bir önemi vardır. Söz konusu mit nedensel açıdan kişisel baba karmaşasının sonucu olarak görülmemeli, teleolojik açıdan bilinçdışının bilinci gerileme tehlikesinden kurtarma girişimi olarak değerlendirilmelidir. "Kurtulma" düşüncesi bir baba karmaşasının sonucunda karşımıza çıkan rasyonalleştirmeler değil, daha ziyade bilincin gelişimi için arketipsel açıdan oluşturulmuş mekanizmalardır[42].]

42 [Aslı: Enfantil yaklaşım belli ki enfantil cinsellikten başka bir şey değildir. Enfantil burcun en uzak olasılıklarına bakacak olursak *yaşantımızın kaderinin özü itibarıyla cinselliğimizin kaderiyle özdeş olduğunu* söylemek zorunda kalırız. Freud ve okulu kendilerini öncelikle en başta bireyin cinselliğinin izini sürmeye adadıysa, elbette bu merak uyandırıcı bir sansasyon yaratmak için değil, bireyin kaderini belirleyen itici güçlere dair derinlemesine bir öngörü kazanmak içindir. Bu konuda çok fazla şey söylemiyor, daha ziyade vakayı anlamaya çalışıyoruz. Çünkü bireysel kaderin sorunlarını gizleyen örtüyü kaldırdığımızda görüş alanımızı birdenbire bireyin tarihinden milletlerin tarihine doğru genişletiriz. Öncelikle dinler tarihine, bütün zamanların ve insanların hayalgücü sistemlerinin tarihine bakabiliriz. Eski Ahitin dini, aile büyüklerini insanların korkudan itaat etmek zorunda oldukları Yahudilerin Yehova'sına yükseltti. Patrikler tanrısallık yolunda bir sıçrama tahtasıydı. Yahudilikteki nevrotik korku, hâlâ aşırı barbar kalmış insanlarca girişilen kusurlu ya da her halükarda başarısız yüceltme girişimi, Musa kanununun aşırı sert olmasına, nevrotiğin zorlanımlı törenselliğine sebebiyet vermişti.* Sadece peygamberler kendilerini bundan kurtarabilmişlerdi; onlar için Yehova'yla özdeşleşme, tam anlamıyla yüceltilme başarılı olmuştu. İnsanların babası olmuşlardı. Onların kehanetlerini gerçekleştiren İsa, bu Tanrı korkusuna bir son vermiş ve insanlığa Tanrıyla olan gerçek ilişkinin sevgi olduğunu öğretmişti. Böylelikle (İsa) kanunun törenselliğini ortadan kaldırmış ve Tanrıyla olan kişisel sevgi ilişkisinin temsili haline gelmişti. Daha sonra Hıristiyan ekmek ve şarap ayininin kusurlu bir şekilde yüceltilmesi, bir kez daha sayısız azizle reformcu arasından sadece gerçekten yüceltilmeye muktedir olanların kurtulabildiği Kilisenin törenselleşmesiyle sonuçlanmıştı. Bu yüzden modern teolojinin "içsel" ya da "kişisel" tecrübenin özgürleştirici etkisinden bahsetmesi sebepsiz değildir, zira sevginin emeği her daim korku ve zorlanımı daha yüce, daha özgür bir hisse dönüştürür.
*Aslı: *dipnot*, Bkz. Freud, *Zeitschrift für Religionspsychologie* (1907) [EDİTÖRLER].

739 Dünya tarihi sahnesinde oynandığını gördüğümüz şey bireyde de gerçekleşir. Çocuk, daha yüce bir kader tarafından olduğu gibi ebeveynlerinin gücüyle yönlendirilir. Ancak büyüdükçe enfantil tavırlarıyla artan bilinci arasında mücadele başlar. Ebeveynin etkisi erken çocukluk döneminden itibaren baskılanır ve bilinçdışına itilir ancak tamamen yok olmaz; görünmez bağlar aracığıyla olgunlaşan zihnin bireysel işleyişini açıkça yönlendirir. Bilinçdışına itilmiş her şey gibi enfantil durum hâlâ uhrevi tesirler tarafından gizlice yönlendirildiğine dair belirsiz, uyarıcı hisler göndermeye devam eder. [Normalde bu hisler babaya değil, olumlu veya olumsuz bir tanrıya ithaf edilir. Bu değişim kısmen eğitimin etkisi altında, kısmen kendiliğinden başarılır. Evrenseldir. Aynı zamanda bir içgüdünün kuvvetiyle bilinçli eleştiriye direnir, ki sebebi canın (anima) tam anlamıyla tabii dindarlık şeklinde tanımlanabilecek olmasıdır. Bu gelişimin nedeni, doğrusu bizatihi olasılığı, çocuğun ebeveynin varlığını ve kendisi üzerindeki etkilerini öngören kalıtsal bir sisteme sahip oluşunda aranmalıdır. Diğer bir deyişle babanın ardında baba arketipi vardır. Ve babanın gücünün sırrı, tıpkı kuşları göç etmeye zorlayan gücün kuşun kendisinden değil atalarından gelişi gibi, önceden var olan bu arketipte gizlidir.

740 Baba imgesine düşen rolün söz konusu vakada belirsiz oluşu okurun gözünden kaçmayacaktır. Temsil ettiği tehdidin ikili bir yönü vardır: Baba korkusu, erkek çocuğu annesiyle özdeşleşmekten alıkoyabilir, ancak diğer yandan bu korkunun onu annesine daha bağlı hale getirmesi de olasıdır. *O halde tipik nevrotik bir durum ortaya çıkar: çocuk (bunu) hem ister, hem istemez; hem evet der, hem de hayır.*

741 Baba imgesinin bu ikili yönü arketipin genel karakteristiğidir: Taban tabana zıt etkilere muktedirdir ve Yehova'nın Eyüp'e davrandığı gibi belirsizce bilinç üzerinden hareket eder. Ve Eyüp Kitabında insan, sonuçlara katlanmak zorunda bırakılır. Arketipin her zaman böyle hareket ettiğini söyleyemeyiz çünkü aksini kanıtlayan tecrübeler vardır. Ancak bunlar kural

olarak görülmez.][43]

742 Baba imgesinin belirsiz davranışının öğretici ve iyi bilinen bir örneğine Tobit Kitabında sevgi ile ilgili bölümde rastlamak mümkün[44]. Ekbatanalı Raguel'in kızı Sara evlenmek ister. Ancak kötü talihi yakasını bırakmaz ve evlendiği adamlar düğün gecesi ölür; bu üst üste yedi kez tekrarlanır. Kötü ruh Asmodeus ona acı çektirmek istediği için evlendiği adamları öldürür. Aynı utancı tekrar yaşamaktansa canını alması için Yehova'ya dua eder zira babasının hizmetçileri bile onunla alay eder. Sekizinci damat olan kuzeni Tobit'in oğlu Tobyas, ona Tanrı tarafından gönderilir. O da diğerleri gibi zifaf odasına yönlendirilir. O vakit odasına yatmaya gidiyormuş gibi yapan yaşlı Raguel dışarı çıkıp dalgın bir halde damadının mezarını kazar ve sabah damadın öldüğünden emin olmak için zifaf odasına bir hizmetçi gönderir. Ancak bu kez Asmodeus'un rolü sona erer, çünkü Tobyas hayattadır.

743 [Hikaye baba Raguel'i iki ayrı rolde gösterir: Gelinin avutulamayan babası ve damadının ihtiyatlı mezar kazıcısı. İnsani açıdan bakılınca Raguel eleştirilemeyecek kadar kusursuz görünüyor ve büyük olasılıkla da öyleydi. Ancak kötü ruh Asmodeus ve onun varlığının hâlâ açıklanmaya ihtiyacı var. Yaşlı Raguel'in şahsen ikili oynadığından şüphelenecek olursak bu kötücül ima sadece onun duyguları için geçerli olurdu. Cinayet işlediğine dair bir kanıt yok. Bu kötücül eylemler yaşlı adamın kız evlat karmaşasının yanı sıra Sara'nın baba karmaşasını aşar; bu yüzden efsane bu eylemleri haliyle bir şeytana atfeder.

43 [Aslı: Bunlar ilk dini yüceltmelerin kökleridir. Kendi etrafında kümelenen erdemleri ve hatalarıyla babanın yerinde bir yandan büsbütün yüce bir ilah, diğer yandansa modern zamanlarda kişinin kendi ahlaki sorumluluklarını gerçekleştirmesiyle bozulmuş şeytan belirir. Yüce aşk birincisine, ucuz cinsellikse ikincisine atfedilir. Nevroz alanına girer girmez bu antitez sınıra dayanır. Tanrı tastamam cinsel bastırmanın, şeytan da cinsel açlığın sembolü olur. Baba burcunun bilinçli ifadesi, bilinçdışı bir karmaşanın her ifadesinin bilinç düzeyine çıktığında çiftyüzlü olması, olumlu ve olumsuz parçaları edinmesi gibi, böyle gerçekleşir.]

44 Bölümler: 3:7 vd. ve 8:1 vd.

Asmodeus biricik kızından vazgeç(e)meyen ve ancak kendi olumlu yönünü hatırlayınca insafa gelen kıskanç bir baba rolü oynar ve bu olumlu yönü sayesinde Sara'ya iyi bir eş sunar. Bu eşin sekizinci kişi olması manidardır: Son ve en yüksek aşama[45]. Asmodeus baba arketipinin olumsuz yönünü temsil eder çünkü arketip kişisel insanın koruyucu meleği ve şeytanı, "insan doğasının tanrısı, siyahı ve beyazıyla değişen simasıdır[46]". Efsane psikolojik açıdan doğru bir açıklama sunar: insanüstü kötülüğü Raguel'e atfetmez; tıpkı psikolojinin insanın ne olduğu, ne yapabileceği ve neyin bireyin kendini içinde bulduğu yaratılışa, içgüdüsel sisteme atfedilmesi gerektiğini ayırt etmesi gibi insanla şeytanı ayırır. Bu sistemin yani arketipin hayati gücünden Raguel'i sorumlu tutmuş olsaydık, ona en büyük haksızlığı yapmış olurduk.

744 Arketipin potansiyelleri iyi ve kötü için benzer şekilde çoğu kez insani kapasitemizi aşar ve insan, gücünü ancak şeytanla özdeşleşerek, kendini ona teslim ederek temellük edebilir ve böylece kendi insanlığını kaybedebilir. Baba karmaşası mukadder gücünü arketipten alır ve *consensus gentium*'un [genel kanının] babanın yerine kutsal ya da şeytani bir figür koymasının asıl sebebi budur. Kişisel baba kaçınılmaz olarak arketip kimliğine bürünür; bu da onun figürüne bahşedilen büyüleyici güçtür. Arketip, babadan kaynaklanan etkileri kalıtsal örüntüye uydukları sürece haddinden fazla arttıran bir güçlendirici vazifesi görür.][47]

---

45 Kşz. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], par. 201-209.

46 Horatius, *Mektuplar*, II, 2, 187-189.

47 [Aslı: Yedi yerine üç kocasının olması dışında bu yapıya tıpatıp uyan ve her biri enfantil burcun uğursuz alametleri altında talihsizce seçilmiş eşlere sahip bir histeri vakasını maalesef tıp etiği açısından aktaramıyorum. İlk vakamız da bu kategoriye giriyor ve üçüncü vakamızda bu kez kızını benzer bir kadere hazırlayan yaşlı bir köylü karşımıza çıkıyor.
Dindar ve hürmetkar bir kız evladı olan Sara (bkz. Tobit'teki duası, bölüm 3), bir yandan enfantil sevgisini Tanrıya olan ibadetine taşıyarak, diğer yandan da babanın saplantılı gücünü kendine eziyet eden şeytan Asmodeus'a dönüştürerek baba karmaşasının bilindik yüceltme ve bölünme olgusunu gözler önüne serer. Hikaye güzel işlenir ve baba Raguel'i birincisi gelinin teselli olmayan babası, ikincisi de kaderini öngördüğü damadının

KİŞİSEL VE KOLEKTİF BİLİNÇDIŞI

Jung'un maskülen ruhun arketipsel bir imgesinin bireyin baba karmaşasının merkezinde yer aldığına dair görüşünün, bir vaka anlatımında ikna edici bir klinik sunumu yapılır.

202 Freud'a göre, çoğu insanın bildiği üzere, bilinçdışının içerikleri, uyumsuz yapısı yüzünden bastırılan enfantil eğilimlere indirgenebilir. Bastırma, çevrenin ahlaki etkisi altında erken çocuklukta başlayan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Analiz yoluyla bastırılan şeyler ortadan kaldırılır ve bastırılan arzular bilince taşınır.

203 Bu kurama göre bilinçdışı, kişiliğin bilinç düzeyinde de

---

ihtiyatlı mezar kazıcısı olan iki rolüyle gösterir.
Baba-şeytanın kızının üzerinden ömür boyu hatta evlenirken bile ellerini çekmediği, bu yüzden koca imgesi bilinçdışını ve sürekli çalışır vaziyetteki enfantil baba idealini silemediğinden, hiçbir zaman gerçek bir içsel birleşmenin yaşanmadığı vakalarla sık sık karşılaştığımız bu hoş fabl analitik çalışmamda klasik bir örnek haline gelmiştir. Bu durum sadece kız çocuklar için değil, erkek çocuklar için de geçerlidir. Bu tür baba burcunun en güzel örneğini Brill'in yeni yayınladığı "Psychological Factors in Dementia Praecox" ["Demans Prekoksunda Psikolojik Etmenler", 1908] adlı çalışmasında bulmak mümkün.
Edindiğim tecrübelere göre çocuğun fantezisinin kararlı ve tehlikeli nesnesi genelde baba oluyordu, bu nesne ezkaza anne olursa da bu annenin ardında kalpten bağlı olduğu bir büyükbaba buluyordum.
Bu sorunu açık uçlu bırakmalıyım çünkü bulgularım bir karara varmam için yeterli değil. Gelecek yıllardaki tecrübelerin bu belirsiz zeminde üzerine kısa süreliğine ışık tutabildiğim ve kaderimizi şekillendiren şeytanın gizli atölyesine dair daha fazlasını keşfedebileceğim daha derin kuyular açacağı umut edilmelidir. Horatius bu şeytandan şöyle bahseder:

"Scit Genius natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum,
Quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater".

[Öyleyse niçin bir tek genius* bilir–
yıldız haritamıza hükmeden o rehber,
insan tabiatlı tanrı
lakin her bir yaşamda fani
ve bazen kara, bazen ak siması]

*Roma mitolojisinde her insanın içinde var olduğuna inanılan ve görevi o insanı korumak olan ruhani varlık -çn.

yer alabilecek olan ve ancak eğitim süreciyle bastırılmış kısımlarını içerir. Her ne kadar bir bakış açısına göre bilinçdışının enfantil eğilimleri en dikkat çekici şeyler olsalar da, yine de bilinçdışım tamamen bu terimlerle tanımlamak veya değerlendirmek bir hata olurdu. Bilinçdışının bunlarla birlikte bir başka yanı daha vardır: Sadece bastırılmış içerikleri değil, bilinç eşiğinin altında yatan bütün psişik unsurları da içerir. Bütün bu unsurların eşikaltı doğasını bastırma ilkesiyle izah etmek imkansızdır çünkü bu durumda baskının ortadan kalkmasının bir insana o vakitten sonra hiçbir şeyi unutmayacağı fevkalade bir hafıza bahşetmesi gerekir.

204 Bu yüzden, bastırılmış unsurlara ilaveten bilinçdışının eşiğin altına düşmüş bütün bu psişik bileşenlerin yanı sıra eşikaltı duyu algılarını içerdiğini kesin biçimde öne süreriz. Dahası engin tecrübelerimizin yanı sıra kuramsal sebeplerden ötürü bilinçdışının *henüz* bilincin eşiğine ulaşmamış unsurları da içerdiğini bilmekteyiz. Bunlar gelecekteki bilincin içeriklerinin tohumlarıdır. Bilinçdışının hiçbir zaman pasiflik anlamında devinimsiz olmadığını, aksine sahip olduğu içerikleri durmadan gruplandırma ve yeniden gruplandırmayla meşgul olduğunu düşünmek için aynı ölçüde sebebimiz var. Bu etkinliğin ancak patolojik vakalarda tamamen otonom olduğu düşünülmelidir. Normalde bu etkinlik, dengeleyici bir ilişki içinde farkındalığı olan zihinle birlikte çalışır.

205 Bütün bu içeriğin bireyin yaşamı boyunca edindiği kadarıyla kişinin doğasından kaynaklandığı düşünülmelidir. Bu yaşam sınırlı olduğundan bilinçdışında edinilen içeriğin sayısı da sınırlı olmalıdır. Durum böyle olduğundan, bilinçdışının halihazırda bilinenler ve bilince özümsetilenler dışında bir şey üretemeyeceği gerekçesiyle, analizle veya içeriğinin listesini çıkartmakla (bilinçdışını) boşaltmanın mümkün olduğu düşünülebilir. Daha önce söylendiği gibi bilincin içeriğinin bilinçdışına düşüşü baskıdan kurtularak yakalanabilseydi, bilinçdışı üretkenliğin felç olabileceğini de düşünmemiz gerekir. Bunun tecrübelerimizden bildiğimiz kadarıyla çok az doğruluk payı

vardır. Bilinçle yeniden ilişkilendirilen bastırılmış içeriklere dayanmaları ve onları yaşam planlarına özümsetmeleri konusunda hastalarımızı yüreklendiriyoruz. Ancak bu prosedür, bilinçdışı üzerinde bir etki yaratmaz çünkü Freud'un özgün kuramına göre, bastırılan kişisel şeylerden kaynaklandığı düşünülen düş ve fanteziler üretmeye sessizce devam eder. Eğer böyle vakalarda gözlemlerimizi sistematik olarak önyargısız bir şekilde sürdürürsek şekil açısından önceki kişisel içeriklere benzer olsa da, kişisel alanın ötesine geçen göndermeler içeren unsurlar buluruz.

206 Az önce söylediğim şeyi izah edebilecek bir örneği zihnimde tasarlarken özellikle hafif histerik nevrozlu bir kadın hastamla ilgili çok canlı bir anı aklıma geldi. O vakitlerde [1910 civarı] bu rahatsızlığın temel sebebinin "baba karmaşası"nda yer aldığını daha önce belirtmiştik. Bununla, hastanın babasıyla olan kendine özgü ilişkisinin, önünde engel teşkil ettiği gerçeğini belirtmek istedik. Babası ölene dek onunla gayet iyi geçinmişti. Bu büyük ölçüde duygusal bir ilişkiydi. Böyle vakalarda gelişen genelde entelektüel işlev olur ve bu sonra dünyaya uzanan köprüye dönüşür. Dolayısıyla hastamız da felsefe öğrencisi olmuştu. Bilgiye duyduğu açlık, kendini babasıyla olan duygusal karmaşıklıktan kurtarma ihtiyacı neticesinde güdülenmişti. Eğer duyguları yeni entelektüel düzlemde bir çıkış kapısı bulabilirse bu operasyon belki uygun bir adamla önceki bağına eşdeğer bir duygusal bağ kurmasında başarılı olabilir. Oysa diğerlerinden farklı bu vakada hastanın duyguları muallakta kaldığı, babasıyla, kendine hiç de uygun olmayan bir adam arasında gidip geldiği için geçiş gerçekleşemedi. Yaşam gelişimi böylece sekteye uğradı ve nevrozun belirleyici yanı olan bu iç uyumsuzluk gecikmeden baş gösterdi. Normal dedikleri bir kimse muhtemelen öyle ya da böyle güçlü bir irade edimiyle duygusal bağdan kurtulabilir veya —bu belki daha olağan bir şeydir— bilincine varmadan, içgüdünün sakin yolunda baş ağrılarının yahut diğer ağrılarının ardındaki çelişkinin hiç farkında olmayarak söz konusu zorluğun üstesinden

gelebilirdi. Ancak (pek çok sebepleri olabilen) her türden içgüdüsel zayıflık, yumuşak bir bilinçdışı geçişi engellemek için yeterlidir. Bu durumda çatışma yüzünden bütün gelişim ötelenir ve sonuçta ortaya çıkan yaşam durgunluğu nevrozla eşdeğerdir. Duraklama neticesinde psişik enerji, olası her yönde belli ki boş yere akar gider. Örneğin sempati sisteminin sinirsel mide ve bağırsak bozukluklarına yol açan aşırı uyarılmaları söz konusudur, yahut akciğer sinirleri (ve sonuçta kalp) uyarılır veya normalde kendi içlerinde yeterince sıkıcı olan fanteziler ve anılar (habbeyi kubbe yaparak) aşırı değerlenir ve bilinci rahat bırakmazlar. Bu durumda hastalıklı bir tutum olarak askıda bırakmaya bir son vermek için yeni bir güdüye ihtiyaç duyulur. Doğanın kendisi bilinçsizce ve dolaylı olarak aktarım olgusuyla bunun önünü açar (Freud). Tedavi sürecinde hasta baba imgesini hekime aktarır; böylece bir bakıma onu babası yapar ve hekim aslında babası olmadığı için onu ulaşamayacağı adamın ikamesi yerine koyar. Hekim bu yüzden hem baba, hem de bir tür aşık—diğer bir deyişle çatışma nesnesi haline gelir. Onda zıtlıklar birleşir ve bu yüzden hekim çatışmanın sözde çözümü anlamına gelir. Hiç istememesine rağmen hekim kendi üzerine dışardan birinin asla anlayamayacağı bir yüceltmeyi çekerek hastasına bir kurtarıcı, bir tanrı gibi görünür. Bu söylem kulağa pek hoş gelmez. Aslında bu aynı anda biraz baba, biraz da aşık olmaktır. Muhtemelen aşırı iyi bir şey olduğu için kimse buna uzun vadede katlanamazdı. Bir kimsenin böyle bir rolü aralıksız sürdürebilmesi için en azından yarı tanrı olması gerekir çünkü verici olan sürekli tek taraftır. Aktarım durumunda hastaya bu geçici çözüm tabiatıyla ilk başta ideal görünür. Sonunda en az nevrotik çelişkinin kendisi kadar kötü bir durma noktasına gelir. Esasen şimdiye değin (bu sorunu) gerçek bir çözüme ulaştırabilecek bir şey gerçekleşmemiştir. Yalnızca çatışma aktarılmıştır. Yine de başarılı bir aktarım—en azından geçici bir süreliğine—nevrozun tamamının ortadan kaybolmasına sebep olabilir ve bu yüzden Freud bunu, birinci derece öneme sahip iyileştirici bir etmen, ancak aynı zamanda geçici bir çözüm ola-

rak doğru tespit etmiştir çünkü her ne kadar tedavi olasılığını içinde barındırsa da, tedavinin kendisi olmaktan uzaktır.

207 Bu biraz uzun inceleme bana örneğimin anlaşılabilmesi için gerekli göründü çünkü hastam aktarım aşamasına gelmiş ve durağanlığın tatsızlaşmaya başladığı üst sınıra çoktan ulaşmıştı. Şimdi gündeme şu soru gelmişti: Peki şimdi ne olacak? Ben elbette tam bir kurtarıcı olmuştum ve benden vazgeçme düşüncesi hastaya çok da itici gelmiyordu. Böyle bir durumda genelde geniş bir ikaz repertuvarıyla beraber "güçlü irade" hasıl olur: "yapmalısın", "gerçekten yapman gerek", "yapamazsın" vs. Neyse ki güçlü irade çok nadir bulunan ve tamamen etkisiz bir şey olmadığı için (kötümserler biliyorum ki varlar) rasyonel bir güdü aktarımdan aldığı taşkın canlılık hissiyle öylesine coşku üretir ki, zorlu bir fedakarlık iradenin güçlü bir çabasıyla tehlikeye sokulabilir. Başarılı olursa—ki bazen bu gibi şeyler başarılı olabiliyor—fedakarlık meyvesini verir ve sabık hasta tek hamlede tamamen iyileşmiş olur. Hekim genelde sevincinden bu küçük mucizeyle ilgili kuramsal zorlukların üstesinden gelemez.

208 Eğer sıçrama başarılı olmazsa—ki benim hastamda başarılı olmamıştı—aktarımı çözme sorunuyla karşı karşıya kalınır. Burada "psikanalitik" kuram kendini karanlığa gömer. Belli ki son çare olarak kaderin belirsiz güvenine başvurmamız gerekir: Mesele bir şekilde kendi kendine hallolacaktır. Biraz alaycı bir meslektaşımın bana bir keresinde hatırlattığı üzere "Hastanın parası bitince aktarım otomatikman durur". Ya da hayatın kaçınılmaz talepleri—kimi zaman neredeyse tam bir nüksetmeyle sonuçlanan istemsiz fedakarlık gerektiren talepleri— hastanın aktarımı sürdürmesini imkansız hale getirir (Psikanalize övgüler yağdıran kitaplarda bu türden vakaları aramak beyhude bir çabadır!).

209 Şüphesiz hiçbir şeyin işe yaramadığı umutsuz vakalar vardır ancak aynı zamanda tıkanıp kalmayan ve aktarım durumunu acı bir tecrübeyle huysuzlanıp bırakmayan vakalar da mevcuttur. Hastamla bu yol ayrımında kendime bu kördüğüm-

den kurtulmanın açık ve temiz bir yolu olması gerektiğini söyledim. Hastamın çoktan parası bitmişti—belki de en başından beri hiç parası yoktu—ancak yine de aktarım çıkmazından çıkabilmek için tabiatın (bize) ne gibi tatminkar vasıtalar sunacağını merak ediyordum. Gündelik ikilemlerde ne yapılacağını tam olarak bilen o "güçlü irade"ye sahip olduğumu hiç düşünmediğim ve hastam da bu konuda benim kadar az bilgi sahibi olduğu için ona en azından üstün bilgeliğimiz ve bilinçli planlarımızca bozulmamış psike katmanından gelen her harekete dikkat etmemizi önerdim. Bununla öncelikle ve en çok rüyalarını kastetmiştim.

210 Rüyalar bilinçli bir amaçla üretmediğimiz imge ve çağrışımları içerir. Yardımımız olmadan kendiliğinden meydana gelirler ve keyfi irademizden çekilmiş bir psişik etkinliğin temsilcisidirler. Bu yüzden rüya, doğruyu söylemek gerekirse, kendisinden psişik sürecin belirli temel yaklaşımlarına dair emareler ya da en azından ipuçları bekleyebileceğimiz psikenin oldukça nesnel, doğal bir ürünüdür. Madem ki psişik süreç herhangi bir diğer yaşam süreci gibi sadece nedensel bir silsile değil, aynı zamanda teleolojik bir yönelim sürecidir; o halde rüyalardan bize nesnel nedenselliğin yanı sıra nesnel eğilimler hakkında da belirli ipuçları vermesini bekleyebiliriz zira rüyalar psişik yaşam sürecinin öz-temsillerinden başka bir şey değildir.

211 Bu düşüncelerden yola çıkarak rüyaları dikkatli bir incelemeye tabi tuttuk. Bundan sonraki kısımlarda rüyaları kelimesi kelimesine aktarmak aşırıya kaçardı. Bunların ana karakterlerini çizmek yeterli olsa gerek: Çoğunluk doktorunu anlattı yani rüyanın aktörleri değişmez bir biçimde rüyayı gören kimse ve doktoruydu. Rüyalarda doktor nadiren normal hayattaki fiziksel yapısıyla beliriyor, çoğu zaman epey değişmiş şekillerde görülüyordu, bazen devasa boyutta, bazen aşırı yaşlı, bazen de hastanın babasına benzer şekilde ortaya çıkıyordu; ancak kimi zaman da aşağıdaki rüyadaki gibi enteresan bir şekilde doğaya karışmış bir halde görülüyordu: (*Hastanın gerçekte ufak tefek olan*) *babası kızıyla beraber başak tarlalarıyla kaplı bir tepede*

duruyor. Kız onun yanında oldukça ufak kalıyor, adam ona dev gibi görünüyor. Onu yerden kaldırıp küçük bir çocukmuşçasına kollarına alıyor. Rüzgar başak tarlalarını yalıyor ve başaklar rüzgarda dalgalanırken o da kızı kollarında sallıyor.

212 Bu ve buna benzer diğer rüyalardan çeşitli şeyler saptadım. Her şeyden önce bilinçdışının sarsılmaz biçimde benim baba-aşık olduğum düşüncesini sürdürdüğü, bu yüzden de çözmeye çalıştığımız hayati bağın iki kat daha güçlenmişe benzediği izlenimini edindim. Dahası bilinçdışının baba-aşığın doğaüstü, az çok "tanrısal" yapısına özel bir vurgu yaptığını ve böylece aktarımla oluşan yüceltmeyi daha da güçlendirdiğini görmemeye çalışmak neredeyse mümkün değildir. Bu yüzden kendime hastanın aktarımının tamamen fantastik yapısını hâlâ anlayıp anlamadığını ya da bilinçdışına anlama yoluyla ulaşmanın mümkün olup olamayacağını, bazı saçma canavarların peşinde gözü kapalı ve aptalca koşmanın gerekli olup olmadığını sordum. Freud'un bilinçdışının "arzulamanın dışında bir şey yapamayacağı" fikri, Schopenhauer'in kör ve amaçsız İradesi, kibirden kendini mükemmel sayan ve sınırlılığının körlüğüyle acınası kusurlu bir şey yaratan Demiurgos—temelde dünyaya ve ruha ilişkin olumsuz bir altyapının bütün bu kötümser kuşkuları tehditkar bir şekilde yaklaşmıştı. Ve gerçekten de bütün fantazmagoriyi sonsuza dek kesecek bir balta darbesiyle pekiştirilen iyi niyetli bir "yapmalısın"ın dışında buna karşı çıkacak hiçbir şey olmayabilirdi.

213 Ancak rüyaları zihnimde evirip çevirdikçe sonunda başka bir olasılığı farkettim. Kendi kendime şöyle dedim: Rüyaların hastanın yanı sıra bana da sohbetlerimizi korkunç bir şekilde tanıdık kılan aynı eski metaforlarla konuşmayı sürdürdükleri inkar edilemez. Lakin hastanın aktarım fantezisine ilişkin şüphe götürmez bir anlayışı vardır. Onun gözünde yarı-tanrısal bir baba-aşık olduğumu biliyor ve en azından entelektüel anlamda bunu fiili gerçeklikten ayırt edebilir. Bu yüzden rüyalar tamamen görmezden geldikleri bilinçli eleştiriden yoksun bilincin bakış açısını açık bir şekilde pekiştiriyorlar. "Güçlü ira-

de"ye karşın fantastik bakış açısında ısrar ederek bilincin içeriğini tamamen olmasa da pekiştiriyorlar.

214 Doğal olarak kendime bu inadın kaynağını ve amacını sordum. Bunun amaçlı bir anlamı olması gerektiğine emindim zira nihai bir anlamı olmadan, diğer bir deyişle sadece kendinden önce gelenlerden kalan bir şey olarak izah edilebilen, gerçekten canlı bir şey yok. Ancak aktarım enerjisi öylesine güçlüdür ki insana yaşamsal bir içgüdünün izlenimini verir. O halde bu tür fantezilerin amacı nedir? Rüyaların, özellikle yukarda alıntılanan rüyanın dikkatli bir inceleme ve analizi—nesneleri insan oranlarına indirgemeye çalışan bilinçli eleştirinin aksine— oldukça dikkat çekici bir eğilimi, doktorun kişiliğine insanüstü vasıflar atfetme eğilimini ortaya çıkarmıştır. O, devasa, ilkel babadan daha iri, toprağı süpürüp giden rüzgar gibi olmalıydı—o halde bir tanrıya mı dönüştürülmeliydi? Sonra kendi kendime dedim ki, acaba bu aslında doktora olan aktarımın bilinç düzeyinde sadece bir hata, "güçlü irade"nin aptalca bir hilesi şeklinde görülebilmesi için bilinçdışının sanki tanrının bir görüntüsünü kişisel olanın örtüsünden kurtarmaya çalışırcasına doktorun kişiliğinden bir tanrı *yaratma* çabası mıydı? Bilinçdışının kışkırtması belki de sadece görünürde bir kişiye ulaşıyordu, ama aslında derinlerde bir tanrıya mı uzanıyordu? Bir tanrıya ulaşma arzusu en karanlık, içgüdüsel doğamızın beslediği, hiçbir dış etkinin sarsamayacağı, bir insana duyulan aşktan belki çok daha güçlü ve derin bir *tutku* olabilir mi? Belki de bu uygunsuz aşkın en yüce ve gerçek anlamına "aktarım", on beşinci asırdan bu yana bilincimiz için yitik bir parça olan gerçek *Gottesminne* [*tanrı sevgisi*] diyor olabilir miyiz?

215 Kimse bir insana duyulan içten bir özlemin gerçekliğini inkar etmeyecektir ancak dini psikolojinin bir parçasının, tarihsel bir anakronizmin, Ortaçağ merakından bir şeylerin—bu noktada *Magdeburglu Mechthild*'i hatırlamak gerek—hemen yaşayan bir gerçeklik olarak muayene odasının ortasında gün yüzüne çıkması ve doktorun alelade figüründe ifade edilmesi gerektiği neredeyse ciddiye alınmayacak kadar gerçeküstü gö-

rünür.

216 Gerçekten bilimsel bir tavrın önyargısız olması gerekir. Bir hipotezin geçerliliğinin tek ölçütü bulgusal yani açıklayıcı bir değere sahip olup olmadığıdır. O halde soru şu: Yukarda sunulan olasılıkları geçerli bir hipotez olarak hesaba katabilir miyiz? Bilinçdışı eğilimlerin insan şahsının ötesinde bir amacının neden mümkün olamayacağına dair *a priori* bir sebep yoktur; aynı şey bilinçdışının "arzulamanın dışında bir şey yapamayacağı" düşüncesi için de geçerlidir. Hangisinin daha uygun bir hipotez olduğuna yalnızca tecrübe karar verebilir. Bu yeni hipotez, oldukça hassas olan hastam için tamamen akla yatkın değildir. Baba-aşık olduğuma dair önceki bakış açısı ve bu türden sunulmuş ideal çatışma çözümleri onun hislerine benzersiz bir şekilde daha cazip geliyordu. Yine de zekası yeni hipotezin kuramsal olasılığını takdir edecek kadar keskindi. Bu sırada rüyaları doktorun kişiliğini parçalamaya ve onu daha büyük oranlarda şişirmeye devam etti. Bununla eş zamanlı olarak ilk başta büyük bir şaşkınlıkla sadece benim algıladığım bir şey oldu; bu şey aktarıma bir nevi gizlice zarar verilmesiydi. Bilinçli bir şekilde hâlâ aktarıma tutunmasına rağmen belirli bir arkadaşıyla ilişkileri farkedilir biçimde derinleşmişti. Bu yüzden beni bırakma zamanı gelince bu onun için bir felaket değil, oldukça makul bir ayrılış oldu. Ayrılık sürecindeki tek tanık olma ayrıcalığına sahip olmuştum. Ben-ötesi denetim noktasının—buna başka bir isim veremiyorum—nasıl *yönlendirici bir işlev* geliştirdiğini ve önceki kişisel aşırı değerlemelerini adım adım nasıl kendinde topladığını, bu enerji akışıyla hasta neler olup bittiğinin farkına varmadan direnen ve farkındalığı olan zihin üzerinde nasıl etki kazandığını görmüştüm. Bundan ötürü rüyaların sadece fantezilerden ibaret olmadıklarını, hastanın psikesinin yavaş yavaş gereksiz kişisel bağlardan kurtulmasına izin veren bilinçdışı gelişmelerin öztemsillleri olduklarını farkettim.

217 Bu değişim, gösterdiğim gibi ben-ötesi bir denetim noktasının bilinçdışı gelişimi vasıtasıyla gerçekleşmişti; sanki kendini sembolik olarak ancak bir Tanrı görüntüsü şeklin-

de tasvir edilebilecek bir biçimde ifade eden sanal bir hedefti. Rüyalar doktoru devasa bir ilkel babaya dönüştürerek onun fiziksel görüntüsünü insanüstü oranlarda şişirirdi; bu rüyalarda aynı zamanda rüzgar olan doktorun koruyucu kollarında hasta bir bebek gibi yatardı. Rüyalardaki tanrısal imgeden hastanın bilincini ve geleneksel olarak Hıristiyan olan Tanrı imgesini sorumlu tutmaya çalışsak bile, yine de oranlardaki bozulmaya vurgu yapmamız gerekir. Dini konularda hastanın eleştirel ve agnostik bir tavrı vardı ve olası bir tanrı fikri çoktan tasavvur edilemez bir boyuta ulaşmış yani giderek tam bir soyutlamaya dönüşmüştü. Buna karşılık rüyalardaki tanrı imgesi Wotan gibi arkaik bir şeytani yaratık imgesine tekabül eder. θεὸV τὸ πνεῦμα, "Tanrı ruhtur" ifadesi burada πνεῦμα sözcüğünün "rüzgar" anlamına geldiği özgün haliyle tercüme edilir: Tanrı rüzgardır, görünmez bir nefes-ruh olan insandan daha güçlü ve kudretlidir. İbranice *ruah* sözcüğündeki gibi Arapçadaki *ruh* sözcüğü de nefes ve ruh anlamlarına gelir. Rüyalar saf kişisel bir biçimi alıp ondan bilinçli Tanrı düşüncesinden son derece uzak bir arkaik tanrı imgesi geliştirirler. Bunun yalnızca enfantil bir imge, çocukluk hatırası olduğu yönünde itiraz edilebilir. Eğer göklerde altın bir tahtta oturan yaşlı bir adamı inceliyor olsaydık, bu varsayıma bir itirazım olmazdı. Ancak bu türden bir duygusallığa ilişkin bir işaret yok; bunun yerine elimizde sadece arkaik bir zihniyete tekabül edebilecek ilkel bir imge var.

218 *Symbole der Wandlung* [*Dönüşüm Simgeleri*] adlı çalışmamda pek çok örneğini verdiğim bu ilkel imgeler, bilinçdışı malzemeye ilişkin "bilinçöncesi" ve "bilinçdışı" veya "bilinçaltı" ve "bilinçdışı" arasındakinden oldukça farklı yapıda bir ayrım yapılmasını zorunlu kılıyor. Bu ayrımların gerekçelerinin burada ele alınmasına gerek yok. Bunların spesifik değerleri var ve daha ayrıntılı bir biçimde bakış açıları olarak incelenmeye değerler. Tecrübenin beni mecbur ettiği temel ayrım bundan öte bir şey değil. Bilinçdışında *kişisel bilinçdışı* diyebileceğimiz bir katmanı ayırt etmemiz gerektiği yukardakilerden yeterince anlaşılmaktadır. Bu katmanda yer alan unsurlar kısmen bireyin

yaşamından kaynaklanan edinimlerin, kısmen bilinçli de olabilecek psikolojik etkenlerin karakterine sahip olduğundan kişisel tabiata aittir. Birbirleriyle bağdaşmayan psikolojik unsurların bastırılmaya maruz kaldıkları ve bu yüzden bilinçdışına itildikleri hemen anlaşılabilir. Ancak bu durum diğer yandan bastırılan bu içeriklerin farkına varılır varılmaz onları bilince taşıyıp orada muhafaza etme olasılığını imler. Bu içerikleri kişisel içerikler olarak görüyoruz çünkü bu onların etkilerini ya da kısmen ortaya çıkışlarını veya kaynaklarını kişisel geçmişimizde bulmak mümkün. Bunlar kişiliğin önemli parçalarıdır, kişiliğin listesine aittirler ve bilincin bunları kaybetmesi bir bakıma bir aşağılık veya ahlaki pişmanlık hissine yol açan bir eksiklik gibi organik bir lezyonun ya da doğuştan bir eksikliğin çok da psikolojik karakteri olmayan bir aşağılıklık üretir. Ahlaki aşağılıklık duygusu her zaman eksik bir unsurun bu duyguyla değerlendirmek için gerçekten eksik olmaması gerektiğini ya da kişinin ancak yeterince zahmete girerek bilinçli hale getirebileceği birşey olduğunu imler. Ahlaki aşağılıklık genelde kabul gören ve bir bakıma keyfi ahlak yasalarıyla çatışmadan değil, eksikliğin yeni bir kılıfa sokulması için psişik denge sebeplerinin talepleri yüzünden kişinin kendi içindeki çatışmadan kaynaklanır. Ne zaman ahlaki bir aşağılıklık duygusu hasıl olsa, bu sadece bilinçdışı bir parçayı özümseme ihtiyacını değil, aynı zamanda böyle bir özümsemenin olasılığını imler. Başka çıkar yol yoksa, ya doğrudan ihtiyacın tanınmasıyla ya da ıstıraplı bir nevrozla insanı bilinçdışı kendiliğini özümsemeye ve kendini tamamen bilinçli tutmaya mecbur eden şey onun ahlaki nitelikleridir. Kendini gerçekleştirme yolunda ilerleyen herkes kaçınılmaz olarak kişisel bilinçdışının içeriğini bilincine taşımak ve böylece kişiliğinin kapsamını genişletmek zorundadır. Bu genişlemenin büyük oranda kişinin ahlaki bilinciyle, kendilik bilgisiyle alakalı olduğunu hemen eklemeliyim zira analiz yoluyla serbest kalan ve bilince taşınan bilinçdışının içeriği genelde hiç de hoş şeylerden oluşmaz—bu istek, anı, eğilim, plan vb. şeyler tam da bu yüzden bastırılır. Bunlar çok

daha sınırlı da olsa, tıpkı adamakıllı bir itirafla gün ışığına çıkarılanlara benzeyen içeriklerdir. Geri kalanlarsa genelde rüya analizinde ortaya çıkar. Rüyaların, önemli noktaları nasıl yavaş yavaş, en güzel tercihlerle açığa çıkardığını izlemek çoğu zaman oldukça enteresandır. Bilince eklenen toplam malzeme ufkun epey genişlemesine, insanı insanlaştırması ve mütevazı kılması hesaplanan derinlemesine bir kendilik bilgisine sebep olur. Ancak bütün akıllı kimselerce en iyi ve en etkili (şey) olduğu varsayılan kendilik bilgisinin bile farklı karakterler üzerinde farklı etkileri vardır. Bu bağlamda uygulamalı analizde çok çarpıcı keşifler yaparız lakin bu sorunu bir sonraki bölümde ele alacağım [burada bu bölüme yer verilmemiştir].

219 Tanrıya ilişkin arkaik düşünce örneğimin gösterdiği gibi bilinçdışı, kişisel edinim ve aidiyetlerin yanı sıra diğer şeyleri de içerir görünüyor. Hastam "ruh" sözcüğünün "rüzgar" sözcüğünden türediğinin veya bu ikisi arasındaki paralelliğin hiç de bilincinde değildi. Bu içerik ne onun düşüncesinin ürünüydü, ne de ona öğretilen bir şeydi. Yeni Ahitte yer alan bahsettiğimiz önemli kısma—τὸ πνεῦμα pneĩ ὅπου — erişimi yoktu çünkü Yunanca bilmiyordu. Eğer tamamen kişisel bir edinim olarak ele alacaksak bu, kriptomnezi[48] dedikleri, rüyayı görenin daha önce bir yerde okuduğu bir düşüncenin bilinçdışında anımsanmasına dair bir vaka olabilir. Bu belirli vaka için böyle bir olasılığa bir itirazım yok ancak—çoğunu yukarda bahsi geçen kitapta bulabileceğiniz— kriptomnezinin kesinlikle dışarda bırakılabileceği yeterince sayıda başka vakalar gördüm. Bu bir kriptomnezi vakası olsaydı bile, ki bana pek olası gelmiyor, yine de bu imgenin saklanıp daha sonra, Semon'un deyişiyle, ekfore'sine (ἐκφορεῖν [Yunanca], *efferre* [Latince] üretilmesine) sebep olan eğilimin ne olduğunu açıklamamız gerekir. Her hâlükârda kriptomnezi olsun ya da olmasın uygar bir kimsenin bilinçdışında büyümüş ve canlı bir etki—din psikoloğuna düşünmesi için malzeme bile verebilen bir etki —yaratmış, gerçek

48 Kşz. Flournoy, *Des Indes à la planète Mars: Étude sur un cas de somnambulisme avec glossolalie*, Paris, 1900.

ve tamamıyle ilkel bir tanrı imgesiyle uğraşmaktayız. Bu imgeye dair kişisel denebilecek hiçbir şey yoktur: Etnik kökenini uzun zamandır bildiğimiz, tamamen kolektif bir imge söz konusudur. Burada doğal psişik bir işlev vasıtasıyla varolmuş, dünyanın her yanına dağılmış tarihsel bir imge var. Hastam dünyaya bugün hâlâ muhtemelen eski zamanlardaki gibi çalışan bir insan beyniyle geldiği için bu çok şaşırtıcı değildir. Yeniden etkinleştirilmiş bir *arketip*le karşı karşıyayız, diğer yerlerde bu arketiplere ilksel imgeler demiştim[49]. Bu kadim imgeler rüyalara özgü ilkel, analojik düşünce biçimiyle hayata döndürülür. Bu, kalıtsal fikirler meselesi değil, kalıtsal düşünce kalıpları meselesidir[50].

220 Bu gerçekler ışığında bilinçdışının sadece kişisel değil, kalıtsal kategoriler[51] veya arketipler şeklinde kişisel olmayan kolektif parçalar da taşıdıklarını düşünmeliyiz. Böylelikle daha derin katmanlarda bilinçdışının görece etkin bir biçimde kolektif bir içerik taşıdığı hipotezini ileriye taşımış oldum. İşte bu yüzden kolektif bir bilinçdışından bahsediyorum.

49 Kşz. *Psychologische Typen* [*Psikolojik Tipler*], tanım: 26.

50 Sonuçta benim fikirlerimi hedef alan "hayalci gizemcilik" suçlaması bir alt yapıdan yoksundur.

51 Hubert ve Mauss, *Mélanges d'histoire des religions*, s. xxix.

IV.

LOGOS VE EROS: SOL[52] VE LUNA[53]

ZITLIKLARIN KİŞİLEŞTİRİLMESİ: AYIN DOĞASI

Jung'un eril ve dişil bilince dair sezgisel kavramları olan Logos ve Eros'u simyasal Güneş ve Ay ile eşitleme çabası kısmen başarılı olmuştur. Burada simyasal Sol'a dair "ayırt etme, değerlendirme ve içgörüden" ve simyasal Luna'ya dairse elbette "ilişki kurma yetisi"nden daha fazlası söz konusudur. Bu basmakalıp kavramlar en çok erkeklerle kadınların bilinçdışına, yani karşı cinsin karakterinin karikatürize edilmiş, arketipsel bir biçimde belirdiği yere uygulandıklarında işe yarar. Jung, bilinci en çok etkileyen şeyin erkeklerde lunar anima, kadınlarda ise solar animus olduğunu öne sürer.

224 Tamamen psikolojik sebeplerden ötürü diğer yazılarımda eril bilinci Logos kavramıyla, dişil bilinci de Eros kavramıyla eşitlemeye çalıştım. Logos'la ayırt etme, değerlendirme ve içgörüyü, Eros'la ise ilişki kurma yetisini anlatmaya çabaladım. Her iki kavramı da tam anlamıyla ya da etraflıca tanımlanamayan sezgisel fikirler şeklinde gördüm. Bilimsel bakış açısından bu üzücüdür ancak bu iki kavram tanımlaması bir o kadar zor bir tecrübe alanının sınırlarını çizdiği için pratik açıdan değerlere sahiptir.

52 Güneş -çn.
53 Ay -çn.

225 Anında tersine çevirmek zorunda kalmadan hemen hemen hiçbir psikoloji önermesi üretemediğimiz için aksi örnekler çabucak göze çarpar: Ayırt edebilme, değerlendirme ve içgörüyü hiç mi hiç önemsemeyen erkekler ve bu açıdan neredeyse aşırı bir eril yeterlilik sergileyen kadınlar. Bu tür vakaları düzenli istisnalar olarak tasvir etmek istiyorum. Bence bu istisnalar fiziksel açıdan baskın bir karşı cinselliğin sıklıkla ortaya çıkışını sergiler. Bunun var olduğu her yerde bilinçdışının zorla araya girmesi, her iki cinse özgü bilince yönelik benzer bir dışlanma, gölgenin ve karşı cinselliğin baskınlığı ve hatta kısmen (zorlanım, korku, saplantı, özdevinim, abartılı etkiler vb.) sahiplik belirtilerinin varlığıyla karşılaşırız. Rollerin bu şekilde tersine çevrilmesi simyasal hermafroditlik kavramı için muhtemelen ana psikolojik kaynaktır. Bilinci en üst derecede etkileyen şey, erkekte lunar anima, kadındaysa solar animustur. Bir erkek kendi animası olduğunun çoğu zaman farkında olmasa bile enteresan bir biçimde karısının animusu olduğunun gayet farkındadır; aynı şey karısı için de geçerlidir.

226 Logos ve Eros zihinsel açıdan arketipsel Sol ve Luna imgelerinin sezgisel muadillerini oluşturmuştur. Bence her iki ışık kaynağı da etkileri açısından öyle betimleyici ve canlı ki, her ne kadar Logos ve Eros belirli psikolojik tuhaflıkları saptamaya gayet belirsiz "Sol ve Luna"dan daha uygunsa da, bunları yavan Logos ve Eros terimlerine tercih ederim. Bu imgelerin kullanımı her halükarda tetikte ve canlı bir fantezi gerektirir ve bu fantezi, karakterlerinden ötürü tamamen entelektüel kavramlara eğilimli kimselerde olmayan bir şeydir. Bunlar bize bitmiş ve tamamlanmış bir şey sunarken, arketipsel bir imgenin zihne anlaşılmaz görünen çıplak bütünlüğünün dışında bir şeyi yoktur. Kavramlar uydurulmuş ve tartışılabilir değerlerdir; imgelerse yaşamdır.

ZITLIKLARIN KİŞİLEŞTİRİLMESİ

1. Giriş

104 Simyacının zıtlıkları birleştirme çabaları, bütün bu çabaların mükemmele ulaştığı en üst birleşme noktası olan "kimyasal düğün" ile sonuçlanır. Dört unsurun düşmanlığının üstesinden gelindikten sonra geriye simyacının erkek ve dişi arasındaki ilişki şeklinde ifade ettiği son bir zorlu karşıtlık kalır. Bu karşıtlığın iki zıt kutup arasındaki şiddetli çekiminin aslında onları aynı ölçüde ayrı tutmak için güçlü bir direnç gerektirdiğini unutarak öncelikle bu iki kutbu bir araya getiren aşk ve tutkunun gücü olduğunu düşünme eğilimindeyiz. Husumet yalnızca yılanla kadın arasına sokulmuş olsa da (Tekvin 3:15), bu lânet aslında genel anlamda kadın-erkek cinslerinin arasına sokulmuştur. Kadına (Havva) şöyle denmiştir: "Arzun kocana olacak ve o da sana hakim olacaktır". Adama (Adem) ise: "Karının sözünü dinlediğin için ... toprak senin yüzünden lanetlendi" dendi (Tekvin 3:16 vd.). Asli günah, *sekteye uğramış bir husumet* ikisinin arasında durur ve bu durum psişik tabiatımıza değil, yalnızca rasyonel aklımıza mantıksız gelir. Aklımız çoğu zaman sadece fiziksel etmenlerden fazlasıyla etkilenir; bu yüzden her iki cinsin birleşimi ona akla yatkın tek şey ve birleşme ihtiyacı içgüdülerin en makulü gibi görünür. Ancak tabiatı daha üst bir bağlamda bir olgular bütünlüğü olarak düşünürsek fiziksel tabiat bu bütünlüğün sadece bir parçasıdır; diğer parçaysa manevi ve ruhsaldır. Bunlardan birincisi her daim dişil, ikincisiyse eril sayılmıştır. Birinin amacı birleşmek, diğerininkiyse ayırmaktır. Çünkü birincisi fiziksel olana gereğinden fazla değer verir; çağdaş aklımızsa ruhani yönelimden yani maneviyattan yoksundur. Galiba simyacıların buna dair bir önsezileri vardı yoksa o yalnızca benzerlerin birbirleriyle çiftleştiği ve toprağın verimsiz olduğu Deniz Kralının ülkesinin tuhaf mitosunun nasıl üstesinden gelebilirlerdi ki?[54] Burası belli ki "Filozofların" yani fiziksel olanın temsilcilerinin güzel bir öğütle

54 "Visio Arislei", *Art. aurif.*, 1, s. 146 vd.

sonlandırmak zorunda hissettikleri masumane bir dostluk diyarı, bir tür cennet yahut altınçağdı. Ancak burada olan şey hiçbir şekilde cinsiyetlerin tabii birleşmesi değildi; tam tersine bu "tam anlamıyla" bir ensest, cezası ölüm olan bir günahtı ve ülke berekete ancak bundan sonra kavuşabilmişti. Bir mesel olarak bu mitos elbette müphemdir. Genel anlamda simya gibi hem fiziksel, hem de ruhani açıdan yorumlanabilir; "*tam moralis quam chymica*[55]". Simyanın fiziksel amacı altını (panacea), her derde deva yaşam iksirini bulmaktı. Ruhani amacıysa (ruhani) ışığın bedenin (Physis) karanlığından yeniden doğmasını sağlamak, kendilik algısını iyileştirmek ve manevi bedeni fiziksel bedenin yozluğundan kurtarmaktı.

105 "Visio Arislei" mitosunun incelikli bir özelliği cinsiyetleri çiftleştirmeyi düşünen kişinin bizatihi kendisinin, masumiyet ülkesinin kralı olmasıdır. Bu yüzden denizler ülkesinin kralı [*rex marinus*] şöyle der: "Benim gerçekten bir oğlum ve bir kızım var ve işte bu yüzden halkımın kralıyım çünkü halkımda bunlardan yok. Halbuki ben, beynimin içinde bir kızla oğlan doğurdum[56]". Kral, "kafasının içinde" üretebildiği için masumiyetin cennetsiliğine karşı potansiyel bir haindir ve eski masumiyet haline karşı suç işleme yetisine sahip olduğu için de kraldır. Halktan farklı olabildiği için halkından çok daha fazlasıdır ve bu yüzden fiziksel açıdan kötü bir hükümdar sayılsa bile haklı olarak onların kralıdır[57].

106 Burada yine simyayla baskın Hıristiyan ideali olan asli masumiyete önce manastır yaşamıyla, sonra da rahiplerin bekaret yeminiyle dönüş çabası arasındaki zıtlığı görürüz. Dünyevilikle ruhanilik arasındaki çelişki, ki anne-oğul sevgisi mitosunda örtük haldedir, Hıristiyanlıkça İsa (sponsus) ve Kilisenin (sponsa) mistik evliliğine evrilerek yüceltilir. Oysa simyacılar bunu Sol ve Luna'nın birleşimi olarak fiziksel düzleme taşımış-

55 Maier, *Symb. aur. mensae*, s. 156.

56 "Visio Arislei", s. 147.

57 Filozoflar krala şöyle der: "Haşmetmeap kralımız olabilirsiniz belki ama ülkeyi kötü yönetiyorsunuz".

tır. Çelişkinin Hıristiyan çözümü tamamen ruhanidir; cinsiyetlerin fiziksel ilişkisi bir alegoriye ya da—gayet gayrimeşru bir biçimde—Cennet Bahçesi'ndeki asli günahı sonsuz kılan ve hatta yoğunlaştıran bir günaha dönüştürülmüştür. Oysa simya tabuların en iğrenç şekilde çiğnenmesini yani ensesti, altın çağı geri getirebilme umuduyla karşıtların birleşmesi sembolüne dönüştürerek yüceltmiştir. Her iki eğilim için de çözüm, cinsiyetlerin birleşimini bir başka ortama taşıyarak okumakta yatar: cinsiyetlerden biri bu birleşimi ruha, diğeriyse maddeye yansıtır. Ancak hiçbiri sorunu çıkış noktasına—insan ruhuna—taşımaz.

107 Böylesine zorlu bir sorunu bir başka düzleme taşımanın daha uygun olduğunu farzetmek ve sonra da o sorunu çözülmüş gibi lanse etmek insana şüphesiz cazip gelebilir. Ancak bu açıklama çok kolaycıdır ve sorunun bilinçli bir şekilde sorulduğunu, acı bir cevabı olduğu anlaşılınca da bir başka düzleme taşındığını varsaydığı için psikolojik olarak yanlıştır. Bu taktik geçmişin ruhuyla değil, modern düşünce biçimimizle uyumludur ve benzer bir nevrotik işleme dair tarihsel bir kanıt yoktur. Daha ziyade bütün kanıtlar sorunun her daim bilindik psikenin dışında yattığına işaret eder. Ensest, tanrıların kutsal evliliği [*hierosgamos*], kralların gizemli ayrıcalığı, kutsal bir tören ve benzeri şeylerdi. Bütün bu vakalarda bilinç arttıkça bilinçli yaşam üzerinde çok daha büyük bir etki bırakan kolektif bilinçdışının bir arketipini ele almaktayız. Bırakın tamamen demode olmuş simyasal birleşmeyi [*coniunctio*], bugün kiliseye ait gelin-damat alegorileri bile öylesine eskimişlerdir ki, günümüzde insan ensestle ancak kriminal vakalar ve cinsel psikopatolojide karşılaşabilir. Halbuki genel anlamda ensest sorununda önemli bir adım olan Freud'un Oedipus karmaşasını keşfetmesi ve bunun evrensel tekrar oranı bu kadim meseleyi en azından çoğunlukla psikolojiyle ilgilenen doktorlar için yeniden canlandırmıştır. Sıradan halk birtakım tıbbi anomalilere dair çok az şey ya da yanlış şeyler bilse bile, bu durum gerçekleri halkın tüberküloz ya da psikoz vakalarının gerçek yüzdesini bilmeme-

sinden daha fazla değiştirmez.

108 Bugün bir doktor ensest sorununun gerçekte evrensel olduğunu ve geleneksel yanılsamalar ön plandan çekilince bu sorunun hemen yüzeye çıktığını bilmektedir. Ancak büyük ölçüde sorunun sadece patolojik kısmını bilir ve asıl zorlu kısmı, kilise alegorisinin insanüstü evreninde ve tabiat bilimlerinin erken safhalarında muazzam önemli bir sembolizm yaratmış mütemadi bir sorunun muayenehanenin yalnızca cenin hali olduğu dersini tarihten almadan bu ismin iğrençliğine terkeder. Genelde "sıradan maddeyi ve onun aracılığıyla karmaşa"yı ["materia vilis et in via eiecta"yı] patolojik açıdan görür ve bunun ruhani yansımalarına dair bir fikri yoktur. Eğer bunu görseydi, yok olan ruhun nasıl görünmeden her birimize menfur kılıflarla geri döndüğünü ve birtakım yatkın vakalarda küçük ve büyük şeylerde sonsuz akıl karışıklığı ve yıkıma sebep olduğunu da anlayabilirdi. Psikopatolojik ensest sorunu zıtlıkların birleşiminin sapkın, tabii şeklidir; psişik bir ödev olarak hiçbir zaman bilince taşınmamış ya da taşınmışsa da anında ortadan kaybolmuş bir birleşmedir.

109 Bu sorunun dramasını yaşayanlar kadınla erkek, simyada Kral'la Kraliçe, Sol ve Luna'dır. Bir sonraki kısımda simyanın bu büyük karşıtlığın sembolik başkahramanlarını nasıl tasvir ettiğini anlatmaya çalışacağım.

2. Sol

110 Simyada güneş öncelikle simgesini paylaştığı altını imler. Ancak nasıl ki "felsefi" altın "bilindik" altın değilse[58], güneş de salt altın metali[59] ya da gök cismi değildir[60], Kimi zaman

58 Senior, *De chemia*, s. 92.

59 "Metal olarak altın ve gümüş bizim taşımızın maddesi değillerdir". "Tractatus aureus", *Mus.herm.*, s. 32 (Waite, I, s. 33).

60 Altın oksitlenmeye maruz kalmadığı için Sol "Consilium conigugii"de şöyle tasvir edilen bir iksirdir: "Sonsuzluğa sabitlenmiş, ebediyete eşdeğer bir madde" (*Ars chemica*, s. 58). "Çünkü Sol bozulmamışlığın kökenidir". "Hakikaten Sanat'ın güneşle onun gölgesinden başka bir dayanağı yoktur" a.g.e., s. 138).

güneş, altında saklı etkin maddedir ve *tinctura rubea* (kırmızı tentür) olarak çıkarılır. Kimi zaman bir gök cismi olarak sihirli etkilere ve dönüştürücü ışınlara sahiptir. Altın ve gök cismi olarak[61] kırmızı renkli, sıcak ve kuru, aktif kükürt içerir[62]. Bu kırmızı kükürt yüzünden simyasal güneş, muadili altın gibi kırmızıdır[63]. Her simyacının bildiği üzere altın kırmızı rengini, Yunan simyasında dönüştürücü madde diye bahsi geçen ve Kypris (Kıbrıslı, Venüs) şeklinde yorumlanan bakır (Cu) alaşımına borçludur[64]. Kızıllık, ısı ve kuruluk Mısır Takımı'nın (Yun. Tayfun) simyasal kükürt gibi şeytanla yakından ilişkilendirilen kötülük timsalinin klasik özellikleridir. Ve tıpkı Tayfun'un krallığının yasak denizde olması gibi güneşin de *sol centralis* [merkezi güneş] olarak "ham, algılanabilir suları"ndan ve *sol coelestis* [göksel güneş] olarak "derin, algılanamayan suları"ndan oluşan bir denizi vardır. Bu deniz suyu (*aqua pontica*) güneşle aydan elde edilir. Tayfun denizinin aksine bu suyun hayat veren gücü onun mutlak iyi olduğu anlamına gelmese de övülür[65]. Bu, zehirleyici tabiatına sık sık atıfta bulunulan iki-yüzlü Merkür'ün dengidir. Etken güneş maddesinin, kırmızı kükürtün, "elleri ıslatmayan" suyun[66] ve "deniz suyunun" tayfunsu yönünden de bahsedilmesi gerekir. "*Novum lumen chemicum*" [*Yeni Işık Kimyası*] adlı eserin yazarı kendini güneşin bu paradoksal yönüne atıfta bulunmaktan alamaz: "Yazılarımda filozofların ge-

61 Rupescissa, *La Vertu et la propriété de la quinte essence*, s. 19: "Jceluy güneşi gerçek mi yoksa. . . . Tanrının altınına filozoflar Güneş derler çünkü o Göksel Güneşin oğludur ve Güneşin etkisiyle üretilerek dünyanın damarlarına ve derinliklerine nüfuz eder".

62 Kükürt ateşle neredeyse bir tutulur. Kşz. "Consil. coniugii" (*Ars chemica*, s. 217): "Bu yüzden biliniz ki kükürt ateş yani Güneşti". Mylius'ta (*Phil. réf.*, s. 185) Sol, kükürtle birdir yani simyasal Sol, güneşin ya da altının etken maddesini imler.

63 "Bizim güneşimiz kıpkırmızıdır ve yanar". (Zacharius, "Opusculum", *Theatr. chem.*, I, s. 840.) Bernardus Trevisanus ise şunları söyleyecek kadar ileri gider: "Güneş kükürt ve civadan başka bir şey değildir". (a.g.e., Flamel'in notları, s. 860.)

64 Olympiodorus (Berthelot, *Alch. grecs*, II, iv, 43) : Parlak tanrıçanın, kırmızı Kıbrıslı'nın yapraklarını [onunla] ezin".

65 Kşz. Kükürt meseli (par. 144), suyun "en tehlikeli" olduğu yer.

66 Hoghelande, *Theatr. chem.*, I, s. 181.

leneğine uygun olarak kimi zaman çelişkiler bulursanız tedirgin olmayın; gülün dikensiz olmadığını anladığınızda bunun da gerekli olduğunu anlayacaksınız[67]".

111 Etken güneş maddesinin olumlu etkileri de vardır. "Balsam" denilen şey güneşten damlar ve limon, portakal, şarap ve mineral krallığında altın üretir[68]. İnsanda balsam "göklerin ötesindeki suların diyarından gelen radikal bir nem" oluşturur. Bu, "insanın doğumunda içsel sıcaklığı ateşleyen, iradenin bütün devinimlerinin ve bütün arzu ilkesinin kaynağı 'parlak' yahut 'ışıltılı vücuttur'". "Bir yaşam ruhudur ve tahtı beyindedir; kalpte hüküm sürer[69]".

112 "Liber Platonis Quartorum" adlı Saba dilinde yazılmış bir incelemede *spiritus animalis* [*hayvansı ruh*] yahut güneş kükürtü, hâlâ pneûma páredron yani bir şeylere yardım etmesi için büyü ve ayin yoluyla çağrılabilen yardımcı bir ruh veya bir tanıdık anlamına gelir[70].

113 Etkin güneş-maddesiyle ilgili söylenenlere bakılırsa, Sol'un simyada belirli bir kimyasal madde olmak şöyle dursun üretici[71] ve dönüştürücü etkisi olduğuna inanılan bir "virtus", "gizemli bir güçten[72]" başka bir şey olmadığı gayet aşikardır. Tıpkı fiziksel güneşin evreni aydınlatıp ısıtması gibi insan vücudunda da kalbin içinde bütün vücuda hayat ve sıcaklık veren

67 *Mus. herm.*, s. 581 vd. (Waite, II, s. 107).

68 Steeb, *Coelum sephiroticum*, s. 50. "De natura rerum"da (Sudhoff, XI, s. 330), Paracelsus şöyle der: "Bugün insan yaşamı astral bir balsam, balsamik bir etki, göksel ve görünmez bir ateş, kapalı bir havadan başka bir şey değildir". *De Vita longa* (ed. Bodenstein, fol. c 7^{v}): "(Görünmez, belirli bir erdemden bahsederken) buna vücudun bütün doğasını aşan, iki vücudu birleştirerek muhafaza eden ve göksel bedeni dört elementle bir arada tutan balsam der".

69 Steeb, s. 117. Ay, "evrensel şekli ve doğal yaşamı" güneşten alır (Dorn, "Physica genesis", *Theatr. chem.*, I, s. 397.)

70 *Theatr. chem.*, V, s. 130.

71 Simyacılar hâlâ Proclus'la beraber güneşin altın ürettiğine inanıyorlar. Kşz. Proclus, *Commentaries on the Timaeus of Plato* 18 B (İng. çev: Taylor), I, s. 36.

72 "Pekçok insanın yaptığı gibi güneşin sadece göksel bir ateş topu olduğuna inanmak anlamsızdı", Dorn, "Physica Trismegisti", I, s. 423.)

güneşe benzer bir gizem vardır[73]. "Bu yüzden Sol", Dorn'a göre, "Tanrıdan sonra ilk gelen, her şeyin babası ve yaratıcısı şeklinde doğru isimlendirilmiştir[74] çünkü varolan her şeyin tohumsal ve biçimsel erdemi onda gizlidir[75]". Bu güce "kükürt" denir[76]. Kükürt, en yakın bağları yeryüzündeki güneşle olan sıcak, şeytani bir yaşam ilkesidir; "merkezi ateş" veya "ignis gehennalis"tir (cehennem ateşi). Bundan dolayı *nigredo* [*karalık*] ve *putrefactio* [*çürüme*] ile yani ölümle örtüşen bir *Sol niger* [*kara Güneş*] vardır. Civa gibi simyadaki Sol da değişkendir.

114 Dorn, güneşin mucizevi gücünün "gökyüzünde ve diğer göksel cisimlerde olduğu gibi bütün basit elementleri içermesinden" kaynakladığını söyler. Sözlerine şöyle devam eder: "Güneşin özün özü olduğunu ima ederek onun tek bir element olduğunu söylüyoruz". Bu görüş "Consilium coniugii" adlı çalışmada yer alan çarpıcı bir pasajda açıklanır: "Filozoflar altın ve gümüşün babasının, toprak ve suyun ya da insanın veya saç, kan, çözücü madde vb. insanın bir parçasının hayat veren [*animal*] ilkesi olduğunu iddia etmişlerdi[77]". Bunun arkasındaki düşünce güneşte olduğu kadar insanlar ve bitkilerde de bulunan büyüme, iyileşme, büyü ve şaşaanın evrensel gücüne dair ilkel algının sadece güneşin değil, insanın, bilhassa aydınlatılmış, mahir insanın da bu evrensel gücün erdemiyle altın üretebilmesidir[78]. Dorn'a (ve de diğer simyacılara) göre altının bilindik kimyasal yöntemlerle yapılmadığı aşikardır[79]; bu yüzden altın

73 Dorn ("Phys. Trismeg.", s. 423) şöyle diyor: "İnsan vücudundaki yaşam pınarı kalbin merkezi ya da daha ziyade onun içinde saklı doğal ısının aktif olduğu gizemli bir şeydir".

74 Zosimos (Berthelot, *Alch. grecs*, III, xxi, 3) Hermes'in sözünü şöyle alıntılar: "Güneş her şeyin yaratıcısıdır".

75 "Phys. Trismeg.", s. 423. The Codex Berol. Lat. 532 (fol. 154^{v}) yumurtanın üreme hücresine ilişkin şöyle der: "Güneş noktası yani yumurtanın çekirdeği sarısında saklıdır".

76 "İlk ve en güçlü eril ve evrensel tohum, doğası gereği kükürttür; o, bütün yaşam kaynağının ilk ve en güçlü tohumudur". (Dorn, a.g.e.)

77 *Ars chemica*, s. 158. İlkel bir düzlemde kan, ruhun evidir. Saç, dayanıklılığı ve ilahi gücü simgeler. (Eski Ahit, Hakimler 13:5 ve 16: 17vd.)

78 Kşz. Lehmann, Preuss, ve Rohr'un eserleri. Bir mana-kavramları dizisini "Psişik Enerji Üzerine" adlı yazımda bulabilirsiniz, par. 114 vd.

79 Kşz. Bonus, "Pretiosa margarita novella", *Theatr. chem.*, V, s. 648: "Ve bu

yapımını (chrysopoeia) bir "mucize" olarak adlandırır. Söz konusu mucize *natura abscondita* (gizil tabiat), "dışardan bir gözün göremediği, salt aklın görebildiği" metafizik bir oluşum tarafından gerçekleştirilmiştir[80]. Mahirin kutsal şeylere mümkün olduğunca yaklaşması ve aynı zamanda maddelerden "mucizevi edime uygun" en derin güçleri çekip çıkarması şartıyla "göklerden ilham alınır[81]". "İnsan vücudunda vücudun diğer elementsel kısımlarını koruyan ve onların devamlılığını sağlayan uçucu bir madde vardır", sözleriyle konuşmasını sürdürür[82]. "Vücudun bozulması" bu madde ya da erdemin çalışmasına engel olur ancak "filozoflar bu erdem ve göksel enerjinin zincirlerinden kendisinin karşıtı değil, benzerince kurtulabileceğini bir tür kutsal ilham vasıtasıyla bilirlerdi[83]". Dorn buna "veritas" [*hakikat*] der. "Çok az dostu olan ve sayısız düşmanlarca kuşatılmış en yüce güç, fethedilemeyen bir kaledir". "Günahsız kuzu tarafından korunur" ve ruhun içindeki göksel Kudüs'ü imler. "Bu kalede ne güvelerin yiyebildiği, ne de hırsızların bulup çıkarabildiği, sonsuza dek baki kalan ve ölümden sonrasına da götürülen hakiki ve mutlak hazine vardır[84]".

115 O halde Dorn'a göre insanın içine yerleştirilmiş kutsal ateşin kıvılcımı, Goethe'nin *Faust*'unun özgün versiyonunda Faust'un meleklerin alıp götürdüğü "entelekyası" dediği şeye

---

hikmet sahibi Simya doğaüstüdür ve kutsaldır. Ve bu taşın içinde Sanat'ın bütün zorluğu mevcuttur; bunun niçin böyle olduğuna dair yeterli hiçbir doğal sebep gösterilemez. Ve böylece zihin, tıpkı mucizevi tanrısal konularda, hatta Hıristiyan inanışının doğaüstü temelinde olduğu gibi bunu tahayyül ya da kendini tatmin edemeyince fakat yine de buna inanmak zorunda kalınca bunun önce inançsızlarca doğru olarak kabul edilmesi gerekir çünkü sonuca mucizevi ya da doğaüstü bir şekilde ulaşılır. Bu yüzden Tanrı tek başına uygulayıcıdır, doğa bu süreçte hiçbir rol almaz".

80 "Spec, phil.", *Theatr. chem.*, I, s. 298; ayrıca "Phil, chemica", s. 497.

81 Kşz. *Aurora Consurgens*, s. 111: "Çünkü nesneye bahşedilen ve ona göklerden ilham verilen muazzam erdeme yeterince şaşıramıyorum".

82 "Phil, meditativa", *Theatr. chem.*, I, s. 456. Sayfa 457'de benzer bir pasaj vardır: "Ayrıca insan vücudunda çok az kimsenin bildiği, hiçbir ilaca ihtiyacı olmayan, bizatihi kendisi bozulmamış bir ilaç olan göksel tabiatta bir madde saklıdır".

83 s. 457.

84 s. 458. Ayrıca bkz. "Spec, phil.", s. 266.

dönüşür. Bu, "gözleri olup da görmeyen taşlar gibi yaratıldığımız için... hayvan insanın anlamadığı" en yüce hazinedir[85].

116 Bütün bunlardan sonra simyasal Sol'un "belirli bir ışık" (*quaedam luminositas*) olarak pek çok açıdan *lumen naturae*'ye [*doğal ışık*] eşit olduğunu söyleyebiliriz. Bu, simyada aydınlanmanın asıl kaynağıydı ve Paracelsus tıp sanatını aydınlatmak için simyadan aynı kaynağı ödünç almıştı. Bu yüzden Sol kavramının son iki asırda tabiat nesnelerinin gözlemlenmesi ve tecrübesine giderek daha fazla dayanan modern bilincin gelişmesiyle hiç de azımsanmaması gereken bir ilişkisi vardır. Sol'un bundan dolayı önemli bir psikolojik gerçeği imlediği söylenebilir. Sonuçta Sol'un kendine özgü özelliklerini bu alandaki muazzam literatüre dayanarak en ince ayrıntılarıyla betimlemeye değerdir.

117 Sol, çoğu zaman eril ve Merkür'ün etken yarısı, anlam ötesi bir kavram olarak görülür ki bunun psikolojisini ayrı bir çalışmada[86] incelemiştim. Simyasal biçimiyle Merkür gerçekte var olmadığına göre Merkür'ün bilinçdışı bir yansıma olması ve simyada mutlak temel bir kavram olduğundan bizatihi bilinçdışını imlemesi gerekir. Merkür, tabiatı gereği hiçbir şeyin farklılaşamayacağı bilinçdışıdır; ancak *spiritus vegetativus* [bitki ruhu] olarak etken bir ilkedir ve bu yüzden gerçekte farklılaşmış biçimde ortaya çıkar. Bundan dolayı Merkür'e çift yönlü denmesi çok doğrudur; Merkür hem etken, hem de edilgendir. "Yükselen" etken kısmına Sol denir; edilgen kısım ancak bu etken kısım sayesinde anlaşılabilir. Edilgen kısım bu yüzden Luna adını taşır çünkü ışığını güneşten alır[87]. Merkür açıkça klasik dönem filozoflarının kozmik Nous kavramına tekabül eder. İnsan aklı bu kavramın bir türevi ve bu yüzden benzer şekilde psikenin bilinç dediğimiz günlük yaşantısıdır[88]. Bilinç, kendisinin elzem bir mukabili olarak karanlık, örtük, görünmez bir yana; varlığı

85 s. 459.

86 "Merkür Cini".

87 Kşz. Güneşin sağ, ayınsa sol göze tekabül ettiğine dair eski bir düşünce. (Olympiodorus in Berthelot, *Alch. grecs*, II, iv, 51.)

88 Tıpkı Ortaçağ doğa filozoflarının güneşi fiziksel dünyanın tanrısı olarak görmeleri gibi, "dünyanın küçük tanrısı" da bilinçtir.

ancak bilincin ışığıyla bilinebilen bilinçdışına ihtiyaç duyar[89]. Nasıl ki sabahyıldızı gecenin denizinden yükseliyorsa, bireyin ve türün oluşumu açısından bilinç de öyle bilinçdışından doğar ve tekrar bu ilksel durumuna, geceye batar. Psişik yaşantımızın bu ikiliği Sol-Luna sembolizminin prototipi ve arketipidir. Simyacı, bilinçdışı varsayımlarının ikiliğinin öylesine farkındaydı ki, bütün astronomik kanıtları dikkate alarak güneşi bir gölgeyle donattı: "Güneş ve gölgesi işi mükemmelleştirir[90]". Bu sözleri söyleyen Michael Maier, *Scrutinium* adlı eserinin elli beşinci konuşmasında dünyanın gölgesinin yerine güneşin gölgesini koyarak açıklama yapma zahmetinden kaçınır. Belli ki astronomik gerçekliğe gözlerini tamamen kapayamamıştı. Ancak sonra Hermes'in "Ey oğul, ışından gölgesini çıkar" şeklindeki klasikleşmiş sözünü alıntılayarak[91] gölgenin güneş ışınlarının içinde olduğunu ve (bu her ne demekse) gölgeyi onlardan çıkarılabileceğini anlamamızı sağlar. Bu sözle yakından ilişkili bir diğer şey de edebiyatta sık sık karşımıza çıkan simyasal bir kara güneş imgesidir[92]. Bu imge apaçık bir biçimde ışık olmadan

89 Bilinç, güneş gibi "dünyanın gözü"dür. (Kşz. Pico della Mirandola, "Disputationes adversus astrologos", lib. III, cap. X, s. 88r.) *Heptaplus* adlı eserinde (Expositio 7, cap. IV, s. 11 spr/sp) yazar şöyle der: "Platon Güneşe... Tanrının gözle görünen oğlu dediğine göre bizler neden o görünmez oğlun sureti olduğumuzu anlamıyoruz? Ve eğer o her aklı aydınlatan gerçek ışıksa, onun en sarih sureti de her bedeni aydınlatan suretin ışığı Güneştir".

90 Bu düşünce *Turba*'da da karşımıza çıkar (ed. Ruska, s. 130): "Oysa bilgelerin zehrini güneş ve onun gölgesiyle renklendiren kişi en yüce gizeme vakıf olmuştur". * Mylius (*Phil. ref.*, s. 22) şöyle der: "Güneşin gölgesinde ayın sıcaklığı vardır"

91 "Tractatus aureus", II. bölüm. *Ars chemica*, s. 15.

92 Kşz. Mylius, *Phil, ref.*, s. 19. Burada *sol niger* [*kara güneş*] *caput corvi* [*kartal başı*] ile eşanlamlıdır ve "altının dünyası bizatihi kendi uygun ruhuyla çözüldüğü" zaman ortaya çıkan *nigredo* [*karanlık*] halindeki *anima media natura*'yı [*anima mundi* veya dünyanın ruhu] imler. Psikolojik açıdan bu, bilinçdışından gelen bir saldırı yüzünden bilinçli bakış açısının geçici yok oluşu anlamına gelir. Mylius "antik dönem filozoflarına" kara güneşin kaynakları şeklinde atıfta bulunur. Benzer bir pasaja 118. sayfada rastlamak mümkün: "Güneş, doğuşuyla birlikte belirsizleşir. Ve bu kararma işin başlangıcı, bozulmanın işareti ve elbette karışımın başlangıcıdır". Bu *nigredo* "Araf'ın değişen karanlığı"dır. Ripley (*Chymische Schrifften*, s. 51) şunları ekleyerek bir "kara" güneşten bahseder: "Beyazlıklar içinde Cennet ışığını yakalamak istiyorsan, karanlığın kapısından geçmelisin". Kşz. *Turba*, s. 145: "*nigredo solis*".

gölge olamayacağı gerçeğiyle desteklenir; bu yüzden bir bakıma gölge de güneş tarafından üretilir. Çünkü fizik yasası gereğince güneşle güneşe bakan kişi arasına karanlık bir nesnenin girmesi gerekir; bu, kimi zaman güneşin kendisi kara bir şekilde belirdiği için simyasal Sol'a uymayan bir durumdur: Hem aydınlığı, hem de karanlığı içerir. "Sonuçta gölgesiz bir güneş neye yarar ki?" diye sorar Maier. "Tıpkı tokmaksız bir çan gibi". Sol, en kıymetli şeyken, gölgesi *res vilissima or quid villus alga* (deniz yosunundan bile daha değersizdir). Simyanın ahlak kurallarına karşı gelen düşünce yapısı her görüşe bir olumsuzlamayla ya da tam tersi bir olumlamayla karşı çıkar. Senior, "Zahirde bunlar göksel cisimlerdir ancak batında ruhanidirler" der[93]. Bu görüş bütün simyasal özellikler için geçerlidir ve her biri kendi içinde karşıtını barındırır[94].

118 Simyasal düşünceye göre gölge *privatio lucis*'ten [*ışığın eksikliği*] başka bir şey değildir; nasıl ki çanla tokmağı birer somut değerse, ışıkla gölge de öyledir. Hermes'in sözü ancak böyle anlaşılabilir. Sözün tamamı şöyledir: "Ey oğul, ışından gölgesini çıkar çünkü etrafına toplanan buhardan yükselen bozulma onu kirletir ve ışığını perdeler; zira o ihtiyaç ve kızıllığı tarafından tüketilir[95]". Burada gölge oldukça somut bir şekilde düşünülür; gölge güneşi sadece belirsizleştirmeye muktedir değil, aynı zamanda onu kirleten (Latince "coinquinare" sözcüğünden—çok güçlü bir sözcük) bir sistir. Güneş ışığının kızıllığı (*rubedo*), içindeki kırmızı kükürte, etken yanıcı ilkeye ve onun yıkıcı etkilerine bir göndermedir. İnsanın içindeki "doğal kükürt" Dorn'a göre "bozulmanın sebebi" olan "ateş elementiyle" birdir ve bu ateş "çoğu kimsenin bilmediği görünmez bir güneş yani Filozofların güneşi tarafından tutuşturulur". Doğal kükürt, vücudun "kükürtleşip insanı kirleterek özüne döndürecek" ateşi almaya uygun hale gelebilmesi için eski doğasına

93 *De chemia*, s. 91.

94 *Sol niger* tıpkı dünyanın merkezinde gizli, görünmeyen bir güneşin olması gibi bir "karşı-güneş"tir. (Bkz. Agnostus, *Prodromus Rhodostauroricus*, 1620): Aynı fikir Ventura'da da bulunabilir (*Theatr. Chem.*, II, s. 276): "Ve tıpkı başlangıçta güneşin Ay'ın içinde saklı olması gibi sonunda da Ay'ın içinde saklıdır ve onun içinden çekip çıkarılır".

95 "Tractatus aureus", *Ars chemica*, s. 15.

dönme eğilimindedir[96]. Güneş, belli ki fizyolojik ve psikolojik ilk maddeye, eğer insan basit elementlerin ilk haline geri dönecek ve dünya öncesi cennetin bozulmaz doğasını elde edecekse tecrübe edilmesi gereken ölüme dönüş dramasında bir araçtır. Dorn'a göre bu süreç fiziksel olmasının yanı sıra aynı zamanda ruhani ve ahlaki bir süreçtir.

119 Sol burada muğlak, gerçekten "kükürtlü" bir ışık şeklinde karşımıza çıkar: belli ki içerdiği kükürtten ötürü bozucu bir etki yapar[97].

120 Benzer şekilde Sol altına rengini veren madde olmasının yanı sıra dönüştürücü madde, *prima materia*'dır. "De arte chymica" ["Simya Sanatı Üzerine"] adlı anonim inceleme lacivert taşının iki parçasını ya da evresini ayırt eder. İlk parçaya *sol terrenus* (dünyevi güneş) denir. "Dünyevi güneşsiz hiçbir iş mükemmel olmaz[98]". İncelemenin ikinci kısmında Sol, Merkür'le birleşir.

Yeryüzünde bu taşlar ölüdür ve insanın etkinliği onlara uygulanmazsa hiçbir şey yapamazlar. Derin altın anolojisini düşün[99]: uhrevi gökyüzü bütün insanlara kapanmıştır; bu yüzden insanlar sonsuza dek mahkum kalacakları yeraltına inmek zorunda bırakılmışlardır. Oysa İsa Mesih göksel Olimpos'un ve

96 Dorn, "Spec, phil.", *Theatr. chem.*, I, s. 308. Bunu ilk başta fizyolojik açıdan vücudun "kükürtleşmesi" için vücuttaki tuzu tebeşire çeviren yıkıcı bir edim olarak görür. Ancak bu tıbbi gözlem şu yorumla öne sürülür: "İnsan bozulma tehlikesinde olduğu için kendi maddesi onu nefretle kovalar". Bununla ilk günahı ve bu günahtan kaynaklanan bozulmayı kasteder.

97 Sol'un tehlikeli özelliğinin, ışınlarının "mıknatıs etkisiyle güneş ve ayın ışınlarından çekilen" mucizevi su içermesinden kaynaklandığını unutmuyorum.* Bu su, çürütücü bir unsurdur çünkü "doğru düzgün kaynatılmadan önce ölümcül bir zehirdir". Mylius, *Phil. ref.*, s. 314. Bu *aqua permanens* [*ab-ı hayat*], "kutsal"lığını kükürtten alan ὑδωρ θεῖον'dur [*kutsal su*]. Buna "kükürt suyu" denirdi (τό θεῖον aynı zamanda kükürt anlamına da gelir) ve civayla aynı şeydir. Homeros'taki θεῖον ya da θῆϊον'un koruyucu güçlere sahip olduğuna inanılırdı; ona bu yüzden "kutsal" deniliyor olabilir.

98 *Art. aurif.*, I, s. 58 vd.*

99 Özgün metinde bu cümlenin fiili yoktur: "auri similitudinem profundam".

ruhların özgürlüğe kavuşması için Plüton diyarının kapısını açmıştı. Bakire Meryem Kutsal Ruhun yardımıyla tarifsiz bir gizem ve kutsiyetle gebe kalmış ve sonunda bütün dünyanın kurtarıcısını, günahkar ona sığındığı takdirde, günaha teslim olmuş bizleri bereketli iyiliğiyle kurtaracak olanı doğurmuştu. Ancak Bakire bozulmamış ve tertemiz kalmıştı: Bu yüzden Merkür'ün yüceler yücesi Bakire Meryem'le eş tutulması [*aequi-paratur*] boşuna değildir[100].

Bu metinde Sol ile Merkür birlikteliğinin Merkür'ün gelin rolü oynadığı kutsal bir evlilik olduğu açıktır. Bu benzetmeyi hakaret olarak görmezse, kişi kendi kendine temkinli bir biçimde simyasal eserin gizeminin eski ustalarca anlaşıldığı şekliyle aslında dogmatik gizemin bir eşdeğeri sayılıp sayılamayacağını sorabilir. Psikoloğa göre burada belirleyici şey simyacının öznel tavrıdır. *Psychologie und Alchemie*'de [*Psikoloji ve Simya*] gösterdiğim üzere böyle bir inanç mesleği hiçbir şekilde eşsiz değildir[101].

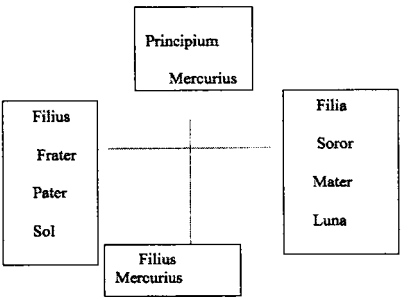
121 Kilise Babalarının dilinde bahsi geçen İsa'nın Sol olarak metaforik tasarımını[102] simyacılar mecazi değil, gerçek anlamıyla almış ve onu kendi kavramları olan *sol terrenus*'a uygulamışlardı. Simyasal Sol'un psikolojik açıdan bilince, psikenin gündüzcül kısmına tekabül ettiğini hatırlayacak olursak bu sembolizme İsa analojisini de eklememiz gerekir. İsa, temelde oğul, gelin-annesinin oğlu olarak ortaya çıkar. Oğulun rolü aslında ben-bilincine devredilir zira oğul anne bilinçdışının yavrusudur. O halde baş yetkiliye, "Tabula smaragdina"ya ["Zümrüt Levhası"na] göre Sol, yukarıdaki alıntıda dişil ve gelin-anne olarak karşımıza çıkmış Merkür'ün babasıdır. Bu bağlamda Merkür Luna'yla özdeştir ve—Luna-Meryem Ana-Kilise sem-

100 *Art. aurif.*, I, s. 580 vd.

101 "Lapis-İsa Paralelliği".

102 Bilhassa "sol iustitiae" (adalet güneşi) olarak, Malachi 4: 2. Kşz. Honorius of Autun, *Speculum de mysteriis Ecclesiae* (Migne, P.L., cilt. 172, kol. 921): "Çünkü tıpkı bir bulutun altındaki güneş gibi adalet güneşi de insan teninin altında saklıdır". * Buna bağlı olarak *Gnostic Anthropos* [Gnostik İnsan] güneşle birdir. (Kşz. Reitzenstein, *Poimandres*, s. 280.)

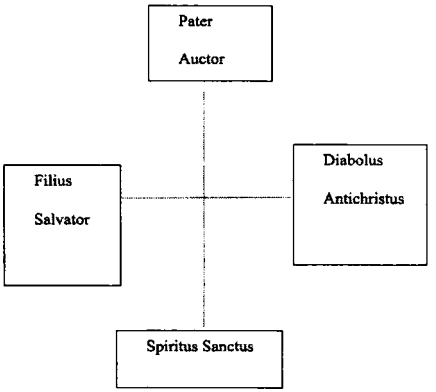
bolizmi aracılığıyla—(Kutsal) Bakire'yle eştir. "Exercitationes in Turbam" adlı incelemeye göre "Nasıl ki kan, bedenin kaynağıdır, işte Merkür de öyle Sol'un kaynağıdır. . . ve böylece Merkür Sol'dur ve Sol Merkür'dür[103]". Sol bu yüzden hem baba, hem oğuldur ve dişil muadili yine tek bir şahısta birleşmiş anne ve kız evlattır. Ayrıca Sol ve Luna, aynı anda sebep ve ürün olan, yani filozoflarca, bilgelerin aradığı her şeyi içerdiği söylenen Merkür ikiliği dedikleri aynı maddenin sadece farklı yönleridir. Bu düşünce dizisi dört kısımdan oluşur:

122 Güneş sembolizmi dogmatik modelleri hatırlatsa da, temel şeması çok farklıdır çünkü dogmatik şema evreni değil, sadece Tanrıyı kucaklayan bir Teslistir[104]. Simyasal şemanın sadece maddi dünyayı kucakladığı anlaşılıyor ancak dört parçalı yapısı yüzünden yeryüzüyle gökyüzü arasına dikilen haç sembolünde örneklendirildiği gibi bir bütünlük temsiline yaklaşır. Haç dolaylı olarak Hıristiyan bütünlük sembolüdür: Bir işkence aracı olarak yeryüzünde insan şekline girmiş Tanrının çektiği acıları ifade eder; dörtlü parça olaraksa aynı zamanda maddi dünyayı da içine alan evreni ifade eder. Bu haç şeklindeki şemaya ilahi dünya dramasının dört ana karakterini—*auctor rerum* Tanrı, Oğul, (onunla savaşabilmek için insan kılığına girdiği) rakibi Şeytan ve Kutsal Ruh—eklersek, aşağıdaki dörtlü şemayı elde ederiz:

103 *Art. aurif.*, I, s. 155.

104 Teslisin simyasal muadili üç başlı yılandır (Merkür). Bkz. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], Görsel 54.

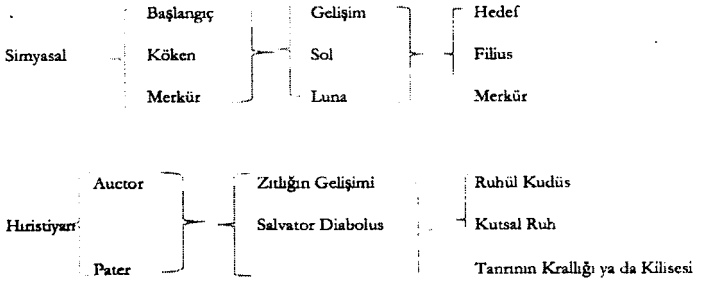

123 Bu dört parçanın çeşitli yönlerini bir başka çalışmamda ele aldığım için burada daha fazla irdelemeyeceğim[105]. Sadece simyasal şemayla karşılaştırılabilmesi için burada bahsediyorum. Bunlara benzer dörtlü şemalar Koepgen'in yerinde bir tespitle "dairesel" dediği Gnostik düşüncenin mantıksal özellikleridir[106]. Zıtlıklarla ilgili anlatımızda çoğunlukla dörtlü şema

105 Kşz. "Teslis Dogmasına Psikolojik Yaklaşım" adlı çalışmam, par. 243 vd. Kimileri buna katılmasa da, yukarıdaki şemada görüldüğü üzere İsa'yla şeytan arasındaki karşıtlık, (Epiphanius'a göre Ebiyonitlerce iki erkek kardeş arasındaki gibi görülen) içsel bir ilişki olduğunu varsayar. Angelus Silesius da benzer bir şey hissetmiş olsa gerek:
"Şeytan'dan bütün erilliği gitseydi,
Tanrının tahtında oturan Şeytan'ı görürdünüz".
Cherubinischer Wandersmann, I, No. 143 (Kşz. Flitch versiyonu, s. 144). "Erillik" sözcüğüyle Angelus Silesius, kimliğini Tanrıyla birlikte kabul etmeyen bütün kendilikler için su götürmez bir biçimde doğru olduğu üzere "lanetleyen kendilik"i anlatmaya çalışıyor.

106 Mezmurlardaki ve peygamberlerle ilgili düşünce "daireseldir. İncil'in son faslı bile sarmal imgelerden oluşur . . . Gnostik düşüncenin temel özelliklerinden biri daireselliktir". (Koepgen, *Gnosis des Christentums*, s. 149.) Koepgen, Ephraem Syrus'dan bir örnek verir: "Bedeni ruhla hoşnut et ama ruhu bedene geri ver ki ayrıldıktan sonra tekrar birleştiklerinde her ikisi de hoşnut olabilsin" (s. 151). Bir simyacı ouroboros [kendi kuyruğunu ısıran yılan sembolü] için aynı şeyi söylemiş olabilir çünkü bu simyasal hakikatin ana sembolüdür. Koepgen dogmayı da "dairesel" olarak tasvir eder: "canlı bir gerçeklik duygusu içinde yuvarlaktır . . . Dogmalar dini gerçeklikle ilgilenir ve bu daireseldir" (s. 52). "Bizatihi dogmanın merkezinde yer alan bilmeme ve farkında olmama gerçeği"ne dikkat çeker (s. 51). Bu yorum "yuvarlaklığın" sebebini ya da sebeplerinden birini

şeklinde tasarlanmış benzer figürler görmüştük. Her iki şemanın düzeni üç aşamaya ayrılır:

124 Simyasal drama aşağıdan yukarıya, yeryüzünün karanlığından kanatlı, ruhani *filius macrocosmi* ve *lux moderna*'ya doğru şekillenir. Diğer yandan Hıristiyan dramasıysa Cennetin Krallığından yeryüzüne inişini temsil eder. Burada—Gnostik efsanedeki gibi— sanki Tanrı-insanın yukardan aşağıya inişinin Physis'in karanlık sularında yansıtıldığına ilişkin bir ayna-dünya izlenimi vardır. Bilinçdışının bilinçle olan ilişkisinin, belirli bir noktaya kadar basit somatik uyarıcılardan kaynaklanan tamamlayıcı, temel ruh kökenli belirti ve rüyalar olduğu anlaşılıyor[107]. (Bu yüzden örneğin Rudolf Steiner ölümden sonraki yaşamın bu dünyadaki yaşamı tamamlayıcı nitelikler içerdiğine dair tuhaf bir düşünceyi savunmuştu.) Dikkatli gözlem ve incelemeyse bütün rüyaların mekanik bir şekilde sadece tamamlayıcı araçlar sayılamayacağını, aynı zamanda daha ziyade *ödünleme* girişimleri olarak yorumlanmaları gerektiğini gösterir ancak bu, pek çok rüyanın yüzeysel bir bakış açısıyla kendilerine özgü tamamlayıcı karakterleri olmasını engelle-

imler: Dogmalar, varolan ama açıklanamayan ve ancak tavafla yaklaşılabilen gerçeklere yönelik tahmini kavramlardır. Aynı zamanda bu gerçekler ilkeleri temsil ettiklerinden belirlenemez bir kapsamın "küreleri"dir. Psikolojik açıdan arketiplere tekabül ederler. Örtüşme ve iç içe geçme, dogmaların önemli bir parçasıdır. "Yuvarlaklık", sadece dogmaların değil belki ama özellikle simyasal düşüncenin kendine özgülüğüdür.

107 Özellikle açlık, susuzluk, acı ve cinsellikle ilgili rüyalar. Bir diğer tamamlayıcı etken, erkeğin bilinçdışının dişil doğasıdır.

mez. Benzer şekilde simyasal hareketi Hıristiyan hareketin bir yansıması olarak görebiliriz[108]. Koepgen İsa'nın iki yönü arasında önemli bir ayrım yapar: İnen, vücut bulan Tanrı ve Babaya dönen, yükselen Gnostik İsa. Her ne kadar Koepgen'in şeması simyasal duruma tam bir paralellik sağlasa da, ikincisini simyasal *filius regius* [kralın oğlu] ile bir sayamayız[109]. Simyadaki kurtarıcı figürü İsa'yla bir değildir. İsa Tanrıdır ve Tanrıdan doğmadır; oysa *filius regius* dünyayı yaratan Logos'tan, maddeye gömülü *Sapientia Dei*'den doğmuş tabiatın ruhudur. Bakire Meryem'den değil, daha dolaylı bir biçimde Tabiat Anadan doğmuş olsa bile, *filius regius* da Tanrının oğludur: Basilidian anlayışa göre bir "üçüncü oğulluk"tur[110]. Bu oğulun kavramsal yapısını ele alırken hiçbir geleneksel etkiye başvurulmamalıdır. Mevzubahis oğul daha ziyade erken Hıristiyanlık döneminde fikirlerin sonraki gelişimini üreten aynı bilinçdışı gereklilik tarafından harekete geçirilmiş ve bilinç alanına çoktan ulaşmış akımların bilinçdışı, mantıksal gelişiminden kaynaklanan otokton (kendisinden oluşan) bir üründür. Çünkü modern tecrübemizin gösterdiği üzere kolektif bilinçdışı kendi içsel kanunlarını takip eden ve vakti gelince bahar gibi fışkıran canlı bir süreçtir. [Kolektif bilincin] simyada böylesine belirsiz ve karmaşık bir biçimde ortaya çıkması aslında metafizik figürlerin mantıksal tutarlığı ve duygusal mutlaklıkları talebine sü-

108 Bu "yansıma"nın tamamlayıcı yönüne dair bkz. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], par. 26 vd.

109 Koepgen, s. 112.

110 Kşz. "The Spirit Mercurius", par. 282 vd. Bir başka açıdan Ebiyonitler arasında şeytan kavramının gelişimini göz önüne aldığımızda *filius philosophorum* [filozofun oğlu] aynı zamanda bir "üçüncüdür". (Epiphanius, *Panarium*, XXX). Tanrıdan olma iki figürden bahsetmişlerdir: biri İsa, diğeriyse şeytandır. İkincisine Psellus'a göre Euchites Satanael, İsa'nın abisi denir (Kşz. *Aion*, par. 229, ve "The Spirit Mercurius", par. 271vd). Bu iki *filius regius* ile bağlantılı olarak—*Donum Spiritus Sancti* [Kutsal Ruhun armağanı] ve *prima materia*'nın [ilksel madde] oğlu— prima materia ile ortak bir şekilde soyu—uzaktan da olsa—Tanrıya uzanan bir "üçüncü oğulluk" vardır. Üçlü oğulluk için bkz. Hippolytus, *Elenchos*, VII, 22, 7 vd. (Legge, II, s. 71 vd.) ve *Aion*, par. 118 vd. "Oğulluklar" "gerçek ışık"tan (Yuhanna 1:9), *sapientia patris* olan Logos'tan gelir. Hippolytus, VII, 22, 4 (Legge, II, s. 68 vd.).

rekli karşı çıkan aykırı düşüncenin büyük psikolojik zorlukları yüzündendir. Tanrının "üstün iyiliği" (*bonum superexcedens*) kötülüğün birleşmesine izin vermez. Nicholas Cusanus karşıtların karşılaşması (*coincidentia oppositorum*) düşüncesine cüret etmişse de, bunun mantıksal sonucunun—Tanrının göreceliği kavramı— Angelus Silesius için tam bir facia olduğu ortaya çıkmış ve şairin şöhretini büyük ölçüde gölgelemişti. Cusanus, Simya Ananın (*Mater Alchimia*) pınarından Jacob Boehme'yle beraber içmişti. Simyacılar da kendi kafa karışıklıklarında boğulmuşlardı.

125 Bu yüzden arapsaçına dönmüş bu sorunları psikolojinin konusu haline getirerek dağılmalarına engel olanlar, bir kez daha bilginin yeni yöntemleriyle donanmış, doğanın tıp araştırmacılarıydı. Herhangi bir bilinçdışı psikolojisi olmadığından bu durum daha önce gerçekleşemezdi. Ancak tıp araştırmacısı, arketipsel süreçlere dair bilgisi sayesinde simyanın çapraşık ve grotesk görünümlü sembolizmlerinde paranoid şizofreninin hezeyanlarının yanı sıra psikojenik nevrozlarda geçerli iyileşme süreçlerinin altında yatan seri hayallerin en yakın akrabalarını fark edebilecek şanslı bir konumdadır. Diğer bilim dallarının, "patolojik bireyler"in ihmal edilebilir psişik süreçlerine dair küçümseyici tavrı doktorun hastalara yardım edip onları iyileştirmesine engel olmamalıdır. Oysa doktor hastaya, psikeye ancak bireyin eşsiz psikesi olarak baktığında, onun dünyevi ve manevi karanlıklarını bildiği zaman yardım edebilir. Ayrıca doktor bilincin, berraklığın, "aklın", sonsuza dek psikenin—durmadan asla geri getirilemeyecek bir geçmiş yaratan ve hiçbir şeyi değişmeden bırakmayan bir Πάντα ῥεῖ —karanlığında akan öfke seline karşı muteber ve kanıtlanmış iyiliğin bakış açısını savunmayı da en az psikeye değer vermek kadar önemli bir görev saymalıdır. İnsan tecrübesinin alanında hiçbir şeyin salt iyi olmadığını, ancak aynı zamanda çoğu insan için mutlak bir iyiliğe kani olmanın ve bilinç ile anlaşılır düşüncenin üstünlüğünü benimseyenlerin sesini dinlemenin daha yararlı olduğunu bilir. Gölgeyi ışıkla birleştirebilen kimsenin en bü-

yük zenginliğin sahibi olduğu düşüncesiyle kendini avutabilir. Ancak kanun yapıcıyı oynamanın ayartıcılığına kapılmayacak, hakikatin peygamberliğine soyunmayacaktır: Çünkü doktor önündeki rahatsız, acı çeken ya da çaresiz hastanın herkes olmadığını, onun Bay veya Bayan X olduğunu ve bu yüzden kendisinin ortaya somut ve işe yarar bir şey koyması gerektiğini, aksi takdirde doktor olmaktan çıktığını bilir. Onun işi her daim bireyledir ve eğer bu hastaya yardım edilmezse hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceğinden emindir. Öncelikle bireye, daha sonra topluma karşı sorumludur. Eğer bu yüzden bireysel tedaviyi kolektif ıslaha yeğlerse, bu toplumsal ve kolektif etkilerin genelde sadece kitlesel bir zehirlenmeye yol açtığına ve ancak insanın insan üzerindeki eyleminin gerçek bir dönüşüme yol açabileceğine ilişkin tecrübeyle bağdaşır[111].

126 Kendilerine ait Sol'un insanla ilintili olduğu, simyacıların gözünden kaçmış olamaz. Dorn şöyle der: "Başlangıçtan beri insan kükürttü". Kükürt "görünmez güneşin tutuşturduğu" yıkıcı bir ateştir ve bu güneş delicesine aranan ve aslında bütün bu uğraşının amacı olan yüce felsefi altın, *Sol Philosophorum*[112] yani filozofların güneşidir[113]. Dorn'un güneşi ve kükürtünü insan vücudunun bir nevi fizyolojik parçası olarak görmesine rağmen bir parça fizyolojik mitolojiyle yani bir yansıtmayla uğraştığımız açıktır.

127 Araştırmamız boyunca çoğu zaman herhangi bir psikolojinin yokluğuna rağmen simyasal yansımalar belli başlı temel psikolojik gerçeklerin bir resmini çizer ve onları adeta mad-

111 Psikoterapide durum, ameliyatın *birey* üzerinde yapıldığı somatik tıptakinden farklı değildir. Psikeyi, sanki kolektif bir olguymuşçasına grup analiziyle tedavi etmeye dair modern bir eğilim olduğu için bu gerçekten burada bahsediyorum. O vakit bireysel bir etken olarak psike saf dışı edilmiş demektir.

112 "Spec, phil.", *Theatr. chem.*, I, s. 308.

113 Ripley, *Chymische Schrifften*, s. 34: "Çünkü sonra Eserin mükemmel bir beyazlık kazanacak. O vakit Doğu'dan gün ortasına dön; orada ateşli bir yerde Eserinin dinlenmesi icap eder, zira artık bu, Onun hasadı yahut sonudur... İşte orada güneş, halkasının içinde saf kızıllıkla parlayacak ve karanlığa galip gelecektir".

dede yansıtırlar. Bu temel gerçeklerden biri de öncelikle bilinç ve bilinçdışından oluşan, sembolleri Sol ve Luna olan karşıtlar çiftidir.

128 Bilinçdışının kişileşmiş halde ortaya çıktığını zaten bilmekteyiz: Bu çoğu zaman tekil ya da çoğul haliyle kolektif bilinçdışını temsil eden *anima*dır[114]. Kişisel bilinçdışı gölgeyle kişileştirilir[115]. Nadir olarak da kolektif bilinçdışı Bilge Yaşlı Adam şeklinde kişileştirilir[116]. (Burada sadece tek başına simyacılarınkiyle karşılaştırılabilecek eril psikolojiden bahsediyorum.) Rüyalarda Luna'nın psikenin geceye ait yüzünü temsil etmesi hâlâ pek yaygın değildir. Ancak etkin hayalgücünün ürünlerinde ay sembolü ve aynı şekilde psikenin ve gündüzcül bilincimizin ışıklı diyarını temsil eden güneş çok daha sık karşımıza çıkar. Modern bilinçdışının, rüya sembolleri olarak güneş ve aya pek ihtiyacı olmaz[117]. Aydınlanma ("kafasına dank etmek", "açıklığa kavuşmak" vs.) modern rüyalarda elektrik düğmesine basıp ışığı açarak aynı şekilde, hatta belki daha iyi ifade edilebilir.

129 Bu yüzden bilinçdışının yansıtılmış ve sembolleştirilmiş biçimde ortaya çıkması şaşırtıcı değildir çünkü bunun algılanabileceği başka bir yol yoktur. Ancak bilinç için belli ki aynı durum geçerli değildir. Bilinç, bütün bilinçli içeriğin özü olarak yansıtma için gereken temel şeylerden yoksun görünüyor. Doğru anlaşıldığında yansıtmanın istemli bir şey olmadığı görülecektir. Yansıtma bilince "dışardan" yaklaşan bir şey, nesne üzerindeki bir tür pırıltıdır; halbuki bunca zaman özne bizatihi kendisinin yansımanın kedi gözünü parlatan ışık kaynağı olduğunun farkına varmamıştır. Luna bu yüzden bir yansıma şeklinde tahayyül edilebilir ancak Sol bir yansıma şeklinde bilinci

114 Kşz. "Anima Kavramına Özel Atıfla Arketipler Üzerine". *Psikolojii ve Simya*'da çoğul haldeki bir anima örneğine yer verilir, Par. 58 vd.

115 Her iki arketipe de adı geçen eserde rastlamak mümkün, Bölüm II. Kşz. ayrıca *Aion*, 2. ve 3. bölümler. Burada ele alınmayan bir diğer sorunsa kendiliğin gölgesidir.

116 Kşz. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], par. 159.

117 Güneş ve ay rüyalarıyla ilgili örneklere *Psychologie und Alchemie*'de [*Psikoloji ve Simya*] yer verilir, s. 135.

sembolize ettiğinden ilk bakışta terimlerdeki bir çelişki gibi görünür; halbuki Sol Luna'dan daha az bir yansıma değildir. Bizler gerçek güneşin ışığı ve ısısından başka bir şey algılayamadığımız ve onun fiziksel oluşumunu ancak çıkarsamayla bilebildiğimiz için bilincimiz de karanlık bir bedenden, bütün bilincin vazgeçilmez koşulu olan benden çıkar; bilinç, bir nesnenin ya da bir içeriğin benle birleşiminden başka bir şey değildir. Ben, görünüşte hakkında en çok bildiğimiz şey, aslında anlaşılması güç belirsizliklerle dolu oldukça karmaşık bir ilişkidir. Gerçekten de ben, *bizatihi bilinçdışının görece sabit bir kişileştirmesi* ya da bilinçdışının kendi yüzünün farkına vardığı Schopenhauervari bir ayna şeklinde tanımlanabilir[118]. İnsandan önce var olan bütün dünyalar fiziksel olarak *oradaydı*. Ancak belirli bir gerçeklik değil, adsız birer oluştular çünkü bütün Yaratılıştan daha ağır basan sözü söyleyecek, "İşte dünya, işte ben!" diyecek mevcut psişik etkenin o asgari yoğunlaşması henüz var olmamıştı. Gelişmemiş bilinç karmaşası, ben, karanlığın oğlu bilerek özneyle nesneyi ayırıp ona ve kendisine bir ses ve isim vererek dünyayı ve kendini belirli varoluşa hazırladığında[119] bu, dünya-

118 Aklıma gelmişken burada kendilik kavramından bahsedilebilir (Ayrıntılı bir inceleme için bkz. *Aion*, bölüm 4). Kendilik, yarısını ben-bilincinin, diğer yarısını da gölgenin oluşturduğu tasvir edilemeyen bir bütünlüğün varsayımsal toplamıdır. İkincisi ampirik biçimde oluşturulabildiğine göre genelde kendini aşağılık yahut olumsuz kişilik şeklinde sunar. Kişisel alana girip orada sözde kişisel bilinçdışını oluşturan kolektif bilinçdışını içerir. Gölge biçimler, yalnızca kısmen kişisel olan anima figürüne ve onun vasıtasıyla da kolektif bilinçdışının kişisel olmayan figürlerine adeta köprüdür. Kendilik kavramı özünde sezgiseldir ve belirlenemez bir uzamda ben-bilincini, gölgeyi ve kolektif bilinçdışını kucaklar. Bir bütün olarak kendilik karşıtların karşılaşmasıdır [coincidentia oppositorum]; bu yüzden parlak ve karanlıktır ancak aynı zamanda bunların ikisi de değildir.

Kendiliğin varlığını kabul eder ve ondan (önceden var olan bir kişilik türündenmişçesine) benle gölgeyi çıkarırsak, bunlar kendilikte önceden oluşmuş karşıtların ampirik yönleri olarak ortaya çıkar. Bizi kılı kırk yaran kısır felsefi tartışmalardan başka bir yere götürmeyen farazi kavramlardan bir dünya kurmaya çalışmadığım için bu yansımalarla belirli bir stok oluşturmadım. Eğer bu tür kavramlar geçici olarak ampirik malzemeyi düzenlemeye hizmet ederlerse, amaçlarını gerçekleştirmiş olurlar. Ampiristlerin kendi içlerinde kendilik ve Tanrı kavramlarına bunların birbiriyle nasıl bağlantılı olduklarına ilişkin söyleyecek bir şeyleri yoktur.

119 Tekvin 1: 1-7 bu sürecin bir yansımasıdır. Bilincin gelişi, etkin öznesi ben

nın ilk sabahı, ilksel karanlığın ardından ilk güneşin doğuşuydu. Güneşin parlak gövdesi ben ve onun bilinç alanıdır— *Sol et eius umbra*: dışardaki aydınlık ve içerdeki karanlıktır. Işığın kaynağında bütün yansımalara yetecek kadar karanlık vardır çünkü ben psikenin karanlığından büyür.

130 Gerçeği gün ışığına çıkarmada benin üstün önemi göz önünde tutulduğunda evrendeki bu sonsuz küçük zerrenin niçin güneş şeklinde ve bu imgeyle birlikte anılan bütün özelliklerle beraber kişileştirildiğini anlayabiliriz. Ortaçağ aklı güneşin kutsal yanma karşı kıyaslanamaz bir surette bizimkinden daha hassas olduğundan güneş imgesinin bütün karakterinin onun alegorik yahut sembolik uygulamalarında gizli olduğunu varsayabiliriz. Bütünsel açıdan güneşin anlamları arasında en önemlisi sadece putperest dönemde değil, aynı zamanda Hıristiyanlık zamanında da onun sık sık Tanrı imgesi olarak kullanılmasıydı.

131 Simyacılar benin gizemli, anlaşılması zor madde ve özlemini çektikleri lapis olduğunu farketmeye çok yaklaşmışlarsa da, güneş sembolleriyle Tanrıyla ben arasında yakın bir bağ kurduklarının farkında değillerdi. Daha önce de belirtildiği gibi yansıtma istemli bir edim değildir; bilincin müdahalesinin ötesinde ve insan psikesinin yapısına özgü doğal bir olgudur. Eğer bu yüzden güneş sembolünü üreten bu yapıysa, doğanın kendisi bir Tanrı ve ben kimliği ifade ediyordur. O halde küfrün kurbanı olan insan değil, ancak bilinçdışı doğası küfürle suçlanabilir. Tanrıyla benin ayrı dünyalar oldukları Batının köklü inanışıdır. Oysa Hindistan'da bunların kimliği tartışmasızdır. İnsanda açığa çıkan bilincin[120] dünyayı yaratan öneminin

yerine Tanrı olan nesnel bir olay şeklinde tasvir edilir. İlkel insanlar çoğu zaman kendilerini düşüncelerinin öznesi olarak hissetmediklerinden uzak geçmişte bilincin benin başına gelen dışsal bir olay şeklinde belirmesi ve daha sonra sadece özneyle birleşmesi olasıdır. Gerçekte bilincin ani genişlemesi olan aydınlanma ve ilham hâlâ bize bile ben olmayan bir özne gibi geliyor. Kşz. Neumann, *The Origins and History of Consciousness*, s. 102 vd.

120 Burada "bilinç" sözcüğünü "ben"in muadili olarak kullanıyorum çünkü bence bunlar aynı olgunun farklı yönleridir. Elbette bilen bir özne ol-

farkında olmak Hint düşüncesinin doğasıydı[121]. Batıda ise bir insanın ilahlık konumuna yükseltilmesine rağmen tam tersine benin küçüklüğü, zayıflığı ve günahkarlığı vurgulanmıştır. Simyacılar en azından insanın gizli tanrısallığından şüphelenmişlerdi ve Angelus Silesius'un sezgisi en sonunda bunu bir kılıfa sokmaksızın dile getirmişti.

132 Doğu bu karmaşık ve çelişkili yönleri beni, kişisel nefsi evrensel nefsle birleştirerek ve böylelikle beni Maya'nın örtüsü şeklinde açıklayarak çözer. Batılı simyacı bu sorunların bilinçli bir şekilde farkında değildi. Ancak simyacının dile getirilmemiş varsayımları ve sembolleri Angelus Silesius'ta olduğu gibi farkındalığı olan gnosis'in düzlemine ulaşınca, onu aşırı karşıtıyla[122] beraber benin[123] kimliğini tanımaya mecbur eden şey, tam da benin küçüklüğü ve alçaklığıydı. Bu tür içgörülere yol açan şey, dengesiz zihinlerin keyfi fikirleri değildi; Doğu ve Batıda benzer şekilde bu doğruları doğrudan ya da şeffaf metaforlarla örtülü bir biçimde ifade eden şey daha ziyade bizatihi psike-

madan bilinç olamaz ve de aynı şekilde bilinç olmadan bilen bir özne olamaz.

121 Kşz. Rig-Veda, X, 31, 6 (Deussen, *Geshichte der Philosophic*, I, 1, s. 140):
"Ve şarkıcının bu sürekli büyüyen şarkısı,
Dünya olmadan önce bir inek oldu orada duran
Tanrılar, bu tanrının rahminde beraber oturan
Aynı batının evlatlıkları".
Vajasaneyi-samhita, 34, 3 (Deussen, *Die Geheimlehre des Veda*, s. 17):
"Bilinç, düşünce, karar olarak
İnsanın içinde oturan O ölümsüz ışık".

122 "Tanrının çocuğu ve oğluyum, O da benim
Nasıl olur da her ikimiz ikimizle birleşiriz?" (I, 256)
"Tanrı benim merkezimdir O'nu kuşatınca;
Ve benim çevremdir O'nda eriyince". (III, 148)
"Tanrı, sonsuz ve benim içimde öylesine var ki,
Bir süngercesine bütün denizleri emmişim gibi". (IV, 156)
"Yumurta tavuktadır, tavuk da yumurtada,
İki parça bir yerdedir ama vardır iki yerde de bir parça". (IV, 163)
"Tanrı ben olur ve bürünür insanlığıma:
Ben ondan çok önce vardım zira!" (IV, 259)

123 "Çocukken biriktir, çünkü insan giremez Tanrının
bütün çocuklarının olduğu yere: küçücüktür kapısı".
Cherubinischer Wandersmann, I, No. 153.

nin doğasıydı. Dünyanın yaratıcısı olma niteliği insan bilincine böyle eklenince, bu anlaşılır bir şey haline gelir. Bunu söyleyerek hiçbir dini inanışa tecavüz etmiyoruz çünkü dine inanan kimse insan bilincini (sanki onun sayesinde dünya ikinci kez yaratılmış gibi) ilahi bir vasıta saymak konusunda serbesttir.

133 Benin önemiyle ilgili bu yorumların, okuru, beni büyük ölçüde kendimle çelişmek konusunda suçlamaya iteceğini söylemem gerek. Belki okur diğer yazılarımda çok benzer bir argümanla karşılaştığını hatırlayacaktır. Ancak orada mesele ben sorunu değil, insan ötesi nefsin aksine ve onunla ilişkili olarak *kendilik* ya da daha ziyade kişisel nefs sorunuydu. Kendiliği bilincin bütünlüğü ve bilinçdışı psike, beni ise bilincin merkezi referans noktası olarak tanımladım. Ben, kendiliğin önemli bir parçasıdır ve bilincin önemi zihinde doğunca, bütünü açıklayan parça olarak (*pars pro toto*) kullanılabilir. Ancak psişik bütünlüğü vurgulamak istediğimizde "kendilik" kavramını kullanmak daha yerindedir. Burada çelişkili bir tanım meselesi değil, sadece farklı bir bakış açısı söz konusudur.

V.
KADININ İÇİNDEKİ ERİLLİK

İsimsiz

12 Kasım 1957

Sevgili Dr. N.,

Bana anlattığınız şey, animamn bir kadının ve animusun bir erkeğin içindeki yansıması diyebileceğim tipik bir hikâye. Anima, erkeğin rüya ya da fantezilerde dişi bir figürce temsil edilen ruh imgesidir. İlişkinin işlevini sembolize eder. Animus, kadının içindeki ruhsal güçlerin eril bir figürce sembolize edilen imgesidir. Erkek ya da kadın bu içsel güçlerin bilincinde değilse, bu güçler yansıtmayla ortaya çıkar.

Psikiyatrist sizi "dengi" olarak nitelendirir ve bu ilişki hissi sizin onun ruhunun imgesini taşıdığınızı gösterir. O sizi yansıtmasının ardındaki gerçek bir kadın olarak göremediğinden bir "sfenks[124]" gibi görünürsünüz. Aslında ruhu onun sfenksidir ve bilmeceyi çözmeye çalışması gerekir.

Sadece onun yardıma ihtiyacı olduğunu düşünmekte haksızsınız. Sizin de yardıma ihtiyacınız var. Kendinizi hiçbir zaman metafizik bir konuyu derinlemesine araştırmamış "çok sıradan bir entelektüel kapasite"ye sahip bir kadın olarak adlan-

124 Yunan mitolojisinde kadın kafası olan kanatlı aslan. Söylenceye göre Thebes'in dışında oturan ve yoldan geçenlere bilmece soran bu yaratık, bilmecesini çözemeyenleri oracıkta öldürürdü -çn.

dırıyorsunuz. Hikâyeniziniz gösterdiği üzere daha fazla psikolojik bilgi edinmeniz gerektiğinden animusun "uluslararası üne sahip bir psikiyatrist"e yansıtması gerçekleşti. Ruha ve onun gizemlerine ilişkin daha fazla şey bilmekle kendinizi acı çekmenize sebep olan hayranlıktan kurtarabilirsiniz. Yaşamın ikinci yarısında kişinin içsel dünyayla tanışmaya başlaması gerekir. Bu genel bir sorundur.

Dünyanız, mutlu bir dünyaya benziyordu. Ancak tuhaf olaylar bir şeylerin değişmesi gerektiğini gösterdi.

Anima ve animusun yansıtması karşılıklı hayranlığa sebep olur. "Telepatik" olarak tasvir ettiğiniz olgu, kişi duygusallaşınca yani bilinçdışının bilince girme fırsatı olunca gerçekleşir. Bilinçdışının psikolojisine dair gerçekten biraz daha şey bilmeniz gerekir. Bu vesileyle anlaşılması gereken durumu anlayabilirsiniz. Frieda Fordham'ın size tavsiye edeceğim küçük bir kitabı var: *Introduction to Jung's Psychology* [*Jung Psikolojisne Giriş*] (Pelican Books).

Saygılarımla,

C. G. JUNG

• İngiltere'den bir kadın, M. D.

HOUSTON FİLMLERİNDEN

[...]

İlkel koşullarda, tarih öncesi çağlara ait ormanda ilkel insanların arasında yaşadığında bu olguyu bildiğini böylece anlarsın. Bir büyüye tutulur ve sonra beklenmedik bir şey yaparsın. Afrika'dayken çoğu kez bu tür durumlara girdim ve sonrasında şaştım kaldım. Bir gün Sudan'daydım ve o an hiç farkına varmadığım çok tehlikeli bir durumdaydım. Bir büyüye tutulmuştum ve ummadığım bir şey yaptım; bunu ben bulmuş olamazdım. Arketip bir güçtür. Otonomdur ve sizi aniden ele geçirebilir. Nöbet gibidir. İlk görüşte aşk bunun gibi bir şeydir. Kendi için-

de bilmeden kadından, kadınsı, belirli bir imge olduğunu anlarsın. Sonra o kızı ya da en azından kendi türünün güzel bir taklidini görürsün ve anında nöbete tutulup kendinden geçersin. Ve sonra bunun çok pis bir hata olduğunu farkedebilirsin. Bir erkek kendi "tercih" ettiği kadının, denildiği gibi, bir tercih olmadığını, kendisinin yakalandığını anlayabilecek kadar zekidir! Onun işe yaramaz, çok kötü biri olduğunu görür ve bana şunu söyler: "Tanrı aşkına doktor, bu kadından kurtulmama yardım et!" Kurtulamaz çünkü kadının elinde oyuncak olmuştur. Bu, arketiptir; anima arketipidir[125]. Ve biliyorsun hepsinin kendi ruhu olduğunu sanır! Kızlar için de aynı şey geçerlidir. Bir erkek yüksek sesle şarkı söylediğinde kız o erkeğin yüksek oktavda sesi olduğu için harika bir ruhsal karakteri olduğunu sanır ve bu kişiyle evlenince de korkunç bir hayal kırıklığına uğrar. İşte bu, animusun arketipidir.

ESTHER HARDING'İN DEFTERLERİNDEN: 1922, 1925

4 Temmuz

Odaya girmeden önce her daim söyleyecek ne kadar çok şeyim olduğunu anlatarak başladım; sözcüklerin pek çok farklı çağrışımları olduğundan düşüncelerimi gözden geçirmem gerekiyordu. Jung dilimin yetersiz olduğuna kanaat getirdi ancak dilimin göndermelerle dolu olduğunu da hissetti. Dışadönük kimselerin dili ince ve zayıf, fakat savurgandır; bu yüzden söylemek istedikleri şey önemsiz bile olsa, en azından konuşmalarını bitirdiklerinde söylemeye kalkıştıkları şeyi söylemiş olurlar. Dışadönük birisiyle konuşurken düşüncelerini yarıda kesmesi gerektiğini söyleyerek sözlerine devam etti. Ayrıca dışadönük birinin düşüncelerinden bir kitap çıksa bile söylemek istedikleri tam olarak ifade edilemeyeceğinden yarıda kesmesi gerekirdi...

125 Animayla ilgili bkz. *Zwei Schriften über Analytische Psychologie*'den [*Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme*], par. 296 vd.

[Dil sürçme]min anlamını bulmaya çalışıyordum ve bunun animanın peşindeki dişil konumun aşırı zorluğuna karşı bir protesto olduğunu düşündüm. Bunu reddetti. Kadın, animusuyla, eirl bir tavırla savaşırken, erkeğin dişil bir tavır takınması gerektiğini söyledi. "Bu yüzden mi sürekli seninle kavga etmek istiyorum?" diye sordum. O da "Ben senin animusun olduğumdan ötürü. Animusun ile özdeşleştiğin sürece onu bana yansıtacaksın. Ve sonra bana karşı, şeytani olan animusunla savaşırsan, ben de kendi şeytanımı, animamı yardımıma çağıracağım ve bu iki evli çiftin savaşı olacak. Kızılca kıyamet kopacak" dedi. Karşılıklı bir aktarım yaşandığında bunun olacağını söyledi. Ancak o [ne yazdığı okunmuyor] olmadığından, bunun onun başına geleceğinden korkmama gerek yok.

Sonra profesyonel bir kadının animusunu nasıl yaşadığından bahsetmeye başladı. Profesyonel durum, kadın için yeni bir şey ve yeni bir adaptasyona ihtiyacı var ve bu her zaman hâlihazırda animus tarafından karşılanır. Diğer yandan analiz erkeğin yeni bir adaptasyonunu, gıkı çıkmadan oturmasını ve kadının zihnini eril tavırdan uzak bir şekilde anlamasını gerektirir. Erkek bunu sadece bir aşık olarak metresine yapar; karısına bunu yapmaz; ne de olsa o, altı üstü karısıdır. Aşıkken animası ona bunu nasıl yapacağını gösterir. Böylece erkek, dişil bir şefkat takınır ve annesinden öğrendiği bebek dilini kullanır; içindeki ebedi dişil imgeye başvurur. Halbuki [analizde] bu işe yaramaz. [Erkek analist] erkeğin içindeki anima olmayan dişilliği öğrenmek zorundadır. Kendi erilliğinin kendisini ele geçirmesine izin vermemelidir, aksi takdirde zayıflığı kadın hastanın içindeki animusu çağırır.

Benzer şekilde profesyonel kadın, animusuna, baba prototipine bürünür ve dişinin erilliği yerine yüce bir tanrısallık, kahramanın (bir taklidini) geliştirir. Bu animus *ilkel* erkektir ve erkekler ona yumruklarıyla karşı koymak ister. Ancak bu bir kadın olduğundan bunu yapamazlar, bu yüzden—animasını yaşayan bir erkekten gerçekten kadınsı bütün kadınların uzak durması gibi— ondan uzak dururlar.

Dr. Jung kadınlığın gücünden, onun erkek adaptasyonunun herhangi bir taklidinden nasıl daha güçlü olduğundan ve tıpkı erilliğinden emin olan bir erkeğin bir kadın gibi yumuşak başlı ve sabırlı olabilmesi gibi baştan ayağa kadın olan bir kadının erilleşmeye nasıl gücünün yeteceğinden bahsederek konuşmasına devam etti.

Sonra Kendilikten ve onun nasıl şeytanlardan ayrıştırılabileceğinden bahsetti. Ruhun evrenindeki sözcüklerin yaratıcı ve güçlü olduğunu yineledi. "Logos gibi mi?" diye sordum. "Evet. Tanrı konuştu ve kaostan yarattı—ve işte hepimiz kendimizin tanrısıyız. Ancak bu noktada emin olduğun az sayıda sözcük kullan. Uzun bir kuram oluşturma, yoksa kendini ağa, tuzağa düşürürsün" dedi.

Sonra korkudan bahsetti. "Dünyadan kork, zira dünya büyük ve güçlüdür. Ve içindeki şeytanlardan kork, zira sayıca çok ve acımasızdırlar. Ama kendinden korkma, çünkü o senin Kendiliğindir" dedi. Şeytanların dışarı çıkıp her şeyi yok edeceği korkusuyla kapıyı açmaktan korktuğumu söyledim. "Onları kilit altında tutarsan, her şeyi kesinlikle yok ederler. Kendiliği sınırlandırmanın tek yolu deneme iledir. Arzunun senin götürdüğü yere kadar git; kendi yasalarının izin verdiği kadar gidebildiğini göreceksin. Korkarsan kaçacak kadar cesur ol. Saklanacak bir delik bul çünkü bu cesur bir adamın yapması gereken şeydir; böyle yaparak cesaretini çalıştırıyorsun. Korkaklığın gelgiti hemen geçecek ve yerini cesaret alacaktır". Bense "Ancak nasıl da umutsuzca tutarsız ve değişken görüneceksiniz!", dedim. "O halde tutarsız ol. Yeni bir tutarlılık kendini tekrar öne sürecektir. İnsan diğerleri için mi, yoksa kendisi için mi yaşar? Burası insanın gerçek özveriyi öğreneceği yer", diye yanıt verdi.

Yasaları insanlar yaptı. Biz yaptık. Onlar bu yüzden bizim altımızdadır ve biz onların üstünde olabiliriz. Aziz Pavlus'un dediği gibi "Yasayla aklandım ve ondan muafım". O, insan olarak yasayı kendisinin yaptığının farkına varmıştı. Bu yüzden

bir antlaşma da bizi bağlayamaz, zira onu yapan bozabilir de.

Böylece kötülük de gerçekten Kendiliği bulmanın ve ifade etmenin bir aracı olarak yapılırsa, kötülük değildir çünkü korkusuz dürüstlük bunu ayırır. Ancak yapay engellere ya da içimize katılan yasa ve ahlak kurallarına bağlandığımızda bu yapay engelin dışarısında gerçek bir Kendilik engeli olduğunu anlamaktan, hatta görmekten alıkonuyoruz. Bu yapay engeli yarıp geçersek, kendimizi sınırsız boşlukta bulacağız. Ne var ki her birimizin içinde *öz-düzenleyici Kendilik* var.

[...]

5 Temmuz

Seansa Jung'a dün başıma nasıl harika bir şey geldiğini, animus ilişkisiyle ilgili konuşmasının bazı şeyleri netleştirdiğini ve böylece çoğu şeyin yerine oturduğunu ve artık çok farklı hissettiğimi söyleyerek başladım. Dün animusa dair olumsuz ilişkiyi ele aldığımızı, ancak aynı zamanda olumlu bir ilişki olması gerektiğini söyledim. Elbette olması gerektiğini—fakat analizin önemli bir kısmının olumsuz noktanın açıklanması olduğunu, çünkü bunun bilinçdışından farklılaşmanın büyüme noktası olduğunu söyleyerek cevap verdi. Bu anlaşılana değin animusun sesi, içimizdeki Tanrının sesi gibidir; her halükarda ona sanki o varmış gibi karşılık veririz. Animusun olumsuz yanının farkında olmadığımızda hâlâ hayvanız, hâlâ doğaya bağlıyız; bu yüzden de bilinçsiziz ve insandan eksiğiz. Bu noktada aranması gereken daha yüksek bir bilince ulaşmaya ihtiyacımız var. Sonra yeni bir diyar keşfederiz. Ve burayı işlemek bizim sorumluluğumuzdur ("İyilik yapmayı bilip de yapmayan günah işlemiş sayılır"). Ayrıca İsa ile Şabat günü[8] çalışan adam söylencesinde İsa, adama "Ne yaptığını biliyorsan ne mutlu sana! Yok, ne yaptığını bilmiyorsan sana lanet olsun!" demişti. Bilinçliysek artık ahlak yoktur. Bilinçli değilsek hâlâ köleyizdir ve yasalara uymazsak lanetleniriz. Gizli kiliseye aitsek, o halde aitizdir ve endişelenmemize gerek yoktur;

kendi yolumuzda gidebiliriz. Eğer ait değilsek hiçbir öğretim yahut örgüt bizi oraya götüremez dedi.

Sonra ona tekil bir animus figürünü sordum. Bana şöyle yanıt verdi: "Çoğu ruh gençtir; seçici değildir; bilinçdışmda fahişedir ve kendini ucuza satar. Hemen açıp solan, sonra tekrar açan çiçekler gibidir. Diğer ruhlar ağaç yahut palmiye gibi daha yaşlıdır. Belki de tek bir şeyde bir sürü olabilecek yekpare bir animusu ararlar ya da aramak zorundadırlar. Ve onu bulduklarında bu bir elektrik devresinin kapanması gibidir. O zaman yaşamın anlamını bilirler.

Ancak başkeşiş[126] gibi bir animusunun olması, senin Gizemler rahibi olduğunu söylemeye benzer. Ve bunu dengelemek, büyük bir alçakgönüllülük gerektirir. Farelerin seviyesine inmen gerekir. Ve bir ağacın dalları ne kadar yüksekse, köklerinin de o kadar derinlerde olması gerekir. Ve ağacın anlamı ne köklerde, ne de yukarılardaki tacındadır; bu ikisinin arasındaki yaşamdadır".

Sonra ona iki dünya, bilinçdışıyla gerçekliğin dünyası arasındaki ortayı nasıl tutturacağımızı sordum. Şöyle dedi: " Sen aracısın. Onlar senin şu an yaşadığın hayatta buluşurlar. *Pleroma*'da[127] birbirlerine karışırlar—doğada birdirler—ve ilkel olan her daim onun birliğine karşı savaşır. Buzul her daim ordadır. Uygarlığımız bu şeyleri bir süreliğine tatmin edecek bir adaptasyon bulur ve sakinleşirler. Sonra yine su yüzüne çıkmaya başlarlar ve yine yeni bir adaptasyon buluruz ve bir kez daha sakinleşirler. Bugün büyük bir geçiş dönemindeyiz ve yine su yüzüne çıkacaklar. Sonunda insanı yutacaklar ancak o, zıtların birleşimini onları ayırarak sağladığı için artık aynı şeyler olmayacak. Muhtemelen insandan sonra hayvanlar, sonra da bitkiler dönemi başlayacak—kim bilir?—peki bilincin lambasını kim veya ne taşıyacak? Kim bilir?

126 Dr. Harding rüyasında bir keşiş, başkeşiş görmüştü. —E.F.E.

127 Yunanca kökenli "dolduran" anlamında bir sözcük; bir şeyin doğasının tamamını kuran özelliklerin toplamına karşılık kullanılır -çn.

VI.
ANİMA

ANİMA KAVRAMINA ÖZEL ATIFLA ARKETİPLER

134 Bu birkaç örnek yansıtma tecrübesini ve onun gelenekten bağımsız özelliklerini nitelendirmek için yeterli olabilir. Duygusal olarak yüklü bir içeriğin bilinçdışında hazırda beklediği ve belirli bir anda yansıtmaya geçtiği savından pek kurtulamayız. Bu içerik zıt eşler [*syzygy*][128] motifidir ve eril bir unsurun her zaman dişil bir unsurla eşleştiğini ifade eder. Bu motifin geniş dağılımı ve sıradışı duygusallığı, onun bireysel psikoterapist ya da psikoloğun kendi özel çalışma alanını nerede ve ne şekilde etkilediğini anlayıp anlamadığına bakmaksızın pratikte büyük önem taşıyan temel bir psişik etken olduğunu kanıtlar. Mikroplar bildiğimiz gibi tehlikeli rollerini keşfedilmeden çok önce oynamışlardı.

135 Söylediğim gibi bütün zıt eşlerde [*syzygy*] anne-baba eşlemesinden kuşkulanılması doğaldır. Dişil kısım, anne, animaya tekabül eder. Ancak yukarıda incelenen sebeplerden ötürü nesnenin bilinci onun yansımasını engellediğinden, ebeveynlerin bütün insanların arasında aynı zamanda en az bilinenleri olduğunu ve sonuçta anne-baba eşlemesinin bilinçdışı bir

128 Jung terminolojisinde birbirinin tümleyeni anima-animus çiftine verilen isim -çn.

yansımasının onların aksine tanrıyla karşılaştırılan bir insan gibi tamamen yabancı ve ölçülemez bir şekilde varolduğunu varsaymaktan başka yol yoktur. Bilinçdışı yansımanın erken çocuklukta kazanılmış, fazla değer verilmiş ve sonra onunla ilişkilendirilen ensest hayali yüzünden bastırılmış anne ve baba imgesinden başka bir şey olmadığı düşünülebilir ve nitekim (bu sav) dillendirilmiştir. Bu sav, imgenin önceden *bilinç* düzeyinde olduğunu, aksi takdirde "bastırılmasının" mümkün olmadığını varsayar. Ahlaki bastırma ediminin kendisinin bilinçdışılaştığını da varsayar çünkü aksi halde edim bilinçte, bastırılan şeyin doğasının kolayca farkedilebileceği bastırıcı ahlaki tepkinin anısıyla birlikte korunmuş olarak kalırdı. Bu kuruntuların üzerinde daha fazla durmak istemiyorum ancak sadece bir noktada genel bir mutabakat olduğunu vurgulamak isterim: o da anne-baba imgesinin ergenlik öncesi dönemde ya da bilincin aşağı yukarı geliştiği bir zamanda değil, bilincin herhangi bir gerçek devamlılık göstermediği ve bir tür ada-benzeri devamsızlıkla nitelendirildiği bir-dört yaş arasındaki başlangıç evrelerinde oluştuğu yönündedir. Bilincin devamlılığı için gereken ben-ilişkisi, psişik yaşamın büyük bir kısmının bu evrede ancak görece bilinçdışı şeklinde tanımlanabilen bir halde devam edebilmesi için yalnızca kısmen mevcuttur. Ne olursa olsun bu, şayet bir yetişkinde gözlemlenirse bir uyurgezerlik hali, rüya yahut alacakaranlık izlenimi veren bir durumdur. Bu durumlar, küçük çocuklara ilişkin gözlemlerden bildiğimiz kadarıyla gerçeğin her zaman fantezilerle dolu bir hâlde kavranmasıyla nitelendirilir. Fantezi-imgeleri, duyusal uyaranların etkisinden ağır basar ve onları *önceden var olan bir psişik imge*yle itaatkârlık kalıbına sokar.

136 Yeni doğmuş bir çocuğun psikesinin içinde hiçbir şeyi barındırmağı düşüncesiyle *tabula rasa* olduğunu sanmak bence büyük bir yanılgıdır. Çocuk, kalıtımla belirlenmiş, farklılaşmış bir beyinle doğduğu ve bu yüzden de bireyselleştiği için dışardan gelen duyusal uyaranları *herhangi bir* kabiliyetle değil, *özgül* kabiliyetlerle karşılar ve bu belirli, bireysel bir tercihe ve kavra-

yış örüntüsüne neden olur. Bu kabiliyetlerin kalıtsal içgüdüler ve önceden oluşmuş örüntüler oldukları, ikinci gruptakilerin içgüdüye dayanan *a priori* ve formel kavrayış koşulları oldukları gösterilebilir. Bunların varlığı çocuğun ve rüyayı görenin dünyasına antropomorfik damgasını vurur. Bunlar, bütün fantezi etkinliğini belirlenmiş yollara yönlendiren ve böylece çocukların rüyalarının fantezi-imgelerinin yanı sıra şizofrenlerin sanrılarında, nispeten daha az olsa da sıradan kimselerle nevrotiklerin rüyalarında rastlanabilecek tipte şaşırtıcı mitolojik paralellikler üreten arketiplerdir. Dolayısıyla bu, kalıtsal *fikirler* meselesi değil, kalıtsal fikir *olasılıkları* meselesidir. Bunlar bireysel edinimler de değildir; çoğunlukla arketiplerin evrensel oluşundan görülebileceği üzere herkese aittir[129].

137 Nasıl ki arketipler mitler gibi etnolojik düzlemde ortaya çıkarlarsa, aynı şekilde her bir bireyde de öyle bulunurlar ve etkileri her zaman güçlüdür; yani gerçekliği en çok bilincin en zayıf olduğu ve kısıtlandığı, fantezinin dış dünyanın gerçeklerini aşabileceği yerde insan biçimine sokarlar. Bu durum çocukta yaşamın ilk yıllarında şüphesiz mevcuttur. Dolayısıyla tanrısal zıt eşlerin arketipsel biçiminin gerçek anne-babayı çoğu zaman çocuğu hayal kırıklığına uğratarak ebeveynlerin gerçek figürleri algılanana değin artan bir bilinçle önce örtüp özümsemesi bana daha olası görünür. Anne-babanın mitleştirilmesinin çoğu zaman yetişkinliğe değin sürdürüldüğünü ve bundan ancak büyük bir dirençle vazgeçildiğini psikoterapistten daha iyi hiç kimse bilemez.

138 Bana getirilen, üstün vasıflı bir annenin ve psikoterapiye rağmen aşılamamış hadım edilme karmaşasının kurbanı

129 Hubert ve Mauss (*Mélanges d'histoire des religions*, önsöz, s. xxix) bu *a priori* düşünce-biçimlerini büyük olasılıkla Kant'a atıfla "kategoriler" olarak adlandırırlar: "Bilinci yöneten alışkanlıklar olarak alelade bir biçimde var olurlar ancak kendileri bilinçdışıdır". Yazarlar ilksel imgelerin dille koşullandığını varsayarlar. Bu varsayım belirli vakalarda doğru olabilir fakat genelde pek çok arketipsel imge ve çağrışımın dille kesinlikle anlatılamayan rüya psikolojisi ve psikopatolojisi vasıtasıyla gün yüzüne çıkarıldığı gerçeğiyle çelişir.

olan bir vakayı hatırlıyorum. Ben hiçbir imada bulunmadan adam annesini önce insanüstü bir varlık, sonra da kan revan içindeki kesik organlarıyla acı çeken bir figür şeklinde tasvir ettiği bir şeyler çizdi. Anne üzerinde açık bir biçimde hadım edilme operasyonunun gerçekleşmesi özellikle dikkatimi çekmişti zira kanlı genital organının önünde kesik erkek cinsel organı duruyordu. Çizimler açık açık inişe geçen bir zirveyi temsil ediyordu: İlk başta anne tanrısal bir hermafroditti; daha sonra oğlan çocuğunu hayal kırıklığına uğratan gerçeklik tecrübesiyle çiftcinsiyetliliği çalınmış, Platoncu mükemmelliği silinip acı çeken, sıradan bir yaşlı kadın figürüne dönüşmüştü. Böylece en baştan, çocuğun en erken çocukluğundan itibaren anne, zıt eşlerin, dişi ve erkeğin birlikteliğinin arketipsel fikrine özümsetilmişti ve bu yüzden kusursuz, insanüstü görünmüştü[130]. İkincil nitelik değişmez bir biçimde arketipe eklemlenir ve arketipin neden sanki bilince ait değilmiş gibi tuhaf göründüğünü ve eğer özne onunla özdeşleşirse bunun niçin genelde megalomani ya da tam tersi bir biçimde yıkıcı bir kişilik değişimine neden olduğunu izah eder.

139 Çocuğun hayal kırıklığı hermafrodit annenin hadım edilmesini etkilemişti: Bu, hastanın sözde hadım edilme karmaşasıydı. Çocukluk Olimpos'undan düşmüştü ve artık tanrısal annenin kahraman oğlu değildi. Sözde hadım edilme korkusu, onun sabık çocuksu beklentilerine denk gelmeyi reddeden ve erken çocukluğundan hayal meyal hatırladığı o mitolojik anlamdan her yerde yoksun gerçek hayat korkusuydu. Hayatı kelimenin tam anlamıyla "tanrısız"dı. Ve bu, onun için—farkına varmasa da—korkunç bir umutsuzluk ve enerji yitimi anlamına geliyordu. Kendisinin "hadım edildiğini" düşünüyordu ki bu makul bir nevrotik yanlış anlamadır—hatta öyle makuldür ki bir nevroz teorisine bile dönüştürülebilir.

140 İnsanlar her zaman bilincin içgüdüsel, arketipsel evre-

130 Platon'un *Şölen*'de bahsettiği biseksüel İlk İnsan'a ve bilumum hermafrodit İlksel Varlıklara uygun olarak.

siyle bağlantının yaşam yolunda kaybolabileceğinden korktuklarından yeni doğmuş çocuğa biyolojik anne-babasının yanı sıra vaftiz çocuklarının manevi refahından sorumlu olmaları beklenen bir "vaftiz annesiyle" "vaftiz babası" atamak, yüzyıllardan beri bir gelenek haline gelmiştir. Vaftiz anne-babası, doğumunda peyda olan bir çift tanrıyı temsil ederek "çift yönlü doğum" motifini betimler[131].

141 Oğlan çocuğun gözünde anneye böylesi insanüstü bir görkem katan anima imgesi sıradan gerçeklikçe yavaş yavaş söndürülür ve bilinçdışına gömülür ancak hiçbir zaman ilk zamanki gerilimini ve içgüdüselliğini yitirmez. İlk fırsatta, bir kadın sıradışı bir izlenim yarattığı anda ortaya atılıp kendini göstermeye hazırdır. Ayrıca Goethe'nin Frau von Stein'la olan tecrübesi ve onun Mignon ile Gretchen figürlerindeki tekrar tekrar yansımaları var elimizde. Gretchen örneğinde Goethe

131 "Çift yönlü doğum", kahraman mitolojisinde kahramanın tanrısal anne-babanın yanı sıra insan anne-babanın soyundan da geldiğine dair meşhur motifi imler. Pek çok gizem ve dinde vaftiz ya da yeniden doğuş motifi olarak önemli bir rol oynar. Freud'u Leonardo Da Vinci çalışmasında yanlış yönlendiren şey bu motifti. Freud, Leonardo'nun Aziz Hannah, Meryem Ana ve Çocuk İsa motifini resmeden tek ressam olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmadan Hannah ve Meryem'i, büyükanneyle anneyi Leonardo'nun öz annesiyle üvey annesine indirgemeye, diğer bir deyişle tabloyu kendi teorisine özümsetmeye çalıştı. Sanki diğer bütün ressamların üvey anneleri mi vardı?! Freud'u bu aşırı yoruma sevkeden şey, belli ki Leonardo'nun biyografisinde öne sürülen çift yönlü soy hayaliydi. Bu hayal Aziz Hannah'ın büyükanne olduğuna dair uygunsuz gerçeğin üstünü örtmüş ve Freud'un Aziz Hannah'ı resmetmiş diğer ressamların biyografilerini araştırmasına engel olmuştu. Sayfa 79'da (1957 baskısı) bahsi geçen "düşüncenin dinî açıdan ketlenmesi" yazarın kendisi için geçerliydi. Benzer şekilde çok fazla vurgu yaptığı ensest kuramı bir diğer arketipe, kahraman mitlerinde sık sık rastlanan bilindik ensest motifine dayanır. Mantıksal olarak tarih öncesine değin uzanan özgün hermafrodit türünden türemiştir. Ne zaman psikolojik bir kuram zorla uygulansa, arketipsel bir fantezi-imgesinin Freud'un "düşüncenin dinî açıdan ketlenmesi"ne dair kendi fikrini doğrularcasına gerçeği çarpıtmaya çalıştığından şüphelenmek için nedenimiz var. Ancak arketiplerin kökenini ensest kuramıyla açıklamaya çalışmak, birbirine boruyla bağlı iki çaydanlığın birinden diğerine kepçeyle su taşımak gibidir. Bir arketipi diğeriyle açıklayamazsınız; yani arketipin nereden geldiğini söylemek imkânsızdır çünkü onun temsil ettiği *a priori* koşulların dışında bir Arşimet noktası yoktur.

bize temel teşkil eden bütün "metafiziği" de göstermiştir. Bir adamın aşk hayatı, hiçbiri söz konusu "nesne"nin gerçek doğasıyla açıklanamayan, ancak anne-karmaşasının aktarımıyla açıklanabilen sınırsız bir büyülenme, yüceltme ve delicesine âşık olma ya da bütün tonları ve değişkenleriyle kadın nefreti biçimindeki bu arketipin psikolojisini ele verir. Hâlbuki karmaşaya öncelikle (kendi içinde normal, hazır ve nazır bir olgu halindeki) annenin arketipsel bir "dişi-eril" karşıt çiftinin önceden var olan, dişi yönüne özümsetilmesi sonra ise ilksel anne imgesinden kopmanın anormal gecikmesi sebep olmuştur. Aslına bakılırsa arketipin tamamen kaybolmasına kimse dayanamaz. Bu gerçekleşirse, "anne-baba" yoksunluğundan ötürü herkesin kendini yadırgadığı o korkunç şeye, "kültürümüzdeki hoşnutsuzluğa" yol açar. Bu açıdan herkes dinin aldığı önlemleri bilir. Bu aslında psikolojik bir ihtiyaç meselesiyken maalesef bu önlemlerin "gerçek" olup olmadığını düşüncesizce sormaya devam eden pek çok insan vardır. Rasyonalist bir biçimde onlara makul açıklamalar getirmekle hiçbir şey elde edilemez.

142 Yansıtıldığında anima her zaman belirli özelliklerle dişil bir biçime sahiptir. Bu ampirik buluş, arketipin *kendi içinde* böyle oluştuğu anlamına gelmez. Eril-dişi zıt eşliği, her ne kadar uygulama ve yaygınlık açısından en önemlisi olsa da, olası karşıt çiftler arasında yalnızca bir tanesidir. Diğer çiftlerle hiçbir cinsiyet farkı göstermeyen ve bu yüzden ancak zorla cinsel kategoriye sokulabilen sayısız bağlantısı vardır. Çeşitli anlam katmanlarıyla bu bağlantılar nevrotik ve psikotik vaka materyalinde bir anda ortaya çıkan hayal-ürünlerinden oldukça ayrı bir biçimde, daha ziyade Kundalini yogasında[132], Gnostisizm'de[133], ve her şeyden öte simya felsefesinde[134] bulunur. Bu bilgi birikimi dikkatlice incelendiğinde durgun, yansıtılmamış hali içindeki bir arketipin tam olarak belirlenebilir bir biçimi-

132 Kşz. Avalon, *The Serpent Power*; *Shrī-Chakra-Sambhara Tantra*; Woodroffe, *Shakti and Shakta*.

133 Schultz, *Dokumente der Gnosis*, bilhassa İreneyus'un *Adversus haereses* adlı eserindeki listeler.

134 Kşz. *Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*].

nin olmadığı, kendi içinde ancak yansıtmada belirli biçimlere girebilen belirsiz bir yapısının olduğu olası görünmeye başlar.

143 Bu, bir "tip" kavramıyla ters düşmüşe benziyor. Yanılmıyorsam benzemekle kalmayıp düpedüz bir çelişki bu aslında. Ampirik olarak konuşursak sürekli "tip"lerle, isimlendirilebilen ve birbirinden ayırt edilebilen belirli biçimlerle uğraşıyoruz. Ancak vaka materyalinin sunduğu fenomenolojinin bu tiplerini hazmeder etmez ve onları diğer arketipsel biçimlerle ilişkili olarak incelemeye çalışır çalışmaz semboller tarihinde öyle geniş dallara ayrılırlar ki, insan temel psişik unsurların hayalgücümüze düpedüz meydan okumak için sonsuz bir biçimde değiştikleri ve değişken oldukları sonucuna varır. Ampirist, bu yüzden kuramsal bir "-mış gibi"yle yetinmelidir. Bu açıdan yöntemi niceliksel ölçüye değil, morfolojik açıdan tanımlayıcı bir ölçüye dayansa da, atom fizikçisinden daha yoksuldur.

144 Anima, duygularla etkilerin söz konusu olduğu her yerde erkeğin psikolojisinde muazzam önemli bir etkendir. Onun işiyle ve her iki cinsten diğer insanlarla olan bütün duygusal ilişkilerini yoğunlaştırır, abartır, tahrif eder ve mitleştirir. Ortaya çıkan bütün hayallerle karmaşıklıklar onun işidir. Anima güçlü bir biçimde kümeleştiğinde erkeğin kişiliğini yumuşatır ve onu alıngan, sinirli, değişken, kıskanç, kibirli ve uyumsuz yapar. Bir "hoşnutsuzluk" hali içindedir ve etrafındaki herkese hoşnutsuzluk yayar. Erkeğin, kendisinin animasını yakalamış kadınla olan ilişkisi kimi zaman bu sendromun varlığını ortaya koyar.

145 Anima, diğer yerlerde belirttiğim gibi ozanların dikkatinden kaçmamıştır. Bize arketipin genelde gömülü olduğu sembolik bağlamı da anlatan mükemmel anima tasvirleri vardır. Bence ilk sırada Rider Haggard'ın romanları *Ayişe* (*She*), *Ayişe'nin Dönüşü* (*The Return of She*), *Bilgeliğin Kızı* (*Wisdom's Daughter*) ve Benoît'nın *Atlantis*'i (*L'Atlantide*) yer alır. Benoît ve Rider Haggard'ın anlatıları şaşırtıcı bir biçimde benzer olduğu için Benoît, Rider Haggard'dan intihal yapmakla suçlan-

mıştır. Ne ki kendini bu suçlamadan aklayamamışa benziyor. Spitteler'in *Prometheus*'u da birtakım incelikli gözlemleri içerir ve romanı *Imago*, yansıtmanın harika bir tasvirini sunar.

146 *Terapi* meselesi birkaç sözle baştan savılamayacak bir sorundur. Söz konusu sorunu burada ele almaya niyetim yoktu ancak bakış açımın taslağını çizmek istiyorum. Henüz yaşamın ortasına (35 civarı) gelmemiş gençler animanın tamamen yitimine bile örselenmeden katlanabilirler. Bu aşamada erkek için önemli olan erkek olmasıdır. Yaşlanan genç kendini annesine dair anima büyüsünden kurtarmak zorundadır. Sorunun çoğu zaman farklı bir yöne evrildiği istisnalar, bilhassa sanatçılar ve ayrıca genelde anima kimliğiyle nitelendirilen eşcinsellik vardır. Bu olgunun bilindik sıklığını dikkate aldığımızda patolojik bir sapkınlık olarak yorumlanması çok kuşku uyandırır. Psikolojik bulgular bunun daha ziyade tek yönlü bir cinsel varlık rolüyle özdeşleşmeye karşı kendine özgü bir dirençle birlikte hermafrodit arketipinden tamamlanamamış bir kopuş meselesi olduğunu gösterir. Bu tür bir eğilim, bir noktaya kadar tek yönlü bir cinsel varlığın kaybettiği İlk İnsan arketipini muhafaza ettiği için her halükarda olumsuz addedilmemelidir.

147 Animanın yaşamın ortasından sonraki kaybıysa canlılık, esneklik ve insanî nezaketin azalması anlamına gelir. Sonuç çoğunlukla zamanından önce ortaya çıkan bir katılık, huysuzluk, tektiplik, fanatik tek taraflılık, inatçılık yahut teslimiyet, bezginlik, özensizlik, sorumsuzluk ve son olarak alkol eğilimiyle beraber çocuksu bir *yumuşama*dır. Yaşamın ortasından sonra tecrübenin arketipsel alanı bu yüzden mümkünse yeniden kurulmalıdır[135].

135 Terapiye dair en önemli sorunlar "Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten" ["Ben ve Bilinçdışı Arasındaki İlişkiler"] ve "Die Psychologie der Übertragung" ["Aktarım Psikolojisi"] adlı makalemde incelenmiştir. Animanın mitolojik yönleri için okurun "Zum psychologischen Aspekt der Korefigur" ["Kore'nin Psikolojik Yönleri"] adlı bir diğer makaleye başvurması gerekir [Kore: Eski Yunan sanatında genç kız heykellerine verilen ad -çn.].

ZITLIKLARIN KİŞİLEŞTİRİLMESİ TUZUN YORUMU VE ANLAMI

Jung'un simya yazıları hermenötik alıştırmalarıdır: Simyacıların, kimyasal maddelerin doğasıyla ilgili felsefi incelemelerinde psikolojik süreçleri maddeye yansıttıkları sezgisine dayanan yorumlardır. Bilinçdışı eril doğanın büyük bir kısmı, Sol'un ateşli karakterine katkı sağlayan sülfür maddesiydi. Ancak erkekte dişil bir karakteri olan lunar bilinçdışının oluşumundaki kök maddenin, insanlık tarihi boyunca gözyaşıyla ilişkilendirilen tuz olduğu ortaya çıkmıştı. Jung'un animanın gelişiminde acı hayal kırıklığı deneyimlerinin önemini anlayışı, Hıristiyanlığın Bakire Meryem'de vücut bulmuş geleneksel acı ve özveri vurgusunun ötesinde toprak bilgeliğini kişileştiren Gnostik Bilgeliğin daha deneyimli dişilliğine ulaşır.

330 Lunar ıslaklığının ve karasal doğasının dışında tuzun en belirgin özellikleri acılığı ve bilgeliğidir. Nasıl ki unsurların ve niteliklerin çift dörtlüsündeki gibi toprak ve suyun ortak özelliği soğukluksa, acılık ve bilgelik de aralarındaki üçüncü bir şeyle bir çift zıtlık oluşturabilir (Diyagrama bkz.). Her ikisinin ortak etkeniyse, bu iki fikir ne kadar bağdaşmaz görünse de, psikolojik olarak *duygu* işlevidir. Gözyaşları, keder ve hayalkırıklığı acıdır ancak bilgelik bütün psişik acılarda tesellidir. Aslında acı ve bilgelik bir çift alternatif oluşturur: Acının olduğu yerde bilgelik eksiktir ve bilgeliğin olduğu yerde acı olamaz. Bu can alıcı alternatifin taşıyıcısı olarak tuz, kadın doğasıyla koordine edilir. Dörtlünün sağ yarısındaki eril solar doğa ne soğuk, ne bir gölge, ne ağırlık, ne de melankoli vs. bilir çünkü her şey iyi gittiği sürece kendini mümkün olduğunca yakından bilinçle özdeşleştirir ve bu çoğunlukla kişinin kendisine dair fikridir. Bu fikirde gölge genelde eksiktir çünkü öncelikle kimse herhangi bir aşağı niteliği kabul etmek istemez; ikincisi mantık ak bir şeye kara denmesini yasaklar. İyi bir erkeğin iyi nitelikleri vardır ve yalnızca kötü bir erkeğin kötü özellikleri vardır. İtibar

kaygısıyla gölgenin üstünden tam bir sükûnetle atlayıp geçeriz. Eril önyargının bilindik bir örneği, merhamete burun kıvıran ve Çirkin Adam'a—herkes gibi olan sıradan insana— karşı savaşan Nietzsche'nin Üst-İnsanıdır. Gölge görünmemeli, inkâr edilmeli, bastırılmalı yahut oldukça sıradışı birşeye dönüştürülmelidir. Güneş her zaman parlar ve her şey size gülümser. İtibarı azaltan zayıflığa yer yoktur, bu yüzden *kara güneş* hiçbir zaman görünmez. Ancak münzevi saatlerde onun varlığından korkulur.

331 Luna söz konusu oluncaysa iş değişir: o her ay kararır ve söner; bunu kimseden, kendinden bile saklayamaz. Bu aynı Luna'nın kâh parlak, kâh karanlık olduğunu bilir—hâlbuki kim karanlık bir güneşten bahsedildiğini duymuştur ki? Luna'nın bu özelliğine "kadının doğaya yakınlığı" deriz. Şeylerin yüzeyinin etrafında oynaşan ateşli parlaklığı ve sıcak havaya ise "eril zihin" demeyi yeğlemişiz.

332 Bütün inkâr ve gizleme çabalarına rağmen, sağ elin sol elin yaptığını bilmemesi gerektiğinde, şaşırtıcı biçimde yaygın olan eril bölünmüş zihin olgusundan sorumlu bilinçdışı bir etken, bir kara güneş vardır. Eril psikedeki bu bölünmüşlük ve kadındaki ayın düzenli olarak kararması, erkek çevresindeki bütün dişiler için kendisinin gerçek bir canlılık ve aydınlık kaynağı olduğu düşüncesine garkolmuşken kadının erkeğin içindeki bütün karanlığın nedeni olmakla suçlandığına dair çarpıcı gerçeği açıklar. Aslında, erkeğe zihninin parlaklığını en derin şüphede gizlemesi tavsiye edilmelidir. (Diğer özelliklerinin dışında Merkür gibi büyük bir hilebaz olan) bu tür bir zihnin günahları en ikna edici şekilde ve hatta onları özgün içgörüye bir adım dahi yaklaşmadan sahte bir etnik üstünlük duygusuyla kabul etmesi zor değildir. Duygular işin içine girmeden bu asla başarılamaz. Oysa zihin sadece uygun duyguyu içine alır. Anlaşılması halinde pekâlâ bir bilgelik kaynağı da olabilecek kadın novilunium'u[136], acıya kolay meyleden erkek için sayısız bir ha-

136 Yeniay, hilal -çn.

yalkırıklığı kaynağıdır. Doğal olarak bu, ancak erkek kara güneşini yani gölgesini kabullenmeye hazırlıklıysa mümkündür.

333 Tuzu Eros (yani bir duygu ilişkisi) olarak yorumlamamız, acının *renklerin* kaynağı olduğu gerçeğiyle tasdiklenir (par. 245). Renklerin duygu-değerleri olduğunu anlamamız için analizlerine etkin hayalgücüyle katkı sağlayan hastaların çizim ve resimlerine bakmamız yeterlidir. Çoğunlukla ilk olarak rüyaların, ani fikirlerin ve hayallerin eskizini hızla yapmak için sadece kurşun ya da tükenmez kalem kullanılır. Ancak bir yerden sonra hastalar renklerden yararlanmaya başlar ve bu genelde salt entelektüel ilginin duygusal katılıma yol açtığı andır. Ara sıra aynı olgu bu tür anların renkli görüldüğü ya da belirli bir canlı renkte ısrarcı olunan rüyalarda gözlemlenebilir.

Jolande Jacobi'ye

Sevgili Dr. Jacobi,

Bollingen, 26 Ağustos 1943

.....

Yaptığınız hata X'in nevrotik sorununa fazlasıyla gömülmüş olmanızdan ibaret. Bu, örneğin ortada yorumlanacak bir şey yokken animusunuzun deli gibi yorum yapmaya çalıştığı gerçeğinden anlaşılıyor. *Neden* başka ilişkileri olduğunu söylüyor? Hayret bir şey! Sanki herkesin bilmesi gerekirmiş gibi. Bunu söyleyip duruyor. Bu çok hoş ve ihtiyatsız, doğru ve nezaketsiz, sağı solu belli olmayan ve güvenilir vs. vs. bir davranış. *Gerçek* sebebi bilseydiniz, ölümünde ve doğumunda X'in kim olduğunu da bilirdiniz. Hâlbuki bunu Öbür Dünya'da öğreneceğiz. Kesinlikle söyleyebileceği hiçbir sebebi yok; olan olmuş ve (bu şey) gayet yüzeysel bir şekilde yüzlerce farklı yoldan yorumlanabilir ve hiçbir yorum su götürmez; kaldı ki bu yorumlar yapıldıkları anda onu sadece daha değişken ve yorumlanamaz tepkilere sürükleme etkisine sahip bir ısrardan ibarettir. Gerçekte onun irrasyonel davranışı, animanın bilinçli ve bilinçdışı yanını temsil

eder ve bu şaşaalı figürün özünü anlaması için nasıl ki bir grup kadına ihtiyacı varsa, ona dair içgörü kazanması için de bu davranış kesinlikle gereklidir. O, elbette hâlâ bunu anlayamayacak kadar naiftir. Ancak sen, aynı şekilde bir naiflikle kendini bir anima figürü olarak bu cadıların şabatına soktun ve böylelikle kendini sanki animadan başka bir şey değilmişsin gibi bir dansın içinde buldun. "Sevgiden" yahut istemeden müdahil olarak nereye parmak soksan yakarsın çünkü senden beklenen müdahil olman değil, nesnel, özgür gözlem ve eğer kalp için ondan bir şey koparmak istersen—ki buna hiçbir makul itiraz yapılamaz— bunun bedelini her zaman olduğu ve her zaman olacağı gibi kanla ödemelisin. En azından duygusal maymun-adamlar tarafından tamamen yenilip yutulmamak için insanın soğukkanlılığını koruması gerekir. Duygusal bağların olduğu yerde kişi her daim hayal kırıklığına uğramış bir hayal kırıcıdır. Bu kişinin doğru bir biçimde katılmayı isteyip istemediğini yahut buna zorlanıp zorlanmadığını kendisinin bilmesi gerekir.

...

En içten selamlarımla,

Saygılarımla, C. G. JUNG

DERS V, 19 ŞUBAT 1930, RÜYA [23]

Dr. Jung: Bugün size geçen hafta anlattığım Tibet mandalasının reprodüksüyonunun resmini[137] getirdim. Bu, Tibet Lamalarının en felsefi düşüncelerine odaklanma amacıyla kullanılan bir *yantra*dır. En iç halkasında potansiyel enerjinin sembolü

137 Jung yantrayı *Altın Çiçeğin Sırrı*'nda (*The Secret of the Golden Flower*, orijinal eserin yayım tarihi 1929, çevirisi 1931) ve yine *Psychologie und Alchemie*'de [*Psikoloji ve Simya*] kitabın başındaki resimli sayfa olarak yayınlamıştır (Görsel 43'te Tibet boyaması bir flama olarak tasvir edilir. Frankfurt'ta Çin Enstitüsü'ndeki bu flama II. Dünya Savaşı'nda yok olmuştur). Jung bu eseri "Über Mandalasymbolik" (["Mandala Sembolizmine Dair"], 1950) adıyla yeniden yayınlamıştır (630-638 numaralı paragraflarda incelenen Görsel 1, *Die Archetypen und dar kollektive Unbewußte*).

elmas kamayı ya da şimşeği ve mutlak gerçeği sembolize eden beyaz ışığı göstermektedir. Ve burada rengin dört işlevi, dört alanı ve dünyaya açılan dört kapı vardır. Sonra ceylan bahçesi ve nihayet dışında tutkunun ateş çemberi yer alır. Tam ortasına doğru semavi dünyaya ulaşan üst kısmıyla toprak bölgeye gömüldüğünü farkedersiniz. Yukarıdaki üç figür ikisi sarı, biri kırmızı üç büyük öğretmen, yaşayan Budalar ya da Bodhisattvalardır. Bu, Tibet Lamaist öğretisiyle ilgilidir. Aşağıdaki dünyanın dağlarına tekabül ederler. Yeryüzünde dağ neyse, insanlar arasında büyük öğretmen de odur. Merkezinde şimşek yerine karısı Shakti'yi kucaklayan Hint tanrısı Şiva'nın bir biçimi olan tanrı Mahasukha'nın yer aldığı bir başka mandalam var. Bugün sanırım rüyalarımıza devam edeceğiz.

RÜYA [23]

Hastamız, herkesin kilisenin uzun duvarlarından birinin ortasındaki vaiz kürsüsünü görebilmesi için sıraların aynı yönde değil de bir kare oluşturacak şekilde sıralandığı bir Protestan kilisesinde bir çeşit yortu kutlamasında olduğunu söylüyor. Hıristiyan yortularımıza özgü, tanıdık bir ilahi söyleniyor: "O du fröhliche, O du selige Weihnachtszeit[138]" (Yılın o zamanı bu ilahiyi her yerde duymak mümkün). İlahiye katılır ve birden arkasındaki birinin aynı sözleri tuhaf bir soprano sesiyle oldukça yüksek bir tonda ve çok farklı bir melodiyle söylediğini duyar; bu yüzden o kişinin yakınındakiler de ahenkten tamamen kopar. Rüyayı gören hastamız derhal durur ve bu kişinin kim olduğunu görmek için arkasına bakar. Bulunduğu yerin sağına düşen bir sırada oturan ve tuhaf bir şekilde kadın kıyafeti giymiş bir adamdır bu; bu yüzden gördüğü kişinin tam olarak bir kadın mı yoksa erkek mi olduğunu seçemez. Sonra ayin sona erer ve dışarı çıkarken gardıropta şapkasıyla paltosunu unuttuğunu farkeder. (Sanıldığı gibi "dolap" sözcüğünü değil Fransızca bir sözcük olan "gardırop" sözcüğünü kullanıyordu; hâlbuki

138 "Sanctissima" melodisiyle genelde şu İngilizce sözlerle söylenir: "O thou joyful day, O thou blessed day, Holy, peaceful Christmastide" ("Ah sen mutlu gün, Ah sen bereketli gün, Kutsal, huzurlu Noel zamanı")

kastettiği şeye Fransızcada "vestiyer" denir. Fransızca eski bir sözcükten gelen "gardırop" aslında Almancada palto vs. emanet alan kimseye denir.) Gardıroba doğru giderken "gardırop" sözcüğünün Fransızcada eril mi, yoksa dişi mi bir isim olduğunu düşünür ve bu ismin Almancadaki gibi dişi ("die Garde-robe") değil, eril söylenmesi gerektiği ("le garde-robe") sonucuna varır. Bunu düşünürken birden o kimsenin yanındaki bir adamla konuştuğunu, ona kendisinin de şarkı söyleyebildiğini bugün bir kez daha gösterdiğini söylediğini duyar. Hastamız adama bakmak için yine arkasını döner ve ona hoş olmayan bir şey söylememek için kendini zor tutar. Adamın bu kez daha kaslı göründüğünü ve Yahudi tipi bir suratı olduğunu farkeder ve sonra onun kim olduğunu anlar gibi olur ve oğlunun bu adamın arkadaşı olduğunu hatırlar. Sonra birden oğlu peyda olur ve ilahiyi berbat ettiği için babasına şiddetle kızar.

Çağrışımlar: Hastamız çocukken her Pazar *kiliseye gitmeye zorlanır*. Bu zorlamadan ötürü kilise ve din adamlarına karşı bir antipati geliştirir ve bu yüzden özel yortular dışında kiliseye neredeyse hiç gitmez. Hastanın anlattığı gibi sıralarının hepsi vaiz kürsüsünü görecek şekilde düzenlendiği kilise, çocukken gitmeye zorlandığı kilisedir.

*İlahi*yle ilgiliyse şöyle der: "Bu ilahiyi düşününce 'Sevin Hıristiyanlık' anlamındaki 'Freue dich O Christenheit' diye biten sonu, nakaratı düşünüyorum".

Sonra kendisinin ilahiye eşlik etmesini *şarkı söyleyemiyor* oluşuyla ilişkilendirir. Müzik kulağı yoktur ve şarkı söylemeyi denediğindeyse tıpkı rüyasında ilahiyi yüksek bir soprano tonunda tamamen farklı bir melodiyle söyleyen adam gibi melodiyi bozar.

İlahi söyleyen cinsiyeti belirsiz tuhaf kimseyle çocukken Meyrink'in *Golem*[139] adlı bir kitabını okuyuşunu ilişkilendirir. Daha önceki bir seminerde hastanın rüyasında çitlerinden at-

139 Bkz. 19 Temmuz 1929, no. 6, ve sonraki metin.

ladığı kare bir bina gördüğünü hatırlarsınız. O kitaptan, *Golem*'in özellikle kahramanın kilitli kapılara geldiği sonuyla ilgili çağrışımlarından konuştuk. Burada yine sadece o son sahneyi, kahramanın gerçekten bütün bilmecelerin cevabını, bütün sorunun en üst çözümünü bulması gereken zirve anına vardığı sahneyi çağrışım yapıyor ancak o anda üzerinde hermafrodit sembolü olan kapıya geliyor. Hasta, bu hermafrodit sembolünün kendi yorumuyla simyasal evlilik yani bölünmez bir bütün içindeki dişi ve erkek karışımı anlamına geldiğini söylüyor. O şarkının kulağa Protestan kilisesindeki ilahiden çok farklı geldiğini hissetmekten kendini alamadığını söylüyor—diğer bir deyişle bu tür fikirler Protestan kilisesinin fikirlerine uymaz ve rahatsız edicidir. Elbette!

"Gardırop" sözcüğüne gelince bu sözcüğün dişi mi eril mi olduğuna dair belirsizlik, doğal olarak adamın cinsiyetinin belirsizliğiyle aynı şeyi imler ve rüyayı gören bunu yine hermafrodit sembolüyle ilişkilendirir.

İlahiyi söyleyenin Yahudi olduğunu öğrenmesine ilişkinse Meyrink'in Yahudi olduğunu sandığını söylüyor. Yazar bunu itiraf etmese de, onun Musevi olduğuna emin; ruhunun gizli odasında Musevi inancı taşıyor olsa gerek. Bunun *Das Grüne Gesicht*[140] [*Yeşil Yüz*] adlı kitabında Avrupa kıtası çöktüğünde kahramanını onu kurtarmak için neden Brezilya'ya gönderdiğini izah ettiğini söylüyor. Gördüğünüz gibi bu kitabın biraz kötü bir sonu var. Belli ki Meyrink karmaşık bir kurguya kendini çok kaptırmıştı ve işin içinden nasıl çıkacağını bilmiyordu. Sonrasında tanrısal bir müdahaleyle müthiş bir fırtına kopuyor ve bütün Batıyı yok ediyor, onu tatminkâr bir çözüm bulma güçlüğünden kurtarıyordu. Kahramanı Sephardi, Yahudi öğrenci, olacakları öngörerek, bu sadece Avrupa'yı etkileyen yerel bir fırtına olduğundan ailesiyle arkadaşlarını yanına alıp zarar görmeden Brezilya'ya göçüyordu. Belli ki rüyayı gören kişi Meyrink'in ölümcül bir anda bir Yahudi olarak sadece kendi

140 Gustav Meyrink, Leipzig, 1916.

kavmini kurtardığını söylemeye çalışıyor; bu da lanetli topraklardan bir tür kaçış anlamına geliyor.

Muhtemelen öncekilerden sonra böyle bir rüya beklemiyordunuz. Bunu kesinlikle ben de tahmin edemezdim. İşte bu bilinçdışının bizi her zaman alt eden harika irrasyonelliği. Bir şey haricinde— bunu öngöremezdim: bu son Mandala rüyası bazı Batılı kanıları alt üst edebilir ve bu adam dar bir yapı içinde belirli bir din eğitimi almış olduğundan mandala psikolojisinin fikirlerince insafsızca örselenebilecek kimi önyargılarından kurtulamaz çünkü bu beraberinde yeni bir etnik yönelimi getirir. Bu, dünyayı iyi ve kötü olarak ikiye ayıran ve hiçbir uzlaşmaya izin vermeyecek Hıristiyan görüşüne uymayan bir bakış açısıdır. Bütün Hıristiyan eskatolojisi temel şeyleri—dünyanın sonunda iyilerle kötülerin o önemli iki kurum, Cennet ve Cehennem tarafından mutlak surette sonsuza dek ayrılacağı bir Kıyamet Günü olacağını—öğretirken bu düşünce çizgisini takip eder. Bütün kötüler cehenneme gidecek ve orada sonsuza dek yanacak; iyilerse sonsuza dek meşk etmelerine izin verilecek mutluluğa kavuşacaklar. Bu, iyilerle kötülerin bağdaşmazlığının dogmatik bir ifadesidir. Bunun için bir şey yapılamaz; boşuna uğraşma çünkü hiçbir şansın yok. Hâlbuki mandala psikolojisi çok farklı bir türdür: İyiler ve kötülerin içinden geçerek şeylerin tüm yönlerinden ilerleyen sonsuz bir yaşam zinciridir. Kâh gölgede, kâh aydınlıkta sonsuza dek dönen varoluş çarkıdır. (Çarkın) tepesinden aşağı ineceğin, aşağıdan yukarı çıkacağın—etik sorunun sıradışı bir görelileşmesidir. Karanlıktan ışık doğar ve ışıktan sonra yine karanlık olur; bu yüzden ne kötü çok kötüdür, ne de iyi çok iyidir çünkü bu ikisi birbiriyle bağlantılıdır ve anlaşılmaz bir biçimde ancak yanlışlıkla bir arada olabilirler. Mademki bu mükemmel bir Ustanın eseri, o halde niçin kendisi mükemmel değil? Batılı yanıt: çünkü şeytan onu kirletmiştir ya da insan öyle ahmaktır ki onu, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen Varlık'ın bu eserini bir şekilde mahvetmiştir. Kötülük gerçeği, mükemmel Ustanın iyi niyetlerini suiistimal eden şeytanın icadının nedenidir.

Doğu mandala psikolojisinde bütün bunlar farklı bir yönelim kazanır. Görecelik, bir Batılı için oldukça sarsıcıdır. Hatta belirli bir müsamahayı ima eder ve püritan bir dimağ için neredeyse dayanılmazdır. Bu adamın durumu da böyledir. Kiliseye gitmez, geleneksel öğretiyi takip etmez ancak yaşamın kendisine gelince biraz tuhaftır çünkü kilisemizin bütün görüşleri cemaatin gözleri ve saygınlık olan gerçek tanrımıza eklemlenir. Sonuçta iş gerçek tanrıya ve o gözlerden korkmasına gelince korkunç bir çatışmaya düşer.

O halde son rüyanın anlamını, çarkın şimdi çalışacağını gerçekten anladıysa, bu onun her tekerleğin yerinde olduğu ve çarkın ışığı ve gölgesiyle tam bir yaşam anlamına gelen çepeçevre yaşam sunacağı hayata yeni bir şekilde gireceğini gösterir. Ancak o noktaya gelir gelmez geleneksel öğretilere karşı kendini örseler ve bu sonraki rüya açık bir biçimde küskün Batılı değerler sorununu içerir. Bu yüzden anında kiliseye gitmeye zorlandığı çocukluğuna döner. Sanki içerden bir ses, "Hâlâ kilisede olduğun ve bu şeylere inandığın günleri hatırla. Bundan nasıl uzaklaşabilirsin? Hâlâ orada bütün Hıristiyan cemaatle aynı ilahiyi söylüyorsun" demiştir. Hemen ardından ilk rahatsızlığı, sopranonun sesi duyulur. O halde bu soprano sesi de nerden geliyor?

Bayan Howells: Bu, onun dişi yanı, anima.

Dr. Jung: Elbette! Bu, birden ilahi söylemeye başlayan Bayan Anima. Sanki o kilisenin gayet saygıdeğer bir üyesiymişçesine cemaatin ilahisini söylüyor ve sonra tamamen uygunsuz bir tonda anima araya giriyor. Bu melodi neyi ifade ediyor? Sözcükler değil, melodi. Bunun önemi ne?

Cevap: Duygu.

Dr. Jung: Evet, hiçbir şey bir kilise orgundan daha etkileyici olamaz. Sana bir Protestan kilisesi hatırlatılınca korkunç bir sıkıntıyla esniyorsun; ancak müziği duyunca duygulanmaktan kendini alamıyorsun, heyecanlanıyorsun. Belki (kiliseye) dü-

zenli gitsen bu kadar heyecanlanmazsın; oysa benim gibi yıllardır kiliseye gitmemiş bir adam doğal olarak duygusal bir şey— duygulara hitap eden güzel bir anı— duyumsayacaktır. Bunu kabul etmemek yanlış olur. Vaaz sıkıcıdır, oysa müzik kalbe dokunur. Bu yüzden rüyanın, erkek açısından gerçekten tehlikeli duyguları ifade etmesi çok tipiktir. Onun düşüncesinde bu fikirlerin artık hiçbir etkisi yoktur; görüşlerinden ödün vermez. Ancak müzik onu ve dayanak noktasını çürütür. Müziğe kapılır ve ilahiye eşlik etmekten kendini alamaz; bu yüzden önceki rüyada bahsedilen niyetin oldukça zıddı bir duruma ya da moda girer. Bunun üzerine duygu dünyasında çatışma başlar; işte bu yüzden animası şarkı söylemeye başlar. Anima her zaman ikincil işlevle bağlantılıdır. Adam bir entelektüel olduğundan duyguları bir bakıma ikincildir ve o (anima) adamın aşağılık duygusu işlevinin kişileşmiş halidir. Anima neden kilise ilahisini söylemez? Neden tamamen farklı bir melodi seçer?

Bayan Baynes: Ona orada olduğunu söylemek için.

Dr. Jung: Ama neden?

Bayan Baynes: Çünkü sorun çıkarmak istiyor.

Dr. Jung: Bu, animamn adeta değersizleştirilmesi olur.

Bayan Baynes: Kendisinin hissedilmesi için ona değer vermiyor.

Dr. Jung: Ama sadece kendisinin hissedilmesini ya da sorun çıkarmayı isteseydi, havlayan bir köpek yahut kilisenin dışında gürültü çıkarmaya başlayan bir araba da olabilirdi.

Bayan Sigg: Animamn farklı bir zevki var. Bu kilisenin zevki değil; belki daha ziyade Hint tarzı olabilirdi.

Dr. Jung: Daha ziyade mandala psikolojisini desteklediğini mi kastediyorsun? Bu fazlasıyla mümkün çünkü animanın Hıristiyan çerçeveden sıyrılması gerekir. Anima daima tanrıtanımaz ve aykırı, Hıristiyan bakış açısına oldukça açık bir başkaldırı sergileyen tam bir pagandır. Belki ondan bu kadar kişisel

bir biçimde bahsetmeme şaşırıyorsun ancak onu ele alış biçimi hep böyle olagelmiş, bu figür ozanlarca hep kişisel bir biçimde ifade edilmiştir. Genelde gerçek bir kadın biçiminde canlandırılır; böylelikle Troubadourların[141] Leydisi ve Ortaçağ Romanslarının Şövalyeleri[142] gibi daha hayalî, nispeten tanrısal bir hâl alır. Böylece Rider Haggard'ın nasıl olup da "İtaat edilmesi gereken kadın"dan[143] bahsettiğini anlarsın; onu çok belirgin bir figüre dönüştürür. Bu yüzden ona doğru niteliği vermek için onu bilimsel bir soyutlama değil, bir şahıs olarak tasvir etmeliyiz. Zoolojide türlerden, *balina*dan bahsedebilirsin. Oysa balinaların pek çok türü vardır; *hangi* balina olduğunu söylemen gerekir, onun ancak böyle özgül bir değeri olur. Anima, insan psikolojisinin ilkel katmanını temsil eder ve ilkel psikoloji soyutlamalardan kaçınır. İlkel dillerde neredeyse hiçbir kavram yoktur. Arapçada deve türleri için altmış sözcük vardır; oysa soyut olarak deve için hiçbir sözcük yoktur. Bir Arapa devenin karşılığı olan sözcüğü sor; bilmez. Ya yaşlı, ya genç, ya da dişi deve vs. demen gerekir; her birinin farklı birer adı vardır. Yine daha ilkel bir dilde kesme eylemine karşılık gelen otuz farklı sözcük vardır—bıçakla kesme, kılıçla kesme, iple kesme vs. — oysa kesme eyleminin kendisine karşılık gelen bir sözcük yoktur. Enteresan arkadaşım Steiner[144] yeryüzünün biri ateş, diğeri gaz küresi, öbürüyse birtakım tat alma duyularının gözlenebildiği bir küre olan ön-evreleri olduğunu düşünür. O halde tat alma duyuları kimindi? Soyut duyu, uzayda Büyük Ayı yahut Sirius'ta asılı kalan birtakım duyular diye bir şey yoktur. Bir zenci dilinde yürümeye karşılık gelen elli ifade vardır. Hâlbuki bunların hiçbiri yürüme eyleminin kendisini imlemez; kimse "yürüyorum" diyemez. Adama karşılık gelen bir sözcük de yok-

141 Ortaçağ Avrupasında gezgin şarkıcılar -çn.

142 Bu kavramlar Ortaçağ Batı Avrupasının şövalye geleneğine aittir.

143 Bkz. 12 Aralık 1928, n. 8.

144 İlk başta bir Teosofist, sonra Teosofinin bir dalı olan Antroposofinin kurucusu Alman okültist Rudolf Steiner (1861-1925). Buradaki atıf belki onun Jung'da bir kopyası olan *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?* [*Yüce Âlemlerin Bilgisinie Nasıl Erişilir?*, 1922] adlı kitabına olabilir.

tur. Bizde bütün bu soyut kavramlar var ve bunlar bir bakıma yanlış yönlendirici ya da daha doğrusu bilgilendirici değiller. Adam ya da kadın diyebiliriz; hatta daha belirsiz bir şekilde birisi sizinle konuşmak istiyor diyebiliriz. Oysa bu kişiye dair—kadın mı, erkek mi, içerde mi, dışarda mı, ayakta mı, ölü mü, sağ mı—ne kadar da az şey biliyoruzdur. Aynı şeyi sana ilkel bir söyleyiş, dilinin bizatihi doğası sayesinde bilgilendirerek söyler; örneğin kapının dışında, sağ ve ayakta bir adamın seni beklediğini ifade eder. Onların dilinde hemen hemen tam bir tarifi olmayan bir adama karşılık gelen bir sözcük yoktur. Yürümeye karşılık gelen, bu eylemin nasıl yapıldığını tasvir eden en tuhaf ifadeler onlardadır; örneğin dizlerini kırarak mı yoksa topuklarında mı yürüyor vb. her bir özel yürüme biçimine karşılık bir ifade vardır. Bu yüzden ona birazcık kulak verirsen, o adamı adeta hareket ederken görürsün. Neredeyse her bir öznenin birer grotesk tasviri vardır. Kolektif olguların bu yokluğu mutlak surette ilkel zihne özgüdür.

Anima kavramıma ilişkin bilimsel bir veriyi açıklamak adına adeta mitolojik bir terim kullandığım için zaman zaman akademisyenlerce suçlandım. Animayı bilimsel bir terminolojiye çevirmemi bekliyorlar ki bu onun—yahut O'nun—özgül yaşam figürünü söküp alır. Örneğin animanın bilinçle bilinçdışı arasındaki bağlantı ya da ilişkinin bir işlevi olduğunu söylersen, bu çok soluk bir şeydir. Sanki büyük bir filozofun resmini göstermen ve buna sadece *Homo sapiens* demen gerekirmiş gibi. Elbette bir suçlu yahut budalanın resmi de *Homo sapiens* olabilirdi. Bilimsel terim hiçbir şey aktarmaz; sadece soyut bir anima kavramı da bir şey aktarmaz. Oysa animanın adeta bir kişilik, sanki kimi zaman küçük, kimi zaman da çok önemli bir kişiymiş gibi davranan bir karmaşa olduğunu söylersen doğru anlaşılır. Bu yüzden büyük ölçüde pratik sebeplerden ötürü animayı, tıpkı Başkan Wilson, Bismarck ya da Mussolini'yi tarif edercesine kişileşmiş şekliyle bırakırım. Onların *Homo sapiens* örnekleri olduğunu söylemem; onları oldukları gibi ele alırım. İşte anima da öyle kişisel ve özgüldür. Aksi takdirde sezgi ve

düşünmenin işlev olmaları gibi sadece bir işlevdir. Ancak bu ne asıl gerçekleri örtbas eder, ne de animanın sıradışı kişiliğini, her yerde parmakla gösterilecek kertede mutlak surette tanınabilen kişiliğini ifade eder. Bu yüzden onun neredeyse bir şahıs kadar kişisel bir etken olduğu anlamına gelen kişisel terime kasten sadık kalıyorum.

Doğal olarak öte yandan insanların onun bir nevi hayalet olduğunu sanmaları tehlikesi vardır. Hakikaten ilkel zihne göre anima bir hayalettir. Belirli bir bütünlüktür ve eğer ilkel bir duygu halinin içindeysen onu bir hayalet—bir duman yahut rüzgar figürü—biçiminde görebilirsin. Bir halüsinasyon olabilir. Örneğin deliler animaya tutulduklarında bu durum hâsıl olur. Yakın bir zamanda akıl hastası bir erkek çocuğunu görmek üzere Zürih'teki bir kliniğe danışman hekim olarak çağrıldım. Odaya girince çocuk beni gayet nazikçe selamlayıp şöyle dedi. "Belki inanmayacaksınız ama ben ablamım ve Budistim". Gerçekten de evli bir ablası vardı ama hayatında onun bir rolü yoktu. İnsanların onu erkek sanmalarının bir hata olduğunu, hatta bunun annesinin kötü bir icadı olduğunu ifade etti. Onun için anima ablası mutlak surette gerçek, kendisinden bile daha gerçekti; onunla özdeşti. Ablası bir Budistti ve bu yüzden Doğunun gizemlerine dalmıştı ve bir Hint ismi vardı ki bu sıradışı biçimde zekice bir icattı. Tam olarak hatırlamıyorum ama üç heceden oluşuyordu ve ortadaki hece Hinducada kutsal anlamına gelen *dava* idi. Yarı İtalyanca, yarı Hinduca ya da Sanskritçe ve biraz da Yunancaydı. Tipik bir adlandırmaydı ve kutsal-metres-kız kardeş anlamına geliyordu. Erkeklerin animayı sıradışı bir gerçeklik olarak hissettikleri pek çok vaka biliyorum. Rider Haggard'ın böyle uzun bir roman serisini eğer animası ona aşırı gerçek gelmeseydi muhtemelen yazamayacağından gayet eminim. İşte bu yüzden kişisel karakteri bu denli vurguluyorum. Figürü her zamankinden tamamen farklı bir biçimde ele almalıyız çünkü söz konusu figür bu etkenin belirli gelişim koşulları altında bütün kişisel karakterini yitirebilir ve sadece bir işleve dönüşebilir olmasına rağmen yaşayan bir et-

ken ortaya çıkarır. Ancak bu sadece bilinçli tavrın insan özelliği ve karakteristiklerini—yani mandala psikolojisini— yitirecek kertede olduğu zaman gerçekleşir.

Bayan Howells: (Animanın) oryantal ya da daha eski bir medeniyetin niteliğine bürünmesi sık rastlanan bir şey mi? Örneğin burada Yahudi bir kız olarak karşımızda.

Dr. Jung: Öyle görünüyor. *Ayişe*'de ve Pierre Benoit'nın *Atlantis*'inde anima Oryantal bir varlıktır[145]. Animus da öyle. Ancak şimdi animustan söz etmesek iyi olur. Beni korkutuyor; onunla uğraşmak çok daha zor. Anima belirli; animus ise belirsiz.

Soru: Anima her erkeğin ve her kadının kesinlikle bir parçası mı?

Dr. Jung: Hayır, anima erkeğin psikolojisinin dişil kısmıdır; bu yüzden doğal olarak kadında var olamaz. Olursa mutlak surette kadının bilinç ilkesiyle özdeş olur ve bu durumda ona Eros derdim. Aynı şeyin tersi erkek için de geçerli. Erkeğin içindeki animus bir kişi değil, onun bilinç ilkesidir ve bu durumdaysa ona Logos derdim.

Çin felsefesinde erkeğin eril ve dişil ruhlarından bahsederler. Bu yüzden, Wilhelm animus ve animayı tamı tamına benim kullanacağım gibi kullanır. Animus ve anima terimleri Çince *hun* ve *kwei*[146] terimlerine karşılık gelir ancak her zaman erkeğe yönelik kullanılırlar. Çinliler—maalesef benim kadar— kadın psikolojisiyle ilgilenmemişlerdi. Ortaçağda bile kadınların bahse değer ruhlarının olmadığı ya da Anatole France'ın *Penguen-*

145 *Atlantis* (1919) adlı roman; Jung'un sık sık alıntıladığı bir başka eser. 1920 Mart ayının başları. Bkz. *C. G.Jung: Word and Image* (1979) adlı çalışmadaki mektup: s. 151.

146 Wilhelm'in Çince metni incelemesinde (*Altın Çiçeğin Sırrı*, 1962 baskısı, s. 14 vd.) ve Jung'un yorumunda (*a.g.e.*, s. 115 vd.; *Studien über alchemistische Vorstellungen*, par. 57-60) animanın Çince karşılığı *p'o* sözcüğüdür. *Kwei* sözcüğünün "iblis" ya da "ölmüş birinin ruhu" anlamına geldiği söylenir. Cary Baynes' in Wilhelm'e yazdığı dipnot, terimlerin kullanımını açıklamaya yöneliktir.

ler Adası'ndaki gibi "küçük ruhlar"ının olduğu söylenirdi[147]. Onları St. Maël vaftiz ettiği için ruhlarının olup olmadığı bir mesele haline gelir ve sonunda İskenderiyeli Azize Katerina'ya danışırlar. O da bu ruhani görüş ayrılığına şu sözüyle son verir: "Onlara ölümsüz ancak küçük ruhlar verilmiş!" Bu yüzden Ortaçağda kadın psikolojisi *Chose inconnue* [*bilinmeyen bir şey*] idi ve benzer şekilde eski Çin filozofları eril animusun cennet için varolduğu, dişil ruhunsa sadece ölümden sonra yere batan bir hayalet, heyula olduğu düşüncesine sahiptiler. Biri Sonsuzluğa kadar varolur, diğeriyse bir nevi musallat hayalete, iblise dönüşür. Bu yüzden Çinliler erkeğin içindeki animusla bizim Logos ya da bilinç ilkesi dediğimiz şeyi kastetmişlerdi.

Ancak ben erkek psikolojisinin yanı sıra kadın psikolojisiyle de uğraşmak durumunda olduğumdan erkeğin içindeki bilinç ilkesine Logos, kadının içindeki ilişkide olma ilkesineyse Eros demeyi daha uygun buldum. Erkeğin içindeki aşağı Eros'u anima, kadının içindeki aşağı Logos'uysa animus olarak adlandırdım. Bu kavramlar, Logos ve Eros, kabaca ruhun Hıristiyan tasarımına karşılık gelir. Ve buna uymayan, yanlış tonda ilahi söyleyen şey erkeğin içindeki Eros ilkesini temsil eden anima, kadının içindeki Logos ilkesini temsil eden, ancak daha ikincil bir biçimde, alçak bir konumdaki animus olsa gerek. Animanın burada *Diabolos in musica* [*müzikteki şeytan*] rolünü oynamasının nedeni, erkeğin içindeki özel Logos ilkesinin Eros ilkesine izin vermemesidir. Onun ayrıştırması, şeyleri kendi ayrılıklarıyla görmesi gerekir, yoksa onları tanıyamaz. Ancak bu ilişkide olma ilkesine aykırıdır. Kadın şeylerin ayrıştırılmasını istemez; onları neredeyse senkronize olmuş bir biçimde görmek ister. Animası tarafından zapt edilen erkek, özellikle kadınlar arasında en belalı zorluklarla karşılaşır. Animus yasasının hükmettiği kadınsa ilişki kuramaz; dikenli bir kaktüs yasaları duvarı tara-

147 Jung *Mysterium Coniunctionis* adlı çalışmasında (1955: par. 227) ve *Tibet Ölüler Kitabı*'nda (*Tibetan Book of the Dead*, 1935: *Zur Psychologie westlicher und östlicher Religion*, par. 835) bu öyküyü kısaca anlatır. Anatole France'ın *Penguenler Adası* romanı için bkz. 23 Ocak, 1929, n. 2.

fından etrafı sarılmış bir ayrımcılıktan başka bir şey değildir. Erkeğe onun neyin peşinde olduğunu söyler ve bu erkeğin ödünü koparır; erkek onunla başa çıkamaz.

Öyleyse bu rüyada animanın rolüne gelecek olursak onun dişil olduğunu büyük ihtimalle gayet net bir şekilde anlamışsınızdır ancak aynı zamanda neden erildir? Bu çok sıradışı bir vaka. Ve dikkat ettiysen sonra erkeğe, Yahudiye dönüşüyor. Erkeğin animasının hangi koşullar altında dişi ya da hermafrodit olabileceğini düşünüyorsun?

Cevap: Eşcinsel olduğunda.

Dr. Jung: Doğru. Farkındalığı olan zihin dişil olduğunda insan çoğu zaman cinsiyeti belirsiz hayvan figürleriyle karşılaşır. Belki sapkınlıklardan pek muaf değildir ancak herkesin belirli ölçüde sapkınlıkları vardır; hepimizin, bütün nüfusun içinde o katil yüzdesi vardır. Ancak hastanın içinde bastırılmış eşcinsellik gibi bir şeye dair hiçbir iz yok.

Bayan Fierz: Anima, erkeğe kendisinin o rolü oynaması, bunu yapabilmesi için de bir çeşit taklitçiliğe girişmesi gerektiğini kabul ettirmeye muktedir değildir. Bilince yaklaşan bilinçdışıdır.

Bayan Sawyer: Onunla [anima] özdeşleşmedi mi ve bu yüzden de [anima] eril değil mi?

Dr. Jung: Ona yaklaşamadığı için onunla özdeşleşmesi gerektiğini mi kastediyorsun? Bayan Fierz bunu bilinçdışı açısından, bilinçdışının sesini duyurmaya çalışması açısından ele alıyor. Bayan Sawyer bunu bilincin—bilinci anima tarafından ele geçirilmiş ve bu yüzden hermafrodittir— bilinçdışıyla bağlantı kurmaya çalışması olarak görüyor. Her iki bakış açısına göre de bir bağlantı kurabilmek için insanın ondan kurtulması gerekir.

Bayan Henley: Bu durumda eşcinsellik bir gençlik vasfı olduğu için sadece gelişim eksikliğini ifade ediyor olabilir mi?

Dr. Jung: Bu da doğru çünkü dinî açıdan gelişmemiş; o açı-

dan on, on iki yaşlarında bir nevi eşcinsel delikanlı olarak ifade şansı bulmuş olabilir. Bu, sembolik eşcinsellik olurdu. Birtakım belirgin cinsiyet sapkınlıklarının gelişmemiş bir durumu ifade ederek sadece sembolik oldukları doğrudur. O halde işaret edilebilecek bilinçli bir eşcinsellik teşhiri yoktur; bu yüzden bunun sembolik eşcinsellik olduğunu ve normal olanın bozukluğu olmadığını varsayabiliriz. Daha önceki rüyalarında, örneğin oğlan çocuğu Eros'u çağırdığı ve ona karşı tartışmasız bir sevecenlik hissettiği ebedi çocuk (*puer aeternus*) rüyasında bu duygunun izleri vardır[148]. Ve yine son seminerimizde gördüğü bir rüyada, oğlan çocuğu Telesphoros'a[149] taptığı şu eşzamanlılık olayında eşcinsel bir şey olup olmadığına dair şüpheye düşmüştü. Hâlbuki bu sadece sembolik, on iki yaşında birinin durumu gibi özgül bir toyluktu. Bu tür bir zihinsel toyluk çok lokal olabilir; bu toyluğun özgül bir ifadesini imliyor olabilir ya da erkeğin hiçbir eşcinsel deneyimi olmamasına rağmen aslında kendisinin eşcinsel olduğuna inanmaya muktedir olduğu noktasına kadar gidebilir. Bana eşcinsel oldukları şikâyetiyle gelen, oysa onlara "Nasıl oldu? Delikanlılarla bir sorun yaşadın mı?" diye sorduğumda öfkeyle bir erkeğe dokunmadıkları yanıtını veren erkekler oldu. "Erkeklerle mi?" "Hayır". "O halde niye kalkıp da kendine eşcinsel diyorsun?" Sonra içinde eşcinsellik olan rüyalar gördüğü için bir hekimin kendisine eşcinsel olduğunu söylediğini söyledi. Bu, erkeğin bazı yönlerden olgun olmadığı ve toyluğunun kendisini farklı şekillerde ifade ettiği—ne kadınlarla, ne hayatla, ne de maneviyatla ilgileniyor— anlamına gelir. Burada söz konusu olan şey de budur: bazı yönlerden kesinlikle toy oluşu, rüyada ergenliğine geri dönüşüyle açığa çıkıyor. O halde hangi yönden toy? Nerede bilinçsiz?

Bayan Deady: Cinselliğiyle başa çıkamıyor.

Dr. Jung: Ancak onun hızlı kadınlarla her tür şeyi yaşamış biri olduğunu ve cinsellikten pek de haberdar olmayan biri olmadığını unutmamalısın. Cinsiyeti yanlış ama somut olarak

148 13 Mart 1929, s. 170.
149 11 Aralık 1929, s. 431.

değil. O halde sorunu ne?

Dr. Deady: Onda on altı yaşında duygusuz bir delikanlının cinsiyeti var.

Dr. Jung: İşte bu, duygusuz olması. Cinsiyeti gayet normal ancak ilişkilendirilmemiş cinsiyet, bir tür oto-erotizm, bir çeşit mastürbasyon. Nesneyle bir ilişki yok ve muhtemelen karısının frijitliğinin ve diğer maceralarının nedeni de bu. Eros gelişmemiş, cinselliği değil. Hiçbir şekilde gelişmemiş değil ancak cinsellikle olan ilişkisi yanlış. Son rüyada makinesini çalıştıracaktı ve makinenin parçalarının merkezi parçaya düzgün bir biçimde bağlantılı olup olmadığı meselesi ortaya çıktı. Bütün bu işlevlerin, özellikle cinselliğinin toplam mekanizmaya dâhil edilmesi gerekir. Bağlantısız olursa doğal olarak tam bir kişilik şeklinde işleyemez. Cinselliğinin tamamen hesaba katılması ve kendi cinselliğine dair duygularının olması gerekir. Diğer bir deyişle Eros ilkesinin tanınması gerekir. Animanın ortaya çıkmasının nedeni onun Eros olmasıdır. Eski bakış açısına sahip olduğunda, eski ilahiyi söylediğinde Eros ve şeytanın kendisi sonsuza dek bastırılır. Bu yüzden kendini kilisede ilahiyi bozarken bulur. Toyluğu, çocukluğa geri dönmesinde ve aynı zamanda sembolik eşcinselliğinde açığa çıkar. Eğer erkeğin animası erilse, mutlak surette onun tarafından ele geçirilmiş—saplantı haline getirilmiş—tir ve o dişil olana dek onunla bir ilişki kuramaz. Onun efemine olduğunu söylemek—ona hükmettiğini söylemek— aynı şeydir. Rüyanın açığa çıkardığı şey şudur: Sen efeminesin, animan tarafından ele geçirilmişsin.

VII.
RUH

MASALLARDA RUHUN FENOMENOLOJİSİ

Aşağıdaki pasajların konusu olan yaşlı bilge, bütün arketipler arasında tanınması en kolay olanlardan biridir. Öykülerde sık sık malum olgunluğundan ötürü kendisinden destek alan ve akıl danışan ebedi çocuğun (puer aeternus) yardımına koşar. Bilgelik, dişiden ziyade eril bir figür olduğunda yalnızca acı tecrübeyle kazanılan arketipsel bilgelikten ziyade bilinçdışında var olan bir feraseti gerekli kılar. Kehanet sistemleri psikede arketipsel Kendiliğin bir özelliği olan bu her şeyi bilme [omniscience] melekesinden yararlanırlar. Her rüyada kendiliğin, her yaşam tecrübesine bir anlam yükleyerek önemli noktalara parmak basan bu "bilge" yanına rastlamak mümkündür. Söz konusu içsel rehber kışkırtıcı olabilir. Bu eril bilgelik kaynağıyla temasa geçen birey, onunla birlikte tecrit olma, özdeşleşme ve abartıya meyyaldir. Çoğu zaman bu abartı, saçma ve sorumsuz edimlere yol açar. Jung'un, bir kısmını bu pasajlardan sonra bulabileceğiniz Merkür'le ilgili makalesi bütün psişik ruhsallığın temel ikircikliğini vurgulayarak bilinçdışının sıradan herhangi bir bilge baba düşüncesine son verir.

401 Ruh türünün masallarda yaşlı bir adam biçiminde görülme sıklığı rüyalardakiyle aynıdır[150]. Kahraman ne zaman

150 Burada kullanılan masal malzemesi için Bayan H. von Roques ve Dr. Marie-Louise von Franz'a minnettarım.

kendisini içinden ancak derin bir düşünce ya da şanslı bir fikrin—diğer bir deyişle ruhsal bir işlev yahut bir tür endopsişik özdevinimin— kurtarabileceği umutsuz ve çaresiz bir duruma düşse yaşlı adam hâsıl olur. Ancak iç ve dış sebepler yüzünden kahraman bunu kendisi başaramaz; eksikliği ödünlemek için gereken bilgi kişileşmiş bir düşünce biçiminde yani bu bilge ve yardımsever adam suretinde ortaya çıkar. Örneğin bir Estonya masalında[151] ineğinin kaçmasına izin veren ve bu yüzden korkudan eve gidemeyen horlanmış küçük bir yetimin hikâyesi anlatılır. Çocuk şansını denemek isteyerek kaçar. Haliyle kendini görünürde hiçbir çıkış yolu olmayan umutsuz bir duruma sokar. Yorgun ve bitap bir halde derin bir uykuya dalar. Uyandığında

> ağzının içinde sanki sıvı bir şey vardır ve önünde uzun, beyaz sakallı, ufak tefek bir yaşlı adamın ayakta durduğunu, süt şişesinin tıpasını değiştirdiğini görür. "Bana içecek bir şey ver", diye yalvarır çocuk. "Bugünlük yeterince içtin", diye karşılık verir yaşlı adam. "Yolumuz kesişmeseydi, bu kesinlikle son uykun olurdu çünkü seni bulduğumda yarı ölüydün". Yaşlı adam çocuğa kim olduğunu ve nereye gitmek istediğini sorar. Çocuk da ona hatırladığı kadarıyla önceki gece dayak yiyişine kadar başına gelen her şeyi anlatır. "Yavrucuğum", der adam, "Sen kol kanat gerenleri ve sevenleri toprağın altında mezarlarında yatan diğer çocuklardan daha zengin ya da yoksul değilsin. Artık geri dönemezsin. Evden kaçtığın için dünyada kendine yeni bir talih aramalısın. Benim ne bir evim, ne yuvam, ne karım, ne de çocuğum olduğu için sana bakamam ancak sana bedavadan çok yararlı öğütler verebilirim".

402 Şimdiye dek yaşlı adam çocuğun, masalın kahramanının kendisi için düşünebileceklerinden daha fazla bir şey söyle-

151 *Finnische und estnische Volksmärchen*, No. 68, s. 208 ["Yetim bir Çocuğun Talihi Beklenmedik Biçimde Nasıl Döndü"]. [Burada alıntılanan Almanca bütün öykü derlemeleri, kaynakçada "Masallar" altında sıralanmıştır; bkz. Öykülerin başlıkları parantez içinde verilmiş, ancak yayınlanmış tercümelerinin yerine dair bir bilgi verilmemiştir -EDİTÖRLER.]

medi. Duygu stresine yol açtıktan ve böyle birden ortadan kaybolup kaçtıktan sonra en azından yiyeceğe ihtiyacı olduğunu düşünmesi gerekirdi. Üstelik böyle bir anda kendi durumunu da düşünmeliydi. Yakın geçmişe değin bütün yaşam öyküsü, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi aklından geçmiş olmalıydı. Bu tür bir hatırlama, insanın fiziksel ve ruhsal bütün güçlerinin zorlandığı ve topladığı bu güçle geleceğin kapısını açacağı kritik anda amacı bütün kişiliğin parçalarını bir araya getirmek olan maksatlı bir süreçtir. Çocuğun bunu yapmasına kimse yardım edemez, tamamen kendine güvenmek zorundadır. Geri dönüş yoktur. Bu farkındalık ona eylemleri için gerekli kararlılığı verecektir. Yaşlı adam onu meseleyle yüzleşmeye zorlayarak karar verme zahmetinden kurtarır. Aslında bizatihi bu yaşlı adam, bilinçli düşüncenin henüz—ya da artık— mümkün olmadığı zaman bilincin dışında psişik uzamda birden ortaya çıkan ahlaki ve fiziki güçlerin maksatlı düşünmesi ve odaklanmasıdır. Psişik güçlerin odaklanmasının ve geriliminin her zaman sihirli gibi görünen bir yanı vardır: Çoğu zaman iradenin bilinçli çabasından daha üstün, umulmadık bir dayanma gücü geliştirirler. İnsan bu deneyselliği hipnozun yarattığı yapay odaklanmada gözlemleyebilir: Sunumlarımda düzenli olarak fiziksel açıdan zayıf bir histeriği derin bir hipnoz uykusuna sokar ve onu başı ve ayakları başka sandalyelerde olacak şekilde sırtüstü, kaskatı yatırır, bir dakika kadar öylece kalmasını sağlardım. Nabzı yavaş yavaş doksana çıkardı. Öğrencilerin arasında genç, güçlü bir atlet aynı şeyi iradenin bilinçli bir çabasıyla nafile taklit etmeye çalıştı. Nabzı yüz yirmiye fırlamış bir halde (hipnozun) tam ortasında bayıldı.

403 Akıllı yaşlı adam çocuğu bu noktaya getirdiğinde, artık yararlı öğütlerine başlayabilirdi yani artık durum umutsuz görünmüyordu. Çocuğa talihinin nişanesi olan yüce dağa varana dek yedi yıl boyunca sürekli doğuya doğru yolculuğuna devam etmesini öğütler. Dağın büyüklüğü ve uzunluğu, çocuğun yetişkin kişiliğine göndermedir[152]. Gücün toplanması (kişinin)

152 Dağ, hac yolculuğu ve yükselişin amacını temsil eder; bu yüzden çoğu

kendine güvenini getirir ve bu yüzden başarının en iyi teminatıdır[153]. Bundan böyle hiçbir şeyin eksikliğini hissetmeyecektir. "Kesemi ve şişemi al", der yaşlı adam. "Her gün ihtiyacın olan yiyecek ve içeceği onlarda bulacaksın". Aynı zamanda ona, ne zaman bir nehir geçmesi gerekse kayığa dönüşecek olan bir dulavratotu yaprağı verir.

404 Masallarda yaşlı adamlar özdüşünümü tetiklemek ve ahlaki güçleri harekete geçirmek için çoğu zaman kim, neden, nereden, nereye gibi sorular sorarlar[154] ve yine çoğu zaman gerekli sihirli tılsımı[155], başarmak için beklenmedik ve inanılmaz gücü verirler ki bu iyi ve kötüde benzer olan birleşmiş kişiliğin tuhaflıklarından biridir. Hâlbuki yaşlı adamın müdahalesi—arketipin aniden nesnelleşmesi—bilinç kendi başına bu sıradışı başarma gücünü edinecek kadar kişiliği birleştirmeye muktedir olmadığından aynı derecede gerekli görünebilir. Bunun için sadece masallarda değil genelde gerçek hayatta da, saf duygulanım tepkilerini bir içsel yüzleşme ve idrak zinciriyle denetleyen arketipin nesnel müdahalesine ihtiyaç duyulur. Bunlar kim, ne-

---

zaman kendiliğin psikolojik anlamını taşır. *Yi Çing* (*I Ching*) bu amacı şöyle tanımlar: "Tanıştırır kral onu/ Batı Dağıyla" (Wilhelm/Baynes'a ait İngilizce çeviriden, 1967, s. 74—Hexagram 17. *Sui*, "Following"). kşz. Honorius of Autun (*Expositio in Cantica canticorum*, kol. 389): "Dağlar peygamberlerdir". Richard of St. Victor şöyle der: "Vis videre Christum transfiguratum? Ascende in montem istum, diace cognoscere te ipsum" (Başkalaşmış İsa'yı mı görmek istiyorsun? O dağa çık ve kendini bilmeyi öğren). (*Benjamin minor*, kol. 53-56.)

153 Bu konuda yoga fenomenolojisine dikkat çekmemiz gerekir.

154 Bunun sayısız örneği vardır: *İspanyol ve Portekiz Masalları*, s. 158, 199 ["Beyaz Papağan" ve "Kraliçe Rose ya da Küçük Tom"]; *Rus Masalları*, s. 149 ["Elleri Olmayan Kız"]; *Balkan Masalları*, s. 64 ["Çoban ve Üç Samovila"]; *İran'dan Masallar*, s. 150 vd. ["Windburg Hamamının Sırrı"]; *İskandinav Masalları*, I, s. 231 ["Kurtadam"].

155 Erkek kardeşlerini arayan kıza, onlara doğru yuvarlanan bir ip yumağı verir (*Fin ve Estonya Masalları*, s. 260 ["Çekişen Kardeşler"]). Cennetin krallığını arayan prense kendi kendine giden bir kayık verilir (*Grimm Alman Masalları*, s. 381 vd. ["Demir Pabuçlar"]). Diğer hediyeler arasında herkesi dans ettiren bir flüt vardır (*Balkan Masalları*, s. 173 ["On iki Kırıntı"]), yolu bulan top, görünmezlik sopası (*İskandinav Masalları*, I, s. 97 ["On iki Çift Altın Pabuçlu Prenses"]), mucize köpekler (*a.g.e.*, s. 287 ["Üç Köpek"]) ve bir gizli bilgelik kitabı vardır (*Çin Masalları*, s. 258 ["Jang Liang"]).

rede, nasıl, niçin sorularının açık açık ortaya çıkmasına sebep olur ve bu bilgedeki doğrudan durum bilgisinin yanı sıra amacı da beraberinde getirir. Sonuçta ortaya çıkan aydınlanma ve ölümcül düğümün çözülmesinde çoğu zaman—psikoterapistin pek yabancısı olmadığı— büyülü bir şey vardır.

405 Yaşlı adamın düşündürme eğilimi, insanları "uyuma"-ya teşvik etme biçiminde de görülür. Nitekim kaybettiği erkek kardeşlerini arayan kıza şöyle der: "Şimdi yat uyu: gün ola, hayrola[156]". Başını derde sokan kahramanın umutsuz durumundan çıkış yolunu da görür veya en azından ona yolculuğunda yardımcı olacak bilgiler verir. Bunun için hâlihazırda hayvanlardan, bilhassa kuşlardan yararlanır. Cennetin krallığını arayan prense yaşlı keşiş şöyle der: "Üç yüz yıldır burada yaşıyorum ama bu güne kadar kimse bana gelip de cennetin krallığını sormadı. Cevabı sana kendim söyleyemem. Yukarda, evin diğer bir katında her türden kuş yaşar. Bunu sana ancak onlar söyleyebilir[157]". Yaşlı adam hangi yolların hedefe gittiğini bilir ve onları kahramana gösterir[158]. Onu olası tehlikelere ilişkin uyararak bu tehlikelerle nasıl başa çıkacağını anlatır. Örneğin gümüş su bulmaya giden çocuğa, kuyuyu gözleri açık uyuyan, ayrıca gözleri kapalıyken de görebilen bir aslanın koruduğunu söyler[159] yahut krala şifa olacak sihirli kuyuya giden delikanlıyı kuyudan suyu hızlı hızlı çekmesi konusunda uyarır çünkü etrafta kuyuya gelen herkesi yakalayan gizlenmiş cadılar vardır[160]. Sevgilisi kurtadama dönüşen prensese ateş yakmasını ve üstüne bir kazan katran koymasını söyler. Ardından prensesin kıymetli beyaz zambağını bu kaynar kazana atması ve kurtadam geldiğinde kazanı onun başından aşağı boşaltması gerekir; böylece büyü

156 *Fin ve Estonya Masalları.*

157 *Alman Grimm Masalları.* Bir Balkan masalında (*Balkanmärchen*, ["Çoban ve Üç Samovila"]) yaşlı adama "bütün kuşların Çarı" derler. Bu masalda bütün cevapları saksağan bilir. Kşz. Gustav Meyrink'in *Beyaz Dominik'li* romanındaki gizemli "güvercin terbiyecisi".

158 *İran'dan Masallar.*

159 *İspanyol ve Portekiz Masalları*, s. 158 ["Beyaz Papağan"].

160 *A.g.e.*, s. 199 ["Kraliçe Rose ya da Küçük Tom"].

bozulacaktır[161]. Kimi zaman yaşlı adam, bir Kafkas masalındaki gibi genç prense krallığı babasından miras alabilmesi için eşsiz bir saray yapması gerektiğini söyleyen yaşlı adam gibi tenkitçidir. Prens kendine söyleneni yapar. Kimse sarayda bir kusur bulamaz; ta ki yaşlı adam gelip şunları söyleyene dek: "Şüphesiz çok iyi bir saray yapmışsın. Ama ne yazık ki ana duvarı biraz yamuk!" Prens sarayı yıkıp yeniden yapar, ancak yaşlı adam yine bir kusur bulur. Üçüncü defasında da aynı şey olur[162].

406 Yaşlı adam bir yandan bilgi, tefekkür, içgörü, bilgelik, zekâ ve sezgiyi, diğer yandan "ruhsal" karakterini yeterince yalın yapan iyi niyet ve yardımseverlik gibi ahlaki nitelikleri temsil eder. Arketip, bilinçdışınm otonom bir içeriği olduğundan genelde arketipleri somutlaştıran masal, yaşlı adamın tıpkı modern rüyalardaki gibi rüyalarda da peyda olmasına sebep olabilir Bir Balkan masalında yaşlı adam, zor durumdaki kahramana rüyasında görünür ve ona kendisine verilen zorlu görevleri başarabilmesi için akıl verir[163]. Yaşlı adamın bilinçdışıyla ilişkisi, kendisine "Ormanın Kralı" denilen bir Rus masalında açık açık ifade edilir. Köylü yorgun bir halde bir ağaç kütüğüne oturunca birden ufak tefek, yaşlı bir adam peyda olur: "Yüzü gözü kırış kırıştır ve dizlerine kadar uzanan yeşil bir sakalı vardır". "Sen de kimsin?", diye sorar köylü. "Ben Ormanın Kralı Och", diye cevap verir cüce. Köylü, serseri oğlunu çalışması için bu adamın yanma verir "ve Ormanın Kralı delikanlıyı yanma alıp gider ve onu yerin altındaki diğer dünyaya, buradaki yeşil bir kulübeye getirir... Kulübenin içindeki her şey yeşildir: duvarlar ve sandalyeler, Och'un karısı ve hatta çocukları yeşildir... ve onu bekleyen minik sudan-kadınlar sedefotu kadar yeşildir". Yiyecekler bile yeşildir. Ormanın Kralı burada, ormanda su perilerinin arasında hüküm süren bir bitki ya da ağaç ruhudur; suyla da bağlantıları vardır ki bu onun açık bir biçimde bilinçdışıyla olan ilişkisini gösterir çünkü bilinçdışı çoğu zaman ağaç ve su

161 *İskandinav Masalları*, cilt. I, s. 231 vd. ["Kurtadam"].
162 *Kafkas Masalları*, s. 35 vd. ["Sahte ve Gerçek Bülbül"].
163 *Balkan Masalları*, s. 217 ["Dişi Şeytan ve Farth'ın Perisi")].

sembolleriyle ifade edilir.

407 Yaşlı adam bir cüce suretinde ortaya çıktığı zaman, bilinçdışıyla eşit bir biçimde bir bağlantısı vardır. Sevgilisini arayan prenses masalıysa şöyle devam eder: "Gece oldu ve karanlık çöktü. Oysa prenses hâlâ aynı yerde oturup ağlıyordu. Orada düşüncelere dalmışken kendisini selamlayan bir ses duyar: 'İyi akşamlar güzel kız! Neden burada yapayalnız ve üzgün oturuyorsun?' Kız haliyle epey şaşırır ve hemen ayağa kalkar. Etrafına bakındığında önünde başıyla onu selamlayan, nazik ve yalın, küçücük, yaşlı bir adamın durduğunu farkeder". Bir İsveç masalında kralın kızına bir sepet elma götürmek isteyen köylünün oğlu "es chlis isigs Manndli, das frogt-ne, was er do i dem Chratte haig?" (ona sepetinin içinde ne olduğunu soran küçücük bir demir adamla karşılaşır). Bir başka metinde "Cüce"nin "es isigs Chlaidlia" (demirden elbisesi vardır). "İsig" sözcüğüyle "eisig"den (buzlu) ziyade muhtemelen "eisern" (demir) kastediliyor. Eğer birincisi doğru olsaydı, "es Chlaidli vo Is" (buzdan elbise) olması gerekirdi[164]. Aslında küçük buzadamlar da, küçük demiradamlar da vardır. Modern bir rüyada tıpkı prensesle evlenmek isteyen köylü delikanlının masalındaki gibi kritik bir noktada ortaya çıkan gerçekten küçük, kara bir demiradama rastlamıştım.

408 Yaşlı bilgenin pek çok kez ortaya çıktığı modern bir rüya serisinde bu yaşlı adam bir keresinde normal boyutlardadır ve yüksek kayalıklı duvarlarla çevrili bir çukurun dibinde belirir. Bir başka sefer de bir dağ başında, alçak taşlı bir bölmenin içindeki küçücük bir figürdür. Aynı motif Goethe'nin bir şapkanın içinde yaşayan cüce prenses öyküsünde karşımıza çıkar[165]. Bu bağlamda Zosimos'un rüyasındaki[166] Anthroparion yani küçük kurşun adamın yanı sıra madenlerde yaşayan metal adamları, antikçağın usta parmak adamları, simyacıların cüce-

164 Grimm Kardeşlerce derlenen çocuk masalları cildinden, No. 84 (1912), II, s. 84 vd. Metin fonetik hatalarla doludur.

165 Goethe, "Die neue Melusine" ["Yeni Melusine"].

166 Kşz. "Zosimos'un Rüyaları" par. 87 (III, i, 2-3).

leri ve minik gulyabaniler, iyilik perileri, küçük cinler vs. gürühundan da bahsedebiliriz. Bu tür kavramların ne denli "gerçek" olduklarını ciddi bir dağ kazası vakasında anladım: Kazadan sonra dağcılardan ikisi de aynı şeyi görmüşler. Güpegündüz buzun yüzeyindeki erişilmez yarıktan güç bela sürünerek çıkan ve buzuldan karşıya geçen iki küçük kukuletalı adam, her iki dağcıyı da hayretler içinde bırakmış. Çoğu zaman bana bilinçdışının son derece küçüklerin dünyası olduğunu düşündüren motiflerle karşılaştım. Bu düşünce rasyonalist bakış açısıyla bir şeyin başın içine sığabilmesi için küçük olması gerektiği çıkarsamasından hareketle bütün bu rüyalarda endoskopik şeylerle uğraştığımıza dair muğlak duygudan kaynaklanıyor olabilir. Hepsinin çok alakasız olduğunu söyleyemesem de, bu türden "rasyonel" tahminleri desteklemeyen biriyimdir. Bir yandan küçük şeylere, öte yandansa devasa şeylere—devler vs.— duyulan bu sevginin bilinçdışındaki uzamsal ve zamansal ilişkilerin tuhaf muğlaklığıyla bağlantılı olması bana daha olası görünüyor[167]. İnsanın oran duygusu, rasyonel büyük ve küçük kavramı kendine özgü bir biçimde antropomorfiktir ve hem fiziksel fenomenler evreninde, hem de kolektif bilinçdışının bilhassa insan kapasitesinin ötesindeki kısımlarında geçerliliğini yitirir. Nefs [*atman*]" küçükten daha küçük ve büyükten daha büyük", "parmak kadar"dır ama "her yönden dünyayı çepeçevre sarar ve on parmaklık uzayı yönetir". Kaberioslara[168] dair Goethe şunları söyler: "boyu küçük/gücü büyük". Aynı şekilde, yaşlı bilgenin arketipi oldukça küçük, neredeyse gözle görülmezdir ama çok zor durumda kalan insanların görebileceği gibi kaderi değiştiren bir potansiyele sahiptir. Arketipler, atom evreniyle paylaştıkları bu tuhaflığa sahiptir ki araştırmacı mikrofizik dünyasında derine indikçe, orada zincirlenmiş patlayıcı güçlerin ne kadar yıkıcı olduğunu gözlerimizin önüne serer. En büyük etkilerin küçücük sebeplerden kaynaklandığı, yalnızca fizikte değil, psikolojik araştırmalarda da açıkça ortaya konmuştur. Yaşamın

167 Bir Sibirya masalında (*Marchen aus Sibirien*, no. 13 ["Taş Olan Adam"]) yaşlı adam göğe yükselen beyaz bir şekildir.

168 Hephaestus'un oğullları olan yeraltı tanrıları -çn.

kritik anlarında her şey çoğu zaman nasıl da ufacık görünen bir şeye bağlıdır!

409 Bazı ilkel masallarda arketipimizin aydınlatıcı niteliği, yaşlı adamın güneşle özdeşleştirilmesiyle ifade edilir. Beraberinde balkabağını pişireceği bir meşale getirir. Onu yedikten sonra insanlığın ateşi kendisinden çalmasına yol açan ateşi yanında götürür[169]. Bir Kuzey Amerika Kızılderili masalında yaşlı adam ateşin sahibi büyücü bir hekimdir[170]. Eski Ahitten ve Gül Paskalyası mucizesinden bildiğimiz kadarıyla ruhun da ateşli bir yanı vardır.

MERKÜR CİNİ

1. Kısım

I. *Şişedeki Cin*

239 Hermes'le ilgili sempozyuma yaptığım katkıda[171] bu farklı tonlardan oluşan kurnaz tanrının klasik dönemin çöküşüyle birlikte hiçbir şekilde ölmediğini, tam tersine yüzyıllardır, hatta yakın zamana değin farklı kılıklarda yaşamaya ve insan zihnini hilekâr sanatları ve şifa istidadıyla meşgul etmeye devam ettiğini göstermeye çalışacağım. Çocuklara bugün hâlâ Grimm Kardeşler'in tıpkı diğer bütün masallar gibi unutulmaz olan ve dahası günümüze geldiği şekliyle Hermesçi gizemin özünü ve derin anlamını içeren "Şişedeki Cin" masalı anlatılıyor:

Bir zamanlar yoksul bir oduncu vardı. Okula göndermek istediği bir tanecik oğlu vardı. Ancak oğluna çok az para vere-

169 *Indianermarchen aus Südamerika* (*Güney Amerika'dan Kızılderili masalları*), s. 285 ["Dünyanın Sonu ve Ateş Hırsızı"].

170 *Indianermarchen aus Nordamerika* (*Kuzey Amerika'dan Kızılderili masalları*), s. 74 [Manabos Öyküleri: "Ateş Hırsızı"].

171 Simyada Merkür kavramının sadece genel bir incelemesini veriyorum, kesinlikle kapsamlı bir yorumunu vermiyorum. Alıntılanan betimleyici materyal bu yüzden sadece örnek olarak alınmalıdır ve eksiksizlik gibi bir iddiası yoktur.

bildiğinden daha sınav vakti gelmeden oğlanın parası bitmişti. Bunun üzerine oğlu eve geri dönüp ormanda çalışan babasına yardım etmeye başlamıştı. Bir gün öğle arası çalışma molasında ormanda dolaşırken, çocuk kocaman yaşlı bir meşe ağacına rastlar. Yerin altından bir ses duyar, "Beni dışarı çıkar, beni dışarı çıkar!". Ağacın dibini kazmaya başlar ve toprağın içinde ağzı sımsıkı kapalı bir şişe bulur; ses bu şişeden gelmektedir. Şişenin ağzını açar açmaz bir cin dışarı fırlar ve hemen ağacın yarısı kadar büyük bir görünüme kavuşur. Cin korkunç bir sesle bağırır: "Cezamı çektim ve intikamım alınacak! Ben yüce ve güçlü Merkür ciniyim ve sen şimdi ödüllendirileceksin. Her kim beni serbest bırakırsa, onu boğazlamalıyım". Bunun üzerine çocuk korkar ve hemen bir hile düşünerek cine şöyle der: "Önce senin şişeye kapatılan o cin olup olmadığından emin olmalıyım". Bunu kanıtlamak isteyen cin şişeye geri döner. Çocuk da anında şişenin kapağını kapar ve böylece cin tekrar şişeye hapsolmuş olur. Bu kez cin eğer kendisini serbest bırakırsa çocuğa onu cömertçe ödüllendireceğini söyler. Bunun üzerine çocuk cini serbest bırakır. Cin de ona ödül olarak küçük bir halı parçası verir ve şöyle der: "Bu halının bir yüzünü bir yaranın üstüne örtersen iyileşir; diğer yüzünü ise demir ya da çeliğe sürtersen gümüşe döner". Bunun üzerine çocuk halıyı kırık baltasına sürter ve balta gümüşe döner. Çocuk baltayı dört yüz akçeye satar. Böylece baba oğul bütün sıkıntılarından kurtulurlar. Çocuk okuluna geri döner ve sonra halısı sayesinde meşhur bir hekim olur.

240 Şimdi bu masaldan hangi içgörüye ulaşabiliriz? Bildiğiniz gibi masalları tıpkı rüyalar gibi hayal ürünü olarak ele alabilir ve bilinçdışının kendisi hakkında hazırlıksız söylemleri şeklinde tasavvur edebiliriz.

241 Nasıl ki çoğu rüyanın en başında rüya eyleminin sahnesine ilişkin bir bilgi veriliyorsa, masallar da sihirli şeylerin gerçekleştiği mekân olarak ormanı böyle anlatır. Tıpkı derin bir su ve deniz gibi karanlık ve gözün her yerini göremediği orman, bilinmezin ve gizemlerin evidir. Bilinçdışı için uygun

bir eşanlamdır. Pek çok ağacın—ormanı oluşturan canlı unsurların—arasında muazzam boyutuyla özellikle bir ağaç göze çarpar. Ağaçlar, sudaki balıklar gibi bilinçdışının canlı içeriğini temsil eder. Bu içeriğin arasında önemli bir parça "meşe ağacı" olarak kişileştirilir. Ağaçlar kendilerine özgüdür. Bir ağaç bu yüzden çoğu zaman bir kişilik sembolüdür[172]. Bavyeralı II. Ludwig'in, bahçesindeki kimi muazzam ağaçları selamlayarak onurlandırdığı söylenir. Yaşlı yüce meşe ağacı bilindiği gibi ormanın kralıdır. Bu yüzden bilinçdışının içeriği arasında en belirgin kişiliğe sahip merkezi bir figürü temsil eder. Kendiliğin prototipi, bireyleşme sürecinin kaynağı ve amacının bir sembolüdür. Bitki sembolizmi derin bir bilinçsizlik durumunu imlediğinden meşe ağacı, kişiliğin sessiz bilinçdışı merkezini simgeler. Bundan masal kahramanının deruni bir biçimde kendisinin bilincinde olmadığı sonucuna varılabilir. O, birtakım simya incelemeleri örneklerinde rastladığımız "uyur", "kör" ya da "gözleri bağlı"lardan biridir[173]. Onlar, hâlâ kendilerinin bilincinde olmayan, henüz gelecekleriyle, daha kapsamlı kişilikleriyle, "öz"leriyle bütünleşmemiş ya da mistiklerin dilinde henüz "aydınlanmamış", uyanmamış olanlardır. Kahramanımız için bu yüzden ağaç büyük bir sırrı barındırır[174].

242 Sır, ağacın tepesinde değil, köklerinde gizlidir[175] ve o bir

172 Ağaçların kişileştirilmesiyle ilgili bkz. Frazer, *The Magic Art*, II, 9. bölüm. Ağaçlar aynı zamanda ölülerin ruhlarının mekanıdır ya da yeni doğmuş çocuğun hayatıyla bir tutulurlar (*a.g.e.*, I, s. 184).

173 Kşz. *Mutus liber* (Sessiz Kitap) adlı kitabın kapağında uyuyanı trompetle uyandıran bir melek vardır, "Die Psychologie der Übertragung" ["Aktarım Psikolojisi"], (Görsel 11). Benzer şeye Michelspacher'in *Cabala, speculum artis et naturae* adlı çalışmasında da rastlamak mümkün (*Psychologie und Alchemie* [*Psikoloji ve Simya*], Görsel 93). Ön planda üzerinde bir tapınağın olduğu bir dağın önünde gözleri bağlı bir adam durur. Biraz daha arkadaysa bir başka adam dağın içindeki bir deliğe giren bir tilkinin peşinden koşar. "Yardımsever hayvan" tapmağa giden yolu gösterir. Tilki ya da tavşan rehberlik eden "hilebaz" Merkür'dür.

174 Ağaç sembolüyle ilgili daha fazla malzeme için bkz. aş. "Felsefe Ağacı", kısım II.

175 Bu motif aynı anlamıyla Gnostikler tarafından kullanılmıştır. Kşz. Pek çok adı olan, bingözlü "Tanrı Sözü" "Hepsinin kökünde gizlidir". Hippolytus, *Elenchos*, V, 9, 15.

kişilik olduğu ya da bir kişiliğe sahip olduğundan kişiliğin en çarpıcı emarelerini de—ses, konuşma ve bilinçli bir amaç— taşır ve kahramandan kendisini özgürlüğüne kavuşturmasını ister. Kendi rızası olmaksızın yakalanmış ve orada ağacın kökleri arasında toprağa hapsedilmiştir. Kökler inorganik evrene, mineral krallığına uzanır. Psikolojik terminolojiyle bu, kendiliğin bedende, daha doğrusu bedenin kimyasal unsurlarında köklerinin olduğu anlamına gelir. Masalın bu çarpıcı cümlesi kendi içinde ne anlam taşırsa taşısın, canlı bitkinin cansız toprakta kök salması mucizesinden daha tuhaf değildir. Simyacılar, Empedokles'in *dört kök*üne (*rhizomata*) karşılık gelen kendi dört elementlerini tarif etmişler ve bunları simyanın en önemli ve merkezi sembolünün parçasını, bireyleşme sürecinin amacını temsil eden *felsefe taşı*nın (*lapis philosophorum*) yapıtaşları olarak görmüşlerdi.

243 Köklerde gizli olan sır, şişeye hapsedilmiş bir cindir. Doğal olarak ilk başta köklerin arasına gizlenmemiş, daha sonra köklere saklanacak olan bir şişeye hapsedilmişti. Muhtemelen bir büyücü yani simyacı onu yakalamış ve oraya hapsetmişti. Daha sonra göreceğimiz gibi bu cin, ağacın özü, Merkür'ün tanımlarından biri olan *spiritus vegetativus* [*bitki ruhu*] gibi bir şeydir. Ağacın yaşam ilkesi gibi, ondan çıkarılan ruhsal bir özdür ve *principium individuationis* [*bireyleşme ilkesi*] şeklinde de tanımlanabilir. Böylece ağaç, kendiliğin gerçekleşmesinin dışadönük ve görünür bir işareti haline gelir. Simyacıların da benzer bir görüşe sahip oldukları anlaşılıyor. Nitekim "Aurelia occulta"da şöyle der: "Filozoflar dünya cennetinin ortasında duran ağacın merkezini tutkuyla arar dururlar[176]". Aynı kaynağa göre İsa'nın kendisi bu ağaçtır[177]. Ağaç benzetmesi şu sözleri söyleyen İskenderiyeli Eulogius'a (takriben M.Ö. 600) kadar uzanır: "İşte Babadaki kök, Oğuldaki dal ve Kutsal Ruhtaki meyve: zira üçündeki öz [*οὐσία*] birdir[178]". Merkür de *trinus et unus* [*üç parçalı ve tektir*].

176 *Theatrum chemicum*, IV (1659), s. 500.
177 *A.g.e.*, s. 478: "Cismani ve ruhani yaşam ağacı olan (İsa)".
178 Krueger, *Das Dogma von der Dreieinigkeit und Gottmenschheit*, s. 207.

244 Bunu psikolojik terimlerle açıklayacak olursak masal bize merkürün özünün, *bireyleşme ilkesi*nin (*principium individuationis*) doğal koşullar altında serbest bir biçimde gelişeceğini, ancak dışardan kasti müdahaleyle özgürlüğünün elinden alınacağını ve kötü bir cin gibi ustalıkla hapsedilip uzaklaştırılacağını söyler. (Sadece kötü cinlerin hapsedilmesi gerekir ve bu cinin kötülüğü insan öldürme niyetiyle kendini belli eder.) Masalın haklı olduğunu ve cinin gerçekten anlatıldığı kadar kötücül olduğunu farzedersek, *bireyleşme ilkesi*ni hapseden Ustanın aslında iyi bir niyetinin olduğu sonucuna varmamız gerekir. Ancak insanın bireyleşme ilkesini uzaklaştırma gücüne sahip bu iyi niyetli Usta da kimdir? Böyle bir güç ancak ruhlar âleminde ruhların hükümdarı olan birine verilir. Bireyleşme ilkesinin bütün kötülüklerin kaynağı olduğu düşüncesine Schopenhauer'de ve biraz da Budizmde rastlanır. Hıristiyanlıkta da insan doğası asli günahla lekelenmiş ve bu lekeden İsa'nın kendini kurban etmesiyle kurtulabilmiştir. İnsan "doğal" haliyle ne iyi, ne de saftır ve eğer doğal bir şekilde gelişseydi, sonuç bir hayvanınkinden çok da farklı olmayan bir ürün olurdu. Eğer Usta doğal varlığın serbest gelişimine iyiyle kötü arasındaki ayrımı ortaya koyarak ve kötülüğü men ederek müdahale etmeseydi, katışıksız içgüdüsellik ve suçluluk duygusunu dert etmeyen naif bilinçsizlik galip gelirdi. Suç olmadan ahlaki bilinç, farklılıkların bilincinde olmadan vicdan olamayacağına göre ruhların efendisinin tuhaf müdahalesinin bilincin her tür gelişimi için kesinlikle gerekli ve bu açıdan iyi niyetli olduğunu kabul etmemiz gerekir. Dini inançlarımıza göre bu Usta bizatihi Tanrıdır—ve simyacı, yaratı eserine benzer bir iş yapmaya çalıştığı için bir bakıma Yaratıcıyla rekabet eder ve kendisinin mikrokozmik eserini dünya yaratıcısının eserine benzetir[179].

245 Masalımızda doğal kötülük "kökler"e yani yeryüzü-

179 "Dicta Belini"de Merkür şu sözleri söyler: "Bütün dünyanın kaynağı olan ekmek benden yaratılmış ve dünya benim merhametimle oluşmuştur ve eğer dünya sona ermiyorsa bu, Tanrının armağanı olduğu içindir " (Distinctio XXVIII, in *Theatr. chem.*, V, 1660, s. 87).

ne diğer bir deyişle bedene sürgün edilir. Bu ifade, Hıristiyan düşüncesinin daha incelikli doktrinel ayrımlarını dikkate almadan genel anlamda bedene utançla baktığına dair tarihsel gerçekle örtüşür[180]. Çünkü doktrine göre genel anlamda *kendi başına* (*per se*) ne beden, ne de doğa kötüdür: Tanrının eseri ya da kendini ifşa ettiği asıl biçim gibi doğa da kötülükle özdeşleştirilemez. Aynı şekilde masaldaki kötü cinin yeryüzüne hapsedilip istek üzerine serbest bırakılmasına müsaade edilir ve aynı zamanda bu cin orada emniyetli ve özel bir kabın içinde gizlenir ki böylece meşe ağacının tam altının dışında hiçbir yerde dikkati kendine çekemez. Şişe insan yapımı yapay bir üründür ve bu yüzden amacı ruhu, çevredeki ortamdan ayırmak olan sürecin entelektüel erekselliğini ve yapaylığını imler. Simyanın *vas Hermeticum*'u gibi "hermesçi" biçimde mühürlenmişti (yani Hermes'in işaretiyle mühürlenmişti)[181]; camdan yapılması ve içinde dünyanın yaratıldığı kozmosu temsil ettiği için mümkün olduğunca yuvarlak olması gerekirdi[182]. Şeffaf cam, sağlamlaştırılmış su ya da hava gibidir ki her ikisi de ruhun eş anlamlılarıdır. Simyasal karşılığı bu yüzden eski bir simya düşüncesine göre kozmosu çevreleyen *anima mundi*'ye [*dünyanın ruhu*] tekabül eder. Heisterbach'lı Caesarius (XIII. yüzyıl) ruhun cam bir küre biçiminde hâsıl olduğu bir görüntüden bahseder[183]. Benzer şekilde "ruhsal" ya da "ruhani" (*aethereus*) felsefe taşı, çoğu zaman cennetsi Kudüs'ün altın camıyla (*aurum vitreum*) bir tutulan (kimi zaman *dövülgen (Malleabile)* olarak tanımlanan) değerli bir *cam*dır (*Vitrum*) (Vahiy 21:21).

246 Alman masalında şişeye hapsedilmiş cinin, Alman milli tanrısı Wotan'la bir tutulan pagan tanrısı Merkür'ün adıyla çağrıldığını vurgulamak gerek. Merkür'den bahsedilmesi, bir

180 Kşz. *iustitiae originalis* [asli dürüstlük] ve *status naturae integrae* [doğanın aslında iyi olduğu] doktrinleri.

181 Kşz. Vahiy 20: 3: "ve onun üzerini mühürledi".

182 "Beşincisi Ahenk ve Aşktan/ Eserinle yukardaki Kürenin arasından". — Norton's "Ordinall of Alchimy", *Theatrum chemicum Britannicum*, 6. bölüm, s. 92.

183 *Dialogus miraculorum*, İng. çev. Scott ve Bland, I, s. 42, 236.

yandan simya öğretiminde kullanılan alegorik öykülerle, diğer yandan da "büyülenmiş ruh" motifinin etrafında kümelenen meşhur masallar grubuyla yakından bağlantılı olan masalın simyasal bir halk efsanesi olduğunu gösterir. Nitekim masalımız kötü cini, Hıristiyanlığın etkisi altında karanlık yer altına hapsedilen ve ahlaki açıdan dışlanan bir pagan tanrısı olarak yorumlar. Hermes bütün karanlık yandaşları (*Tenebriones*), cehalet yanlıları (*Obscurantists*) arasında meşhur gizemler şeytanına, Wotan ise orman ve fırtına şeytanına dönüşür; Merkür ise metal, metal adam (*homunculus*), ejderha (*serpens mercurialis*), kükreyen azgın aslan, gece kuzgunu (*nycticorax*) ve kara kartal biçimine girer—bunların içinde son dördü şeytanla eşanlamlıdır. Aslında şişedeki cin diğer çoğu masaldaki şeytan gibi davranır: Adi metali altına dönüştürerek servet bahşeder ve tıpkı şeytan gibi o da kandırılır.

II. *Cinle Ağaç Arasındaki Bağlantı*

247 Merkür ciniyle ilgili incelememize devam etmeden önce önemsiz olmayan bir gerçeğe dikkat çekmek istiyorum. Cinin hapsedildiği yer sıradan bir yer değil, çok önemli bir yer—meşe ağacının yani ormanın kralının altı. Psikolojik terimlerle söyleyecek olursak bu, tıpkı bireyleşme ilkesinde saklı giz gibi kötü ruhun kendiliğin köklerine hapsedildiği anlamına gelir. Ağaçla ya da kökleriyle özdeş değildir; oraya yapay yollardan konmuştur. Masal bize kendiliği temsil eden meşe ağacının şişedeki cinden büyüdüğünü düşündürecek bir sebep vermez; meşenin daha ziyade bir sırrı saklamak için uygun bir yer oluşturduğunu düşünebiliriz. Örneğin bir hazine tercihen bir tür işaret noktasının yakınına gömülür ya da böyle bir işaret sonradan konur. Cennet ağacı buna ve benzer masallara bir prototip teşkil eder, o da kendisinden çıkan yılanın sesi ile özdeş değildir[184]. Hâlbuki bu mitsel motiflerin ilkel insanlar

184 Lilith ya da Melusina biçimindeki Merkür, *Ripley Scrowle*'daki ağaçta karşımıza çıkar. Bu bağlama "Aenigma Bononiense" denilen şeyin bilimsel bir yorumu olarak ağaç perileri (hamadryad) de dâhildir. kşz. *Mysterium Coniunctionis*, s. 68 vd.

arasında gözlemlenen birtakım psikolojik olgularla önemli bir bağının olduğu unutulmamalıdır. Böyle bütün vakalarda ilkel animizmle kayda değer bir benzerlik vardır: Birtakım ağaçlara ruhlar can verir—insan karakteri diyebileceğimiz bir kişilikleri vardır—ve insanlara emirler veren bir sese sahiptirler. Amaury Talbot[185] Nijerya'dan benzer bir vakada yerli bir askerin bir *oji* ağacının kendisine seslendiğini ve adamın apar topar kışladan çıkıp ağaca koştuğunu aktarır. Adam çapraz sorguda ağacın ismini taşıyan herkesin ara sıra onun sesini duyduğunu iddia etmişti. Burada ses şüphesiz ağaçla özdeştir. Bu psişik fenomenler aslında ağaçla şeytanın bir olduğunu ve ayrılmalarının daha üst bir kültür ve bilinç düzeyine karşılık gelen ikinci bir fenomen olduğunu akıllara getirir. Asıl fenomen ahlaki açıdan nötr bir doğa tanrıçası, saf ve yalın bir harikadan (*tremendum*) başka bir şey değildir. Oysa ikinci fenomen insanı doğadan koparan ve böylece daha yüksek, farklılaşmış bir bilincin varlığına tanıklık eden bir ayrım edimini imler. Buna çok daha yüksek bir düzeye tanıklık eden üçüncü bir fenomen olarak sesin yasaklı bir kötü ruh olduğunu haykıran ahlaki nitelik eklenir. Bu üçüncü düzeye, rakibinden hâlâ kurtulamamış olsa da, en azından onu hapsederek bir süreliğine zararsız hale getirmiş "daha yüce" ve "iyi" bir Tanrı inancının damgasını vurduğu su götürmez bir gerçektir (Vahiy 20: 1-3).

248 Mevcut bilinç düzeyinde ağaç cinlerinin varolduğunu düşünemeyeceğimiz için ilkel insanın halüsinasyon gördüğünü, kendisini ağaca yansıtan bilinçdışım duyduğunu düşünmeye zorlanırız. Eğer bu teori doğruysa—ve ben günümüzde bunu diğer türlü nasıl formülleştirebileceğimizi bilmiyorum—ikinci bir bilinç düzeyi nesne "ağaç"la ona yansıtılan bilinçdışı içeriği arasındaki bir ayrımı etkilemiş, böylelikle bir aydınlanma edimini başarmış demektir. Üçüncü düzey çok daha yükseğe çıkar ve "kötülük"ü nesneden ayrılmış olan psişik içeriğe atfeder. Son olarak dördüncü bir düzey, günümüzde bilincimizin ulaştığı düzey "ruh"un nesnel varlığını yadsıyarak ve ilkel insanın

185 *In the Shadow of the Bush*, s. 31 vd.

bir şey duymadığım, sadece işitsel bir halüsinasyon yaşadığını deklare ederek aydınlanmayı bir kademe ileriye taşır. Sonuçta bütün fenomen—açık bir biçimde kötü ruhun var olmadığı düşüncesinden istifade ederek buhar olup uçup gider ve komik bir biçimde önemsizleşir. Öte yandan meselenin özüne inmesi gereken beşinci bir düzey, mucize olarak başlayan şeyi anlamsız bir kendini kandırmaya dönüştüren sihirbazlık numarasını—sırf başladığı noktaya geri dönmek için—merak eder. Babasına ormanda altmış geyik gördüğüne dair bir hikâye uyduran çocuk gibi soru sorar: "O halde ormandaki hışırtı da neydi?" Beşinci düzey sonuçta bir şey olduğu kanaatindedir: Psişik içerik ağaç ya da ağacın içindeki bir cin veya herhangi bir ruh olmasa da, bilinçdışından fırlayan, eğer kişi psikeye herhangi bir gerçeklik sunmaya kararlıysa varlığı yadsmamayan bir fenomendir. Kişi bunu yapmazsa,—modern aklın pek inandırıcı bulmadığı—Tanrının *yoktan var ettiği* (*creatio ex nihilo*) düşüncesine hepsi muhtemelen hayal edilemeyecek kadar tesadüfi atom yığınlarından çıkmış buhar makinesi, otomobil, radyo ve yeryüzündeki her bir kütüphaneyi dâhil etmek zorunda kalır. Olmuş olabilecek tek şey Yaratıcının Yığışım [*Conglomeratio*] şeklinde yeniden adlandırılmış olacağıdır.

249 Beşinci düzey bilinçdışınm varolduğunu ve diğer varolan şeyler gibi bir gerçekliğinin olduğunu varsayar. Ne kadar itici olsa da, bu "ruhun" ve aynı zamanda "kötü" ruhun da bir gerçekliği olduğu anlamına gelir. Dahası "iyi" ile "kötü" arasındaki ayrım birden artık modası geçmiş olmaktan çıkar, gayet güncel ve gerekli bir hale gelir. Kritik nokta şu ki kötü ruhun öznel bir psişik tecrübe olduğu kanıtlanamadığı sürece ağaçların ve hatta diğer makul nesnelerin bile bir kez daha ciddi bir biçimde onun meskeni sayılması gerekirdi.

III. *Merkür'ü Azadetme Sorunu*

250 Bilincin paradoksal gerçekliğine şimdilik daha fazla devam etmeyip şişedeki cin masalına geri döneceğiz. Gördüğümüz gibi Merkür cini "aldatılmış şeytan"la birtakım ben-

zerlikler taşır. Hâlbuki bu yalnızca yüzeysel bir analojidir çünkü şeytanın yetilerinin aksine Merkür altını at dışkısına dönüşmez, iyi metal olarak kalır; sihirli halıysa sabah olunca küle dönüşmez, şifai gücünü muhafaza eder. Çalmak istediği ruhtan hileyle çıkarılamaz da Merkür. Ancak kendi mizacıyla kandırılabilir; çocuğun onu kötü mizacını iyileştirmek ve uysallaştırmak için tekrar şişeye sokmayı başardığı söylenebilir. Merkür kibarlaşır, delikanlıya faydalı bir fidye verir ve böylece özgürlüğüne kavuşur. Sonrasında talebenin talihinin dönüşünü ve nasıl mucizeler yaratan bir hekim olduğunu öğreniriz ancak—tuhaf bir biçimde—azat edilen ruhun ne yaptığına dair bir şey anlatılmaz, gerçi bu Merkür'ün çok yönlü çağrışımlarıyla aklımızı karıştırdığı anlamlar ağı ışığında enteresan olabilirdi. Oysa bu pagan tanrısı, Hermes-Merkür-Wotan tekrar serbest bırakılınca ne olur? Bir büyücüler tanrısı, *spiritus vegetativus* [*bitki ruhu*], ve fırtına şeytanı olarak bir daha kolay kolay esarete dönmez ve masalda esaretin onun doğasını sonunda mükemmel ötesine dönüştürdüğünü düşünmemizi gerektiren bir sebep yoktur. Hermes kuşu cam kafesten kaçmış ve sonunda tecrübeli simyacının ne pahasına olursa olsun engellemek istediği şey gerçekleşmiştir. Bu yüzden şişenin ağzını her daim sihirli işaretlerle mühürlemiş ve "içindeki kaçamasın" diye onu çok uzun zaman kısık ateşte tutmuştur. Zira kaçarsa bütün meşakkatli eser boşa gider ve baştan başlaması gerekir. Kendisine Cennetin Krallığı'ndan yalnızca bir kez uygulanması gereken eser olarak bahsedilen, kendini yenileyen bir şey şeklinde bir parça ihsan edilen kahramanımız bir Pazar çocuğudur ve muhtemelen ruhsal açıdan fakirdir[186]. Oysa sihirli halıyı kaybederse, onu bir daha asla kendi başına geri getiremez. Sanki Ustanın biri Merkür cinini yakalamayı başarmış ve onu bir hazine gibi—belki daha sonra kullanmak üzere—güvenli bir yere saklamıştır. Vahşi Merkür'ü kendisine Mephisto gibi itaatkâr bir "hizmetkâr" olarak hizmet etmek üzere ehlileştireceğini tasar-

186 "Ona bir kerede son vereceği için / Tekrar başlamak zorunda kalmamalıdır". —Norton's "Ordinall of Alchimy", *Theatr. chem.* Brit., 4. bölüm, s. 48.

lamış bile olabilir—bu tür düşünce silsileleri simyaya yabancı değildir. Belki de meşe ağacına geri dönüp kuşunun kaçtığını anladığında üzülerek şaşırmıştır. Her halükarda şişeyi kaderine terketmemek daha iyi olurdu.

251 Ne olursa olsun çocuğun—kendi işine yarayan—davranışının simyasal açıdan yanlış sayılması gerekir. Merkür'ü azat ederek bilinmeyen bir Ustanın meşru haklarına tecavüz etmesinin dışında çocuk bu tekinsiz ruhun dünyaya salındığında neler olabileceğinden tamamen bihaberdir. Simyanın altın çağı XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk yarısıdır. O çağda gerçekten bir fırtına kuşu, iblislerin hapishane olarak hissetmiş olacakları ruhani bir kaptan kaçmıştır. Söylediğim gibi bütün simyacılar Merkür'ün kaçmasına izin verilmesine karşıydılar. Onu dönüştürebilmeleri için şişede tutmaları gerekiyordu: Çünkü kurşunun (bir başka gizemli madde) Petasios gibi "onu araştırmak isteyen herkesi cehaletle delirtecek kadar çileden çıkarılmış ve arsız olduğuna" inanıyorlardı[187]. Aynı şey yakalandığı her seferde kurtulan ele avuca sığmaz—simyacıları umutsuzluğa sürükleyen hilebaz—Merkür için söylenir[188].

X. Özet

284 Merkür'ün çeşitli yönleri şöyle özetlenebilir:

1. Merkür, tamamı hayal edilebilir karşıtlardan oluşur. Bu yüzden gayet açık bir biçimde bir ikiliktir ancak yine de sayısız içsel çelişkilerinin çarpıcı bir biçimde eşit sayıda birbirinden farklı ve alenen bağımsız figürlere ayrılabilmesine rağmen bir birlik olarak isimlendirilir.

2. Hem maddi, hem de ruhanidir.

3. Aşağı ve maddi olanın yüksek ve ruhani olana, yüksek ve ruhani olanın da aşağı ve maddi olana dönüş-

187 Olympiodorus in Berthelot, *Alchimistes grecs*, II, iv, 43.

188 Kşz. "Dialogus Mercurii alchymistae et naturae" adlı eğlenceli metin, *Theatr. chem.*, IV (1659), s. 449 vd.

tüğü süreçtir.

4. Şeytan, kurtarıcı bir ruh rehberi, ele avuca sığmaz bir hilebaz ve Tanrının fiziksel doğaya yansımasıdır.

5. Aynı zamanda zanaatkârın *opus alchymicum* [*simyasal yapıt*] ile kesişen mistik tecrübesinin yansımasıdır.

6. Bu itibarla bir yandan kendiliği, diğer yandan bireyleşme sürecini ve isimlerinin sınırsız sayısından ötürü aynı zamanda kolektif bilinçdışını temsil eder[189].

285 Elbette altın yapımı, aynı zamanda bilumum kimyasal araştırma simyayı fazlasıyla ilgilendirirdi. Ancak daha büyük, tutkulu—pek de "araştırma" denemeyecek—bir ilginin daha ziyade bilinçdışı *deneyim*inde yattığı anlaşılıyor. Simyanın bu yanının—*μυστικά*—uzun zamandır yanlış anlaşılıyor oluşu, kişilerüstü bilinçdışı bir yana, kolektif bilinçdışı, psikoloji hakkında bir şey bilinmemesinden kaynaklanıyor. Psişik gerçekliğe dair bir şey bilinmediği sürece bu, şayet ortaya çıkarsa yansıtılacaktır. Dolayısıyla psişik yasa ve düzene dair ilk bilgiler yıldızlarda bulunmuş ve daha sonra yansıtmalarla bilinmeyen maddelere kadar genişletilmişti. Deneyimin bu iki evreni bilim dallarına ayrılmıştı: Astroloji astronomiye, simya ise kimyaya dönüşmüştü. Diğer yandan zamanın astronomik bakımdan belirlenmesi ve karakteri arasındaki tuhaf bağlantı, ancak çok yakın zamanda ampirik bir bilime yaklaşan bir şeye dönüşmeye başlamıştır. Gerçekten önemli psişik gerçekler ne ölçülüp tartılabilir, ne de bir deney tüpünün içinde yahut mikroskop altında görülebilir. Bu yüzden de kestirilemezler; diğer bir deyişle tıpkı renklerin körlere değil, görebilenlere gösterilmesi gerektiği gibi psişik gerçeklerin de onlara yönelik sezgileri olan insanlara bırakılmaları gerekir.

286 Simyada bulunan yansımalar deposuysa daha az bilinir ve bunu daha yakından araştırmayı aşırı zorlaştıran bir başka engel vardır. Çünkü karakterin, olumsuz olduğu takdirde kom-

189 Dolayısıyla Merkür *mare nostrum* [*bizim deniz*] olarak adlandırılır.

şusuna eğlenceli gelse bile birey için fazlasıyla nahoş olan astrolojik bileşenlerinin aksine simyasal yansımalar, en yüce rasyonel inanç ve değerlerimize acı verici bir tezat—ya da daha ziyade ödünleyici bir ilişki—teşkil eden kolektif içeriği temsil ederler. Aklın dokunmadan bıraktığı nihai sorulara doğal psikenin tuhaf yanıtlarını verirler. Bütün ilerlemenin ve bizi üzücü mevcut zamandan kurtaracak bir gelecek inancının aksine ilkel bir şeylere, kalpten inanılan dünyamızı değişen bir görüntü oyununa benzeten maddenin açık bir biçimde umutsuzca sabit, sonsuz salımmına işaret ederler. Bize etkin, arzulu yaşamımızın kurtarıcı amacı olarak inorganik olanın—taş—bir sembolünü, yaşamayan, sadece var olan ya da "olan" bir şeyi, karşıtların sınırsız ve akıl sır ermez bir oyununun edilgen öznesini gösterirler. "Can", rasyonel aklın o bedensiz soyutlaması ve "ruh", kupkuru felsefe diyalektiğinin o iki boyutlu metaforu simyasal yansımada somut, soluk bedenler gibi neredeyse fiziksel, plastik bir biçimde ortaya çıkar ve rasyonel bilincimizin tamamlayıcı parçaları olma işlevini üstlenmeyi reddeder. Ruhsuz bir psikoloji umudu insanı hiçbir yere götürmez ve bilinçdışının daha yeni keşfedildiği yanılgısı ortadan kaybolur: İtiraf etmek gerekirse (bilinçdışı) biraz tuhaf bir biçimde yaklaşık iki bin yıldır bilinmektedir. Öyleyse kendimizi kandırmayalım: Nasıl ki karakterin parçalarını zamanın astronomik belirleyicilerinden ayıramazsak, hükmedilmez ve ele avuca sığmaz Merkür'ü de maddenin otonomisinden ayıramayız. Yansıtma-taşıyıcısından bir şeyler her daim yansımaya yapışır ve biz onu bilincimize, psişik olarak bildiğimiz kısma bir noktaya kadar entegre etmeyi başarsak bile onunla birlikte kozmosa ve onun maddilliğine ait bir şeyi de entegre edeceğiz ya da kozmos bizden sonsuz bir biçimde büyük olduğundan daha ziyade onun inorganik tarafından özümsenmiş olacağız. "Kendinizi canlı felsefe taşlarına dönüştürün!" diye bağırırdı bir simyacı, ancak taşın nasıl sonsuz bir biçimde yavaş bir şekilde "oluştuğunu" bilmezdi. Simyanın yansımalarından çıkan "doğal ışık"ı düşünen herkes elbette eserin istediği "sonsuz meditasyonun yoruculuğu"ndan bahseden

Ustaya katılacaktır. Bu yansımalarda "nesnel" bir ruhun fenomenolojisiyle, en uygun sembolü madde olan psişik deneyimin gerçek bir matrisiyle karşılaşırız. İnsan, hiçbir yerde ve hiçbir zaman maddenin davranışını gözlemlemeden ve kanunlarına dikkat etmeden onu kontrol altına alamamıştır; ancak bunu yaptığı sürece onu kontrol edebilmiştir. Aynı şey, bugün bilinçdışı dediğimiz o nesnel ruh için geçerlidir: o da madde gibi dayanıklıdır, ele avuca sığmaz ve gizemlidir, fazla insandışı ya da insanüstü olduğu için bize *crimen laesae majestatis humanae* [krala karşı işlenen ihanet suçu] gibi görünen kanunlara uyar. İnsan esere (*opus*) el uzatırsa, simyacının dediği gibi Tanrının yaratısını tekrarlar. Oluşmamış olanla, Tiamat'ın[190] kaosuyla mücadele aslında ilkel bir tecrübedir.

287 Psike, doğrudan deneyimlendiğinde canlandırdığı ve onunla bir olduğu anlaşılan "canlı" maddede karşımıza çıktığı için Merkür'e *argentum vivum* [yaşayan gümüş] denir. Bilinçli ayrım ya da bilincin kendisi, masal terimleriyle konuşacak olursak sanki cini şişeden çıkarır gibi bedeni ruhtan ayıran ve Merkür cinini *civa*dan [*hydrargyrum*] koparan o çok önemli müdahaleyi etkiler. Hâlbuki ruh ve beden, yapay ayrıma rağmen yaşamın gizeminde, şişeye hapsedilse de tıpkı cevheri ve yaşayan özü gibi ağacın köklerinde bulunan Merkür cininde birleşir. (Merkür), Upanişadların dilinde ağacın kişisel nefsidir [*atman*]. Şişede hapsedilmiş (Merkür), bene ve Hindu düşüncesine göre bireysel varlığı aydınlanmaya ulaştıran bireyleşme ilkesine tekabül eder. Tutsaklıktan kurtulan Merkür, insanüstü ruhun karakterine bürünür. Yaratılmış bütün şeylerin canlandırıcı ilkesi, *hiranyagarbha* (altın tohum)[191], *filius macrocosmi* [*makrokozmosun oğlu*] tarafından temsil edilen kişilerüstü kendilik, bilgelerin *tek* taşı haline gelir. "Rosinus ad Sarratantam", "Malus Philosophus"un[192] lapisin bilinçle olan psikolojik

190 Babil mitolojisinde kaos tanrıçası -çn.

191 Kşz. Maitrayana-Brahmana Upanishad, V, 8 (Doğunun Kutsal Kitapları, cilt: 15, s. 311). Vedanta-Sutras'ta *spiritus vegetativus* [*bitki ruhu*] ve kolektif ruh olarak ortaya çıkar (*a.g.e.*, cilt. 34, s. 173; cilt: 48, s. 578).

192 Rosinus incelemesi (Zosimos) muhtemelen Arapça kökenlidir. "Malus",

ilişkisini formüle dökmeye çalışan bir sözünü alıntılar: "İtaat söz konusu olunca, bu taş senin altında; hâkimiyet söz konusu olunca, senin üstünde; bilgi söz konusu olunca senden gelen (bir şey); eşitliğe gelinceyse aşağı yukarı senin ayarındadır"[193]. Kendiliğe uygulandığında, bu şu anlama gelir: "Kendilik sana tâbidir, ancak diğer yandansa seni yönetir. Senin çabalarına ve bilgine bağlıdır ama seni aşar ve benzer düşüncelere sahip herkesi kucaklar". Bu, kendiliğin kolektif doğasını imler çünkü kendilik kişiliğin bütünlüğünü temsil eder. Tanım olarak bütünlük, deneyim tarafından her yerde özdeş olduğu gösterilen kolektif bilinçdışını içerir.

288 Yoksul talebenin şişedeki cinle karşılaşması, kör ve henüz uykudan uyanmamış insanın ruhani yolculuğunu betimler. Aynı motif, yaşamağacına tırmanan çoban masalının temelini ve aynı zamanda simya temasını oluşturur. Çünkü imlediği şey kendini bilinçdışında hazırlayıp yavaş yavaş bilince giren bireyleşme sürecidir. Bunun en yaygın simyasal sembolü ağaç, cennetteki iyiyle kötüyü bilme ağacına uzanan *arbor philosophica*'dır [*felsefe ağacı*dır]. Burada (kişiyi) masalımızdaki gibi şeytani bir yılan, kötücül bir ruh kışkırtır ve bilgiye ikna eder. Kısaca İncil geleneğine göre Merkür cininin karanlık tarafla pek çok bağlantısının olması şaşırtıcı değildir. Suretlerinden biri de felsefe ağacında yaşayan dişi şeytan-yılan, Lilith ya da Melusinadır. Aynı zamanda Kutsal Ruha benzemekle kalmaz, simyaya göre onunla özdeştir de. Ruh arketipinin muğlaklığına dair her şeyi öğrendikten sonra bu korkunç çelişkiyi kabul etmekten başka çaremiz yok. Muğlak Merkür'ümüz kuralı onaylamakla kalır. Her halükarda çelişki, Yaratıcının huzurlu, masum cennetini, aynı ağaca tıpkı yasak elmalar gibi "kazara" konmuş apaçık tehlikeli bir ağaç-yılanının varlığıyla canlandırmaya ilişkin tuhaf tasımından daha kötü değildir.

"Magus"un bir bozması olabilir. İbnünnedim'im *Fihrist*'i (M.S. 987) Rimas'ın (Zosimos) yazdıklarıyla birlikte Magus'un biri "Bilge Magus'un Sanat Üzerine Kitabı" başlığını taşıyan iki eserine yer verir (Ruska, *Turba*, s. 272).

193 *Art. aurif.*, I, s. 310.

289 Hem masalların, hem de simyanın Merkür'ü ekseriya nahoş bir biçimde resmettiklerini kabul etmek gerekir ki bu çok daha şaşırtıcıdır çünkü (Merkür'ün) olumlu yönü onu sadece Kutsal Ruhla değil, aynı zamanda felsefe taşı (*lapis*) suretinde İsa'yla, hatta bir üçlü olarak Teslisle ilişkilendirir. Simyacıları Merkür'ün karanlık ve şeytani yanına dikkat çekmeye yönelten şey sanki tam da bu ilişkiler gibi görünüyor ve bu, (simyacıların) lacivert taşıyla gerçekten İsa'yı kastettikleri varsayımının şiddetle karşısındadır. Eğer kastettikleri şey bu olsaydı, İsa'yı neden felsefe taşı diye yeniden adlandırsınlardı? Felsefe taşı olsa olsa İsa analojisinin fiziksel dünyadaki bir muadilidir. Sembolizmi, onun özünü oluşturan Merkür gibi psikolojik açıdan ifade edecek olursak o da İsa'nın sembolik figürü gibi kendiliğe işaret eder[194]. İsa sembolünün saflığı ve birliğiyle kıyaslandığında Merkür-felsefe taşı muğlak, paradoksal ve tamamıyla pagandır. Bu yüzden psikenin, kesinlikle Hıristiyanlık tarafından şekillendirilmemiş ve hiçbir şekilde "İsa" sembolüyle ifade edilemeyecek bir parçasını temsil eder. Aksine gördüğümüz gibi pek çok yönden zaman zaman ışığın meleği kisvesine bürünen şeytana işaret eder. Felsefe taşı kendiliğin ayrıksı, doğaya bağımlı ve Hıristiyan maneviyatıyla kavgalı bir yönünü oluşturur. Hıristiyan modelinden ayıklanmış her şeyi temsil eder. Ancak bunlar canlı gerçekliğe sahip olduklarından kendilerini karanlık Hermes sembollerinin dışında ifade edemezler. Merkür'ün paradoksal doğası, kendiliğin önemli bir yanını— yani onun özünde bir zıtlıklar bileşeni [*complexio oppositorum*] olduğu ve herhangi bir bütünlük temsil edecekse bundan başka bir şey olamayacağı gerçeğini— yansıtır. *Yeryüzü tanrısı* [*deus terrestris*] olarak Merkür'ün, psikolojik kendiliğin önemli bir unsuru olan *gizli tanrı*dan [*deus absconditus*] bir parçası vardır ve kendilik (su götürmez ve kanıtlanamaz inanç dışında) bir Tanrı-imgesinden ayrılamaz. Felsefe taşının karşıtlıkları kucaklayan bir sembol olduğunu vurgulamış olsam da, kendiliğin —

194 [Kşz. *Aion*, "Christus, ein Symbol des Selbst" <"İsa, Bir Kendilik Sembolü"> -EDİTÖRLER.]

tabiri caizse—daha bütüncül bir sembolü olduğunun düşünülmemesi gerekir. Bu kesinlikle çok yanlış olurdu çünkü aslında o, şekli ve içeriği büyük ölçüde bilinçdışı tarafından belirlenmiş bir imgedir. Bu yüzden metinlerde hiçbir zaman bitmiş ve son şekli verilmiş halde bulunmaz; gizemli maddelere, Merkür'e, dönüşüm sürecine ve nihai ürüne yapılan dağınık atıfları birleştirmek zorundayız. Felsefe taşı öyle ya da böyle neredeyse her zaman inceleme konusu olsa da, onun asıl şekline ilişkin bir görüş birliği yoktur. Hemen hemen her yazarın kendine özgü alegorileri, eşanlamlı sözcükleri ve metaforları vardır. Bu da taşın her ne kadar genel bir deney nesnesi olsa bile, çok daha büyük ölçüde öznellik sınırını ancak zaman zaman geçmiş ve muğlak felsefe taşı kavramını doğurmuş bilinçdışının su yüzüne çıkmış bir uzantısı olduğunu ortaya koyar.

290 Bu figürün karşısında az çok gizli doktrinlerin şafağına saklanmış, hatları keskin bir biçimde dogma tarafından çizilmiş olan Yüce İsa ve Dünyanın Kurtarıcısı [*Salvator Mundi*], önünde küçük yıldızların sönük kaldığı Yeni Güneş İsa [*Christ Sol Novus*] durur. O, teslis biçimindeki bilincin gün ışığının teyidir. İsa figürü öylesine açık ve belirgindir ki, ondan farklı olan her şey sadece aşağı değil, aynı zamanda sapkın ve alçak görünmelidir. Bu, İsa'nın kendi öğretisinin değil, daha ziyade ona öğretilenin ve özellikle dogmanın onun figürüne bahşettiği billur saflığın sonucudur. Sonuç olarak İsa'yla şeytan yahut düşmüş melek Deccal arasındaki karşıtların gerilimi, Yaratılışla başlayan bütün Hıristiyanlık tarihi boyunca hiç olmadığı kadar artmıştır. Eyüp peygamber zamanında Şeytan hâlâ Tanrının çocukları arasındadır. Eyüp suresi 6. ayette şöyle der: "Bir gün ilahi varlıklar Rabbin huzuruna çıkmak için geldiklerinde, Şeytan da onlarla geldi". İlahi varlıkların bir araya gelişinin bu tablosu, ne Yeni Ahitteki "Çekil Şeytan" ayetine (Matta 4:10), ne de bin yıl için yeraltına zincirlenen ejderhaya dair bir ipucu vermez (Vahiy 20:2). Bir taraftaki ışık bolluğu sanki diğer yanda kapkara bir karanlığı doğurmuştu. Kara maddenin alışılmadık büyük yayılımının günahsız bir varlığı neredeyse imkânsız

hale getirdiği de görülebilir. Böyle bir varlığa duyulan sevgi dolu inanç, kişinin kendi kara pis evini temizlemesini gerektirir. Ancak pisliğin bir yere boşaltılması icap eder ve nereye boşaltılırsa boşaltılsın, olası dünyaların en iyisini bile pis bir kokuya boğacaktır.

291 İlkel dünyanın dengesi bozulmuştur. Söylediğim şey eleştiri maksatlı değil, çünkü sadece acımasız mantığa değil, bu gelişimin yararlılığına da derinden inandım. Karşıtların empatik ayrışması, daha sert ayrımla eşanlamlıdır ve bu bilincin herhangi bir şekilde genişlemesi ya da yükselmesi için olmazsa olmaz bir şeydir. Bilincin ilerleyen farklılaşması, insan biyolojisinin en önemli görevidir ve bu yüzden en büyük ödülleri—büyük ölçüde artan hayatta kalma şansı ve güç teknolojisinin gelişimi—alır. Filogenetik bakış açısından bilincin etkileri, ciğerlerin nefes almasının ve sıcak-kanlılığın etkileri gibi geniş kapsamlıdır. Hâlbuki bilincin açıklığı haliyle bilinçlenmeye daha az muktedir psikenin loş unsurlarının kararmasını gerektirir; böylece er ya da geç psişik sistemde bir bölünme oluşur. Böyle tanınmadığı için yansıtılır ve ışığın güçleriyle karanlığın güçleri arasındaki metafiziksel bir bölünme şeklinde ortaya çıkar. Bu yansımanın olasılığı, ışığın ve karanlığın gerçek şeytanlarının sayısız arkaik kalıntılarının varlığı tarafından her çağda garanti altına alınır. Bu yüzden Hıristiyanlıktaki karşıtların gerilimi hâlâ belirsiz bir ölçüde, her ne kadar ikisi aynı şey olmasa da, antik İran'daki ikilikten kaynaklanır.

292 Hıristiyan gelişiminin ahlaki sonuçlarının antik İsrail dini yasalarıyla karşılaştırıldığında çok önemli bir gelişmeyi temsil ettiğine şüphe yoktur. Sinoptik İncillerin Hıristiyanlığı, Yahudiliğin içindeki konularla uzlaşmaktan biraz daha fazlasına işaret eder ki bu Hindu çoktanrıcılığının içindeki çok daha eski Budist reformasyonuyla kıyaslanabilir. Psikolojik açıdan her iki reformasyon da bilincin muazzam güçlenmesiyle sonuçlanır. Bu özellikle Sakyamuni'nin kullandığı doğurtma yönteminde açıkça görülebilir. Oysa İsa'nın sözleri, bu türün en açık formülasyonunu, İsa'nın Bezae kodeksindeki sözlerini uy-

durma deyip geçsek bile aynı eğilimi gösterirler: "Ne mutlu ne yaptığım bilene! Ne yaptığını bilmeyeninse vay haline; o, yasayı çiğneyendir!" (Luka 6:4). Sonuçta dürüst olmayan kâhyanın meseli (Luka 16), tam da olması gereken yerde, Apokrifa'da[195] yerini almamıştır.

293 Metafiziksel dünyadaki çatlak yavaş yavaş bilince insan ruhundaki bölünme olarak yükselmiştir ve aydınlıkla karanlık arasındaki mücadele içerdeki savaş alanına yönelir. Sahne değişimi tamamen aşikâr değildir çünkü Aziz Loyolalı Ignatius gözlerimizi çelişkiye açmayı ve bunu en güçlü ruhani alıştırmalar aracılığıyla duygularımıza aşılamayı gerekli görmüştü[196]. Bu çabaların açık nedenlerden dolayı yalnızca sınırlı bir uygulama alanı vardı. Ve bu yüzden belki garip ama XIX. yüzyıl sonunda bilincin tıkanan gerçekleşme sürecine müdahale etmeye ve tekrar açmaya zorlananlar tıp hekimleriydi. Soruna herhangi bir dini amaç gütmeksizin bilimsel açıdan yaklaşmış olan Freud, olası aydın bir iyimserliğin saklamaya çalıştığı insan doğasının dipsiz karanlığını ortaya çıkarmıştır. O zamandan beri psikoterapi, karanlığın benim gölge dediğim uçsuz bucaksız alanını bıkıp usanmadan bir şekilde araştırmıştır. Modern bilimin bu teşebbüsü sadece birkaçının gözlerini açmıştı. Oysa zamanımızın tarihi olayları insanın psişik gerçekliğinin resmini kan ve ateşin silinmez renkleriyle çizmiş ve ona içindeki şeytanın hızına yetişebilecek kadar bilinçlenirse—ki en büyük sorun budur—asla unutamayacağı bir ders vermişti. Diğer tek umut, maddi gücü kullanırken kendini heba eden bir yaratıcılığı dizginlemeyi öğrenebilmesidir. Maalesef bu yöndeki bütün çabalar renksiz ütopyalara benzer.

294 Tanrı Sözü İsa figürü insanın içindeki *Anima rationalis*'i [*düşünen hayvanı*], kendisinin κύριος'un, Ruhların Efendisinin altında ve ona tâbi olduğunu bildiği sürece itiraz edilemeyen

195 Eski Ahite bağlı olup İbranice metinleri bulunmadığı için Kitabı Mukaddes'in metnine herkesçe dahil edilmeyen ve bazı kiliselerce mukaddes kabul edilen birtakım kitaplar -çn.

196 *Ruhani Alıştırmalar*, s. 75 vd.

önemli bir düzeye çıkarmıştır. Oysa akıl kendini özgürleştirmiş ve hâkim kılmıştır. Kendini *Déesse Raison* [*Akıl Tanrıçası*] olarak Notre Dame'da tahta oturtmuş ve gelecek olayları müjdelemiştir. Bilincimiz artık bundan böyle diğer dünyaya ait, eskatolojik imgelerin kutsal alanıyla sınırlı değildir. Yukardan inen bir güç tarafından değil— *lumen de lumine* [*ışıklar ışığı*] gibi—aşağıdan büyük bir baskıyla yukarıya çıkan ve bilinç kendisini karanlıktan koparıp ışığa tırmandıkça gücü artan bir güç tarafından özgürleşmesine yardım edilmişti. Doğanın tamamına hakim ödünleme ilkesine uygun olarak ister bireysel, ister kolektif olsun her psişik gelişim, aşıldığında enantiodromia[197] üreten yani zıddına yönelen bir elverişlilik içerir. Bilinçdışından gelen ödünleyici eğilimler, kritik dönüm noktasına yaklaşılırken bile fark edilebilirler ancak yollarına bilinç çıkarsa tamamen bastırılırlar. Karanlıktaki kıpırtılar zorunlu olarak ruhsal gelişim idealine şeytani bir ihanet gibi görünür. Akıl, aksi yöndeki bütün kanıtlara rağmen kendisiyle çelişen ya da kendi yasalarına aykırı her şeyi akıldışı olarak yaftalamaktan kendini alamaz. Ahlak kendisinin değişmesine mahal vermez çünkü kendisine uymayan her şey ahlak dışıdır ve bu yüzden bastırılmalıdır. Bu tür bir bilinçli baskı altında bilinçdışına akmak zorunda kalan enerji yığınını hayal etmek zor değildir.

295 Rüyadaki gibi tereddütle yüzyılların içedönük düşünceleri yavaş yavaş Merkür figürünü oluşturmuş ve bütün psikolojik kurallara göre İsa'yla bir ödünleme ilişkisi içinde duran bir sembol yaratmıştır. Bu, onun yerini aldığı ya da onunla özdeş olduğu anlamına gelmiyor çünkü böyle olsaydı, gerçekten de onun yerini alabilirdi. Varlığını ödünleme yasasına borçludur ve amacı iki psikolojik dünyayı ayıran uçuruma İsa imgesine incelikli bir ödünleyici karşıt nokta sunarak bir köprü kurmaktır. *Faust*'ta ödünleme figürünün yazarın klasik tercihlerinden bekleneceği üzere tanrıların kurnaz ulağının olmayışı,

197 Jung terminolojisinde kabaca çokkutupluluk ilkesini imleyen sözcük. Bu ilkeye göre evrendeki kutupluluk ve denge yasaları icabı, zıta yönelen herhangi bir güç, kaçınılmaz olarak kendi karşıtını doğurur -çn.

"Mephistopheles[198]" isminin gösterdiği gibi Ortaçağ büyüsünün lağım çukurlarından çıkmış bir tanıdık (*familiaris*) oluşu, bilakis Goethe'nin bilincinin kökleşmiş Hıristiyan karakterini kanıtlar. Hıristiyan düşüncesinde karanlık hasım her zaman şeytandır. Gösterdiğim gibi Merkür bu önyargıdan kılpayı kurtulur. Ancak bu önyargıdan ne pahasına olursa olsun karşıtlığı sürdürmeyi küçümsemesi sayesinde kurtulur. İsminin büyüsü, muğlaklığı ve hilebazlığına rağmen bölünmenin dışında kalmasını sağlar zira eski bir pagan tanrısı olarak mantıksal ve ahlaki çelişkilere karşı dayanıklı, doğal bir bölünmezliğe sahiptir. Bu ona, tam da içimizdeki bölünmeyi iyileştirebilmemiz için gerekli özellikler olan dokunulmazlık ve sağlamlık kazandırır.

296 Merkür'ün bütün tasvirleriyle simyasal resimlerinin bir özeti çıkarılsa, bunlar diğer kaynaklardan alman kendilik sembolleriyle çarpıcı bir paralellik oluşturur. Felsefe taşı olarak Merkür'ün kendilik diye tanımladığım psikolojik karmaşanın sembolik bir ifadesi olduğu sonucu, insanın kolay kolay gözünden kaçmaz. Benzer şekilde aynı sebeplerden ötürü İsa figürü de bir kendilik sembolü olarak görülmelidir. Ancak bu bariz bir çözümsüz çelişkiyi doğurur çünkü bilinçdışının nasıl olup da bütünlük karakteri de taşıyan tek ve aynı içerikten çıkmış iki farklı imgeyi şekillendirebileceği ilk başta açık değildir. Elbette yüzyıllar bu iki figüre de yapacağı manevi şeyi yapmıştır ve insan, özümseme sürecinde ikisine de büyük ölçüde insani özellikler atfedildiğini düşünme eğilimindedir. Bu iki figürün uydurma olduğunu düşünenlere göre çelişki hemen çözülür. O halde bu, öznel psişik durumu yansıtır: İki figür, insanı ve gölgesini temsil eder.

297 Bu basit ve açık çözüm maalesef eleştiriye karşı direnmeyen temeller üzerine kurulmuştur. Hem İsa, hem de şeytan figürü arketipsel örüntülere dayanır ve ikisi de uydurulmuş değildirler, daha ziyade *deneyimlenirler*. Varlıkları bilinmelerin-

198 Latincede yerin altından gelen tehlikeli koku anlamındaki *mephitis* sözcüğünden -çn.

den önce gelir[199] ve bu işte zihnin onları özümseyip mümkünse onlara felsefesinde bir yer vermekten başka bir rolü yoktur. Ancak çok yüzeysel bir entelektüellik bu gerçeği göz ardı edebilir. Kendiliğin aslında büyük olasılıkla özgün biçiminde bile bir ikilik arz eden iki farklı imgesiyle karşılaşırız. Bu ikilik uydurma değil, otonom bir fenomendir.

298 Haliyle bilincin bakış açısıyla düşündüğümüzden kaçınılmaz olarak bilinçle bilinçdışı arasındaki ayrımın bu ikiliğin tek sebebi olduğu sonucuna varırız. Ancak deneyim bilinç-öncesi psişik bir işlevin ve muadil otonom etkenlerin, arketiplerin varlığını ortaya koymuştur. Delilerin sesleriyle sanrılarının ve nevrotiklerin korkularıyla saplantılarının aklın kontrolünün ötesinde olduğunu ve benin istemli bir biçimde rüyalar üretemeyeceğini, yalnızca görmek zorunda olduğu rüyaları göreceğini bir kez kabul eder etmez önce tanrıların, sonra teolojinin geldiğini de anlayabiliriz. Aslında bir adım öteye geçip başlangıçta biri parlak, biri gölgeli iki figürün olduğunu ve bilincin ışığının ancak sonrasında kendini geceden ve onun yıldızlarının muğlak parıltısından ayırdığını varsaymamız gerekir.

299 O halde eğer İsa'yla karanlık mizaçlı-tanrı doğrudan deneyimlenebilen otonom imgelerse, rasyonalist nedensel silsileyi tersine çevirmek ve bu figürleri psişik koşullarımıza dayandırmak yerine psişik koşullarımızı bu figürlere dayandırmak zorundayız. Bu, modern akıldan çok şey talep eder ama kuramımızın mantığını değiştirmez. Söz konusu bakış açısına göre İsa bilincin, Merkür ise bilinçdışının arketipi olarak ortaya çıkar. (Merkür) Küpid ve Kyllenios[200] gibi bizi duyular dünyasına doğru kışkırtır; o, baharın başlangıcının *benedicta viriditas*'ı [*kutsal yeşili*] ve *multi flores*'i [*çoklu çiçeği*], hakkında haklı olarak şunların söylendiği bir illüzyon ve sanrı tanrısıdır: "Invenitur in vena Sanguine plena" [O, kanla şişmiş damarda bulunur]. Aynı zamanda bir Hermes Chthonios [yeraltı dünyası Hermes'i] ve Eros'tur, yine

199 Bunun kanıtı, bilindik düşman kardeşler motifidir.

200 Kilene Dağından gelen anlamındaki sözcük; Hermes bu dağda doğduğundan burası Kyllenios olarak anılmaktadır -çn.

de "bütün ışıkları aşan ışık", *lux moderna* [*yeni ışık*] ondan çıkar çünkü felsefe taşı maddede gizlenen ışık figüründen başka bir şey değildir[201]. Aziz Augustinus'un I. Selanikliler'den (5:5) yaptığı alıntı bu bağlamdadır: "Hepiniz ışık çocukları, gün çocuklarısınız. Bağlılığımız ne geceyedir, ne de karanlığa". Ve bilginin iki biçimi arasında *cognitio vespertina* [*gecenin bilgisi*] ve *cognitio matutina* [*gündüzün bilgisi*] olarak ayrım yapar; ilki *scientia creaturae*'nin [*yaratılanların bilgisine*], ikincisiyse *scientia Creatoris*'in [*yaratıcının bilgisine*] tekabül eder[202]. Eğer bilgiyi bilinçle bir tutarsak Augustinus'un düşüncesi sadece insan ve doğa bilincinin gece gibi yavaş yavaş karardığını akıllara getirir. Ancak nasıl ki gece sabahı doğuruyorsa, karanlıktan da yeni bir ışık, aynı anda hem gecenin, hem de sabahın yıldızı—Lucifer, ışık taşıyıcısı—olan *stella matutina* doğar.

300 Merkür hiçbir şekilde Hıristiyan şeytanı değildir—Hıristiyan şeytanının daha ziyade Lucifer'in ya da Merkür'ün "şeytanileşmesi" olduğu söylenebilir. Merkür, kendisi asla ışık olmayan, doğanın ışığını, taze sabahyıldızından önce solan ayın ve yıldızların ışığını taşıyan bir φωσφόρος olan ilkel ışık taşıyıcının anıştırmasıdır. Aziz Augustinus bu ışığın Yaratıcı yarattıklarının sevgisinden mahrum kalmadıkça karanlığa gömülmeyeceğimi söyler. Halbuki bu da gece ve gündüzün uyumuna aittir. Hölderlin'in "Patmos"ta söylediği gibi

Ve utançla
Güç kalbimizden sökülür
Zira her göksel varlık bir kurban ister
Esirgenince de
Olmaz hiç iyi şeyler

301 Görünen bütün ışıklar söndüğünde insan, bilge Yaj-

201 Kşz. Ostanes, taşların ruhu olduğunu söylemiştir.

202 "Çünkü yaratılanların bilgisi Yaradanın bilgisiyle kıyaslandığında yalnızca bir alacakaranlıktır ve bu yüzden batar ve yaratılanlar Yaratıcının sevgisine ve övgüsüne nail olunca sabah yeniden doğarlar. Ve yaratılanın sevgisi Yaratıcıyı terketmediği sürece hiç karanlık olmaz". — *Tanrının Şehri*, XI, vii.

navalkya'nın sözlerine göre kendiliğin ışığını bulur. "Öyleyse insanın ışığı nedir? Kendilik onun ışığıdır. İnsan, kendiliğin ışığıyla dinlenir, ilerler, işini yapar ve geri döner[203]". Böylece Augustinus'la yaratılışın ilk günü *cognitio sui ipsius*[204] [*kendilik-bilgisi*] ile başlar; bununla kastedilen benin değil, benin öznesi olduğu nesnel fenomenin yani kendiliğin bilgisidir[205]. Öyleyse Tekvin'deki yaratılış günlerinin sırası takip edilince yerlerin ve göklerin, denizlerin, bitkilerin, yıldızların, sudaki ve havadaki hayvanların bilgisine ve sonunda altıncı günde kara hayvanlarının ve insanın *ipsius hominis*'ine [*kendisinin bilgisine*] ulaşılır. *Cognitio matutina* [*gündüzün bilgisi*] kendilik-bilgisidir, oysa *cognitio vespertina* [*gecenin bilgisi*] insanoğlunun bilgisidir[206]. Augustinus'a göre kendiliğin başlangıcında gerçekleşeceği düşünülse de, *cognitio matutina* kendini "on bin şey"de kaybettikçe yavaş yavaş yaşlanır ve sonunda insana gelir. Oysa bu doğru olsaydı, Augustinus'un meseli kendisiyle çelişerek anlamını yitirirdi. Bu kadar bariz bir hata böyle yetenekli bir adama isnat edilemez. Asıl söylemek istediği, kendilik-bilgisinin *scientia Creatoris*[207], bilinçdışının karanlığıyla örtülmüş bilincin uyu-

203 Brihadäranyaka Upanishad, IV, 3, 6 (kşz. Hume, *The Thirteen Principal Upanishads* [*On üç Temel Upanişad*], s. 133).

204 "Ve o [yaratılanın bilgisi] kendinin bilgisine gelince, bu bir gün eder" (Et hoc cum facit in cognitione sui ipsius, dies unus est).— *Tanrının Şehri*, XI, vii. Bu, felsefe taşının garip bir biçimde *filius unius diei* [*bir günün oğlu*] olarak adlandırılmasının nedeni olabilir [kşz. *Mysterium Coniunctionis*, s. 335, 504.]

205 "Hiçbir bilgi, insanın kendisinin bildiğinden daha iyi olmadığı için düşüncelerimizi, sözcüklerimizi ve yaptıklarımızı inceleyelim. Eğer kendimizi anlamazsak, bütün şeylerin doğasını dikkatlice inceleyip doğru bir biçimde anlasak da neye yarar ki? "—*Liber de Spiritu et Anima*, LI (Migne, P.L., s. 40, kol. 816-17). Bu kitap, çok sonra yanlışlıkla Augustinus'a atfedilen bir incelemedir.

206 "Bu yüzden kendi içinde gecenin bilgisi olan yaratılanın bilgisi, Tanrıda gündüzün bilgisiydi çünkü yaratılan, Tanrıda kendisinde göründüğünden daha yalın görünür".—*Dialogus Quaestionum LXV*, Quaest. XXVI (Migne, *P.L.*, cilt 40, kol. 741).

207 *The Liber de Spiritu et Anima* kendilik-bilgisine, Tanrıyla bütünleşmenin temel şartı olduğu için çok büyük bir önem atfeder. "İçlerindekini bırakıp Tanrıyı zahirde arayanlar vardır; oysa içlerindeki Tanrıdır. Bu yüzden kendimize dönelim ki kendimize yükselebilelim. . . . İlk olarak kendimize bu zahiri ve aşağı şeylerden yükseliriz. İkinci olarak yüksek kalbe çıka-

duğu gecenin ardından açığa çıkan bir sabahyıldızı olduğudur. Ancak bu ilk ışıkla yükselen bilgi sonunda kaçınılmaz olarak kendine şu soruyu soran *scientia hominis*'e [*insanın bilgisine*] dönüşür: "Her şeyi bilen ve anlayan kimdir? Kim olacak, kendim tabi ki". Bu, yedinci günün yani dinlenme gününün doğduğu karanlığın çöküşünü imler[208]: "Oysa Tanrının dinlenmesi Tanrıda dinlenenlerden kalanları imler[209]". Şabat bu yüzden insanın Tanrıya yöneldiği ve *cognitio matutina*'nın ışığına tekrar kavuştuğu gündür. Ve bu günün gecesi yoktur[210]. Sembolik bakış açısından Augustinus'un kafasında gün isimlerinin pagan tanrılarının isimleri olması önemsiz olamaz. Büyüyen karanlık en yoğun noktasına Venüs gününde (Cuma) ulaşır ve Satürn gününde (Cumartesi) Lucifer'e dönüşür. Satürn günü, Güneş gününde (Pazar) dolun evresinde görünen ışığa rehberlik eder. Gösterdiğim gibi Merkür sadece Venüs'le değil, bilhassa Satürn'le daha yakından ilgilidir. Merkür olarak *juvenis* [*genç*], Satürn olaraksa *senex*'tir [*yaşlıdır*].

302 Augustinus muazzam bir gerçeği yani her ruhani hakikatin insanın elinde yalnızca bir araç olacak şekilde yavaş yavaş maddi bir şeye dönüştüğünü idrak etmiş gibi geliyor bana. Sonuçta insan kendini bir bilici olarak görmeye engel olamaz, evet hatta elinin altındaki sınırsız imkânlara sahip bir yaratıcı olarak bile bunu yapamaz. Simyacı, modern insan şöyle dursun esasen bu tip bir insandı. Bir simyacı hâlâ şöyle dua ediyor ola-

rız. ... Üçüncü çıkışta Tanrıya yükseliriz" (Migne, P.L., cilt 40, kol. 817). "Yüsek kalp" (*cor altum*; "derin kalp" de denir) dörde bölünmüş mandala, *imago Dei* (Tanrının imgesi) yahut kendiliktir. *Liber de Spiritu et Anima* Augustinus geleneğinin temelidir. Bizatihi Augustinus şöyle der (*De vera religione LXXII*, Migne, *P.L.*, cilt 34, kol. 154): " Dışarı değil, içinize yönelin; hakikatin evi içimizdeki insandır. Ve mizacın gereği değişken olduğunu öğrenirsen, kendini aş. Ancak kendini akıl yürüten bir ruh olarak aşman gerektiğini unutma".

208 Güneş batınca akşam çöker. Güneş yani Tanrının varlığı olan adaletin ışığı insan için batmıştır.—*Enarrationes in Ps. XXIX*, II, 16 (I, s. 308). Bu sözler Mezmurlar'daki "Gözyaşlarınız belki bir gece akar, ama sabah sevinç doğar" ayetine göndermedir [30: 5 (A.V.)]

209 *Tanrının Şehri*, XI, viii.

210 *İtiraflar*, 289.

bilirdi: "Aklımızın korkunç karanlığını arındır". Oysa modern insan öylesine kararmıştır ki zihninin ışığı dışında hiçbir şey onun dünyasını aydınlatamaz. "Occasus Christi, passio Christi" ["Batan Güneş İsa, Çile Çeken İsa"][211]. İşte bu yüzden sıradan bir şafaktan ziyade *Tanrıların Şafağı*'na [*Götterdämmerung*] benzeyen o çok methettikleri uygarlığımıza böyle tuhaf şeyler olmaktadır.

303 Merkür, o çiftyüzlü tanrı sadece aklı insanın alabileceği en yüce ışığa ulaşmaya çalışanlara ve yalnızca *cognito vespertina*'ya güvenmeyenlere *lumen naturae* [*doğal ışık*], *Servator* [Hizmetkâr] ve *Salvator* [Kurtarıcı] olarak gelir. Bu ışığa dikkat etmeyenler içinse *lumen naturae* tehlikeli bir *ignis fatuus*'a [*aldatıcı umuda*], ruhun rehberi de şeytani bir baştan çıkarıcıya dönüşür. Lucifer ışığı getirebilecekken, günümüzde basın ve radyoların ses verdiği propaganda orjilerinden zevk alan yalanlar babasına döner ve sayısız milyonları mahveder.

211 *Enarrationes in Ps. CIII*, Sermo III, 21 (*Migne, P.L.*, cilt 37, kol. 1374).

Pinhan Psikoloji Serisi

CARL GUSTAV JUNG

Rüyalar

Yazar, psikiyatrist, eğitimci, ressam ve bir de seyyah olan Carl Gustav Jung, rüyalar hakkındaki fikirlerini bu derlemede toplamıştır. Gizemcilik, din, kültür, semboller gibi ana temaları kendine özgü ve maharetli anlatım tekniğiyle okuyucuya sunmuştur. Rüyaları filmsel özellikleriyle teşhis etmiş, ayrıca sadece şahsi planda söz konusu olan «kişisel rüyalar» ile hepimizin tecrübe ettiği ve kolektif bilinçdışının ürünü olan "büyük rüyalar" arasında ayrım yapmıştır. Yirminci yüzyılın en etkin figürlerinden biri olarak Jung, *Rüyalar* adlı eseriyle kendi ürettiği sıradışı kavramlara anlaşılır tarzda bir giriş yapmakla kalmamış, bunun yanında toplu eserlerinin nitelikli okunması için de en ideal yöntemi sunmuştur.

(Yakında Çıkacak)

CARL GUSTAV JUNG

Feminen

Dişilliğin Farklı Yüzleri

"Sevmek, kudreti cennetten cehenneme uzanan bir enerjidir" der Jung, kitabın içindeki "Bir Öğrencinin Sevme Sorunu" adlı bölüm üzerine düşüncelerini geliştirirken. Ne var ki Jung bu kitapta sadece sevgi veya aşk sorunundan bahsetmez: Geniş alanlara ve kitlelere ulaşan, kişinin iç dünyasıyla ilgili teorilerini açıklamaya ve yorumlamaya devam eder. Feminen ilke ışığında, mitolojik anne figürü arketiplerinden yirminci yüzyıl Avrupa kadınının tecrübelerine kadar okuyucuya rehberlik yapar. Bu arada *animus* ve *anima* gibi kendi kişilik anlayışı içinde son derece önemli kavramları aydınlatmayı ihmal etmez. Jung'un fikirlerinin çoğu yirmi birinci yüzyılda yetişen nesiller için kaynak niteliğindedir. *Feminen*, Jung'un iddialarının radikalliğini göstermesi açısından da kışkırtıcı bir eserdir.

(Yakında Çıkacak)

CARL GUSTAV JUNG

Kişiliğin Gelişimi

Jung, ana araştırma alanlarını ideal yetişkin kişiliği üzerine yoğunlaştırmıştır ancak bu eserde çocukluk psikolojisine eğilir. Ele aldığı meseleler esas olarak eğitim ve birey olma sorunlarıdır. Bunu yaparken çocuklukta görülmeye başlayan zeka, algı ve duygu bozukluklarında anne-babaların ve eğitimcilerin göz ardı edilemez rolüne vurgu yapar. Jung, anne-babaların ve eğitimcilerin psikolojisinin çocuğun gelişimi için hem olumlu hem olumsuz getirilerinin olacağını söyler. Dolayısıyla bu kişilerin sadece eğitmeyi bilen değil aynı zamanda kendi kişiliklerini de geliştirebilen insanlar olması gerektiğinin üzerinde durur.

DONALD W. WINNICOTT

Bebekler ve Anneleri

Bu eserde Winnicott, bebekler ve anneler arasındaki ilişki ve bebeğin doğum esnasında ve hemen sonrasında vuku bulan psikolojik süreç hakkında geliştirdiği düşüncelerini ilk kez bir araya toplar. Doğrudan yaklaşım tarzıyla her bebeğin asgari ihtiyacı olan emzirilmeyi, ilk diyalog ve "rüya için malzeme" olarak ele alır. Öte yandan psikanaliz ve ebelik, kişiliğin ilk işaretleri ve sözsüz iletişimin doğası üzerine tartışır. Kısacası bu eser, bütün ebeveynler, ebeveyn adayları ve bebeklerle ilgili inceleme ve gözlem yapan herkesi ilgilendiren bir çalışma.

DONALD W. WINNICOTT

Başlangıç Noktamız Ev

Britanya'nın belki de en yetenekli ve en yaratıcı psikanalisti olan Winnicott, bu eserinde çocukların zihinlerine ve zihin yapılarına dair edindiğimiz bilgileri kökünden değiştirecek söylemler geliştiriyor. Daha önce yayınlanmamış konuşmalarından ve zor ulaşılan gazete ve dergi makalelerinden derlenmiş bu eser, "Sağlıklı Birey Kavramı", "Depresyonun Değeri", "Umut Belirtisi Olarak Çocuk Suçluluğu" gibi başlıkları işliyor. Winnicott ayrıca "savaş","özgürlük", "demokrasi" ve "feminizm" hakkındaki düşünceleriyle gelişen kişiliğin hem aileyle hem de toplumla etkileşimlerine değiniyor. Anna Freud'dan Melanie Klein'a ve Heinz Kohut'a kadar fikirleri birçok ünlü psikanalisti etkilemiş olan Winnicott bu eseriyle, profesyonel sahanın ötesine geçmeyi başarmış ve dile getirdiği etkili gözlem ve tespitler sayesinde sadece eğitimcilerin değil anne-babaların da yakından takip ettiği bir psikanalist olmuştur.

DONALD W. WINNICOTT

Çocuk Aile ve Dış Dünya

Winnicott bu eserinde, anne ve bebek arasındaki sevgi bağıyla başlayan çocukluk döneminin temel ilişkilerini araştırır. Yazar için bu ilişkiler kişiliğin gelişimi adına son derece önemlidir. Ağdalı ve resmi bir anlatıma girmeden, sohbet rahatlığında; beslenme, ağlama, oyun, bağımsızlık ve utanma gibi günlük meseleleri açıklar. Bunun yanında çalma ve yalan söyleme gibi ciddi sorunlara da eğilir. Winnicott, ebeveynlerin doğuştan gelen yeteneklerine vurgu yapar, ayrıca bu yetenekleri öğrenilmesi gereken kabiliyetlerden özellikle ayırır. Karakteristik zeka ve içgörü üzerinden, saldırganlığın, bağımlılık korkusu ile bunların yetişkinlikte neden olacağı talihsiz sonuçların ve çocuğun içindeki ahlakiliğin köklerini ortaya çıkarır.

RONALD DAVID LAING

Bölünmüş Benlik

Laing, bu ilk ve klasikleşmiş kitabında, otoriter, damgalayıcı psikiyatrinin toplumsal baskıyla el ele vererek insanlara dayattığı "trajedi"-ye varoluşsal fenomenolojik çerçeveden bakılmasını öneriyor. Yazar, "ruhen rahatsız" kategorisine sorgusuz, alelacele sokulan insanların gerçekte varoluşsal bir kriz yaşadıklarını, Sartre, Heidegger, Kierkegaard gibi felsefeciler yoluyla anlaşılabileceklerini gösteriyor. Uyum, itaat ve rekabetin normal olmanın koşulları olarak dayatıldığı bir dünyada kendi özgür seçimlerini uygulayacak yer bulamayan birey, diğer insanlarla ilişkilerinde bir sahte-benlikle hareket etmeye, içsel bir benlik geliştirmeye koyulur. Tehlikeli ve acımasız gerçekliğin erişemediği bu içsel benlik, imkânsız bir amacın, sakat bir projenin peşinden koşar: Bedenle bağını olabildiğince aza indirgemeye çalışır. Bölünmüş Benlik, incinmiş, hırpalanmış, henüz baş edememiş, atlatamamışların, "iyi çocuk»luktan "kötü çocuk»luğa düşmüşlerin hikâyesini dürüst bir çağrıyla, eleştiri-özeleştiri gerekliliğiyle sunuyor.

JOHN BOWLBY

Bağlanma

(Bağlanma ve Kaybetme - 1)

Alanındaki temel çalışmalardan biri olan Bağlanma ve Kaybetme üçlemesinin ilk cildi *Bağlanma*, bağlanma ilişkilerinin nasıl kurulduğunu anlatır ve çocuğun anneye olan bağlarının doğasını inceler. Bowlby, çocuklar üzerine yapılan deneysel çalışmaların ve bunlardan gelen verileri onaylayan biyolojik buluşların nasıl bazı davranış kalıplarını ortaya çıkardığını gösterir. Ona göre bağlanma davranışı, hayatta kalma mücadelesinde yırtıcılara karşı korunmak için ortaya çıkan, beslenme ve üreme kadar önemli olan içgüdüsel bir tepkidir. Çalışmasına içgüdüsel davranış, nedenleri, işlevleri ve ontogeni tartışmalarıyla başlayan Bowlby, bağlanma davranışının nasıl geliştiği, nasıl idare edildiği, ne işlevi olduğuna dair kuramsal bir tablo vermeye çalışır. Bu cildin ilk basımından sonraki on beş senelik süreçte hem kuramsal hem ampirik birçok gelişmeye ithafen ikinci baskıya iki yeni bölüm eklenmiş, ve diğer bölümler gözden geçirilmiştir.

JOHN BOWLBY

Ayrılma

(Bağlanma ve Kaybetme - 2)

Bağlanma ve Kaybetme üçlemesinin ikinci cildi olan *Ayrılma*, ayrılık yaşantısı ve ona eşlik eden kaygı duygusunu, ebeveynlerin çocuğu terk etmekle tehdit etmesinin yarattığı korkuyu ve ebeveyn-çocuk ilişkisini tersine çeviren durumları ele alması bakımından alanındaki temel eserlerden biridir. Bowlby bu ciltte korkuya yol açan durumları tekrar inceler ve bunları hayvanların gözlemlenmesinden elde edilen bulgularla karşılaştırır. Korkunun, ani hareket, karanlık ve ayrılık gibi belli başlı durumlarda ortaya çıktığı sonucuna varır ve aslında zararsız sayılabilecek bu durumların tehlike riskinin arttığına işaret ettiğini söyler. Bowlby'nin eseri psikanalitik teoriye katkısı ve bu alanda bir eksik olarak nitelendirilebilecek biyolojik perspektifi kullanması bakımından literatürde önemli bir yer tutar.

(Yakında Çıkacak)

MELANIE KLEIN

Çocuk Psikanalizi

1920'li yıllarda psikanalistlerin çoğu küçük çocukların psikanalitik metot için yeterli ve hazır olmadıklarını savunuyorlardı. Melanie Klein, bu görüşü reddetti ve çocuklara uygulanan metodu yeniden düzenledi. 1932 yılında ise bu eseri yayınladı. Çocuk Psikanalizi, çocuk analizindeki devrimci tavrıyla artık alanında bir klasik olarak kabul görür. Klein'ın kendi tasarladığı özel teknikleri metin içinde ayrıntılı bir şekilde sunması esere ayrıca öncülük ve orijinallik katar. Psikanaliz uğraşını çocukluğun erken dönemlerine kadar götüren Klein, sadece genç çocukların tedavisine katkı yapmakla sınırlı kalmaz, ayrıca çocukluğun kişiliğin gelişimindeki etkisine ve yetişkinlerde görülen nevroz ve psikozlara dair yeni perspektifler açar.

Maskülen

Erilliğin Farklı Yüzleri

Maskülen kavramı sadece Jung'un insan ruhu hakkındaki devrimci teorileri için değil kişiliğin gelişimi için de dikkate değerdir. Eğer Jung'un inandığı gibi "modern insan halihazırda, kendi aklının ışığı ötesinde hiçbir şeyin dünyasını aydınlatamayacağı fikriyle zihnini bulandırmış" ise her insana idrak kabiliyetinin sınırlarını ve bu sınırları nasıl aşacağını göstermek temel bir mesele haline gelir. İşte Jung'un *Maskülen* adlı eserinde yapmaya çalıştığı budur. Erilliğin dürtüsünü ve doğasını ilgilendiren ünlü sezgilerini kaleme alır ve bunların kişiliğin gelişimini nasıl etkilediğini açıklar. Kişisel ve klinik tecrübelerinin ürünü olan eşsiz perspektifi sayesinde Jung, erilliğe dair anlayışımız konusunda uzun yıllar daha psikanalistlerin zihnini meşgul edecek sorunları ortaya atmıştır.

ISBN : 978-605-5302-58-0

20 ₺

pinhanyayincilik.com
/pinhanyayincilik
/pinhanikitaplar